

ISSN 2663-3426 (PRINT)
ISSN 2663-3434 (ONLINE)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**SCIENTIFIC BULLETIN OF KHERSON STATE
UNIVERSITY**

Серія:
**ГЕРМАНІСТИКА
ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ**
Випуск 2

Series:
**GERMANIC STUDIES
AND INTERCULTURAL COMMUNICATION**
Issue 2

Херсон–2019

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Белєхова Лариса Іванівна – доктор філологічних наук, професор (Херсонський державний університет, Херсон, Україна)

Заступник головного редактора:

Цанів Алла Олексіївна – кандидат філологічних наук, доцент (Херсонський державний університет, Херсон, Україна)

Відповідальний секретар:

Короткова Людмила Віталіївна – кандидат філологічних наук, доцент (Херсонський державний університет, Херсон, Україна)

Члени редакційної колегії:

Ельжбета Кржановська-Ключевська (Elzbieta Chrzanowska-Kluczevska) – доктор філософії, професор (Ягелонський університет, Краків, Польща).

Дойна Попеску (Doina Popescu) – доктор філософії, доцент (Університет близького сходу північного Кіпру (Near East University of North Cyprus), Нікосія, Республіка Кіпр).

Ребрій Олександр Володимирович – доктор філологічних наук, професор (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна).

Мартинюк Алла Петрівна – доктор філологічних наук, професор (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна).

Маріна Олена Сергіївна – доктор філологічних наук, доцент (Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна).

Шевченко Ірина Семенівна – доктор філологічних наук, професор (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна).

Приходько Ганна Іллівна – доктор філологічних наук, професор (Запорізький національний університет, Запоріжжя, Україна).

Романова Наталя Василівна – доктор філологічних наук, доцент (Херсонський державний університет, Херсон, Україна).

Главацька Юлія Леонідівна – кандидат філологічних наук, доцент (Херсонський державний університет, Херсон, Україна).

Засєкін Сергій Васильович – кандидат філологічних наук, доцент (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна).

Крисанова Тетяна Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна).

Науковий вісник Херсонського державного університету.
Серія «Германістика та міжкультурна комунікація» є фаховим виданням
на підставі Наказу МОН України від 15 жовтня 2019 р. № 1301 (додаток 7)

Затверджено відповідно до рішення вченої ради
Херсонського державного університету
(Протокол від 25.11.2019 р. № 5)

Журнал включено до наукометричної бази даних
Index Copernicus (Республіка Польща)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
(серія КВ № 23951-13791ПР від 26.04.2019 р.
видане Міністерством юстиції України)

Офіційний сайт видання: <http://tsj.journal.kspu.edu/index.php/tsj>

ISSN 2663-3426 (PRINT)
ISSN 2663-3434 (ONLINE)

© Херсонський державний університет, 2019
© Оформлення «Видавничий дім «Гельветика», 2019

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Бехта І.А., Шайнер І.І.

ЛЕКСИЧНІ СТРУКТУРИ БРИТАНСЬКИХ ХУДОЖНІХ ПРОЗОВИХ ТЕКСТІВ
НА ВІЙСЬКОВУ ТЕМАТИКУ.....7

Бігунова Н.О.

ПОЗИТИВНА ОЦІНКА ЯК ЗАСІБ МАНІПУЛЯЦІЇ СПІВРОЗМОВНИКОМ
(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ЛІТЕРАТУРНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ).....12

Герасімова О.М.

ДИСКУРС ЯК СОЦІОЛІНГВАЛЬНЕ ЯВИЩЕ.....19

Дзядик Ю.І.

РЕЧЕННЯ З ОДНОРІДНИМИ ЧЛЕНАМИ
У СВІТЛІ ХРОНОЛОГІЇ ГРАМАТИЧНОЇ ДУМКИ.....24

Dunaievska O.V.

“MOTIONS” OF *GODFATHER*.....29

Лабенська Є.О.

ТИПОЛОГІЯ ОБРАЗНОСТІ ПРИРОДНИХ СТИХІЙ
У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....34

Макарова Т.М.

ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВОАКТОВОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИСКУРСИВНИХ СТРАТЕГІЙ
В АНГЛОМОВНИХ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ПРОПОВІДЯХ.....43

Маріна О.С.

СУЧАСНИЙ АНГЛОМОВНИЙ ПОЕТИЧНИЙ ДИСКУРС:
МУЛЬТИМОДАЛЬНИЙ ФОРМАТ.....48

Мосейчук О.М.

ПРОБЛЕМА ВИОКРЕМЛЕННЯ ТА ТЛУМАЧЕННЯ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ
В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ: КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПІДХІД.....55

Нідзельська Ю.М.

СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ БАЗОВОГО КОНЦЕПТУ ЄВРЕЙСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ
КАШРУТ В АНГЛОМОВНОМУ ПРОСТОРІ КРІЗЬ ПРИЗМУ КУЛЬТУРНОГО КОДУ.....62

Пікалова А.О.

«КАЗКАР» ЯК ТИП «ЕМОТИВНОГО-Я» ІДЕНТИЧНОСТІ ДИТЯЧОГО ПОЕТА.....69

Романова Н.В.

ОБРАЗ МИРУ В НАРОДНОПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
(НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ ЕПІЧНОЇ ПОЕМИ «KUDRUN».).....79

Цапів А.О.

СУЧАСНІ КАЗКОВІ КІНОНАРАТИВИ ПІД МІКРОСКОПОМ НАРАТОЛОГА:
КРИТИЧНИЙ ОГЛЯД ТА ДИСКУСІЇ.....89

СЕКЦІЯ 2

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Голі-Оглу Т.В., Абушек М.О.

МЕТАФОРИЧНІСТЬ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ ЛЕСІ УКРАЇНКИ:
ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ВИМІР.....96

Кришталь С.М. ПЕРЕКЛАД СЕМАНТИЧНО УСКЛАДНЕНИХ ДІЄСЛІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ.....	103
Кучма Т.В. КОЛОРОНІМ <i>ЧЕРВОНИЙ</i> НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ДЖОНА ФАУЛЗА.....	109
Mykhailenko V.V. SIGHT TRANSLATION IN THE TRANSLATION TAXONOMY.....	115

СЕКЦІЯ 3 МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Данчишин Н.Р. ВИВЧЕННЯ СЛЕНГУ В КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ (УМІ).....	121
Дроздовський Д.І. ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ Й МОТИВНО-ТЕМАТИЧНІ КОМПЛЕКСИ В РОМАНІ «АМСТЕРДАМ» І. МАК'ЮЕНА.....	126
Кауза І.Б. ДУМКА У ДУМЦІ ЯК КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНА ЗВ'ЯЗНІСТЬ ТЕКСТОПРОСТОРУ РОМАНІВ МАРГАРЕТ ДРЕББЛ.....	133
Красуля А.В. УСНА ПРЕЗЕНТАЦІЯ “IGNITE TALK” ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ.....	138
Лисенко Є.А. ВТІЛЕННЯ БІБЛІЙНИХ МОТИВІВ У КАНАДСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ КАЗКАХ.....	144
Лисенко Л.В. РОЛЬ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ДОМІНАНТ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ СПІЛЬНОТИ (НА ПРИКЛАДІ КОНЦЕПТУ <i>ORDNUNG</i>).....	151
Омельчук Ю.О. ЛІНГВОКОГНІТИВНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ПСЕВДОСМИСЛУ У ТЕКСТАХ АНГЛОМОВНИХ ФЕЙКОВИХ НОВИН.....	159
Пірожкова І.В. СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ СТРУКТУРНО-ЛІНГВІСТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ АНГЛІЙСЬКОГО МЕРЕЖЕВОГО СЛЕНГУ.....	165
Shevchenko I.S. COGNITIVE PRAGMATICS: APPROACHES AND PERSPECTIVES.....	169

СЕКЦІЯ 4 СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

Беценко Т.П. СУБСТАНТИВНІ ТЕКСТОВО-ОБРАЗНІ УНІВЕРСАЛІЇ ЯК МОВНО-ЕСТЕТИЧНИЙ ФЕНОМЕН (НА ПРИКЛАДІ НАРОДНОГО ГЕРОЇЧНОГО ЕПОСУ).....	174
Левакіна Т.В. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИЙМЕННИКОВИХ ВІДНОШЕНЬ СОЦІАТИВНОСТІ В РОМАНІ ЛЮКО ДАШВАР «НА ЗАПАХ М'ЯСА».....	182

CONTENTS

SECTION 1

GERMANIC LANGUAGES

Bekhta I.A., Shainer I.I.

LEXICAL COMBINATIONS IN BRITISH FICTION TEXTS ON MILITARY THEMES.....7

Bihunova N.O.

POSITIVE EVALUATION AS A MEANS OF MANIPULATION OF AN INTERLOCUTOR
(ON THE SAMPLES FROM ENGLISH LITERARY ARTISTIC DISCOURSE).....12

Herasimova O.M.

DISCOURSE AS A SOCIO-LINGUAL PHENOMENON.....19

Dzyadyk Yu.I.

SENTENCES WITH HOMOGENEOUS PARTS OF SPEECH
IN THE HISTORY OF GRAMMAR.....24

Dunaievska O.V.

“MOTIONS” OF *GODFATHER*.....29

Labenska Ye.O.

TYOLOGY OF THE FORCES OF NATURE IMAGERY
IN CONTEMPORARY ENGLISH POETIC DISCOURSE.....34

Makarova T.M.

PECULIARITIES OF THE REALISATION OF SPEECH ACTS
IN DISCURSIVE STRATEGIES OF ENGLISH PROTESTANT SERMON.....43

Marina O.S.

CONTEMPORARY ENGLISH POETIC DISCOURSE: A MULTIMODAL FORMAT.....48

Moseichuk O.M.

THE PROBLEM OF SPEECH ACTS DEFINING AND INTERPRETING
IN THE ENGLISH LANGUAGE DISCOURSE: COGNITIVE
PRAGMATIC FRAMEWORK.....55

Nidzelska Yu.M.

THE SPECIFICITY OF THE IMPLEMENTATION OF THE BASIC CONCEPT
OF JEWISH LINGUOCULTURE KASHRUT IN ENGLISH SPEAKING
THROUGH THE PRISM OF CULTURAL CODE.....62

Pikalova A.O.

“FABLER” AS A TYPE OF “EMOTIVE-I” OF THE IDENTITY
OF THE CHILDREN’ POET.....69

Romanova N.V.

IMAGE OF PEACE IN FOLK POETIC DISCOURSE
(CASE STUDY OF GERMAN EPIC POEM “KUDRUN”).....79

Tsapiv A.O.

MODERN FAIRY CINEMATIC NARRATIVES UNDER THE MICROSCOPE
OF A NARRATOLOGIST: CRITICAL REVIEW AND DISCUSSIONS.....89

SECTION 2

TRANSLATION STUDIES

Goli-Oglu T.V., Abushek M.O.

METAPHORIC POETIC TEXT BY LESYA UKRAINKA: TRANSLATION ASPECT.....96

Kryshtal S.M. TRANSLATING SEMANTICALLY COMPLICATED WORDS FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN.....	103
Kuchma T.V. COLOUR TERM <i>RED</i> BASED ON THE JOHN FOWLES' WORKS.....	109
Mykhailenko V.V. SIGHT TRANSLATION IN THE TRANSLATION TAXONOMY.....	115

SECTION 3 INTERCULTURAL COMMUNICATION

Danchyshyn N.R. LEARNING SLANG IN THE COURSE OF UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE.....	121
Drozdovskyi D.I. PHILOSOPHICAL, ETHICAL, AND MOTIVE-THEMATIC UNITS IN I. MCEWAN'S NOVEL "AMSTERDAM".....	126
Kauza I.B. THOUGHT IN THOUGHT AS A COMMUNICATIVE-PRAGMATIC COHESION OF THE PROSE TEXT OF MARGARET DRABBLE'S NOVELS.....	133
Krasulia A.V. ORAL PRESENTATIONS "IGNITE TALK" AS A METHOD OF COMMUNICATIVE COMPETENCE FORMATION.....	138
Lysenko Ye.A. EMBODIMENT OF BIBLE MOTIFS IN CANADIAN FOLK TALES.....	144
Lysenko L.V. THE ROLE OF LINGUACULTURAL DOMINANT IN THE PROCESS OF FORMING THE IDENTITY OF THE GERMAN LANGUAGE COMMUNITY (BASED ON THE CONCEPT <i>ORDNUNG</i>).....	151
Omelchuk Yu.O. LINGOCOGNITIVE MECHANISMS OF PSEUDO SENSE FORMATION IN ENGLISH FAKE NEWS TEXTS.....	159
Pirozhkova I.V. SOCIAL-COMMUNICATIVE ASPECTS OF STRUCTURAL-LINGUISTIC FEATURES OF ENGLISH NETWORK SLENG.....	165
Shevchenko I.S. COGNITIVE PRAGMATICS: APPROACHES AND PERSPECTIVES.....	169

SECTION 4 SLAVIC LANGUAGES

Becenko T.P. SUBSTANTIVE TEXT-SHAPED AS LINGUISTIC UNIVERSALS AESTHETIC PHENOMENON (FOR EXAMPLE, THE NATIONAL HEROIC EPIC).....	174
Levakina T.V. REALIZATION OF PREPOSITIONAL RELATIONS OF SOCIATIVITY IN THE NOVEL "ON THE SMELL OF MEAT" BY LUKO DASHVAR.....	182

СЕКЦІЯ 1 ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 821.111-311.6.08

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-1>

ЛЕКСИЧНІ СТРУКТУРИ БРИТАНСЬКИХ ХУДОЖНІХ ПРОЗОВИХ ТЕКСТІВ НА ВІЙСЬКОВУ ТЕМАТИКУ

Бехта Іван Антонович,

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології

Львівський національний університет імені Івана Франка

ivanbekhta@yahoo.co.uk

orcid.org/0000-0003-6671-0022

Шайнер Ірина Ігорівна,

асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів

Львівський національний університет імені Івана Франка

irene1005@i.ua

orcid.org/0000-0001-6316-0026

Статтю присвячено визначенню лексико-семантичних і прагмастилістичних особливостей лексичних структур у британських художніх прозових текстах на військову тематику початку XXI століття. Наукова новизна дослідження полягає у вивченні семантичних і прагмастилістичних параметрів лексичних структур, що репрезентують тему війни, у британських художніх текстах на військову тематику 2000–2017 років з позицій прагмастилістичної та прагмадискурсної парадигм, зокрема в дослідженні лексико-семантичного простору у трьох напрямках його розгортання: семантичному, тематичному й асоціативному; з'ясуванні тенденцій функціонування лексичних структур і стратегій, обраних авторами для передачі актуальної теми війни в художніх текстах сучасності.

Лексико-семантичний простір – це складна система лексичних одиниць, що об'єднуються в мікросистеми (поля, групи, підгрупи тощо) на основі спільної тематики та концептуального значення й репрезентують певну понятійну сферу. Від обраних автором лексичних одиниць залежить інтерпретація художнього тексту та його загальний вплив на читача. Виокремлення лексико-семантичних, лексико-тематичних і лексико-асоціативних груп і полів уможливило проведення детального аналізу функційної репрезентації лексичних структур у канві художнього тексту на глибинному й поверхневому рівнях, моделювання ядерних і периферійних інформаційних блоків лексико-семантичного простору художнього тексту.

У дослідженні фокус уваги зосереджено на текстотвірній лексиці та лексичних структурах сучасного британського художнього прозового тексту на військову тематику з урахуванням лінгвальних і позалінгвальних чинників, що впливають на їх використання автором. Від ретельно підібраних автором лексичних одиниць залежить інтерпретація художнього тексту й загальний вплив твору на читача. Тож детальне вивчення лексико-стилістичних особливостей і прагматичної спрямованості художнього прозового тексту з урахуванням позалінгвального контексту доцільно проводити з позицій прагмастилістики. Прагмастилістика ґрунтується на діяльній підході до вивчення стилістичних особливостей лексичних одиниць і структур, а також їх прагматичного спрямування на реципієнта з урахуванням позамовних чинників, інтегруючи методи стилістики та прагматики. Усі лексичні структури в досліджуваних художніх текстах обрані авторами з особливою метою: створення певної атмосфери та здійснення задуманого впливу на читача. На авторські інтенції неминуче впливає соціальний, позалінгвальний контекст. Це яскраво виражено у творах з елементами військової тематики, адже її мікрокраплення часто проникають і у твори іншої тематики й інших жанрів. Прагмастилістичний підхід дає змогу глибше зануритися в художній дискурс, ураховуючи весь контекст і позамовні чинники, що відкриває нові перспективи в подальшому дослідженні сучасних британських художніх прозових текстів на військову тематику.

Ключові слова: лексико-семантичний простір, лексичні структури, постмодернізм, прагмастилістика, позалінгвальний контекст.

LEXICAL COMBINATIONS IN BRITISH FICTION TEXTS ON MILITARY THEMES

Bekhta Ivan Antonovych,

Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of English Philology
Ivan Franko National University of Lviv
ivanbekhta@yahoo.co.uk
orcid.org/0000-0003-6671-0022

Shainer Iryna Ihorivna,

Assistant Professor at the Department of Foreign Languages for the Humanities
Ivan Franko National University of Lviv
irene1005@i.ua
orcid.org/0000-0001-6316-0026

This article focuses on lexical-semantic and pragmatic-stylistic properties of lexical combinations in British fiction texts on military themes of the beginning of the XXI century. The novelty of the research is accounted for by shedding light on the semantic and pragmatic-stylistic characteristics of lexical units and their combinations representing the war theme in British fiction texts on military themes of the 2000–2017 on the basis of pragmatic-stylistic and pragmatic-discourse approaches, in particular, analysing lexical-semantic space within its three-dimensional expansion: semantic, thematic and associative; detecting tendencies of functioning of lexical combinations and strategies chosen by the author in order to render an urgent problem of war in contemporary literary fiction texts.

Lexical-semantic space is considered to be a complex system of lexical units, united into microsystems (fields, groups, subgroups, etc.) on the basis of a common theme and conceptual meaning representing a certain conceptual sphere. Interpretation of the literary texts and their general influence on readers are highly dependent on the lexical units, thoroughly selected by the author in accordance with his/her intention. The outlining of lexical-semantic, lexical-thematic and lexical-associative groups and fields contributed to the detailed analysis of functional representation of the lexical structures of literary texts at the deep and surface levels, modelling of the core and peripheral information blocks of the lexical-semantic space of a text.

This research concentrates on the text-composing lexical units and combinations of the contemporary British literary prose text on military themes taking into account lingual and extra-lingual factors determining their use by the author. Interpretation of the literary text and its general influence on the reader highly depends on the lexical units selected by the author. Thus, it seems reasonable to conduct a detailed study of lexical-stylistic peculiarities and pragmatic direction of the literary prose text taking into consideration all the extra-lingual conditions on the basis of pragmatic stylistics. Integrating the methods of stylistics and pragmatics, pragmatic stylistics is underpinned with the usage-based approach to the study of the peculiarities of lexical units and their combinations, as well as the analysis of their pragmatic direction to the recipient taking into account the extra-lingual context. All the lexical structures in a literary text are chosen by the author with a definite aim – creating a certain atmosphere and producing a desired effect on the reader. The author's intentions are highly influenced by the social, extra-lingual context. This is quite obvious in the texts on military themes, since its micro-inclusions frequently penetrate the texts of other genres and themes. The pragmatic-stylistic approach contributes to a deeper immersion into the literary discourse, taking into consideration the whole context and extra-linguistic factors. It opens the new horizons to the further investigation of the contemporary British literary texts on military themes.

Key words: lexical-semantic space, lexical combinations, postmodernism, pragmatic stylistics, extra-lingual context.

1. Вступ

З другої половини ХХ ст. й до сьогодні (зокрема, в контексті сучасних подій загалом у світі) війна є популярною темою для художніх творів, зокрема прозового жанру. Тема війни проявляється в сучасних британських творах на різних рівнях (від мікро- до макровкраплень), а вибір тих чи інших лексичних засобів і стратегій зумовлений авторськими інтенціями й покликаний здійснити певний ефект на читача. Отже, у дослідженні лексико-семантичного простору художнього тексту (далі – ХТ) варто брати до уваги й позалінгвальний контекст, який значно впливає на процес написання твору. Оскільки лексико-

семантичний простір художнього тексту є складним явищем, то важливим у подальшому дослідженні є виокремлення та аналіз лексико-семантичних, лексико-тематичних і лексико-асоціативних полів і їхніх лексичних структур у сучасному художньому прозовому тексті на військову тематику.

2. Історія та розвиток проблеми

Сучасному художньому тексту властиві цілісність і зв'язність. Показниками зовнішніх засобів когезії є граматичні та лексичні засоби, проте домінуючими є внутрішні семантичні засоби зв'язності. Аналізом семантичної структури ХТ (зокрема лексичного змісту семантичного простору) займа-

лися різні дослідники (Бабенко, 2005; Бехта, 2004; Кухаренко, 2004; Лайонз, 2003; Лотман, 2000; Межжеріна, 2002; Но, 2011; Simon-Vandenberg, 2008).

Лексико-семантичний простір являє собою сукупність лексичних структур, які використовує автор, і того, що вони означають, яке смислове навантаження несуть (сенс, який закладений автором і сприймається читачем), а також співвідношення лексичного значення до значення в тексті (оскільки слова в тексті, зокрема в художньому творі, можуть набувати додаткових лексичних значень, які не фіксовані у словниках).

На сучасному етапі розвитку британська література становить самобутнє явище, в якому переважають постмодерністські тенденції. З другої половини ХХ ст. й донині **тема війни** є надзвичайно актуальною загалом у світі, і це, звичайно, відображено (більшою або меншою мірою) у художніх творах різного жанру. Отже, все більше науковців, дослід-

жуючи сучасний текст постмодернізму, порушують також і військову тематику (ВТ) (Качак, 2015; Barlow, 2000; Bergonzi, 1993; Cobley, 1995; Hewison, 1977; Kaiter, 2016; Piette, 1995; Sarma, 2001; Smith, 2000; Taylor, 1993). Постмодерністський світогляд асоціюється з утратою впевненості в майбутньому, можливою загрозою, що нависла над людством. Усе це зумовлює вибір автором певного стилю, стратегії чи стилістичних засобів. Саме тому дослідження лексико-семантичної структури сучасного художнього тексту вимагає врахування позалінгвального контексту, що значно впливає на процес написання твору. Цю думку знаходимо в роботах зарубіжних і вітчизняних дослідників (Безугла, 2014; Бехта, 2004; Ємець, 2014; Пихтовникова, 2016, Black, 2006; Caink, 2014; Hickey, 1993; Warner, 2014). Однак сучасний британський роман ХХІ ст. та військова тематика, що проявляється в ньому на різних рівнях, досі недостатньо досліджені в науковій літературі.

Таблиця 1

Лексико-семантичний простір сучасних британських текстів на військову тематику

Тематика	Лексичні структури та стратегії	Семантичні та прагмастилістичні особливості
	жахіття війни, Голокост, концтабори, зламани людські долі, кохання, самотність, дитинство	Вибір військової тематики
	Мікрвокраплення військової тематики у творі	показують, як війна проникає в наше звичне життя, є незримо присутньою в ньому
	Орієнтованість на історіографічну металітературу; пародія	спонукають переосмислити відомий сюжет
	Іронія	підкреслює абсурдність війни
	Діалог із читачем (часто у формі гри)	залучає читача в процес спільного уявлення подій або їх передбачень у оповіді
	Наявність кількох поглядів на одну подію	дає можливість читачу самому аналізувати ситуацію й вирішувати, на чьому він боці
	Руйнування чітких часових рамок у творі, колаж, ретроспекція	створюють ефект множинності й відносності в розумінні світу
	Фрагментація, пастиш, пойоменон	підривають «владу» автора; створюють відчуття відносності
	Фотографічні моделі, описи, деталізація	створюють ефект достовірності оповіді
	Загадка або таємниця	інтригує і спонукає до пошуку істини
	Підказки й натяки	дають можливість читачу самому відкривати численні таємниці героїв
	Символізм	спонукає читача до роздумів
	Відкритий фінал	спонукає читача до створення в уяві можливих варіантів розвитку подій
	Алюзії, цитати	створюють відчуття того, що все в нашому житті циркулює та повторюється
	Епіграфи	створюють асоціативний фон, виражають основну тему чи ідею твору
	Оригінальні метафори, метонімія, порівняння	якнайповніше передають жахіття війни, спонукають запобігти подібним катастрофам у майбутньому
	Повтори	наголошують певну проблему чи ідею автора
	Стилістична конвергенція	створює експресивність, наголошує думку автора

3. Лексичні структури

Постмодерністський світогляд визначив використання певних лексичних стилістичних засобів і лексичних структур. Їх використання у творі покликане створювати особливий ефект на читача. Сучасний текст орієнтований на інтелектуального читача, який зможе читати між рядками й побачити приховані ідеї та мотиви. Читач у період постмодернізму стає активним співавтором значення тексту (Hoey, 2001: 24; Jeffries, 2014: 55; Kirszner, 1993: 294; Lindas, 2013: 16). Як зазначає Е. Блек, «література існує, щоб зацікавити нас, в іншому випадку в нас не буде мотивації її читати» (Black, 2006: 157). Тож лексико-семантичний простір сучасних британських текстів на військову тематику схематично можемо подати в таблиці 1.

4. Висновки

Отже, увійшовши в нове тисячоліття, автори все-таки знаходять більше натхнення в минулому, ніж у теперішньому чи майбутньому. Чіткою рисою англійського постмодернізму є значна увага до історії, минулого причому і своєї країни, і людства загалом. Саме тому сучасні автори часто заторкують тему війни. Зображуючи війну (або тільки згадуючи про неї), читача спонукають задуматися над впливом війни на повсякденне життя пересічної людини, пропонуючи також способи подолання психологічної травми.

Перспектива подальшого дослідження полягає в потребі вивчення найменш дослідженого пласту сучасної британської літератури – роману ХХІ ст. на військову тематику, а також його лексико-семантичної структури. Лексико-семантична система ХТ є унікальною. Тож виокремлення лексико-семантичних, лексико-тематичних і лексико-асоціативних полів як способу вивчення та систематизації лексики ХТ має величезне практичне значення, оскільки в тексті лексичні засоби можуть доповнювати, замінювати чи посилювати значущість один одного. Важливим є врахування прагматистичного аспекту, оскільки він дає можливість глибше зануритися в художній дискурс, урахувавши весь контекст та екстралінгвальні чинники. Дослідження в цій галузі є актуальними, оскільки можуть зробити внесок у подальший розвиток лінгвістики тексту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабенко Л.Г. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика : учебник, практикум. 3-е изд., испр. Москва : Флинта : Наука, 2005. 496 с.
2. Безугла Л.Р. До питання розмежування прагматики, стилістики та прагматистістики. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2014. Вип. 77. № 1102. С. 6–11.
3. Бехта І.А. Дискурс наратора в англійській прозі : монографія. Київ : Грамота, 2004. 304 с.
4. Смець О.В. Засоби прагматичної стилістики і проблеми перекладу. *Наукові записки НДУ імені М. Гоголя*. 2014. Кн. 3. С. 67–70.
5. Качак Т. Тема війни і миру в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2015. № 3. С. 22–24.
6. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту. Вінниця : Нова Книга, 2004. 272 с.
7. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика. Москва, 2003. 397 с.
8. Лотман Ю.М. Об искусстве: структура художественного текста. Санкт-Петербург : Искусство-СПб, 2000. 704 с.
9. Межжеріна Г.В. Структурна організація семантичних одиниць (поле – лексико-семантична група – слово). *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. Київ, 2002. Вип. 5. С. 114–126.
10. Пихтовникова Л.С. Прагматистика дискурса в свете лингвосинергетической парадигмы. *Когниция, коммуникация, дискурс*. Харків, 2016. № 13. С. 114–130.
11. Barlow A. The Great War in British Literature: Cambridge Contexts in Literature. Cambridge, 2000. 130 p.
12. Bergonzi B. Wartime and Aftermath: English Literature and the Background 1939–60. Oxford, 1993. 230 p.
13. Black E. Pragmatic Stylistics. Edinburgh, 2006. 166 p.
14. Caink A. The Art of Repetition in Muriel Spark's Telling. *Pragmatic Literary Stylistics* / ed. By S. Chapman, B. Clark. London, 2014. P. 16–35.
15. Cogley E. Postmodernist War Fiction : Findley's The Wars. *Canadian Literature*. 1995. № 147. P. 98–124.
16. Hart J. The Poetics of Otherness: War, Trauma and Literature. New York, 2015. 263 p.
17. Hewison R. Under Siege: Literary Life in London, 1939–45. Oxford, 1977. 219 p.
18. Hickey L. Stylistics, Pragmatics and Pragmatics. *Revue belge de philologie et d'histoire. Langues et littératures modernes*. 1993. T. 71. P. 573–586.
19. Ho Y. Corpus Stylistics in Principles and Practice. London, 2011. 254 p.
20. Hoey M. Textual Interaction: An Introduction to Written Discourse Analysis. London, New York : Routledge, 2001. 206 p.
21. Jeffries L. Opposition in Discourse: The Construction of Oppositional Meaning. London, 2014. 150 p.
22. Kaiter E. The War Novel, a Modernist and Postmodernist Representation Based on History and Fiction. *Multicultural Representations. Literature and Discourse as Forms of Dialogue*. 2016. P. 204–208.
23. Kirszner L.G., Mandell S.R. Fiction: Reading, Reacting, Writing. Orlando, 1993. 608 p.
24. Lindas J. Engaging with Postmodernism: An Examination of Literature and the Canon. Undergraduate Honors Theses, 2013. 423 p.
25. Piette A. Imagination at War: British Fiction and Poetry, 1939–1945. Paperback, 1995. 352 p.
26. Sarma G. The War Novel: Hemingway and After: thesis for the degree of Doctor of Philosophy. Shillong, 2001. 223 p.

27. Simon-Vandenberg A.-M., Aijmer K. *The Semantic Field of Modal Certainty: A Corpus-Based Study of English Adverbs*. Berlin, 2008. 405 p.
28. Smith A.K. *The Second Battlefield: Women, Modernism and the First World War*. Manchester, 2000. 214 p.
29. Taylor D.J. *After the War: The Novel and English Society Since 1945*. London, 1993. 128 p.
30. Warner Ch. *Literary Pragmatics and Stylistics. The Routledge Handbook of Stylistics* / ed. By M. Burke. London ; New York : Routledge, 2014. P. 362–377.

REFERENCES:

1. Babenko L.G. (2005) *Lingvisticheskiy analiz khudozhestvennogo teksta* [The linguistic analysis of a literary text]. Theory and practice: manual, practicum. 3-rd ed. Moscow : Flinta : Nauka, 496 p.
2. Bezuhla L.R. (2014) *Do pytannia rozmezhuvannia prahmatyky, stylistyky ta prahmastylystyky* [To the problem of distinguishing of pragmatics, stylistics and pragmatic stylistics]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Romano-hermanska filohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov*. Is. 77. № 1102. P. 6–11.
3. Bekhta I.A. (2004) *Dyskurs naratora v anhlovmnii prozi* [The discourse of the narrator in English-speaking prose] : monohrafiya. Kyiv : Hramota, 304 p.
4. Yemets O.V. (2014) *Zasoby prahmatychnoi stylistyky i problemy perekladu* [Means of pragmatic stylistics and problems of translation]. *Naukovi zapysky NDU imeni M. Hoholia*. Kn. 3. P. 67–70.
5. Kachak T. (2015) *Tema viiny i myru v suchasniy ukrainskii prozi dlia ditei ta yunatstva* [The theme of war and peace in contemporary Ukrainian prose for children and teenagers]. *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli*. № 3. C. 22–24.
6. Kukharenko V.A. (2004) *Interpretatsiya tekstu* [Interpretation of the text]. Vinnytsia : Nova Knyha, 272 p.
7. Layonz Dz. (2003) *Lingvisticheskaya semantika* [Linguistic semantics]. Moscow, 397 p.
8. Lotman Yu.M. (2000) *Ob iskusstve: struktura khudozhestvennogo teksta* [About art: structura of the literary text]. Sankt-Peterburg : Iskusstvo-SPB, 704 p.
9. Mezhzherina H.V. (2002) *Struktorna orhanizatsiya semantichnykh odynyts (pole – leksyko-semantichna hrupa – slovo)* [Structural organization of semantic units (field – lexical-semantic group – word)]. *Aktualni problemy ukrainskoi linhvistyky: teoriya i praktyka*. Kyiv. Is. 5. P. 114–126.
10. Pikhtovnikova L.S. (2016) *Pragmastilistika diskursa v svete lingvosinergeticheskoi paradigmy* [Pragmatic stylistics of the discourse in the light of lingual-synergetic paradigm]. *Kognitsyya, kommunikatsyya, diskurs*. Kharkiv. № 13. P. 114–130.
11. Barlow A. (2000). *The Great War in British Literature: Cambridge Contexts in Literature*. Cambridge. 130 p.
12. Bergonzi B. (1993). *Wartime and Aftermath: English Literature and the Background 1939–60*. Oxford, 230 p.
13. Black E. (2006). *Pragmatic Stylistics*. Edinburgh. 166 p.
14. Caink A. (2014). *The Art of Repetition in Muriel Spark's Telling. Pragmatic Literary Stylistics* / ed. By S. Chapman, B. Clark. London. P. 16–35.
15. Cogley E. (1995). *Postmodernist War Fiction : Findley's The Wars. Canadian Literature*. № 147. P. 98–124.
16. Hart J. (2015). *The Poetics of Otherness: War, Trauma and Literature*. New York, 2015. 263 p.
17. Hewison R. (1977). *Under Siege: Literary Life in London, 1939–45*. Oxford. 219 p.
18. Hickey L. (1993) *Stylistics, Pragmatics and Pragmastylistics. Revue belge de philologie et d'histoire. Langues et littératures modernes*. T. 71. P. 573–586.
19. Ho Y. (2011) *Corpus Stylistics in Principles and Practice*. London. 254 p.
20. Hoey M. (2001). *Textual Interaction: An Introduction to Written Discourse Analysis*. London, New York : Routledge. 206 p.
21. Jeffries L. (2014). *Opposition in Discourse: The Construction of Oppositional Meaning*. London. 150 p.
22. Kaiter E. (2016). *The War Novel, a Modernist and Postmodernist Representation Based on History and Fiction. Multicultural Representations. Literature and Discourse as Forms of Dialogue*. P. 204–208.
23. Kirsznern L.G., Mandell S.R. (1993). *Fiction: Reading, Reacting, Writing*. Orlando. 608 p.
24. Lindas J. (2013). *Engaging with Postmodernism: An Examination of Literature and the Canon*. Undergraduate Honors Theses. 423 p.
25. Piette A. (1995). *Imagination at War: British Fiction and Poetry, 1939–1945*. Paperback. 352 p.
26. Sarma G. (2001). *The War Novel: Hemingway and After: thesis for the degree of Doctor of Philosophy*. Shillong. 223 p.
27. Simon-Vandenberg A.-M., Aijmer K. (2008). *The Semantic Field of Modal Certainty: A Corpus-Based Study of English Adverbs*. Berlin. 405 p.
28. Smith A. K. (2000). *The Second Battlefield: Women, Modernism and the First World War*. Manchester. 214 p.
29. Taylor D.J. (1993). *After the War: The Novel and English Society Since 1945*. London. 128 p.
30. Warner Ch. *Literary Pragmatics and Stylistics. The Routledge Handbook of Stylistics* / ed. By M. Burke. London ; New York : Routledge, 2014. P. 362–377.

Стаття надійшла до редакції 25.07.2019.
The article was received 25 July 2019

УДК [161.225.23-049.2]:821.111'42
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-2>

ПОЗИТИВНА ОЦІНКА ЯК ЗАСІБ МАНІПУЛЯЦІЇ СПІВРОЗМОВНИКОМ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ЛІТЕРАТУРНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ)

Бігунова Наталя Олександрівна,
доктор філологічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
natalbig@ukr.net
orcid.org/0000-0002-9460-9700

У роботі зроблено спробу когнітивно-прагматичного аналізу комунікативних ситуацій, у яких персонажі англо-мовного літературного художнього дискурсу вживають висловлювання схвалення, похвали, компліменту й лестощів як інструменти маніпулятивного впливу на співбесідника. Схвалення витлумачується як позитивно-оцінний експресивний синкретичний мовленнєвий акт, об'єктами якого є неживі предмети, ідеї та явища, які не входять у сферу особистих інтересів співрозмовника. Предметом оцінювання мовленнєвого акту схвалення є ознаки об'єктів, на які він спрямований. Похвалу визначено як позитивно-оцінний експресивний синкретичний мовленнєвий акт, предметом оцінювання в якому є моральні й інтелектуальні риси, вміння та вчинки співрозмовника або відсутньої під час розмови людини, а також зовнішність чи манери відсутньої людини. Комплімент визначено як позитивно-оцінний експресивний синкретичний мовленнєвий акт, що характеризується, як правило, збігом адресата й об'єкта позитивно-оцінного висловлювання, а також очікуваним невеликим перебільшенням достоїнств співрозмовника. Предметами оцінювання в мовленнєвому акті компліменту є зовнішність і вчинки адресата, витлумачувані як досягнення. Лестощі витлумачуються як псевдоширий позитивно-оцінний маніпулювальний синкретичний мовленнєвий акт, що характеризується наявністю в мотивації мовця розрахунку й корисливості, а також переважно збігом адресата й об'єкта позитивної оцінки. Предметами оцінювання в мовленнєвому акті лестощів є зовнішність адресата, його моральні й інтелектуальні властивості, вміння, досягнення та вчинки. Установлено, що висновки про маніпулятивність або неманіпулятивність тієї чи іншої тактики в кожному конкретному випадку її використання варто робити не на підставі аналізу структури цієї тактики, а відповідно до оцінки комунікативного наміру мовця суб'єкта. Маніпулятивними визнаються тактики, мовленнєві дії яких суперечать етичним або комунікативним нормам. Виявлено, що стратегія маніпулювання є провідною для мовленнєвого акту лестощів, але також може використовуватися адресантами інших позитивно-оцінних мовленнєвих актів. Похвала активно використовується для відволікання або перемикання уваги співрозмовника, для зміни теми. Похвала як на адресу співрозмовника, так і на адресу третьої особи є потужним інструментом для стимулювання людини до продовження або відновлення будь-якої позитивно-оцінювальної активності. Інформуючи адресата про свою позицію щодо його дій чи особистісних рис або рис третьої особи, адресант похвали здійснює на нього безпосередній вплив, модифікуючи його систему цінностей та установок, домагаючись конкретних змін у його поведінці. Комплімент може використовуватися як відволікаючий маневр, що відводить співрозмовника від небажаної теми.

Ключові слова: маніпуляція, оцінка, мовленнєвий акт, схвалення, похвала, комплімент, лестощі.

POSITIVE EVALUATION AS A MEANS OF MANIPULATION OF AN INTERLOCUTOR (ON THE SAMPLES FROM ENGLISH LITERARY ARTISTIC DISCOURSE)

Bihunova Natalia Oleksandrivna,
Doctor of Philology,
Associate professor at the Chair of Theoretical and Applied Phonetics of the English language,
Odesa I.I. Mechnikov National University
natalbig@ukr.net
orcid.org/0000-0002-9460-9700

The paper is an attempt of a cognitive pragmatic analysis of communicative situations in which the personages of English literary artistic discourse use utterances of approval, praise, compliment and flattery as the means of manipulative impact upon the listener. Approval is defined as a positive evaluative expressive syncretic speech act, its evaluation object being things, ideas, and phenomena that do not refer to the addressee's sphere of interests. The latter fact makes approval different from the other evaluative speech acts. Approval evaluation theme is that feature of the evaluated objects, which attracts the addresser's attention. Praise is defined as a positive evaluative expressive syncretic speech act, its evaluation theme being the moral and intellectual traits, skills and actions of the interlocutor or a person who is not present during a speech exchange but is praised by the speaker. Compliment is defined as a positive evaluative expressive syncretic speech act, characterized by the overlapping of the addressee and the evaluation object. The main fact about compliment is that it

is always exaggerated. The subject of evaluation in a compliment speech act is the hearer's appearance, possessions, and accomplishments. Flattery is defined as a pseudosincere positive evaluative manipulative expressive syncretic speech act, characterized by forethought, by a certain strategy, and also, by its addressee and evaluation object being the same person. Flattery evaluation themes are the addressee's appearance, their moral and intellectual traits, skills, accomplishments, and actions. The speaker flatters the addressee not being motivated by some feelings but wishing to gain some benefit. It has been established that conclusions about the manipulative/non-manipulative character of a certain tactics in each particular case should be arrived at not judging by the analysis of this tactics structure but proceeding from the analysis of the speaker's communicative intention. A communicative tactics is interpreted as a manipulative one if its speech actions contradict the ethical or communicative standards. It has been found out that manipulative strategy is the major one for flattery speech acts but it can also be used by the addressers of other positive evaluative speech acts.

Key words: manipulation, evaluation, speech act, approval, praise, compliment, flattery.

1. Вступ

У сучасній лінгвістиці розмежовують комунікативну поведінку сильного і слабого учасників комунікації (Почепцов, 2001: 35). Навіть якщо комуніканти знаходяться в симетричних соціальних відносинах, серед них може бути слабкий учасник, який виявляється метушливим у мовленні, невпевненим у собі, який детально аргументує свій вибір, домагається тільки найнеобхіднішого в спілкуванні, йде на поступки. Сильний учасник, навпаки, впевнений у собі та своїй точці зору й веде розмову в потрібному йому руслі, залучаючи також висловлювання позитивної оцінки як засоби маніпулювання співрозмовником.

У дослідженні аналізуються комунікативні ситуації літературного дискурсу, в яких позитивна оцінка певного об'єкта висловлюється з прагматичним наміром маніпуляції співбесідником.

Останнім часом царина маніпулятивної комунікації стає об'єктом пильної уваги вчених різних наук: соціології, психології, філософії, політології, культурології (Антонінова, 2011; Битянова, 2001; Денисюк, 2003; Карасик, 1992; Матузкова, 2014; Петлюченко, 2009; Потапенко, 2004; Почепцов, 2001; Седов, 2003; Стернин, 2001; Jacobs S., Jackson, 1993; van Dijk, 2006 та ін.).

Нині аналіз засобів мовленнєвої маніпуляції потребує використання когнітивно-комунікативного підходу, який уможливило ґрунтовне вивчення когнітивних процесів, що відбуваються у свідомості учасників спілкування під час породження та сприйняття мовлення, на підставі вивчення зображеного автором художнього твору внутрішнього мовлення комунікантів і їхньої невербальної поведінки.

Актуальність теми дослідження визначається його вбудованістю в антропоцентричну парадигму сучасного гуманітарного знання загалом і лінгвістичних досліджень зокрема. Актуальність роботи увиразнюється нагальною необхідністю систематизації й уза-

гальнення емпіричних даних, які свідчать про зумовленість вираження оцінки комунікативними стратегіями, певними очікуваннями та намірами комунікантів, їхніми особистісними й соціальними характеристиками.

Перш ніж перейти до результатів нашої розвідки, варто пояснити, що ми маємо на увазі під терміном *позитивно-оцінні мовленнєві акти*. У запропонованій нами таксономії до цих актів ми зараховуємо схвалення, похвалу, комплімент і лестощі (Бігунова, 2017). На нашу думку, вони є суміжними мовленнєвими актами (далі МА), які дають змогу керувати міжособистісною дистанцією в розмові. Позитивно-оцінні МА часом є засобами маніпуляції партнером, оскільки стимулюють його на продовження бажаної для мовця діяльності або ведуть його в бік від небажаної теми.

У нашій концепції *схвалення* є позитивно-оцінним експресивним синкретичним МА, адресат якого ніколи не є об'єктом оцінювання. Об'єктами схвалення є неживі предмети, ідеї та явища, які *не входять* у сферу особистих інтересів співрозмовника. Непричетність до особистих інтересів співрозмовника кардинально відрізняє схвалення від суміжних МА позитивної оцінки. Предметом оцінювання МА схвалення є ознаки об'єктів, на які він спрямований.

Похвалу витлумачуємо як позитивно-оцінний експресивний синкретичний мовленнєвий акт, предметом оцінювання в якому є моральні й інтелектуальні властивості, вміння та вчинки співрозмовника або відсутньої під час розмови людини, а також зовнішність чи манери відсутньої людини. Якщо МА похвали стосується властивостей і вчинків співрозмовника, то адресат повідомлення й об'єкт оцінювання збігаються; якщо в МА похвали оцінюються властивості й учинки відсутньої на момент мовлення людини, то адресат та об'єкт оцінювання різні. Похвала переважно спрямована від вищого за соціальним станом або за віком комуніканта до нижчого.

Комплімент визначаємо як позитивно-оцінний експресивний синкретичний мовленнєвий акт, що характеризується, як правило, збігом адресата й об'єкта позитивно-оцінного висловлювання, а також невеликим очікуваним перебільшенням чеснот співрозмовника. Предметами оцінювання в МА компліменту є зовнішність і вчинки адресата, витлумачувані як досягнення. Комплімент частіше адресований рівному за статусом комунікантові, рідше – нижчому за статусом. МА компліменту, на відміну від інших позитивно-оцінних МА, має гендерну залежність: на передній план висувається статева належність його учасників. Комплімент зовнішності набагато частіше адресовано жінці.

Лестоці вважаємо псевдощирим позитивно-оцінним **маніпулювальним** синкретичним мовленнєвим актом, що характеризується наявністю в мотивації мовця розрахунку й корисливості, а також переважно збігом адресата й об'єкта позитивної оцінки. Предметами оцінки в МА лестоців є зовнішність адресата, його моральні й інтелектуальні властивості, вміння, досягнення та вчинки. Адресант лестить адресату не тому, що відчуває висловлювані почуття, а тому, що хоче отримати користь. У статусному плані лестоці в більшості випадків спрямовані від нижчого за статусом комуніканта до вищого.

Отже, метою дослідження є когнітивно-прагматичний аналіз комунікативних ситуацій, у яких персонажі англійського літературного дискурсу вживають висловлювання схвалення, похвали, компліменту й лестоців як інструменти маніпулятивного впливу на співбесідника.

2. Розділ 1

Термін «маніпуляція» є метафоричним і в прямому значенні визначається як «складний прийом, складні дії над чим-небудь під час роботи руками, що здійснюються з будь-якою метою» (БТС: 519). У соціально-психологічному контексті маніпуляція набула нового об'єкта – людини, а також принципово нових способів здійснення дій.

Маніпуляцію визначають як «специфічну мовленнєву поведінку, спрямовану на спонукання співрозмовника зробити невігідну для нього (але вигідну для особи, яка спонукає) дію. Відмінною рисою цього способу спонукання є його прихований характер: «І мета, і процес спонукання навмисно приховуються від адресата» (Денисюк, 2003: 66).

На думку М.Р. Битянової, маніпуляція є грою на особливостях людської природи

й людських слабкостях, які забезпечують «комунікативну сліпоту» реципієнта, роблять його пасивно-слухняним у визнанні правоти комунікатора (Битянова, 2001: 125).

С.Д. Абрамович та М.Ю. Чікарькова визначають маніпуляцію як своєрідний прояв асертивності, як ситуацію, в якій співрозмовник (або співрозмовники) чітко усвідомлюють, що намагаються обдурити іншого співрозмовника. На думку вчених, маніпулятори охоче використовують так званий его-стан співрозмовника, його індивідуальну емоційно-психологічну ситуацію. Особливо охоче маніпулятори використовують негативні емоційні стани, коли людина потребує допомоги: розгубленість, переляк, «загнаність у глухий кут», хворобу тощо (Абрамович, Чікарькова, 2004: 255).

У роботі С. Джейкобса й С. Джексона розглядається мовленнєва стратегія, мета якої домогтися, щоб партнер діяв відповідно до бажання мовця (*conversational influence attempts*) (Jacobs, Jackson, 1993: 292). Цю стратегію легко співвіднести з вищезгаданою маніпулятивною стратегією.

В.І. Карасик, розрізняючи побічний (неінтенціональний) і навмисний (інтенціональний) види впливу, виокремлює серед інших засобів здійснення навмисного впливу переконання/аргументацію й маніпуляцію (Карасик, 1992), спираючись на параметр «прихованість/відкритість впливу».

На думку О.В. Денисюк, маніпуляція є видом психологічного (нефізичного) впливу на людину, що здійснюється:

- прихованим для нього чином,
- з метою порушення в цієї людини намірів, які не збігаються з його актуально існуючими бажаннями,
- у результаті чого суб'єкт, який впливає, отримує односторонній зиск,
- при цьому в об'єкта впливу залишається ілюзія самостійності прийнятих рішень (Денисюк, 2003).

Висновки про маніпулятивність/неманіпулятивність тієї чи іншої тактики в кожному конкретному випадку її використання робляться не на підставі будь-якого аналізу структури цієї тактики, а відповідно до оцінки комунікативного наміру мовця суб'єкта. Причому маніпулятивними зазвичай визнаються тактики, мовленнєві дії яких суперечать етичним і/або комунікативним нормам. Так, із тактик компліменту й лестоців у лінгвістичних дослідженнях маніпулятивною вважають останні.

На нашу думку, стратегія маніпулювання є провідною для МА лестоців, але також може використовуватися адресантами інших позитивно-оцінних мовленнєвих актів.

3. Розділ 2

Якщо комунікант прагне відволікти або перемкнути увагу співрозмовника чи змінити тему бесіди теми, він може скористатися МА схвалення, до чого активно вдаються персонажі літературного художнього дискурсу. Наприклад, коли Дейвіс відхиляється від теми розмови, дуже важливої для Майрона, останній за допомогою схвалення думки Дейвіса м'яко скеровує його увагу в потрібне русло:

"She was here when I started". He smiled. "I really liked her".

"That's sweet, Mr. D, really, but there's a girl missing" (Coben, 2007: 303).

У наступному фрагменті Годфрі перебиває міркування Генрі, намагаючись перехопити ініціативу в полілозі. Проте його дружина Чарміан, у свою чергу, обриває його висловом схвалення ідеям Генрі. Їй вторить ще одна співрозмовниця Сайдботтом, висловлюючи прохання до Генрі продовжувати. Отже, увага слухачів знову перемикається на Генрі:

"To come to the point" – said Godfrey.

"Godfrey", said Charmian, "I'm sure everyone is fascinated by what Henry is saying".

"Most consoling", said Janet Sidebottome.

"Do continue, Mr. Mortimer, with your words".

"Ah yes", said Miss Lottinville who was also enjoying Henry's philosophizing (Spark, 2010: 154).

Адресант схвалення, намагаючись зупинити «балакучого адресата» Стіва і змінити тему, керується маніпулятивною стратегією управління увагою партнера й передачею ініціативи іншому комуніканту, комбінованою зі стратегією пом'якшення висловлювання:

Phil crash-landed himself back in front of his pint, to find Mike still on about holidays.

"What you're saying about last-minute flights is all very well, Steve, but the problem with self-catering ..." (Butlin, 2007: 86).

4. Розділ 3

Похвала є потужним інструментом для стимулювання людини до продовження або повторного виникнення будь-якої позитивно-оцінювальної активності. Інформуючи адресата про свою позицію щодо його дій чи особистісних рис, адресант похвали здійснює на нього безпосередній вплив, модифікуючи його систему цінностей та установок, намагаючись конкретних змін у його поведінці. Адресант похвали займає сильну позицію в

комунікації, здійснюючи владу над співрозмовником, намагаючись моделювати його поведінку.

Наведемо мовленнєвий обмін, у якому похвала літньої пані на адресу юної дівчини розрахована на те, щоб змусити її читати й інтелектуально розвиватися:

One day, after ducking out for a brief reprieve on the High Street, she'd returned with renewed optimism and pressed a tattered library book into my hands. "Perhaps this will cheer you up", she'd said tentatively. "It's for slightly older readers, I think, but you're a clever girl; with a bit of effort I'm sure you'll be fine. It's rather long compared with what you're used to, but do persevere" (Morton, 2010: 31).

Розхвалюючи художній смак Софі в її присутності, Фергюс і Тоні сподіваються на її допомогу, а вона прекрасно усвідомлює, що це певна гра (про що свідчить авторський коментар), тобто маніпуляція не відбулася:

They kept involving Sophy and asking her opinion of things.

"She has an extremely good eye", Fergus said. "She was a perfectly appreciative visitor of art galleries when she was four".

"Were you?" said Tony, smiling.

"No option", Sophie said, not smiling back, to show that she had not yet decided that she would – if ever – play their game (Trollope, 2002: 140).

Якщо похвала спрямована на відсутню в момент комунікації особу, маніпуляція тим не менше має місце. Наприклад, у наступній ситуації Гай заявляє, що йому подобається Керрі й він хоче, щоб його наречена Меріон теж її полюбила. Результатом такої заяви є спроба Меріон знайти в Керрі позитивні риси, і вона, у свою чергу, відгукується про Керрі з похвалою:

"I think", Guy said, "that you will like Carrie. I certainly do".

"Does it matter?"

"If you like her? I suppose – I suppose I'd rather you did".

"It was nice of her to ring me", Merrion said (Trollope, 1993: 106).

Похвала, спрямована на третю особу, реалізує стратегію маніпулювання, оскільки мовець хвалить когось як приклад для наслідування або як докір співбесіднику. Коли після гри у футбол Джиммі відходить, Скаут докоряє Муза в тому, що той зневажливо ставиться до Джиммі. Похвала на адресу Джиммі лунає як заклик у подальшому не скривджувати його:

Scout and I watch him go. "He's a good guy," Scout tells me. "You shouldn't make him mad like that".

"I shouldn't? You're the one said he throws like a dead girl" (Choldenko, 2006: 50).

5. Розділ 4

Багато вчених (Мурашкіна, 2004; Коробова, 2007; Селіванова, 2011) уважають комплімент засобом маніпулювання співрозмовником. Подібне розуміння компліменту справедливо в ситуаціях, коли він використовується для відволікання уваги співрозмовника, для зміни теми. Проте, виступаючи в багатьох випадках ритуальним, етикетним знаком, комплімент слугує насамперед для підтримки гармонійного спілкування, для створення позитивно-емоційного фону; нарешті, комплімент у багатьох ситуаціях є просто необхідним, очікуваним, він передбачений правилами етикету (у разі появи гостей на вечірці, під час огляду будинку тощо). Отже, комплімент завжди є засобом маніпулювання. На нашу думку, на перший план під час висловлення компліменту виходять дві стратегії: емоційного впливу і контактовстановлювальна.

Проте в художньому зображеному діалозі, як і в реальній комунікації, яку він імітує, мають місце контексти, в яких висловлення компліменту призначене домогтися конкретних змін у поведінці співрозмовника. Наведемо епізод, у якому адресант використовує комплімент як відволікаючий маневр, що веде співрозмовника в бік від небажаної теми:

"Can I read it?" And to my horror she starts coming towards me.

"No!" I exclaim. "I mean – it's a work in progress. It's ... sensitive material." Hastily I close the document and stand up. "You look really great, Suze. Fantastic!" (Kinsella, 2001: 95).

Наступний комплімент зроблений, щоб домогтися від дівчини взаємності:

"Happy families", Catalina said. "Lucky boy". She flicked the pages, her eyes skimming the text with no apparent real interest. Was the girl made of stone?

"No, poor unlucky boy". Sebastian's voice was smooth. "A beautiful girl in my room, and she's more interested in reading about my mother than letting me kiss her" (Ruston, 2010: 388).

У наступному фрагменті коханець, який колись залишив свою подругу у важкій ситуації, побачивши її знову, робить їй комплімент, намагаючись повернути колишні стосунки:

"I've missed you like hell".

"Wait", she whispered, pulling away.

"I can't. I can't! All right. Let me look at you.

You look beautiful, you fabulous girl. I saw you downstairs and, I swear to God, it was all I could do to keep my hands off you; it was like torture" (Waters, 2011: 183).

6. Розділ 5

Лестощі активно використовуються як вибачення за вчинок адресата, як, наприклад, у ситуації, коли жінка чекала на свого коханця після роботи півгодини в зазначеному місці, де було дуже жарко, і, під'їхавши до місця зустрічі, він намагається підлеститися до неї, домогтися пробачення, похваливши її зовнішність оригінальним способом. Реггі розігрує сцену, зобразивши захопленого шанувальника кінозірки, який звертається до неї з проханням про автограф:

"You look like a film-star", said Reggie, as Viv got into his car. He made a show of looking her over. "Can I have your autograph?"

"Just get going, will you?" she said. She'd been standing in the sun, waiting for him, for half an hour (там само: 61).

Розгорнутий аналіз висловлювання дає змогу інтерпретувати його як улесливе, а основну стратегію адресанта – як спробу маніпулювання співрозмовником з метою отримання вигоди за допомогою поліпшення емоційного стану адресата. Спроба «підлеститися» до дівчини в цій ситуації здається їй абсолютно недоречною, злить її, вона обриває його жарт (*Just get going*), їй прикро, що він не розуміє її жахливого фізичного і пригніченого морального стану.

МА лестощів мотивований бажанням спонукати адресата діяти в інтересах адресанта, що ілюструє приклад із роману А. Крісті, в якому Гризельда намагається розговорити секретарку Місс Крем і дізнатися в неї деякі подробиці. Для цього вона лестить Місс Крем, називаючи її духовною та незалежною, хоча з контексту відомо, що насправді Гризельда вважає її вульгарною та примітивною:

"Things not very happy at home, I fancy. Catch me living at home with a stepmother. I wouldn't sit down under it for a minute".

"Ah! but you're so high spirited and independent", said Griselda gravely, and I looked at her with suspicion. Miss Cram was clearly pleased.

"That's right. That's me all over. Can be led, not driven. A palmist told me that not so very long ago. No. I'm not one to sit down and be bullied (Christie, 2010: 71).

7. Висновки

Отже, стратегія маніпулювання адресатом, вочевидь, є провідною для МА лестощів, а

також слугує допоміжною стратегією, яка використовується в інших позитивно-оцінних МА. Похвала активно використовується для відволікання або перемикання уваги співрозмовника, для зміни теми. Похвала як на адресу співрозмовника, так і на адресу третьої особи є потужним інструментом для стимулювання людини до продовження або відновлення будь-якої позитивно-оцінювальної активності. Інформуючи адресата про свою позицію щодо його дій чи особистісних рис або рис третьої особи, адресант похвали здійснює на нього безпосередній вплив, модифікуючи його систему цінностей та установок, домагаючись конкретних змін у його поведінці. Compliment може використовуватися як відволікаючий маневр, що відводить співрозмовника від небажаної теми.

Перспективою дослідження вважаємо зіставний аналіз комунікативних ситуацій маніпулювання співбесідником в англійському та українському мовленні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова А.В. Система средств речевой манипуляции в британском политическом дискурсе : дисс. ... докт. филол. наук : 10.02.01. Самара, 2011. 386 с.
2. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Мовленнєва комунікація. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 472 с.
3. Бігунова Н.О. Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання : монографія. Одеса : КП ОМД, 2017. 580 с.
4. Битянова М.Р. Социальная психология: наука, практика и образ мыслей : учебное пособие. Москва : Эксмо-Пресс, 2001. 576 с.
5. (БТС) Большой толковый словарь русского языка / сост. и гл. ред. С.А. Кузнецов. Санкт-Петербург : Норинт, 1998. 1536 с.
6. Денисюк Е.В. Манипулятивное речевое воздействие: коммуникативно-прагматический аспект : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Екатеринбург, 2003. 200 с.
7. Карасик В.И. Социальный статус человека в лингвистическом аспекте. «Я», «субъект», «индивид» в парадигмах современного языкознания : сборник научно-аналитических обзоров. Москва, 1992. С. 47–85.
8. Коробова Н.В. Мелиоративные коммуникативные стратегии современной английской речи (на материале британского ареала) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Нижний Новгород, 2007. 173 с.
9. Матузкова Е.П. Идентичность и лингвокультура: методология изучения : монография. Одесса : Издательство КП ОГТ, 2014. 333 с.
10. Мурашкина Э. В. Compliment как регулятивный речевой акт (на материале английского языка) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Тверь, 2004. 147 с.
11. Петлюченко Н.В. Харизматика: мовна особистість і дискурс : монографія. Одеса : Астропринт, 2009. 464 с.
12. Потапенко С.І. Мовна особистість у просторі медійного дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу) : монографія. Київ : КНЛУ, 2004. 359 с.
13. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. Москва : Рефл-бук, 2001. 656 с.
14. Седов К.Ф. О манипуляции и актуализации в речевом воздействии. Проблемы речевой коммуникации : межвузовский сборник научных трудов. Саратов : СГУ, 2003. Вып. 2. С. 20–27.
15. Селіванова О.О. Основи теорії мовної комунікації. Черкаси : Видавництво Чабаненко Ю.А., 2011. 350 с.
16. Стернин И.А. Введение в речевое воздействие : монография. Воронеж, 2001. 252 с.
17. Van Dijk, T. Discourse and Manipulation. *Discourse and Society*. 2006. № 17 (2). P. 359–383.
18. Jacobs S., Jackson S. Strategy and Structure in Conversational Influence Attempts. *Communication Monographs*. 1993. V. 50. P. 285–304.
19. Butlin R. No more angels. Surrey : Bookmarque Ltd, 2007. 207 p.
20. Choldenko G. Al Capone Does My Shirts. London : Puffin Books, 2006. 215 p.
21. Christie A. The Murder at the Vicarage. London : Harper Collins Publishers, 2010. 305 p.
22. Coben H. Promise me. London : Orion, 2007. 454 p.
23. Kinsella S. Shopaholic Abroad. London : Black Swan, 2001. 350 p.
24. Morton K. The Distant Hours. London : Pan Books, 2010. 677 p.
25. Ruston J. To Touch the Stars. London : Headline Review, 2010. 442 p.
26. Spark M. Memento Mori. London : Virago, 2010. 226 p.
27. Trollope J. The Best of Friends. New York : Berkley Books, 2002. 299 p.
28. Trollope Joanna. The Men and the Girls. London : Black Swan, 1993. 319 p.
29. Waters S. The Night Watch. London : Virago, 2011. 506 p.

REFERENCES:

1. Antonova A.V. (2011). Sistema sredstv rechevoj manipulyaczii v britanskom politicheskom diskurse [The system of means of speech manipulation in British political discourse]: dis. ... dokt. filol. nauk : 10.02.01. Samara. 386 s.
2. Abramovych S.D., Chikar'kova M.Yu. (2004). Movlennyyeva komunikaciya [Speech communication]. Ky'yiv : Centr navchal'noyi literatury'. 472 s.
3. Bihunova N.O. (2017). Pozytyvna otsinka: Vid kohnityvnoho sudzhennia do komunikatyvnoho vyslovliuvannia [Positive evaluation: From cognitive judgment to communicative utterance]. Odesa: OMD. 580 s.
4. Bityanova M.R. (2001). Soczial'naya psikhologiya : nauka, praktika i obraz my'slej: uchebnoe posobie [Social psychology : science, practice and way of thinking]. Moskva : E'ksmo-Press. 576 s.
5. (BTS) Bol'shoj tolkovy'j slovar' russkogo yazy'ka (1998) [Big monolingual dictionary of the Russian language]. / Sost. i gl. red. S.A. Kuznecov. SPb.: Norint. 1536 s.
6. Denisyuk E.V. (2003). Manipulyativnoe rechevoe vozdejstvie : kommunikativno-pragmaticheskij aspekt [Manipulative speech impact : communicative pragmatic aspect]: dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Ekaterinburg. 200 s.
7. Karasik V.I. (1992). Soczial'ny'j status cheloveka v lingvisticheskom aspekte [The social status of a person

- in the linguistic aspect]. «Ya», «sub`ekt», «individ» v paradigmakh sovremennoy yazy'koznaniya : sbornik nauchno-analiticheskikh obzorov. Moskva. S. 47 – 85.
8. Korobova N.V. (2007). Meliorativny'e kommunikativny'e strategii sovremennoj anglijskoj rechi (na materiale britanskogo areala) [Meliorative communicative strategies of modern English speech (on the samples from British range): dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.04. Nizhnij Novgorod. 173 s.
 9. Matuzkova E.P. (2014). Identichnost' i lingvokul'tura: metodologiya izucheniya : monografiya. Odessa : Izdatel'stvo KP OGT. 333 s.
 10. Murashkina E. V. (2004). Kompliment kak regulativny'j rechevojakt (na materiale anglijskogo yazy'ka) [Compliment as a regulative speech act (on the samples from English language): dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.04. Tver'. 147 s.
 11. Petlyuchenko N. V. (2009). Xary`zmaty`ka : movna osoby`stist' i dy`skurs [Charismatics : a speech personality and discourse] : monografiya. Odesa : Astropry`nt. 464 s.
 12. Potapenko S.I. (2004). Movna osoby`stist' u prostori medijnogo dy`skursu (dosvid lingvokognitiv`vnoho analizu) [A speech personality in the space of the media discourse (an experience of linguocognitive analysis) : monografiya. Ky`yiv : KNLU. 359 c.
 13. Pohepczov G.G. (2001). Teoriya kommunikaczii [The theory of communication]. Moskva : Refl-buk. 656 s.
 14. Sedov K.F. (2003). O manipulyaczii i aktualizaczii v rechevom vozdejstvii [On manipulation and actualization in speech impact]. *Problemy` rechevoj kommunikaczii* : mezhvuz. sb. nauch. tr. Saratov : SGU. V. 2. S. 20 – 27.
 15. Selivanova O.O. (2011). Osnovy` teoriiy movnoy komunikaciyi [The basis for the theory of language communication]. Cherkasy` : Vy`davny`cztvo Chabanenko Yu.A.. 350 s.
 16. Sterin I.A. (2001). Vvedenie v rechevoe vozdejstvie [Introduction into speech impact] : Monografiya. Voronezh. 252 s.
 17. Van Dijk, T. (2006). Discourse and Manipulation. *Discourse and Society*. 17 (2): P. 359 – 383.
 18. Jacobs S., Jackson S. (1993). Strategy and Structure in Conversational Influence Attempts. *Communication Monographs*. V. 50. P. 285 – 304.
 19. Butlin R. (2007). No more angels. Surrey: Bookmarque Ltd. 207 p.
 20. Choldenko G. (2006). Al Capone Does My Shirts. London: Puffin Books. 215 p.
 21. Christie A. (2010). The Murder at the Vicarage. London: Harper Collins Publishers. 305 p.
 22. Coben H. (2007). Promise me. London: Orion. 454 p.
 23. Kinsella S. (2001). Shopaholic Abroad. London: Black Swan. 350 p.
 24. Morton K. (2010). The Distant Hours. London: Pan Books. 677 p.
 25. Ruston J. (2010). To Touch the Stars. London: Headline Review. 442 p.
 26. Spark M. (2010). Memento Mori. London: Virago. 226 p.
 27. Trollope J. (2002). The Best of Friends. New York: Berkley Books. 299 p.
 28. Trollope J. (1993). The Men and the Girls. London: Black Swan. 319 p.
 29. Waters S. (2011). The Night Watch. London: Virago. 506 p.

*Стаття надійшла до редакції 29.07.2019.
The article was received 29 July 2019*

УДК 81'42:81'272

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-3>

ДИСКУРС ЯК СОЦІОЛІНГВАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Герасімова Оксана Миколаївна,
викладач кафедри перекладу

*Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького*
oksana.gerasimova.ua@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9239-1090

Дослідження загальних законів спілкування людей за допомогою природної мови, організації засобів мовного коду, різноманітних складових комунікації відбувається в рамках теорії дискурсу. У сучасній гуманітарній науці досить широко і плідно використовується це поняття. Однак зміст даного терміна варіативний, що визначається не тільки областю гуманітарних знань, цілями і завданнями, що стоять перед дослідниками, але і досить неоднозначним і розмитим розумінням дискурсу в лінгвістиці, до якої безпосередньої компетенції воно відноситься. Ситуація практично така ж, як з визначенням поняття мови: кожен лінгвіст інтуїтивно представляє його зміст, але тим не менш єдиної його інтерпретації не існує, що детермінує прагнення мовознавців в оглядових і аналітичних статтях тим чи іншим чином окреслити координати даного феномена.

Дану статтю присвячено вивченню поняття «дискурс», виділено основні підходи до розуміння цього терміна, розглянуто різницю між поняттями «дискурс» і «текст», а також подано одну з головних можливих типологій дискурсу за ознакою репрезентативності.

Багатоаспектність змісту та форм дискурсу зумовила, зокрема, розмаїття його теоретичних дефініцій і досить швидку еволюцію його концепцій навіть у межах того самого наукового напрямку. Сьогодні сфера вживання терміна «дискурс» є настільки широкою (філософія, соціологія, логіка, семіотика, теорія комунікації, лінгвістика тощо; їхні окремі напрями – прагмалінгвістика, прагмастилістика, лінгвістична семантика, граматична стилістика, лінгвістика тексту, граматики тексту, а також міждисциплінарні науки – психолінгвістика, соціолінгвістика та ін.), що доводиться говорити про полісемію цієї термінологічної одиниці. Причому, ми можемо простежити її поширення і в горизонтальному напрямі, тобто в різних науках, і у вертикальному – тобто на різних рівнях власне лінгвістики.

Предметом нашого дослідження є дискурс як такий, особливості його породження та варіативність (на прикладі публіцистичного дискурсу української сучасності). У статті зосереджено увагу саме на публіцистичних текстах, насамперед – на газетних.

Аналізуючи форми та вияви публіцистичного дискурсу, ми виходили з того, що його матеріальним втіленням, «матеріальним слідом» виступають газетно-публіцистичні тексти, присвячені політиці ораторські виступи, часописи, листівки, радіо, телебачення, реклама, літературно-критичні статті, огляди, рецензії, аналітичні огляди, соціальні портрети, наукові політологічні статті, тобто ті матеріали, в яких з наукового погляду досліджується політика та ін.

Ключові слова: дискурс, текст, спілкування, дискурсний аналіз, дослідження.

DISCOURSE AS A SOCIO-LINGUAL PHENOMENON

Herasimova Oksana Mykolaiivna,
Lecturer at the Department of Translation

*National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine
named after B. Khmelnytskyi*
oksana.gerasimova.ua@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9239-1090

The study of general laws of communication of people through natural language, the organization of language code, various components of communication occurs within the framework of discourse theory. In modern humanities, the concept of discourse is widely and fruitfully used. However, the meaning of this term is variable, determined not only by the field of humanitarian knowledge, the goals and objectives of the researchers, but also by a rather ambiguous and vague understanding of the discourse in linguistics to which it has direct competence. The situation is almost the same as defining the concept of language: each linguist intuitively presents its content, but nevertheless there is no single interpretation of it, which determines the desire of linguists in review and analytical articles in one way or another to outline this phenomenon.

This article is devoted to the study of the concept of "discourse", highlights the main approaches to understanding the term, discusses the difference between the concepts of "discourse" and "text", as well as presents one of the main possible typologies of discourse on the basis of representativeness.

The multidimensional nature of the content and forms of discourse, in particular, led to the diversity of its theoretical definitions and the rapid evolution of its concepts, even within the same scientific direction. Today, the scope of the term "discourse" is broad (philosophy, sociology, logic, semiotics, communication theory, linguistics, etc.; their separate areas are pragmalinguistics, pragmatististics, linguistic semantics, grammatical stylistics, linguistic stylistics, linguistics also interdisciplinary sciences – psycholinguistics, sociolinguistics, etc.), which has to be said about the polysemy of this terminological unit. Moreover, we can trace its distribution both horizontally, that is, in different sciences, and vertically, that is, at different levels of linguistics itself.

The subject of our study is discourse, peculiarities of its origin and variability (on the example of the newspaper discourse of Ukrainian modernity). The article focuses on newspaper texts, first of all – on newspaper articles.

Analyzing the forms and expression of newspaper discourse, we proceeded from the assumption that its material embodiment are newspaper texts devoted to politics, declamatory speeches, magazines, leaflets, radio, television, advertising, literary criticism, reviews, analytical reviews, social portraits, scientific political science articles, that is, those materials in which political research is explored from the scientific point of view.

Key words: discourse, text, communication, discourse analysis, research.

Вступ. Спілкування – складний і загадковий вид людської діяльності. Зацікавленість науковців у глибоких процесах комунікації з'явилась давно і є цілком природною. Те, що ми говоримо і для кого, вплив на зміст мовлення соціальних, культурних, етнографічних, історичних, політичних та багато інших чинників мають не тільки велике теоретичне, але й, безперечно, прикладне значення.

Термін *дискурс* використовується у багатьох галузях науки, однак він не має однозначного трактування, що передусім пов'язано із природою позначуваного ним поняття.

Сьогодні дослідження проблеми породження та функціонування дискурсу є одним із провідних напрямків світової лінгвістики. Ця проблема висвітлюється у працях таких відомих лінгвістів далекого та близького зарубіжжя, як Ш. Баллі, І. Гальперін, Т. ван Дейк, А. Загнітко, Л. Павлюк, Т. Плеханова, К. Серажим, та ін. Однак, майже усі праці лінгвістів присвячені розгляду окремих різновидів дискурсу – судового, раціонального, публіцистичного, газетного, спонукального, рекламного, літературно-критичного, дискурсу національної ідентичності тощо. Поза увагою дослідників все ще залишаються такі важливі загальнотеоретичні проблеми, як встановлення чіткої межі між текстом і дискурсом; його комунікативне походження; роль мовної особистості в дискурсі (Серажим, 2002 : 9).

Мета дослідження – вивчити феномен дискурсу як соціолінгвального явища та визначити різницю між поняттями «дискурс» і «текст».

Завдання дослідження – виділити основні підходи до розуміння терміна «дискурс», визначити його сферу вживання, подати одну з головних можливих типологій дискурсу, особливості його породження та варіативність (на прикладі англійського публіцистичного дискурсу).

Розділ 1. Поняття тексту і дискурсу в лінгвістичній теорії. Сьогодні сфера вживання терміна «дискурс» є настільки широкою (філософія, соціологія, логіка, семіотика, теорія комунікації, лінгвістика тощо; їхні окремі напрями – прагмалінгвістика, лінгвістична семантика, граматична стилістика, лінгвістика тексту, граматики тексту, а також міждисциплінарні науки – психолінгвістика, соціолінгвістика та ін.), що доводиться говорити про полісемію цієї термінологічної одиниці (Плеханова, 2011).

Виділимо основні підходи до розуміння цього терміна. Отже, під *дискурсом* сучасна лінгвістика розуміє:

1. Зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, історико-та соціокультурними, психологічними та іншими чинниками (це найбільш визнане сучасними мовознавцями тлумачення увів у науковий обіг Т. ван Дейк).

2. Текст, мовлення, яке розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмах їхньої свідомості (Гальперін, 1981). Тобто *дискурс* – це подія, у центрі якої словесний компонент; комунікативний акт, узятий не тільки як цілісна структура, що включає розмаїття його оцінок учасниками та спостерігачами, а й, навіть, його наслідки.

3. Текст, що утворився в процесі дискурсії, коли значення «на виході» стає адекватним авторському задуму. Таким чином, у цьому трактуванні дискурс є ментальним утворенням, що виникає у свідомості читача, в процесі такого сприйняття тексту, яке відштовхується від буквального розуміння, й існує стільки, скільки триває процес його сприйняття й розуміння.

4. Сукупність тематично, культурно або інакше взаємопов'язаних текстів, що допускає розвиток доповнення іншими текстами (Загнітко, 2008 : 40).

Спілкування розглядається як реалізація певних дискурсивних практик. Тобто, це – плінна мовленнєва діяльність у тій чи іншій сфері, калейдоскоп висловів, фраз, аналітичних статей та інформаційних повідомлень, публічних виступів, інтерв'ю, коментарів, кулуарних обмінів думками, що характеризує буття у часі (Серажим, 2002 : 12).

З латинської мови слово «дискурс» перекладають як «мовлення», «міркування», у французькій воно означає «промова», «виступ» із додатковими семантичними відтінками «розгалужування», «розбігання». Кожна нова структура життя – колектив, рух, ідея – освоює простір нових можливостей дискурсними засобами (Павлюк, 2009 : 4).

Один із найвизначніших теоретиків дискурсу Т. ван Дейк стверджує, що в соціокультурному аналізі використовують три основні семантичні відміни терміна «дискурс»: а) вживання мови; б) комунікація уявлень (когніція); 3) інтеракція у соціальних ситуаціях (Павлюк, 2009 : 4).

Дискурс включає мову і у соціальний, і у психологічний контекст, який охоплює афекти, знання, уявлення, соціальну активність, діяльність та ідентичність.

Соціолінгвістичний напрям вивчає варіативність дискурсу, субкультурні стилі учасників комунікації. Субкультури, статуси і суб'єктивності, пов'язані з гендером, нацією, етнічністю, професією, віком, віддзеркалюють себе у спеціалізованих риторично-структурних формах мовлення – «жіночому дискурсі», «українському дискурсі», «соціальному дискурсі». Різним віковим ідентичностям зазвичай відповідають відмінності у зацікавленні жанрами і темами (мультиплікація, пригодницькі фільми чи передачі про здоров'я); увагу медіа до гендерних ідентичностей засвідчують жіночі і чоловічі журнали, а також передачі і публікації «для жінок» чи «для чоловіків»; індикаторами національних ідентичностей стають вибір мови медіа, зміст концепцій етнічності і захист інтересів певних осіб та груп.

Лінгвістично і соціально орієнтований, критичний аналіз дискурсу вивчає роль мовних конструкцій як версій реальності, що мають виразну інструментальну функцію підтримки соціальної системи певного типу і суспільних процесів бажаної спрямованості. Мета цього напрямку, за визначенням одного з його засновників, Н. Феєркло, полягає в тому, щоб з'ясувати, як соціокультурні практики, події і тексти «виростають із відносин

влади та боротьби за владу і набувають у зв'язку із цим певних ідеологічних обрисів» (Павлюк, 2009 : 6).

Діалогічна концепція дискурсу виходить з уявлень про діалог як еквівалент соціальності й універсальну модель комунікативних процесів. Діалогічна форма існування дискурсу належить до найбільш органічних: це субстрат розмовного стилю, основа художніх і публіцистичних текстів. Діалог виявляє себе через сутнісні, а не формальні характеристики: «згорнуті» діалогічні структури та імпліцитні діалогічні моделі властиві і монологічному дискурсові.

Поняття дискурсу може бути визначене через поняття *тексту*, якщо воно є спадковим щодо текстознавчої теорії, то обидва терміни – дискурс і текст – приречені на паралельне існування. Так і є: сучасна лінгвопрагматика вільно оперує обома концептами. Вони взаємозамінні у риторичі, семіології.

Термін «дискурс» визначають через концепт тексту на підставі характеристик органічності, мовленнєвої безпосередності:

Дискурс – це текст у його найбільш природному вигляді й оточенні. Доволі правильно стверджувати протилежне: текст – це умертвлений, штучний дискурс, мовлення, яке зупинено в певній точці часопростору. Метою такої дискурсивної перервності може бути практична потреба, теоретичний інтерес чи естетична насолода. Якою б не була потреба зупинити мить безпосереднього буття слова, процедура фіксації перетворює дискурс на текст, що, в свою чергу, є частиною розмовного, письмового чи знакового дискурсу, виокремленою для аналізу (Павлюк, 2009 : 10).

Текст – це частина розмовного, письмового чи знакового дискурсу, виокремлена для аналізу (Павлюк, 2009 : 11).

Статичні характеристики тексту («форма вербального відтворення комунікативного акту», «письмовий запис мовної взаємодії», «знакове відтворення комунікативної події») утворюють красиву опозицію з динамічними характеристиками, на основі яких ідентифікують дискурс («діалогічне буття дискурсу», «безпосередність мовленнєвого акту»).

«Широке розуміння» дискурсу раз по раз повертає це поняття до «паралельних» із поняттям тексту уживань. *Спільні значення «тексту» і «дискурсу»*, які є підставою синонімічних уживань обох слів, зводяться до семантики «функціональності», статусу мовної одиниці як робочого матеріалу. Обидва поняття означають мовну єдність, який

властиве інтегроване значення і певні структурні риси. Зв'язність, осмислене поєднання конститутивних елементів – класична характеристика тексту. Ця ж ознака лежить в основі численних дефініцій дискурсу. При цьому і текст, і дискурс мають однакові кількісні параметри: їх визначають як мовні одиниці, що більші за обсягом від речення чи фрази.

Отже, спільне у поняттях тексту і дискурсу – ознаки «зв'язності», «єдиного смислу», когерентності, а з іншого боку – достатнього рівня змістової і структурної розгорнутості, «розгалуженості». Якщо обмежитися таким критерієм, то, справді, той самий фрагмент, повідомлення можна розглядати і як «текст», і як «дискурс» (Загнітко, 2008 : 41).

Текст, або дискурс, – це уривок мовлення, що може бути довшим за одне речення. Отож текстуальний і дискурсний аналіз стосуються того, як речення об'єднуються у тексти.

Утім розбіжність між двома поняттями для багатьох авторів може бути не менш принциповою. Відмінностями у значенні «тексту» і «дискурсу» заявляють про спрямування дослідницьких програм – вибираючи термін, підкреслюють перевагу або формальних (текст), або функціональних (дискурс) аспектів аналізу:

1. Повідомлення-текст від повідомлення-дискурсу відрізняється за переважанням ознаки «технічного запису» над ознакою «змістовності». *Текст* – це форма зберігання інформації, «символічна фіксація», «уривок мовлення»; *дискурс* – параметри розуміння, одиниця змісту, «фрагмент світу».

2. Дискурсний аналіз сфокусований на контекстуальних характеристиках, а у студіях тексту переважає інтратекстуальна проблематика. *Текст* можна інтерпретувати як суто знаковий ресурс, самодостатню структуру; *дискурс* – це обов'язково «текст і контекст у їх єдності», комунікативна подія, яку розглядають через зв'язки із позавербальними (історичними, психологічними) чинниками.

3. Поняття *тексту* традиційно використовують у розгляді проблематики системно-структурної цілісності, ієрархії значень і граматичної зв'язності, а термінологічний інструментарій теорії *дискурсу* стає у пригоді насамперед тим авторам, які прагнуть зосередити увагу на соціальних наслідках функціонування мови.

4. Концепція тексту виходить з того, що текст створює власний світ, а дискурсний аналіз – із того, що світ породжує відповідний текст. Дослідник *тексту* орієнтований

на моделі знакових єдностей як відносно автономного простору для гри, а в аналізі *дискурсу* важливим є зв'язок мовних форм із «формами життя», ідея прагматичної репрезентативності (Павлюк, 2009 : 12).

Розділ 2. Види дискурсу, підстави типології дискурсів.

1. Один із найважливіших *аспектів розуміння дискурсу* – функціональний. Дискурс можна означити як текст із визначеною комунікативною функцією, пов'язаний з обслуговуванням конкретних прагматичних сфер, «форм життя», включений у структуру соціального сценарію:

Коли функції регулярно повторюються (такі, як привітання до свят, щомісячна оплата за послуги чи вибори представників уряду), ми створюємо поведінкові «структури», які забезпечують їх виконання (різдвяні листівки з привітаннями, квартирний бюджет, вибори).

Відповідно, одна з головних можливих типологій дискурсу – за ознакою *репрезентативності щодо сфери практичної діяльності*. (Павлюк, 2009 : 13).

Виробнича нарада, церковна служба, юридична консультація, лікарський огляд, кулінарний рецепт, світська плітка – приклади прагматичних варіантів дискурсу. Функціональність комунікативних форм можна представити у діапазоні від вузької утилітарності (ярлики, етикетки, рахунки, меню, телефонні довідники, виборчі бюлетені, комп'ютерні інструкції) до соціально детермінованої інформативності (дискурс газетних новин, аналітичних телепередач, реклами).

2. *Жанрову спеціалізацію та стильові чинники* беруть до уваги при інтерпретації у термінах дискурсу традиційних та новітніх риторичних, літературних і масовокомунікативних форм (*полемічний дискурс, поетичний дискурс, наратив, анекдот, ток-шоу, мильна опера*).

3. *Соціальна різноманітність дискурсу*, виявленість у текстах соціально-психологічних ідентифікаційних параметрів (вік, стать, інтереси, ідеологія тощо) – серед найважливіших класифікаційних критеріїв. Конкретний дискурс – це дискурс *кого і чий* (якої групи, якого автора чи героя): *жіночий дискурс, дискурс влади, дискурс національної меншини*.

4. Звичайна *тематична зорієнтованість*, вказівка на коло життєвих явищ та пов'язаних із ними мотивів слугує підставою для тематичного різновиду типології: *соціальний, еко-*

номічний, політичний дискурс, метафізичний дискурс, дискурс віри в Ісуса Христа.

5. Дискурси класифікують відповідно до субстанційних особливостей, каналу передачі повідомлень, виду медіа: дискурс преси, радіо, телебачення; електронний дискурс (інтернет-дискурс).

6. Типологія за ознакою хронологічно-ситуативних особливостей передбачає аналіз сутнісних характеристик тексту із врахуванням чинника культурної та історичної періодизації: дискурс національно-визвольних змагань, тоталітарний дискурс, дискурс перебудови, демократичний дискурс. Природно, що історично-контекстуальні характеристики задають водночас і тематичну програму риторично-функціональних мовленнєвих форм. (Павлюк, 2009 : 14).

Висновки. Отже, *дискурс* – це складний соціолінгвістичний феномен сучасного комунікативного середовища, який, по-перше, визначається його соціокультурними, політичними, прагматично-ситуативними, психологічними та іншими чинниками, по-друге, має «видиму» – лінгвістичну (зв'язний текст чи його семантично значущий та синтаксично завершений фрагмент) та «невидиму» – екстралінгвістичну (знання про світ, думки, настанови, мету адресанта, необхідні для розуміння цього тексту) структуру і, по-третє, характеризується спільністю світу, який «будується» впродовж розгортання дискурсу його автором та інтерпретується його слухачем, читачем тощо. *Дискурс* – це, образно кажучи, життя тексту в нашій свідомості, це накладання інформації, яку ми отримуємо з цього тексту, і нашого знання про обставини, спроби його породження на ментально-чуттєве інформаційне поле нашого індивідуального «Я».

Категоріальними підставами класифікації дискурсу можуть виступати *функція, ситу-*

ація (зокрема її хронологічний вимір), авторство, жанрово-стильова специфіка, інституційні характеристики, матеріально-знакова форма.

Задати схему, яка б враховувала усі типологічні аспекти реального дискурсу практично неможливо. Найважливіша характеристика дискурсу – це його контекст.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистических исследований. М.: Наука, 1981. 139 с.
2. Загнітко А. П. Основи дискурсології. Науково-навчальне видання. Донецьк ДонНУ, 2008. 195 с.
3. Павлюк Л. С. Текст і комунікація: Основи дискурсного аналізу. Львів: ПАІС, 2009. 76 с.
4. Плеханова Т. Ф. Дискурс-анализ текста : пособие для студентов вузов / Т. Ф. Плеханова. – Минск : Тетра-Системс, 2011. 368 с.
5. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: Методологія, архітектоніка, варіативність. [На матеріалах сучасної газетної публіцистики]: Монографія / За ред. В. Різуна. / Київ. нац. ун.-т ім. Тараса Шевченка. К., 2002. 392 с.

REFERENCES:

1. Galperin I. R. (1981) Tekst kak object lingvisticeskikh issledovaniy [Text as an object of linguistic studies]. Moscow: Nauka, 139 p.
2. Zahnitko A. P. (2008) Osnovy dyskursolohii. [Basics of discoursology]. Scientific-educational edition. Donetsk: DonNU, 195 p.
3. Pavliuk L. S. (2009) Tekst i komunikatsiia. Osnovy dyskursnoho analizu. [Text and communication. Basics of discourse analyses]. Lviv: PAIS, 76 p.
4. Plekhanova T. F. (2011) Dyskurs-analiz teksta: posobyie dlya studentov vuzov [Discourse analysis of the text: a textbook for university students]. Mynsk : Tetra Systems, 368 p.
5. Serazhym K. (2002) Dyskurs yak sotsiolinhvalne yavyshche: Metodolohiya, arkhitektonika, variatyvnist [Discourse as a sociolinguistic phenomenon: Methodology, architectonics, variability. On materials of modern newspaper journalism]. Monograph , Kyiv National University of Taras Shevchenko, 392 p.

*Стаття надійшла до редакції 26.07.2019.
The article was received 26 July 2019*

УДК 81'367.335:81'36

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-4>

РЕЧЕННЯ З ОДНОРІДНИМИ ЧЛЕНАМИ У СВІТЛІ ХРОНОЛОГІЇ ГРАМАТИЧНОЇ ДУМКИ

Дзядик Юрій Іванович,
асистент кафедри сучасних мов
Університет Гани
yuridlviv@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9639-1020

У статті розглянуто однорідність та однорідні члени речення, а також підходи до вивчення цього явища. Сучасній теорії про однорідні члени речення передує довга лінгвістична традиція. Важливим кроком в осмисленні природи однорідності стало визнання особливого синтаксичного статусу однорідних членів речення. Цей крок сучасна синтаксична наука здійснила не без підтримки класичної лінгвістичної теорії, пройшовши шлях від логічних постулатів до вивчення однорідних членів у структурі речення й тексту. У статті зазначено, що сурядний зв'язок між елементами ряду в реченні є суттєвою ознакою однорідності, однією з визначальних її рис. Однорідність без сурядності неможлива. Однорідність членів речення виражається у специфічній інтонації перелічування й у сурядних сполучниках, що з'єднують однорідні члени. Завжди однорідними є підмети, що відносяться до одного й того ж присудка. Однорідними є присудки, які стосуються одного й того ж підмета. Проте неможливість введення сурядного сполучника між членами однорідного ряду призводить до втрати однорідності. У статті зауважується, що однорідність і сурядність є різні синтаксичні явища. Сурядність має більш широкий контекст стосовно своєї функції. Вона реалізується в реченні безсполучниково чи за допомогою сполучників, містить у собі однорідність. Сфера дії однорідності значно вужча й може розглядатися як окремий вид сурядності. Однорідність завжди пов'язана із сурядним зв'язком, проте сурядність можлива не лише в межах однорідних чи однофункційних компонентів, а й серед різнофункційних елементів речення. Вивчення однорідності розглядається з погляду граматичного, лексико-семантичного та семантико-синтаксичного підходів. Однорідність як граматичне явище полягає у функціональній рівнозначності й незалежності членів речення один від одного, що виражається в сурядному зв'язку між однорідними членами, у разі їх паралельного введення в структуру речення. Однорідність у семантичному підході трактується як спільність смислових відношень, що впливають із лексичних значень сполучуваних слів.

Ключові слова: редукована форма, сурядність, компонент, функція, сполучник.

SENTENCES WITH HOMOGENEOUS PARTS OF SPEECH IN THE HISTORY OF GRAMMAR

Dzyadyk Yuriy Ivanovych,
Assistant Lecturer at the Department of Modern Languages
The University of Ghana
yuridlviv@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9639-1020

The article discusses the homogeneity and homogeneous parts of speech, as well as approaches to the study of this phenomenon. Modern theory of homogeneous parts of speech is preceded by a long linguistic tradition. An important step in understanding the nature of homogeneity was the recognition of the special syntactic status of homogeneous parts of speech. Syntactic science has made this step due to classical linguistic theory beginning from logical postulates and including the contemporary study of homogeneous parts in the structure of a sentence and text. In the article, it is stated that the coordination between the homogeneous elements in a sentence is a significant sign of homogeneity, its relevant feature. Homogeneity is impossible without coordination. A specific intonation of enumeration and conjunctions that connect the homogeneous parts of speech are determiners of homogeneity. The subjects that define the same predicates are always homogeneous, as well as the predicates that define the same subjects are also homogeneous. However, the impossibility of inserting a coordinating conjunction between homogeneous parts leads to a loss of homogeneity. It is noted in the article that homogeneity and coordination are different syntactic phenomena. Coordination has a broader meaning regarding its function. It functions in a sentence *asyndetically* or by means of conjunctions, contains homogeneity in its structure. The function of homogeneity is much narrower and can be considered as a separate part of coordination. Homogeneity is always connected with coordination; but coordination can function not only among homogeneous components or elements that have the same functions, but also among multifunctional elements of different nature that can be found in the structure of a sentence. The study of homogeneity deals with grammatical, lexical and semantic, semantic and syntactic approaches. Homogeneity as a grammatical phenomenon is based on the functional equivalence and independence of parts of speech that is found in coordination between homogeneous parts of speech and their parallel inserting in the structure of a sentence. The homogeneity in terms of the semantic approach is interpreted as equality of semantic relations derived from the lexical meaning of coordinating words.

Key words: reduced form, coordination, component, function, conjunction.

1. Вступ

Однорідність як граматичне явище та однорідні члени речення як його складники розглядалися протягом кількох століть, проте не було визначено чіткої межі речень з однорідними членами. На зорі існування ці члени речення навіть не називалися однорідними. Лише з часом мовознавцями введено спеціальний термін, який вирізняв речення з однорідними членами від простого чи складного речення. Мета статті – розглянути проблему однорідності й речень з однорідними присудками в хронології, що передбачає виконання таких завдань: розглянути проблему однорідності й однорідних членів у хронологічному порядку на основі східноєвропейських і західноєвропейських досліджень; зобразити функціонування констекстуалізованого фрагмента в художньому прозовому тексті. Об'єктом статті є однорідність як синтаксична категорія та однорідні члени речення як репрезентативи однорідності. Матеріалом статті слугують однорідні дієслівні, однорідні іменні присудки й однорідні присудки змішаного типу з роману Пенні Вінченці «Питання довіри».

2. Розділ 1

На початковому етапі свого розвитку синтаксична наука була під впливом логіки. Логічні постулати бралися за основу під час дослідження природи речення. Невдовзі теорія «стягнення» знайшла своє широке застосування в ученні про речення з однорідними членами як різновид складного речення, що виникло на основі механістичного злиття суб'єктів чи предикатів, двох чи більше суджень-речень. Безперечно, позитивним моментом можна вважати те, що проблема однорідності незабаром почала розглядатися в плані речення. «Стягнені» підмети або присудки аналізувалися як члени речення, що з'єднані між собою й водночас пов'язані однаковим підрядним зв'язком із третім членом речення. Однак питання про однорідність членів речення розглядалися лінгвістами в плані словосполучення. Їх прогалиною стало механічне ототожнення, заміна аналізу однорідних членів речення аналізом словосполучень, з'єднаних сурядним зв'язком. У ХХ ст. у лінгвістиці запроваджений термін «однорідні члени» для позначення паралельних членів речення. Цей термін, остаточно звільнившись від логіцизму, зміцнився й отримав своє нове теоретичне обґрунтування в дослідженнях тогочасних мовознавців (Пешковський, 1956). Поділяючи однорідність на граматичну та

речову, А. Пешковський не вбачав у жодній із них синтаксичну категорію. Цінними є його твердження стосовно ролі сполучника, який, на його думку, виконує подвійну роль у реченні: зв'язує між собою два уявлення та приводить ці два уявлення у зв'язок з одним і тим же третім. Проте це не дві функції сполучника, це одна, подвійна. Вводячи в склад речення сполучник, водночас вводять сурядність чи супідрядність.

*She [Diana] **waved** him off gaily next day, and then **went to meet** Wendelien. She was truly **horrified**; **horrified** and **afraid**. How **could** she **do it**, **leave** everything and everyone she **knew** and **loved** and **go to live** hundreds of miles away, to that cold, ugly house, set in that harsh, hostile landscape? **To live** with a man she could see very clearly now she didn't actually love at all. She **would be exiled, alone, lost, friendless*** (Vincenzi, 2017: 80).

Однак поза увагою залишилися семантичні функції однорідних членів, короткі речення, які мали безпосередній стосунок до попереднього повного речення, таким чином утворюючи однорідний ряд:

*It was **a horrible day**; not that she [Laura] cared. **Wet** and **windy** and **cold**; **a classic February day**. She **left** the house soon after eight, and half **ran** to the bus stop. She was lucky; the bus was more or less on time and so was the train* (Vincenzi, 2017: 53).

Серед сучасних мовознавців існує думка про неможливість різнофункційних сурядних сполучень утворювати однорідні ряди (Перетрухин, 1979; Чеснокова, 1957):

*Jillie was very **clever**, and not **conventionally pretty**, but **extremely attractive**, **tall** and very **slim**, with long straight brown hair and green eyes. She lived in London; her father was at Sotheby's and her mother worked as an art critic, whatever that might mean. 'She goes to endless exhibitions and writes books and articles about art'* (Vincenzi, 2017: 76–77).

Ознаки цих одиниць, на їхній погляд, не відповідають ознакам однорідних членів речення (однакові синтаксичні функції в межах одного речення; наявність сурядного зв'язку, що експліцитно виражений чи не виражений; зв'язок однорідних членів із одним спільним для них членом речення). У конструкціях із різнофункційними компонентами наявним є лише сурядний зв'язок. З'єднані сурядним сполучником, елементи ряду належать до різних частин мови. Сам зв'язок різнорідних членів із третім спільним для них членом речення суттєво відрізняється

від такого ж зв'язку однорідних однофункційних членів речення зі спільним елементом: кожен із різнофункційних компонентів пов'язаний зі спільним елементом власним планом сурядного зв'язку.

'You were wonderful,' said Laura when finally they got back to the flat. 'Wonderful. I was so proud of you. Now, you must go straight to bed. I'll bring you some cocoa to help you sleep – I'm afraid you're going to have a terrible long and difficult day tomorrow.'

*She shoed him off to bed, but in spite of the cocoa, Tom hardly slept; he felt exalted by what he **had done** that night, **held** the room in his hand, **taken** hold of its consciousness and **moulded** it to his will; it was heady, astonishing stuff, and he could hardly believe it had been possible (Vincenzi, 2017: 91).*

Західноєвропейські синтаксисти розглядають члени речення, не називаючи їх однорідними, здебільшого як редуковані форми дієслова (Wekker, Naegeman, 1996), звертаючи основну увагу на граматичні функції, що базуються на граматичному критерієві (Miller, 2011), семантику дієслів (Kiefer, 1969), сурядний зв'язок (Brown, Miller, 2016), синтаксичну мотивацію (Kiaer, 2014), дискурсивні маркери (Urgelles-Coll, 2010), типи дієслів (Ramchand, 2008), трансформи простих речень (Dehй, 2002), сурядні конструкції, у яких наступний елемент залежний від попереднього (Zhang, 2009), структурний поділ речення (Leow, Campos, Lardiere, 2009).

3. Розділ 2

Розвиваючи кращі традиції класичного мовознавства, сучасні синтаксисти по-різному визначають саму сутність однорідності й однорідних членів речення. Погляди лінгвістів на сутність однофункційних членів можна звести до таких напрямів: граматичний (Onions, 1971), лексико-семантичний (Майданський, 1947); семантико-синтаксичний (Кротевич, 1957).

Прихильники граматичної точки зору виступають за те, щоби граматична ознака стала вирішальною умовою у визначенні сутності однорідності. Однак лінгвісти цього напрямку розходяться в тому, яка граматична ознака має виступати провідною: однакове відношення до одного й того ж спільного для однорідних членів елемента, сурядний характер відношень між однорідними членами речень. У граматичному об'єднанні однорідних членів речення беруть участь, як правило, сурядні сполучники та перелічувальна інтонація, що характеризується при-

близно однаковою висотою тону й у більшості випадків паузами між однорідними рядами.

Відмінність між синдетичним чи асиндетичним зв'язками при однорідних членах речення має стилістичне забарвлення, тоді як відсутність сполучників при різнофункційних елементах змінює семантико-синтаксичні відношення між членами речення, а не стилістичний характер структури.

*At this point, Michael and Ned **reappeared** and **said** they were going to have a quick nightcap. Ned **smiled** at Diana and **said** perhaps they could play billiards again some time, he could see she was actually jolly good. 'You looked pretty happy on that horse of yours as well this morning. Do you enjoy hunting?'*

*'Yes, I love it,' **said** Diana and **was** about **to launch** into a description of the day, but then **remembered** her mother saying there was nothing more boring to non-hunting people than hearing it discussed and so she asked instead if Ned ever hunted (Vincenzi, 2017: 19–20).*

На думку представників лексико-семантичної точки зору, однорідність двох чи більше однофункційних членів, які відносяться до одного спільного для них члена, полягає в єдності понять, що позначаються цими членами, у віднесеності кількох родових понять до одного й того ж видового. Граматичним показником однорідності є синтаксична пауза та сурядні сполучники; сурядні члени є однорідними на основі схожості семантичних значень.

Але таке визначення однорідності не вказує на синтаксичні зв'язки між однорідними членами, хоча М. Майданський стверджує, що однорідність членів речення проявляється в їх однаковому смислового відношенні до іншого члена висловлювання, через що виникає їхня синтаксична рівнозначність. Однакове смислове відношення членів речення базується на семантичній близькості слів, що вжиті як однорідні члени (Майданський, 1947).

Авторам, які визначають однорідність членів речення через їх семантичну близькість, доводиться розширювати саме поняття семантичної близькості елементів. Конкретні мовні факти свідчать про те, що у функції однорідних членів речення можуть виступати найрізноманітніші групи слів, які семантично близькі, так і різко різні, і це в основному стосується однорідних присудків, які в більшості випадків виражені словами різних семантичних груп. Більшість лінгвістів розглядають однорідність як суто синтаксичну категорію, оскільки

існує певний комплекс граматичних показників, за якими можна визначити, ця структура однорідна чи неоднорідна. Однак у деяких випадках граматичних показників недостатньо. Недостатня об'єктивність лише синтаксичних ознак (різнофункційність елементів, наявність сурядних сполучень слів за відсутності відношення підрядності до спільного члена) – все це вимагає альтернативного розв'язання проблеми стосовно однорідності й однорідних членів речення. В основу визначення однорідності покладені такі критерії: спільність синтаксичної функції та зв'язок із третім членом речення, який є спільним для однорідних членів в одному ряді. Проте наявність лише цих двох ознак є недостатньою, щоб виникло відношення однорідності, як і недостатнім є існування тільки сурядного зв'язку. Поширеним у мовознавстві є погляд на те, що однорідність і сурядність – це різні синтаксичні явища. Щоби пояснити синтаксичну природу однорідних членів і природу речень, у яких вони функціонують, необхідно звернути увагу на комплексну єдність певних умов чи ознак (Кучеренко, 1976).

Семантико-синтаксичний підхід набув широкого застосування. У низці праць зроблені спроби дати визначення однорідним членам речення не з погляду лексичного змісту, а з позицій їх синтаксичної ролі в реченні, проте ми не знаходимо в них детального аналізу самої сутності синтаксичної однорідності (Чеснокова, 1957).

На думку Є. Кротевича, явище однорідності дуже своєрідне та суперечливе. Учений пояснює це, виходячи з того, що до цього синтаксичного явища додаються семантичні та логічні моменти, хоча перевагу варто надати синтаксичній функції, у якій виступають певні елементи речення та їх морфологічне вираження. Інколи важливу роль відіграють стиль і жанр мовлення, а також намір самого мовця (Кротевич, 1957). Структурна і смислова сторони однорідного ряду взаємопов'язані, а основними факторами, що зумовлюють поєднання членів речення, є семантика однорідних членів речення та логічні відношення між діями, які ці члени речення виражають (Грасс, 1972).

Складність семантичного аспекту створює передумови різної його інтерпретації, робить можливим здійснення різних підходів до опису семантичної структури речення. Але елементарна граматична організація речення (структурна схема), незалежно від її конкретного лексичного вмісту, вже сама по собі є

значимим фактором для семантичної структури речення, побудованого за цією схемою. Структура семантичного речення, компоненти якої позначені символами, що вказують на їх належність до того чи іншого морфологічного класу слів, може сигналізувати про найзагальніші значення, що характеризують частини мови: значення предметності – для іменників, дії чи стану – для дієслів, ознак – для прикметників, за допомогою яких може бути наявний семантичний план.

4. Висновки

Проблема однорідності – проблема синтаксична. Вирішення цієї проблеми не може базуватися лише на одній семантиці. Синтаксичний критерій є домінуючим, а дослідження однорідності має відбуватися на синтаксичному рівні, тобто шляхом визначення відношень і зв'язків однофункційних членів речення один із одним та зі спільним третім членом, проте елементи ряду можуть виступати як різнофункційні. Існують також сурядні сполучення слів, які не підпорядковуються спільному члену. Як однаковими, так і різними можуть бути семантичні характеристики однорідних членів речення. Ступінь семантичної однорідності тісно пов'язаний із синтаксичним вираженням однорідності в реченні. Ці дві категорії є визначальними в підході до явища однорідності й однорідних членів речення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грасс Л.В. К вопросу о структуре рядов однородных сказуемых в современном немецком языке. Структура простого предложения в современном немецком языке. Ленинград, 1972. 190 с.
2. Кротевич Е.В. Об однородных элементах предложения. ЛДУ. *Доповіді та повідомлення*. 1957. Вип. 7. Ч. 1. С. 105–114.
3. Кучеренко І. К. Логіко-синтаксична природа речень з однорідними членами. *Мовознавство*. 1976. № 4. С. 29–37.
4. Майданський М. Н. Стягнене речення з однорідними членами. *Мовознавство*. 1947. С. 174–190.
5. Перетрухин В.Н. Проблемы синтаксиса однородных членов предложения. Воронеж, 1979. 209 с.
6. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении. Москва : Учпедгиз, 1956. 511 с.
7. Чеснокова Л.Д. К вопросу о морфологическом оформлении однородных членов предложения. 1957. Вып. 3. С. 54–65.
8. Brown K., Miller J. A Critical Account of English Sentence. Grammar, Meaning, Text. Edinburgh University Press, 2016. 307 p.
9. Dehy N. Particle Verbs in English. Syntax, information, structure and intonation. John Benjamins Publishing Company, 2002. 318 p.

10. Kiaer J. Pragmatic Syntax. Bloomsbury, 2014. 245 p.
11. Leow R.P., Campos H., Lardiere D. Little Words. Their History, Phonology, Syntax, Semantics, Pragmatics, and Acquisition. Georgetown University Press, 2009. 259 p.
12. Miller J. A Critical Introduction to Syntax. Continuum International Publishing Group, 2011. 288 p.
13. Onions C.T. Modern English Syntax. London : Routledge and Kegan Paul, 1971. 155 p.
14. Ramchand G.C. Verb Meaning and the Lexicon. A First-Phase Syntax. Cambridge University Press, 2008. 229 p.
15. Studies in Syntax and Semantics. Edited by Kiefer F.D. Reidel Publishing Company, 1969. 252 p.
16. Urgelles-Coll M. The Syntax and Semantics of Discourse Markers. Continuum International Publishing Group, 2010. 179 p.
17. Vincenzi P. A Question of Trust. Headline Publishing Group, 2017. 598 p.
18. Wekker H., Haegeman L. A Modern Course in English Syntax. Routledge, 1996. 105 p.
19. Zhang N.N. Coordination in Syntax. Cambridge University Press, 2009. 295 p.
5. Peretrukhin V. N. (1979) Problemy sintaksisa odnorodnyh chlenov predlozhenia [Problems of syntax of homogeneous parts of speech]. Voronezh, 209 p.
6. Peshkovskiy A. M. (1956) Russkiy sintaksis v nauchnom osveshchenii [Russian syntax from scientific point of view]. M.: State Educational Pedagogical Publishing House, 511 p.
7. Chesnokova L. D. (1957). K voprosu o morfologicheskom oformlenii odnorodnyh chlenov predlozheniia [About the morphological arrangement of homogeneous parts of speech]. Vol. 3, pp. 53–65.
8. Brown K., Miller J. (2016). A Critical Account of English Sentence. Grammar, Meaning, Text. Edinburgh University Press, 307 p.
9. Деїй Н. (2002). Particle Verbs in English. Syntax, information, structure and intonation. John Benjamins Publishing Company, 318 p.
10. Kiaer J. (2014). Pragmatic Syntax. Bloomsbury, 245 p.
11. Leow R. P., Campos H., Lardiere D. (2009). Little Words. Their History, Phonology, Syntax, Semantics, Pragmatics, and Acquisition. Georgetown University Press, 259 p.
12. Miller J. (2011). A Critical Introduction to Syntax. Continuum International Publishing Group, 288 p.
13. Onions C. T. (1971). Modern English Syntax. London: Routledge and Kegan Paul, 155 p.
14. Ramchand G. C. (2008). Verb Meaning and the Lexicon. A First-Phase Syntax. Cambridge University Press, 229 p.
15. Studies in Syntax and Semantics (1969). Edited by Kiefer F. D. Reidel Publishing Company, 252 p.
16. Urgelles-Coll M. (2010). The Syntax and Semantics of Discourse Markers. Continuum International Publishing Group, 179 p.
17. Vincenzi P. (2017). A Question of Trust. Headline Publishing Group, 598 p.
18. Wekker H., Haegeman L. (1996). A Modern Course in English Syntax. Routledge, 105 p.
19. Zhang N. N. (2009). Coordination in Syntax. Cambridge University Press, 295 p.

REFERENCES:

1. Grass L. V. (1972). K voprosu o strukture riadov odnorodnyh skazyemykh v sovremennom nemetskom yazyke [About structure of series of homogeneous predicates in modern German]. Structure of Simple Sentence in Modern German. L. 190 p.
2. Krotevych Ye. V. (1957) Ob odnorodnyh elementah predlozheniya [About homogeneous elements of a sentence]. Vol. 7. Part 1, pp. 105–114.
3. Kucherenko I. K. (1976) Logiko-syntaksychna pryroda rechen' z odnorodnykh chlenamy [Logic and syntactic peculiarities of the sentences with homogeneous parts of speech]. Linguistics, Nr 4, pp. 29–37.
4. Maidanskiy M. N. (1947) Stiahnena recheniia z odnorodnykh chlenamy [Contracted sentence with homogeneous parts]. Linguistics, pp. 174–190.

*Стаття надійшла до редакції 30.07.2019.
The article was received 30 July 2019*

UDC 001.8:[81.37+316.27]:2-536.1

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-5>

“MOTIONS” OF GODFATHER

Dunaievska Olha Valeriivna,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Faculty of Law
Taras Shevchenko National University of Kyiv
o.dunayevska@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0915-428X

The work offers joint cognitive semantic and interdiscursive approach to the religious phenomenon of baptism, particularly the prime participant of situation of baptism – godfather. The lexical unit godfather is a core of investigation according to its unique and original genesis regarding its meanings within the situation of baptism, post-baptism period, and its application in other spheres of human activity. The unit evokes structures relating to BAPTISM gestalt, the cognitive area uniting information on baptism ritual, its pre, and post stages. The latter is analyzed regarding its cognitive and situational representation through sequential frame, semantic, and definitive analysis in terms of onomasiological and semasiological interpretations. The action frame structure is selected as a “container” of organized information about events, participants, and the actions connected with situation of baptism in general and godfather in particular. The issue of opposite “motions” of meanings is translated through cognitive images of nominative unit godfather and is researched with respect to the unit’s cognitive structures evoked by its interdiscursive objectivations. The scientific platform ScienceDirect and the mass-media (cinematography) are viewed as the potential sources of overlapping discourses and are regarded as valuable interdiscursive spaces, which include various crystallizations developed by investigated nominative unit. The “motions” of godfather lexical unit are verbalized via interdiscursive explications of its meanings and are interpreted through action frame structural images. The paper includes the discussion of opposed direction “motions” demonstrated by interdiscursive crystallizations of meanings the nominative unit godfather actualizes. The investigated meanings in their turn are analyzed in terms of cognitive images constructing new situations evoked by them. Additionally, the investigation outlines the presumable linguistic and extra linguistic factors influencing the opposed “motion” processes declared. The notion of “hollywoodization” is mentioned as one having direct impact on the “motion” revealed.

Key words: baptism, action frame, gestalt, interdiscursivity, cognitive semantics.

«РУХ»: ХРЕЩЕНИЙ БАТЬКО

Дунаєвська Ольга Валеріївна,
кандидат філологічних наук,
доцент юридичного факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
o.dunayevska@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0915-428X

У роботі запропоновано об’єднання когнітивно-семантичного та інтердискурсивного підходів до аналізу релігійного феномену хрещення, а саме до одного з головних учасників ситуації хрещення – хрещеного батька. Лексична одиниця «хрещений батько» є ядром дослідження завдяки її унікальним особливостям і первинно релігійному походженню, що підтверджується її значеннями під час і після ситуації хрещення й у процесі застосування в інших сферах людської діяльності. Ця номінативна одиниця активує структури, що належать до гештальту ХРЕЩЕННЯ, когнітивної галузі, котра об’єднує інформацію про сам ритуал хрещення, його до- та післяритуальні стадії. Останні досліджуються в межах їх когнітивної та ситуативної об’єктивації за допомогою почергового фреймового, семантичного й дефінітивного аналізу із застосуванням ономазіологічної та семасіологічної інтерпретацій. Структура акціонального фрейму обрана як «контейнер» організованої інформації про події, учасників та дії, пов’язані із ситуацією хрещення загалом і хрещеним батьком зокрема. Дослідження розкриває питання протиставлення «рухів», закодованих у значеннях лексичної одиниці «хрещений батько» і ретрансльованих за допомогою фреймових когнітивних структур. Наукова платформа ScienceDirect і засоби масової інформації (кінематографія) розглядаються як потенційні джерела накладання дискурсів і розцінюються як інтердискурсивні простори, що містять різноманітні кристалізації значень, розвинутих номінативними одиницями. «Рухи» номінативної одиниці «хрещений батько» вербалізуються шляхом інтердискурсивної об’єктивації її значень та інтерпретуються за допомогою наочних моделей акціонального фрейму. Праця містить міркування стосовно причин виникнення протилежно направлених «рухів», кристалізованих значеннями, котрі актуалізує номінативна одиниця «хрещений батько» в різних типах дискурсу. Указані значення, у свою чергу, аналізуються в термінах ілюстрації когнітивних структур, що структуруються через апельовані ними ситуації. Також дослідження окреслює ймовірні лінгвістичні й нелінгвістичні фактори, що впливають на наявність протилежних рухів, описаних вище. Поняття «голівудизація» зазначене як один із чинників, який здійснює прямий вплив на встановлені процеси «руху».

Ключові слова: хрещення, акціональний фрейм, гештальт, інтердискурсивність, когнітивна семантика.

1. Introduction

The 21 century is time of speed and digital power over everyone, consequently motion is everywhere, moreover it is the norm of life. While tendency is being transparent in human activities and language stops being an exception. Loads of information elicited in the global network construct interdiscursive reality by a single click of a computer mouse. As the result, modern time information, perceived through lexical units, gets stored in the form of cognitive structures faster than ever before. In fact, the process is nothing else but an extreme expanding of already existing concepts or gestalts that upbuilds the cognitive worldview by crystallization of additional meanings to the notions recorded by the mentioned cognitive entities. It is **hypothesized** that gestalts being media for meaning-surface form correlation (Lakoff 1981, p. 354) get continuously extended and complicated in terms of limitless branching creating new opportunities for already existing notions. The aim of the study is to explicate the characteristics gained via interdiscursive realization of “godfather” lexical unit. The **objectives** of the work are: 1) to elaborate the cognitive-semantic situational representation of GODFATHER; 2) to illustrate the motion in cognitive area through building up of interdiscursive connections; 3) to explore the brightest tendencies of interdiscursive realization of GODFATHER. The basic methods of investigation overrun the composition of onomasiological and semasiological investigation platforms. The onomasiological principle relies upon prior situational representation of a phenomenon switching to its cognitive and semantic image (Croft, 2004). Whereas semasiological approach presupposes the elements of semantic analysis with respect to the situational realization. Also, contextual and discourse analyses are among the methods applied in the paper.

Religion and related phenomena can hardly lose their popularity since religion possesses the characteristics of social regulator (Cipriani, 2002). There is a number of modern interdisciplinary studies related to religion offered by sociologists, economics, law, anthropology, psychology. Linguistic studies of ritual, conducted by cross-disciplinary scientists R.N. McCauley and E.Th. Lawson and a discourse researcher A.C. Cipriani (Cipriani, 2002) address verbal aspect of ritual, thus its participants such as godfather still remain uncovered.

2. Cognitive-semantic image of GODFATHER

The religious discourse can be characterized as one of the most rigid in terms of flexibility and alterations since it is strictly regulated by

norms/canons and undermined by Holy Writ. But the rigidity of religious discourse can be argued based on the example of ritual of baptism analysis. The growth of 'BAPTISM' gestalt can serve as an example. Gestalt 'BAPTISM' is represented through the situation of the religious ritual under the same name. Being a situationally preconditioned it is enclosed by the action frame (Zhabotynska, 2010) scheme due to the fact that it is applied for description of dynamic events and presupposes the particular participants' set. The dynamics arises from strict sequence of procedures necessary for both a candidate for baptism and a godparents (godfather/ godmother) to undergo in order for the first to be accepted as a true member of a religious group. The number of participants is preconditioned by the church canons and should include at least four people (Kuhrt 1987): a priest, a godfather, godmother, and a candidate for baptism. The frame serving a situation of baptism is: WHO Agent (a priest) – ACTS (baptizes) – WHO Patient (a candidate for baptism). The participants of 'baptism' situation in their turn get further represented via cognitive structures describing AGENTS, ACTIONS, PATIENT. All three are viewed as subordinate (sub frames) groups belonging to superior frame 'BAPTISM'. The attention of the paper is focused specifically on sub frame group AGENTS that introduces the persons who perform actions towards a candidate during baptism ritual. The first example: action sub frame 'Priest': WHO (a person) – ACTS (immerses into/sprinkles with water) – PATIENT (a candidate for baptism). The above mentioned cognitive structures contain the knowledge on the situation of baptism, but they are not to be entitled as evoked frames when it comes to mentioning of lexical units under the same name. Since evoked frame structure is based on the previous knowledge on the situation (Fillmore, 1982: 20), the lexical unit *godfather* is to evoke the action frame 'Godfather' or 'Godmother' – WHO (a person) – ACTS (a – acts on behalf of a candidate for baptism; b – is responsible for Christian conduct of a future member of the Christ's church) -- PATIENT (a candidate for baptism) who specifically pertains to BAPTISM gestalt referring to person appointed by God to help the new Christian grow in the knowledge and love of God, and in their responsibilities as members of the Church. By contrast, action frame 'Priest' has larger scope of functioning and thus owns the possibility to be evoked with gestalts like MARRIAGE, FUNERALS, and other which include the performance of person acting in the name of God (a priest). Consequently,

action frame 'Priest' does not primarily activate 'BAPTISM' gestalt. Thus, during the situation of baptism godfather as one of its basic participants, primarily pertaining to gestalt BAPTISM (that is undermined by the content of action frame under the same name) undertakes the responsibilities: to teach, to support, to accompany in faith and Christian life his godchild (Dunaievskia, 2015: 29–32). These obligations have been postulated by Christian Church for centuries and as the result are the part of worldview of every baptized person. Moreover, the previously mentioned functions of godfather in respect to his godchild are supposed to facilitate and support the steady progression or "motion" of a newly baptized towards Christian life. The motion is launched by the ritual of baptism and has a life-long effect. The latter can be depicted through the following figure (figure 1).

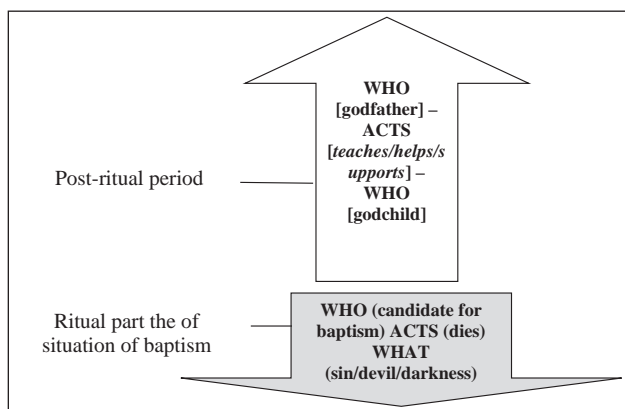

Fig. 1. Motions depicted by action frames “Candidate for Baptism” and “Godfather”

Figure 1 describes two opposite types of motions based on semasiological interpretation of the action frames' structures. The first type is dark-coloured and takes place during the ritual of baptism. This motion is strictly directed downwards that symbolizes the death for original sin. The second type of motion is caused by the ritual of baptism, continues through the whole life of a newly baptised and is secured by a godfather or godmother.

3. GODFATHER through the prism of interdiscursivity

The further investigation of GODFATHER motion requires the expanding of the discursive edges that means entering interdiscursive space (Fairclough, 1992; Fairclough, 2010; Jianguo, 2011). The latter, being treated as the scope where various types of discourses overlap and coexist, is a potential 'manufacturer' that launches previously undetected meanings of lexemes

stemming from definite kind of discourse they are supposed to originally belong to. *ScienceDirect* platform, particularly the articles in open access (preferably year 2018) and mass-media (cinematography) scope are selected to illustrate the examples of a areas with characteristics of intersecting numerous discourses and, as the result, they can be utilized as the interdiscursive areas.

The lexical unit *godfather* within *ScienceDirect* platform is applied in four works. The meanings, the lexeme under investigation is used with, are:

Ecology Discourse: 1) **A very powerful person:** “*The godfather is a very high-level person with limited involvement, but who is very powerful (such as a CEO)*”. This example of usage evokes the action frame: WHO (godfather) -- ACTS (enjoys power over) – WHO (people/employees); 2) **High level person:** “... *the 'godfather' of innovation*”. The meaning evokes the action frame: WHO (godfather) – ACTS (holds) – WHAT (high position).

Transport Discourse: 3) **An initiator and founder** in: “... *the Saudi Vision 2030 was presented by the godfather of the vision Prince Mohammed bin Salman ...*”

Medical Discourse: **An initiator and founder** “*The chemist Alexander Shulgin, is sometimes called the 'godfather of psychedelics'!*...”

Political/HR Discourses: **An initiator and founder** “*Echoing the godfather of PR, Edward Bernays ...*” The meanings the lexical unit *godfather* is used in extracts of transport, medical, political, and HR discourse evoke action frame: WHO (godfather) – ACTS (founds/establishes/launches) – WHAT (method/institution/settlement/trend/project).

Concerning the results obtained from interdiscursive environment created by Ecology, Transport, Medical, Political and HR Discourses fixed in *ScienceDirect* platform, three meanings of *godfather* were elicited. The point that all of them differ from those meaning gained by the same lexical unit in Religious Discourse implies the fact that they all are quite atypical for BAPTISM gestalt. The first cognitive structure is: WHO (a person) – ACTS (has/enjoys) – WHAT (power); the second one is described as: WHO (a person) – ACTS (holds) – WHAT (high position); the third one WHO (a person) – ACTS (initiates/founds) – WHAT (method, science branch, institution etc.). These situations, actions, and their participants have nothing in common with baptism ritual, support, and Christian education of a godchild. To add more, the application of nominative unit *godfather* with the meaning of a very powerful

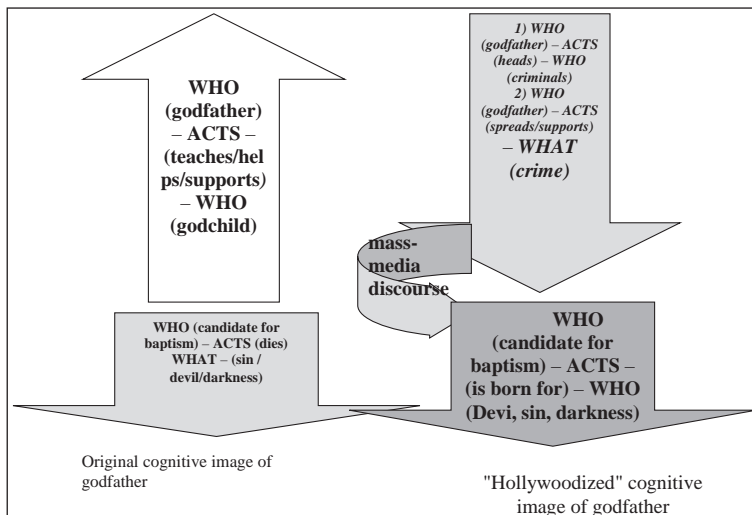

Fig. 2. "Twisted" motions of godfather

person and high level person in fragment from Ecological Discourse illustrates the tendency of already **functioning as a branch term**. The latter postulates the rigid position of lexical unit *godfather* to become multidisciplinary term.

To add more, the mass media, being the one of the most effective scopes for interdiscursive space, offers the fourth meaning explicated by the lexical unit *godfather*:

Political Discourse

A person with criminal background / mafia boss: "The man once dubbed the *Godfather* of Kremlin had become a shadow of his former self" (*The Sunday Times*, 2015). The meaning evokes the action frames: 1) WHO (godfather) – ACTS (heads) – WHO (criminals) or 2) WHO (godfather) – ACTS (spreads/supports) – WHAT (crime). The frame corresponds the situation opposite to that evoked by frame WHO (godfather) – ACTS (teaches/helps / supports) – WHO (godchild). These two polar processes can be depicted through the following figure (figure 2).

Figure 2 depicts the processes explicated by the spread of nominative unit *godfather* into Discourse of Cinematography and the consequences of the lexeme being "hollywoodized" or "adapting (a story or series of events) so as to conform to the supposed norms of a typical Hollywood film, especially in respect of being unrealistically glamorous, exciting, or simplistic". The latter refers to the process of using the original godfather's role performed during the ritual of baptism and continued throughout his life as the "container" or "skeleton" for enclosing the negative characteristics, causing diverse effect totally opposed to that created by baptism ritual. Furthermore, two contrasting

frame structures have been launched due to interdiscursive usage of the nominative unit *godfather*. The polarity of meanings developed by nominative unit *godfather* in Discourses of Religion and Cinematography is becoming more and more popular among EFL (English as Foreign Language) users due to the authentic English version of F.F. Coppola Trilogy "The Godfather", moreover, nominative unit *godfather* is becoming admired by gamers and alcohol consumers due to "The Godfather" video game and a cocktail "The Godfather", which have been accelerating popularity since 1970s. These facts point at the universal tendency of English vocabulary corpus to possess the feature of crystallizing

meanings often quite different or even not peculiar to those primary ones and the religious sphere as an appealing to sacral and spiritual issues is not an exclusion. The latter can be supported based on the example of *godfather* nominative unit online definitions review (figure 3).

Only 31% of researched 29 definitions retrieved from online open access platform *One Look Dictionary Search* of nominative unit *godfather* don't explicate those altered by "The Godfather" characteristics of a person as *one with criminal past; having criminal record; referring to a criminal word; connected with crime and mafia circles* etc. The remaining 79% (definitions marked with red colour) contain the traits of "The Godfather" main character.

4. Conclusions

To sum it up, the fact that the lexis primarily circulating within one type of discourse is able to expand the scope of its cognitive area fixed in definite gestalt gives the opportunity to view the process of continuous motion of the cognitive worldview using cyberspace, interdiscursive environment, semantic abilities of lexis as the effective "vehicles" for conquering new territories. The process is rather transparent and vast. Due to some extra linguistic factors (e.g. Hollywood industry) the processes of motion in different or even opposed directions are developed. The latter are so forceful that even the conflict of values (illustrated by opposed traits reflected by cognitive images from figure 2) cannot prevent them from development and gaining success and popularity. Since the process turns to be fixed by dictionaries, the aiding factors of *godfather's* motion are prioritized among the options for future research directions, owing

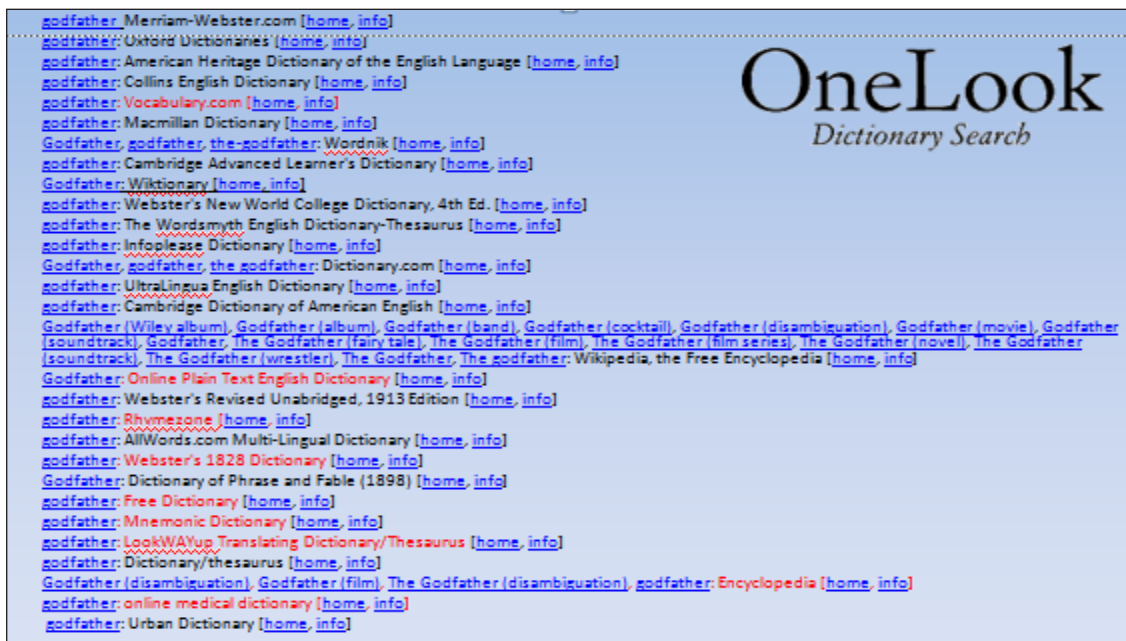

Fig. 3. One Look Dictionary Search Results on *godfather* lexeme

to the fact that the lexeme's future total loss of connection with Religious Discourse appears to be quite a presumable outcome.

BIBLIOGRAPHY:

1. Cipriany A.C. Power in religious discourse: A discourse analysis of two sermons from the Universal Church of Kingdom of God, 2002. 76 p. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/30364257.pdf> (date of access: 02.06.2019).
2. Croft W., Cruse D.A. Cognitive Linguistics. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 356 p.
3. Fairclough N. Discourse and Social Change. Cambridge : Polity Press, 1992. 259 p.
4. Fairclough N. Critical Discourse Analysis: Critical Study of Language (2nd ed). London : Longman. 608 p.
5. Fillmore Ch.J. Frame Semantics. *Linguistics in the Morning Calm Selected Papers from SICOL-1981*. Vol. 1. Seul: Hunshin Publishing Company. P. 110–137. URL: http://brenocon.com/Fillmore%201982_2up.pdf (date of access: 20.10.2018).
6. Jianguo WU. (2011). Understanding Interdiscursivity: A pragmatic Model. *Journal of Cambridge Studies*. No. 2–3. P. 95–115.
7. Kuhrt W.G. Believing in Baptism: Christian Baptism, its Theology and Practice, Mowbray, 1987. 191 p.
8. Lakoff G. Linguistic Gestalts. *Proceedings of the Annual Meeting of the Chicago Linguistic Society*, 13, Chicago, 1977. P. 236–287.
9. Zhabotynska S.A. (2010). Principles of building conceptual models for Thesaurus Dictionaries. *Cognition, Communication, Discourse International On-line journal*. Vol. 1. P. 75–92. URL: <http://sites.google.com/site/>

cognitiondiscourse/vypusk-no1-2010 (date of access: 30.01.2019).

REFERENCES:

1. Cipriany A.C. (2002). Power in religious discourse: A discourse analysis of two sermons from the Universal Church of Kingdom of God. 76 p. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/30364257.pdf> (accessed: 02.06.2019).
2. Croft W., Cruse D.A. (2004). Cognitive Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press. 356 p.
3. Fairclough N. (1992). Discourse and Social Change. Cambridge: Polity Press. 259 p.
4. Fairclough N. (2010). Critical Discourse Analysis: Critical Study of Language (2nd ed). London: Longman. 608 p.
5. Fillmore Ch.J. (1982). Frame Semantics. *Linguistics in the Morning Calm Selected Papers from SICOL-1981*. 1982. Vol. 1. Seul: Hunshin Publishing Company. P. 110–137. URL: http://brenocon.com/Fillmore%201982_2up.pdf (accessed: 20.10.2018).
6. Jianguo WU. Understanding Interdiscursivity: A pragmatic Model. *Journal of Cambridge Studies*. 2011. No. 2–3. P. 95–115.
7. Kuhrt W. G. Believing in Baptism: Christian Baptism, its Theology and Practice, Mowbray, 1987. 191 p.
8. Lakoff G. Linguistic Gestalts. *Proceedings of the Annual Meeting of the Chicago Linguistic Society*, 13, Chicago, 1977. P. 236–287.
9. Zhabotynska S.A. Principles of building conceptual models for Thesaurus Dictionaries. *Cognition, Communication, Discourse International On-line journal*. 2010. Vol. 1. P. 75–92, URL: <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no1-2010> (accessed: 30.01.2019).

Стаття надійшла до редакції 25.07.2019.
The article was received 25 July 2019

УДК 801.631.5+81'42+81'38=111
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-6>

ТИПОЛОГІЯ ОБРАЗНОСТІ ПРИРОДНИХ СТИХІЙ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Лабенська Євгенія Олександрівна,
викладач кафедри сучасних європейських мов
Київський національний торговельно-економічний університет
finikea@ukr.net
orcid.org/0000-0002-8159-5231

У статті розробляється типологія образності природних стихій у сучасному англomовному поетичному дискурсі, виходячи з низки критеріїв. Образність природних стихій є продуктом художнього переосмислення знань про першоелементи буття (вогонь/fire, вода/water, повітря/air, земля/earth) і про генеровану ними низку природних явищ і катастроф, унаслідок чого в процесі ліневокреативної діяльності митців породжуються вербальні та невербальні образи природних стихій, утілені низкою вербальних і невербальних засобів у сучасному англomовному поетичному дискурсі з конструйованим ними шлейфом символічних смислів. Образ природної стихії є мультимодальним конструктором, що включає передконцептуальну, концептуальну, вербальну, а також невербальну площину. У формуванні того чи іншого образу природної стихії задіяно вербальний і невербальний (візуальний, аудіальний, тактильний і/або кінестетичний) коди. Формальний план образності природних стихій охоплює низку окремих образів природних стихій, що в змістовому плані є смисловим комплексом розмаїття поетичних образів, основними фокусами якого є образи першоелементів буття. Ці фокуси як своєрідні смислові вузли акумулюють низку образів кожної з природних стихій з виходом у площину природних катастроф, серед яких – землетруси, цунамі, виверження вулканів, зсуви, сильні снігопади, провали, лавини, повені, зливи, танення льодовиків, тайфуни, торнадо, пожежі, буревії. Також у статті виокремлюються образи, пов'язані з екологічними проблемами глобального потепління та змін клімату. За ступенем новизни образи природних стихій поділяються на архетипні, стереотипні, ідіотипні й кенотипні. образи транквільних станів природи, природних катастроф, глобального потепління та змін клімату розмежовуються, ґрунтуючись на специфіці їх концептуальної й семантичної структур. Із позицій форми всі образи природних стихій є мультимодальними та можуть бути інсталяційними, дигітальними й дигіталізованими.

Ключові слова: образність природних стихій, типи образів природних стихій, образи транквільних станів природи, образи природних катастроф, образи глобального потепління.

TYPOLOGY OF THE FORCES OF NATURE IMAGERY IN CONTEMPORARY ENGLISH POETIC DISCOURSE

Labenska Yevheniia Oleksandrivna,
Lecturer at the Department of Contemporary European Languages
Kyiv National University of Trade and Economics
finikea@ukr.net
orcid.org/0000-0002-8159-5231

The article develops a typology of the forces of nature imagery in contemporary English poetic discourse, proceeding from a number of criteria. The imagery of the forces of nature is a product of literary reconceptualization of knowledge about the elements of nature, namely fire, water, air, and earth, as well as about a number of natural phenomena and calamities generated by them. As a consequence, writers and poets resort to creating verbal and non-verbal images of the forces of nature conveyed by a number of verbal and non-verbal means in contemporary English poetic discourse along with symbolic senses they construe. Image of the force of nature is a multimodal construal embracing preconceptual, conceptual, verbal, as well as non-verbal facets. Verbal and non-verbal (visual, auditory, tactile and/or kinetic) codes foster the analyzed imagery formation. Formal facet of the forces of nature imagery covers a number of separate images of the forces of nature, which in their meaning-making facet are a sense complex of a variety of poetic images, whose main foci are the images of the elements. These foci, being sense bundles, accumulate a number of images of the forces of nature including natural calamities, among which there are: earthquakes, tsunamis, volcanic eruptions, snowstorms, tornados, avalanches, heavy rains, floods, fires, and typhoons. Moreover, the article discusses images related to ecological problems, i.e. global warming and climate change. As to the extent of novelty the images of the elements of nature are archetypal, stereotypical, idiosyncratic or kenotypical. Conceptual and semantic structures of the forces of nature images foster their division into the images of tranquil states of nature, those of natural disasters, global warming, and climate change. In terms of their form, all images of the forces of nature are multimodal and can be installation, digital, and digitalized.

Key words: forces of nature imagery, types of the forces of nature imagery, images of tranquil states of nature, images of natural disasters, images of global warming.

1. Вступ

Людина завжди тяжіла до упорядкованості речей у світі, що зумовлено її сутністю (Гальперін, 1981: 10). Результатом пошуку закономірностей і впорядкованості стає класифікація, або типологія, тих чи інших об'єктів або явищ, включаючи мовні та/або мовленнєві. Це свідчить про здатність людини судити про схожість одних об'єктів і відмінність інших. Коли людина не знаходить закономірності в поняттях і явищах, що її оточують, вона гіпотетично приписує їм такі закономірності (Белехова, 2004: 223). З позицій когнітивного підходу до мови будь-який мовленнєвий акт також ґрунтується на встановленні відповідностей, тобто на виведенні певних закономірностей між концептуальними сутностями в розумі адресанта й адресата за допомогою лінгвальних засобів (Болдирев, 2006: 5).

Одним із фокусів уваги лінгвістичної спільноти сьогодні, безперечно, є розроблення типології, або класифікації, явищ, що досліджуються, завдяки чому з хаосу невпорядкованих речей породжується порядок. Це дає змогу виявити сутнісні риси аналізованих понять, підвести їх, зокрема, під певну категорію, що маніфестується як своєрідна «парасолька», як певний формат репрезентації знань у єдності змістового та формального планів. Мовні категорії тлумачать як лінгвокогнітивні конструкти, що передбачають об'єднання предметів і явищ, позначених вербально й невербально, у відповідні класи як рубрики досвіду, сформовані шляхом пізнавальної діяльності людини з обробки різних видів знань (Болдирев, 2006: 5–22; Кубрякова, 2004: 307).

Образність природних стихій, що є об'єктом статті, постає саме тією «парасолькою», яка охоплює розмаїття окремих образів природних стихій. Ця мозаїка часом суперечних образів вимагає певної впорядкованості, складеності в уніфіковану «картинку», чому сприятиме низка критеріїв класифікації образів природних стихій.

Актуальність статті продиктовано, з одного боку, підвищеною увагою наукової спільноти в міждисциплінарному контексті до явища природних стихій у тих чи інших його виявах. З іншого боку, ця розвідка є актуальною з огляду на вищезазначену зацікавленість філологів категоризацією різноманітних понять, феноменів, об'єктів вербального й невербального ґатунку, виявленням їх когнітивного підґрунтя та специфіки реалізації в різних видах дискурсу (див., напр.: Галуцьких 2016; Маріна, 2015; Ущина, 2015).

Метою статті є розроблення типології образності природних стихій у сучасному англomовному поетичному дискурсі за низкою критеріїв. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення низки завдань, а саме: визначення термінопоняття «образність природних стихій» у змістовому та формальному планах, окреслення жанрових різновидів сучасного англomовного поетичного дискурсу, встановлення критеріїв типологізації образності природних стихій у сучасному англomовному поетичному дискурсі, розмежування типів образів природних стихій відповідно до виокремлених критеріїв.

2. Дослідження образності природних стихій у лінгвістиці: аналітична довідка

Аналітичний огляд теоретичних джерел, що тим чи іншим чином торкаються проблематики природних стихій, засвідчив, що в лінгвістиці вивчаються окремі реалізації образів природних стихій, а також їх сукупні маніфестації в різних жанрах (не)художнього дискурсу. Проте й досі не існує чіткої класифікації образності природних стихій і бракує досліджень, які комплексно фокусуються на її різних виявах з огляду на обсяг цього поняття як такого. Маються на увазі природні стихії як першоелементи світобудови в їх архетипному втіленні, природні катастрофи або лиха й, нарешті, зміни клімату та глобальне потепління.

У сучасній лінгвістиці окреслюється низка підходів до вивчення образності природних стихій. Покроково розглянемо особливості досліджуваного явища з позицій кожного підходу й установимо їх ефективність для нашого наукового пошуку загалом і визначення поняття образності природних стихій зокрема.

Дослідження, що проводяться у світлі *архетипного* підходу, вписуються в царини когнітивної поетики, когнітивної лінгвістики та лінгвоконцептології. Зокрема, в когнітивній поетиці розроблено теорію словесного поетичного образу, в структурі якого Вода, Вогонь, Повітря й Земля тлумачаться як психологічні архетипи, що є його передконцептуальною іпостассю (Белехова, 2004). У поетичному тексті психологічні архетипи втілюються за допомогою архетипних тем, архетипних сюжетів та архетипних персонажів, виводяться їх концептуальні імплікації (там само). До того ж відомо, що першоелементи буття в їх архетипній маніфестації вступають в опозитивні відношення, тобто формують бінарні опозиції. Це зумовлено як специфікою цих явищ, так і характером

архетипів як таких. Іншими словами, виходячи з концепції О.С. Маріної щодо категорії парадоксальності, встановлюється, що особливість репрезентації передконцептуальної іпостасі парадоксальних поетичних форм полягає в її структурації у вигляді бінарних опозицій схемних образів та імплікативних ознак архетипів (Маріна, 2015). У контексті дослідження пейзажного образу в австралійській поезії ХХ століття уточнюється, що його передконцептуальна площина містить передзнання людства про навколишнє середовище і правила поведінки в ньому. Таке передзнання виводиться за допомогою реконструювання образ-схем архетипів і базових концептів. Відзначається, що домінантними неперсоніфікованими архетипними образами в австралійській поезії є вода (вологість, кров), земля (суша, бруд), вогонь (жар, світло) та повітря (ефір, порожнеча), адже знання про них укорінені в найдавніших архетипах. Крім того, в усіх міфологіях вони асоціюються зі світовими стихіями, що є підґрунтям світобудови (Свірідова, 2015: 41). Важливо, що саме в передконцептуальній площині пейзажного образу втілено первісні знання й уявлення людини про першоелементи буття, про природу, що викликані її емоційним досвідом і збережені в колективному позасвідомому, архетипах (Свірідова, 2015: 83–84). Тобто вони постають однією з ланок образо- і смислотворення в поетичному тексті. Поряд з образами гармонії природних стихій, тварин, птахів виокремлюються образи нестримної стихії, зокрема морського шторму. Крім того, природні стихії стають підґрунтям творення архетипних образів. Різні образи природних стихій, чи то архетипні, чи то стереотипні, створюються за допомогою різних лінгвокогнітивних операцій мапування (наративного, контрастивного, аналогового) (Свірідова, 2015: 129, 139, 148).

У світлі «архетипної» лінгвоконцептології FIRE/ВОГОНЬ, WATER/ВОДА, EARTH/ЗЕМЛЯ, AIR/ПОВІТРЯ кваліфікуються як архетипні концепти, що втілюються в низці персоніфікованих образів стихій у художньому дискурсі [8]. Архетипність окремого образу природної стихії води в його символічному переосмисленні простежується з оперттям на концепцію Г. Башляра та інструментарій когнітивної поетики, запропонований Р. Цуром (занурення у воду як в океан позасвідомого – «океанічне почуття», пірнання-поринання в галюцинації – змінені стани свідомості). Виокремлюються образи води,

що очищує, що розділяє, що «гнівається» (архетип Море), або вона піддається символічному переосмисленню в термінах життя (конструювання образів води, що очищує від гріхів, потоків життя), а також образи потоків вогню чи крові, бленд образів води й еротики (Ranne, 2016).

У річищі *етнолінгвістики* (етнолінгвістичний підхід) досліджуються етнореалії в австралійських поетичних текстах, де першоелементи пов'язуються з універсальним символом *World Tree/Світового дерева* (гілки асоціюються з небом, а стовбур – із землею), що тлумачиться як архетипний шар етноконцепту BUSH/БУШ, вербалізованого в австралійських поетичних текстах (Маляренко, 2012). З акцентом на когнітивному підґрунті етнолінгвістики (Bartmiński, 2012; Волкова, 2015) досліджуються різножанрові англійські романи амеріндіанських художніх прозових текстів (Волкова, 2015). Тут образність природних стихій реалізується через вербалізований артефакт амеріндіанців Колесо Медіси (англ. *Medicine Wheel*), що є символом світової гармонії (забезпечується балансом у співіснуванні першоелементів (там само)).

Дослідження, що проводяться в *міфопоетичному* ключі, фокусуються на міфологемах природних стихій. Так, у міфологічному просторі як вербально-інформаційному континуумі виокремлюються номінації стихій. Зазначається, що в цьому просторі за допомогою лінгвальних засобів актуалізуються концепти-міфологеми різних рівнів абстракції та узагальнення, об'єднані в міфологічні сценарії. Крім того, встановлюються лінгвосеміотичні й лінгвокультурні властивості номінацій стихій у контексті так званого міфологічно орієнтованого семіозису (Колесник, 2012: 84). Для дослідження важливою є думка, що концепт першоелементу буття ВОГОНЬ вербалізується відповідними мовними знаками. Його пріоритетність зумовлена визнанням первинності ідеально-концептуальних структур стосовно їх матеріальних корелятив. ВОГОНЬ, завдяки властивим йому динамічності й мінливості, якнайповніше відбиває сутність надсистеми як важко досяжного та непізаного (сакрального) джерела програми розвитку систем і підсистем. Онтологічні характеристики феномена вогню укорінені у внутрішній формі його номінацій як згорнуті мікротексти (Колесник, 2013: 219).

У поетичному ліричному дискурсі В.Б. Єйтса в контексті його *міфопоетики* міфологема води постає, з одного боку, як

утілення архетипу Великої матері (першостихії), а з іншого – як символ плинності часу та образ світового хаосу (Сенчук, 2015: 197). У романах фентезі на зламі ХХ–ХХІ століть конструюються світи, укорінені в міфології. Тут творяться образи персоніфікованих природних стихій, закріплених у фольклорі у формах духів і богів. Проте це не стереотипні фольклорні та міфологічні образи, а їх переосмислені «трансформи», що зумовлено ідеями постмодернізму (Канчура, 2014). У світлі міфопоетичної традиції розглядаються образи-символи води й жінки. Тут образ води постає у своїй архетипній формі та осмислюється як символ творення й руйнування, символ материнського лона як зародження життя й відродження, а також як символ глибокої таємниці. Символічні конотації води приховують смисли щодо продовження й збереження життя, плинності, мінливості, позірності, а також краси й шарму поезії (Knotková-Šarková, 2006: 155–169).

Низка досліджень, присвячених окремим або сукупним маніфестаціям образів природних стихій, відкриває *лінгвопоетичний* і *лінгвосеміотичний* ракурси. Вивчається образна реалізація природних стихій у художньому дискурсі ХХ століття. При цьому стихії визначаються як фрагменти загальної картини світу, що з найдавніших часів наповнюють усі царини життєдіяльності людини. Стихії є константами культури, що відображаються в усіх видах мистецтва, візуальному, аудіальному й, безперечно, в мистецтві слова. Стихії повітря й землі аналізуються з позицій їх синтагматичних відношень, що дає змогу виявити тенденції до творення мовної картини світу письменниками одного часового проміжку, а також вивести семантику їх образів, індивідуально-авторську специфіку їх творення (Тураніна, 2015: 412–415). Крім того, стихії вогню й води аналізуються з позицій їх образного, домінантно метафоричного втілення в «жіночій» поезії, тобто авторство якої належить жінкам (там само). Також пропонується термін «метафори стихій» (Пименова, 2012), уживаний на позначення концептуалізації першооснов буття. Метафора стихії є метафоричною моделлю, у функції концепту-кореляту якої виступає одна з основних стихій або її структурні компоненти (Чендей, 2009).

Об'єктом окремого наукового пошуку стає *sea/more* як утілення стихії води, що загалом перебуває у фокусі сучасного художнього дискурсу. Воно розглядається в *образному-нарративному* ракурсі в англomовному прозовому

дискурсі ХХІ століття. У досліджуваному дискурсі море виявляється як у негативному, так і в позитивному світлі, випромінюючи відповідні риси. З одного боку, море постає як своєрідний фон, атмосфера, що супроводжує *childhood memories/дитячі спогади* або *escape from civilisation/умечу від цивілізації*. Море – це сила, що надихає і скеровує розвиток дій персонажів. З іншого боку, *sea/more* є образним знаком-символом, що, власне, символізує різних персонажів, їхні риси характеру, а також певні понадприродні сили (Rein, 2014).

Образність води в англomовному канадському художньому, зокрема поетичному, дискурсі постає в розмаїтті іноді суперечних маніфестацій. Так, з одного боку, спостерігається функціонування образів води як деструктивної, навіть агресивної, динамічної сили з рисами своєрідної відчуженості, що втілює осмислення природи як ворожого начала. З іншого боку, образи замерзлих формацій води, як-от айсберги, втілюють ознаку статичності, непорушності. Конструювання постапокаліптичного художнього світу відбувається за допомогою образів океану (Potosso, 2011).

На матеріалі романів В. Вульф окреслюється поетика *waves/хвиль* (стихія води) в контексті емоційного резонансу. Відзначається системність у використанні образності хвиль як у прозі, так і в поезії. Отже, у тексті створюється особлива атмосфера, що неодмінно впливає на читача, викликаючи емоційний відгук. Виокремлюється міметична образність хвиль, яка охоплює декілька різновидів їх зображення. Ці різновиди співвідносяться з відповідними фізичними процесами, асоційованими з явищем резонансу. Образ монотонного прибою викликає в героїні роману «До маяка» розмаїття емоційних переживань (Воробйова, 2008: 126–135). У коло дослідницького інтересу потрапляє образність гірських (стихія землі) і морських ландшафтів (стихія води), що створює ефект словесної голографії в модерністському пейзажному дискурсі в розмаїтті символічних переосмислень. Образність стихій розглядається з позицій мультимодальної стилістики в поєднанні з положеннями лінгвосинергетики (Воробйова, 2010: 47–74).

Одним із найефективніших для досягнення мети дослідження є *екопоетичний* підхід, що формується, зокрема, у лінгвістиці. Нагадаємо, що сьогодні на зміну антропоцентризму прийшов принцип екоцентризму, або екологізму, відповідно до якого людина є лише маленькою часткою світу й не займає

пріоритетне становище стосовно середовища власного існування. У світлі екологічного підходу суб'єкт постає як занурений у світ, а не вилучений із нього (Морозова, 2018: 220). Із позицій екологізму природа постає як самоцінність, незважаючи на її користь для людини (Fisher-Wirth, Street, 2013). У межах еколінгвістики оформлюється окремий напрям – екопоетика. З одного боку, у вузькому смислі екопоетика об'єднує різні жанри поезії, тематика якої пов'язана з природою, навколишнім середовищем, питаннями екології або захисту навколишнього середовища, природних катастроф. Тобто це не лише поезія природи або про природу. Це ще й поезія, що торкається сучасних екологічних проблем (там само).

3. Образність природних стихій у поетичному дискурсі: визначення й типи

Підходи до вивчення образності природних стихій, окреслені вище, вплинули на розроблення нашої концепції образності природних стихій у сучасному англomовному поетичному дискурсі, включаючи її визначення та побудову типології.

Отже, у лінгвістичному ракурсі в контексті статті пояснюємо образність природних стихій як продукт художнього переосмислення знань про першоелементи буття (*вогонь/fire, вода/water, повітря/air, земля/earth*) і про генеровану ними низку природних явищ і катастроф, унаслідок чого в процесі лінгвокреативної діяльності митців породжуються вербальні та невербальні образи природних стихій, утілені низкою вербальних і невербальних засобів у сучасному англomовному (мультимодальному) дискурсі з конструйованим ними шлейфом символічних смислів.

Формальний план образності природних стихій охоплює низку окремих образів природних стихій, що в змістовому плані є смисловим комплексом розмаїття поетичних образів, основними фокусами якого є образи першоелементів буття, а саме: *вогонь/fire, вода/water, повітря/air, земля/earth*. У свою чергу, зазначені фокуси як своєрідні смислові вузли акумулюють низку образів кожної з природних стихій з виходом у площину природних катастроф, включаючи, але не обмежуючись *землетрусами, цунамі, виверженням вулканів, зсувами, сильними снігопадами, провалами, лавинами, повеннями, зливами, таненням льодовиків, тайфунами, торнадо, пожежами, буревіями* (англ. *earthquakes, tsunamis, volcanic eruptions, snowstorms, tornados, avalanches, heavy rains, floods, fires, and typhoons*). Крім того, виокремлюються

образи, пов'язані з екологічними проблемами глобального потепління та змін клімату.

Спіраючись на доробок архетипного підходу, визначаємо образ природної стихії як мультимодальний конструкт, що включає передконцептуальну, концептуальну, вербальну, а також невербальну площину. Іншими словами, у формуванні того чи іншого образу природної стихії задіяно вербальний і невербальний (візуальний, аудіальний, тактильний і/або кінестетичний) коди. Підкреслимо, що передконцептуальну площину розуміємо як таку, що репрезентовано у форматі імплікативних ознак архетипів і концептуальних ознак базисних концептів. Спектр імплікативних ознак кожного з архетипів та методика їх експлікації запозичуємо з наукового доробку Л.І. Белехової, який, у свою чергу, базується на опрацюванні теоретичних джерел з аналітичної психології К. Юнга та його школи, міфопоетики Є.М. Мелетинського, В.М. Топорова, Н.В. Слухай. Крім того, у контексті дослідження специфіка репрезентації передконцептуальної іпостасі образу природної стихії базується на визначеній О.С. Маріною передконцептуальної площини парадоксальних поетичних у вигляді *бінарних опозицій* імплікативних ознак архетипів і схемних образів, що відбиває амбівалентність змісту архетипів форм (Маріна, 2015: 95).

Типологія образності природних стихій ґрунтується на таких критеріях: *ступінь новизни, концептуально-семантичний, формальний* (середовище й спосіб її конструювання).

Так, відповідно до *ступеня новизни*, виходячи з концепції проф. Л.І. Белехової, поділяємо образи природних стихій на архетипні, стереотипні, ідіотипні й кенотипні. У виокремлених типах словесних поетичних образів опредметнено різні знання етносу про світ. Крім того, у підґрунті формування кожного з типів образу лежить відповідна концептуальна схема (концептуальна іпостась словесного поетичного образу). Відповідно, конструювання того чи іншого образу відбувається за допомогою тієї чи іншої лінгвокогнітивної операції (Белехова, 2004: 264–281).

Архетипні словесні поетичні образи втілюють фрагменти міфопоетичної картини світу, архаїчні уявлення людства та/або конкретного етносу про світ. Декодування смислів, що вони породжують, вимагає від адресата активації фонових, енциклопедичних знань. Архетипні словесні образи базуються на архетипних концептуальних схемах, що зорієнто-

вано на окреслення міфопоетичної картини англомовної поезії різних літературно-стильових напрямів (Белєхова, 2004: 264–265). Стереотипні словесні поетичні образи як колективне свідоме побудовані на усталених прототипних концептуальних схемах. Під останніми маються на увазі схеми, що відбивають типові уявлення й знання про предмети, явища та події реального або уявного світу. Їх витлумачення не залежить від контексту, адже вони укорінені не в конкретному поетичному тексті, а в образному просторі англомовної поезії (там само). Архетипним і стереотипним поетичним образам не властивий високий ступінь новизни, вони є автоматично впізнаваними.

Натомість ідіотипні та кенотипні словесні поетичні образи характеризуються високим ступенем новизни. Ідіотипні концептуальні схеми відбивають специфіку когнітивного стилю поетів. Вони втілюють індивідуально-авторське бачення світу (Белєхова, 2004: 278–279). Кенотипні словесні поетичні образи забезпечують достеменно нове бачення предмета чи явища навколишнього світу внаслідок руйнування усталених схем знання (там само: 281).

У контексті статті архетипними визнаються образи саме першоелементів буття в їх міфологічному втіленні, а стереотипними – такі, в яких опредметнено стереотипне знання про природні стихії, їх стани і стосунки людини з природою загалом і природними стихіями зокрема. Результати дослідження засвідчують домінування архетипних і стереотипних образів *вогню, води, повітря й землі* в поезії природи, джерелом натхнення для якої слугує власне природа, як правило, її транквільні стани, хоча природні стихії як такі, що несуть руйнування й лихо, також піддаються стереотипному осмисленню. З одного боку, *life/життя*, за стереотипним уявленням, осмислюється в термінах стихії *water/води*, точніше, водного потоку. Концептуальною схемою, що є підґрунтям таких поетичних образів, стає концептуальна метафора ЖИТТЯ Є ВОДНИЙ ПОТІК, адже воно тече, має початок і кінець, іноді є спокійним, а подекуди бурхливим. Наприклад, у поетичному тексті американського поета Х. Одена (англ. *H. Auden*) *As I Walked Out One Evening* архетип Вода стає підґрунтям прототипної концептуальної схеми ЖИТТЯ Є ВОДА, що тече й, врешті-решт, *непомітно утікає, завершується, не оминаючи проблем і хвилювань: In headaches and in worry / Vaguely life leaks away* (Auden). З іншого боку, зокрема, в сучасних

австралійських поетичних текстах життя скоріше асоціюється з бурхливим водним потоком, реконструюється концептуальна схема ЖИТТЯ Є БУРХЛИВИЙ ВОДНИЙ ПОТІК, що опредметнено в семантиці номінативних одиниць – складників образів природної стихії води – *creek, life, water, soughs and gurgles, dark-heaving, bubble*.

Також стереотипним є образ стихії *fire/вогню* в його метафоричному переосмисленні в термінах *war/війни*. Так, у поетичному тексті австралійського поета Тома Макілвіна “*The seeds of Revolution*”, у якому розгортається тема розпалення та перебігу громадянської війни в Австралії, Британія ототожнюється з руйнівною силою вогню (*under brutal British law, ignited an inferno and a dreadful civil war*). З метафори *then quenched its fiery blaze* виводимо смисли, асоційовані не з гасінням пожежі, а з придушенням війни.

Зазвичай образи природних стихій, що виокремлюються, виходячи з інших критеріїв, тобто концептуально-семантичного та формального, також можуть параметризуватися за ступенем новизни. За *концептуально-семантичним критерієм* образність природних стихій включає три типи, а саме образи транквільних станів природи, образи природних катастроф та образи глобального потепління і змін клімату. Наприклад, до останніх належить образ льодовиків, що відступають унаслідок глобального потепління, на острові Баффінова Земля (Канада), який конструюється в поетичному тексті *Preserved in Ice* доцента Манчестерського університету Сема Іллінгворта (англ. *Sam Illingworth*), який пише свого роду «наукову» поезію. Адже кожного тижня Сем знаходить статтю в журналі, присвячену різноманітним науковим дослідженням, особливо таким, що фокусуються на питаннях зміни клімату. Після прочитання він подає стислий охудожнений, більш доступний і розважальний варіант запропонованого дослідження. Його метою є привернути увагу суспільства до серйозних екологічних проблем, а також зробити науку доступнішою для широкого загалу (Illingworth, 2015–2019). У поезії *льодовики (glaciers)* (природна стихія води) персоніфікуються у своєму бажанні «вижити», «залишитись на цій землі» (*You struggle for breath*).

Нарешті, за *формальним* критерієм усі образи природних стихій є мультимодальними, тобто вони конструюються на перетині різних модусів – аудіального, візуального, тактильного тощо. У сучасному англомовному

поетичному дискурсі типи цих образів розмежовуємо, виходячи з середовища й способу їх конструювання. Так, виокремлюємо інсталяційні, дигітальні, дигіталізовані мультимодальні образи природних стихій. Інсталяційні образи набули матеріального втілення на відкритому просторі, як-от поетичні інсталяції британського митця Роберта Монтгомері на морському узбережжі, в горах або на теренах урбаністичних просторів. Дигіталізовані образи природних стихій у термінах О.С. Маріної розглядаємо як такі, що за допомогою інтерсеміотичних трансформацій з друкованого формату перетворено на цифровий.

У свою чергу, дигітальні мультимодальні образи природних стихій конструюються виключно в дигітальному середовищі за допомогою цифрових технологій.

Зауважимо, що, з одного боку, розроблення типології образності природних стихій за низкою чітко окреслених критеріїв надає певну «стрункність» і прозорість дослідженню. З іншого боку, усі типи образів природних стихій є взаємопов'язаними, тобто образи природних стихій, виокремлені за концептуально-семантичним критерієм, з формальних позицій також можуть кваліфікуватися як мультимодальні або дигітальні, так само як і вирізнятися різним ступенем новизни чи стереотипності.

Крім того, є мультимодальні образи природних стихій, що конструюються в «традиційному» друкованому форматі книги. Наприклад, у спільному проєкті американської поетеси Сінтії Хог (англ. *Cynthia Hogue*) та фотографа Ребеккі Росс (англ. *Rebecca Ross*) "*When the Water Came: Evacuees of Hurricane Katrina*" усні інтерв'ю тринадцяти мешканців Нового Орлеану, яких було евакуйовано в це місто після наслідків буревію Катріна, занотовані поетесою, перенесено в поетичний дискурс. Вірші-інтерв'ю (англ. *interview-poems*) супроводжуються світлинами людей і зруйнованих буревієм місцин, що уможливило експлікацію додаткових конотацій з невербальної (візуальної площини) образів природних стихій.

*People were floating their mattresses
To the Dome with their little bitty children.
You better feed them children
Before you leave, I called...*

Tuesday my brother walked through dirty water

*All the way uptown from downtown
To check on us...*

*That water stayed
a long time (Hogue, Ross, 2010).*

У наведеному фрагменті з поетичного тексту репрезентовано спогади Дебори Грін, у ньому описуються нищівні наслідки буревію. Словесно-поетичний образ *води* генерує низку негативних конотацій, що корелюють, зокрема, з емоційним станом постраждалих.

4. Висновки

З проведеного наукового пошуку випливає, що образність природних стихій піддається класифікації за низкою критеріїв, а саме за ступенем новизни, за концептуально-семантичним і формальним. За ступенем новизни образи природних стихій поділяються на архетипні, стереотипні, ідіотипні й кенотипні. Образи транквільних станів природи, природних катастроф, глобального потепління та змін клімату розмежовуються, виходячи зі специфіки їх концептуальної й семантичної структур. З позицій форми, виходячи в царину середовища та засобів конструювання, усі образи природних стихій є мультимодальними й можуть бути інсталяційними, дигітальними та дигіталізованими. Перспектива дослідження вбачається в розробленні типології образності природних стихій на матеріалі медіадискурсу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белехова Л.І. Словесний образ в американській поезії: лінгвокогнітивний погляд : монографія. Москва : Звездопад, 2004. 376 с.
2. Болдырев Н.Н. Языковые категории как формат знания. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2006. № 2. С. 5–22.
3. Волкова С.В. Міфологійний простір англійських художніх текстів: когнітивно-семіотичний і наративний аспекти : монографія. Херсон : Айлант, 2015. 340 с.
4. Воробйова О.П. Поетика хвиль в контексті емоційного резонансу (нарис з когнітивної емотіології). *Мова, культура й освіта в сучасному світі* : збірник наукових праць до 90-річчя д. філол. н., проф. О.К. Романовського. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2008. С. 126–135.
5. Воробйова О.П. Словесная голография в пейзажном дискурсе Вирджинии Вулф: Модусы, фракталы, фузии. *Когниция, коммуникация, дискурс*. 2010. № 1. С. 47–74.
6. Галуцьких І.А. Тілесність у художній прозі англійського модернізму і постмодернізму (когнітивно-семіотичні студії) : монографія. Запоріжжя : Кругозір, 2016. 628 с.
7. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва : Наука, 1981. 139 с.
8. Давидюк Ю.Б. Вербалізація архетипних концептів FIRE/ВОГОНЬ і WATER/ВОДА в ідіотипі Рея Бредбері. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. № 9. Том 1. С. 54–59.
9. Канчура Є. Персоніфікація стихій у британському фентезі кінця ХХ ст. – трансформація фольклорних образів. *Іноземна філологія*. 2014. Вип. 126. Ч. 1. С. 147–154.

- URL: http://old.lingua.lnu.edu.ua/Foreign_Philology/Foreign_Philology/Philology_126/Philology126_1/articles/20Kanchura.pdf (дата звернення: 17.12.2018).
- Колесник О.С. Номінації стихій у дзеркалі міфологічного простору. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2012. Вип. 22. С. 84–91.
 - Колесник О.С. Лінгвокультурні та лінгвoseміотичні особливості вербалізації концепту-міфологеми ВОГОНЬ. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. С. 218–226.
 - Кубрякова Е.С. Язык и знание: на пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. Москва: Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
 - Малаяренко І.О. Етнореалії в австралійських поетичних текстах: лінгвокультурний і лінгвокогнітивний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Херсон, 2012. 20 с.
 - Маріна О.С. Семіотика парадоксальності у когнітивно-комунікативному висвітленні: монографія. Херсон: Айлант, 2015. 436 с.
 - Морозова Е.И. Экологизм как альтернатива антропоцентризма в лингвистических исследованиях. *Doctrina multiplex, veritas una. Учень багато, істина одна: збірник праць до ювілею Ізабелли Рафаїлівни Бунятової*. Київ: Ун-т імені Б. Грінченка, 2018. С. 219–231.
 - Пименова М.В. Концептуальні метафори як зеркало ментальності народу. *Мова і культура*. 2012. Вип. 15. Т. 2 (156). С. 68–75.
 - Свірідова Ю.О. Пейзажний образ в австралійській поезії ХХ століття: лінгвокогнітивний та лінгвосинергетичний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Житомир, 2015. 311 с.
 - Сенчук І. Міфологема «води» в ліриці Вільяма Б. Єйтса. *Вісник Львівського університету. Серія «Іноземні мови»*. 2016. Вип. 23. С. 197–204.
 - Турачина Н.А. Образная реализация стихий в художественном дискурсе ХХ века. *Казанский педагогический журнал*. 2015. № 4. С. 412–415.
 - Ущина В.А. Позиціонування суб'єкта в англomовному дискурсі ризику: соціокогнітивний аспект: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 380 с.
 - Чендей Н.В. Поетико-когнітивний потенціал метафор стихій в англійській та українській мовах: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2009. 20 с.
 - Auden W.H. As I Walked out One Evening. URL: <https://poets.org/poem/i-walked-out-one-evening> (дата звернення: 15.08.2019).
 - Bartmiński J. Aspects of Cognitive Ethnolinguistics. London: Equinox, 2012. 215 p.
 - Fisher-Wirth A., Street L.-G. The Ecopoetry Anthology. San Antonio: Trinity University Press, 2013. 696 p.
 - Illingworth S. The Poetry of Science. URL: <https://thepoetryofscience.scienceblog.com/sample-page/> (дата доступу: 18.08.2019).
 - Knotková-Čapková B. Symbols of Water and Woman on Selected Examples of Modern Bengali Literature in the Context of Mythological Tradition. *Wagadu*. 2006. Vol. 3. P. 155–169.
 - Potocco M. Water in English Canadian Literature: Imagery and Appropriations. *Annales. Ser.hist.sociol.* 2011. № 21. P. 19–30.
 - Ranne K. The Image of Water in the Poetry of Euphrase Kezilahabi. Helsinki: Studia Orientalia 118, 2016. 317 p.
 - Rein E. The Sea as a Setting and a Symbol in Contemporary Irish and British Fiction: Dermot Bolger's *Temptation* (2000), John Banville's *The Sea* (2005), Ian McEwan's *On Chesil Beach* (2007), 2014. Lund University, Lund.

REFERENCES:

- Bieliekhova L. I. (2004). Slovesnyy obraz v amerykanskiy poezii: linhvokohnityvnyi pohliad. [A verbal image in American poetry: A linguocognitive view]. Monografiya. Moskva: Zvezdopad, 376 p.
- Boldyrev N. N. (2006). Yazykovye kategorii kak format znaniya. *Voprosy kognitivnoy lyngvistiki*. [Language categories as a format of knowledge]. # 2. P. 5–22.
- Volkova S. V. (2015). Mifolnyy prostir anhlomovnykh amerindiyskiykh khudozhnikh tekstiv: kohnityvno-semiotychnyy i naratyvnyy aspekty. [Mythologic Space of English Amerindian Literary Texts: Cognitive-Semiotic and Narrative Aspects]. Monografiya. Kherson: Ailant, 340 p.
- Vorobyova O. P. (2008). Poetyka khvyli v konteksti emotsiynoho rezonansu (narys z kohnityvnoi emotiolohii). [Poetics of Waves in the Context of Emotional Resonance (An Essay on Cognitive Emotiology)]. *Mova, kultura i osvita v suchasnomu sviti. Zb. nauk. prats do 90-richchia d.filol.n., prof. Romanovskoho O.K.* Kyiv: Vyd. tsentr KNLU. P. 126–135.
- Vorobyova O. P. (2010). Slovesnaya golografiya v peyzazhnom diskurse Virdzhyniyi Vulf: Modusy, fraktaly, fuzii. *Cognition, communication, discourse*. [Verbal Holography in Virginia Woolf's Landscape Discourse: Modes, Fractals, Fusions]. № 1. P. 47–74
- Halutskykh I. A. (2016). Tilesnist u khudozhnii prozi anhliskoho modernizmu i postmodernizmu (kohnityvno-semiotychni studii). Monografiya. Zaporizhzhia: Kruhozir [Corporality in a literary prose of English modernism and postmodernism (cognitive and semiotic studies)], 628 p.
- Galperin I. R. (1981). Tekst kak ob'ekt lingvisticheskogo issledovaniya [Text as an object of a linguistic research] Moskva: Nauka, 139 p.
- Davydiuk Yu. B. (2017). Verbalizatsiia arkhetyvnykh kontseptiv FIRE / VOHON i WATER / VODA v idiostyli Reya Bredberi [Verbalization of the archetypal concepts FIRE and WATER in Ray Bradbury's idiosyncrasy]. *Odeskiy lnhvistychnyy visnyk*. № 9. Vol. 1. P. 54–59.
- Kanchura Ye. (2014). Personifikatsiia stykhii u brytanskomu fentezi kintsia XX st. – transformatsiia folklornykh obraziv [Personification of the elements in British fantasy of the late twentieth century – transformation of folklore images]. *Inozemna filolohiia*. Iss. 126. Ch. 1. P. 147–154. URL: http://old.lingua.lnu.edu.ua/Foreign_Philology/Foreign_Philology/Philology_126/Philology126_1/articles/20Kanchura.pdf (data zvernennia: 17.12.2018).
- Kolesnyk O. S. (2012). Nominatsii stykhii u dzerkali mifolohichnoho prostoru. *Problemy semantiki, prahmatiki ta kohnityvnoi lnhvistyky* [Nominations of elements in the mirror of mythological space]. Iss. 22. P. 84–91.
- Kolesnyk O. S. (2013). Linhvokulturni ta lnhvosemiotychni osoblyvosti verbalizatsii kontseptu-mifolohemy VOHON. *Movni i kontseptualni kartyny svitu*. [Linguocultural and linguosemiotic features of verbalization of the mythological concept FIRE]. P. 218–226.

12. Kubryakova Ye. S. (2004). Yazyk i znaniye: na puti polucheniya znaniy o yazyke: chasti rechi s kognitivnoi tochki zreniya. Rol yazyka v poznanyi mira [Language and knowledge: Towards acquiring knowledge about language: Parts of speech from a cognitive perspective. The role of language in cognizing the world]. *M. : Yazyki slavyanskoj kultury*, 560 p.
13. Maliarenko I. O. (2012). Etnorealii v avstraliiskykh poetychnykh tekstakh: linhvokulturnyi i linhvokohnityvnyi aspekty: *avto-ref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04*. [Ethno-realia in Australian Poetic Texts: Cultural linguistic and Cognitive Aspects]. Kherson, 20 p.
14. Marina O. S. (2015). Semiotyka paradoksalnosti u kohnityvno-komunikatyvnomu vysvitleni [The semiotics of paradoxicality from cognitive and communicative perspective]. Monohrafiia. *Kherson: Ailant*, 436 p.
15. Morozova Ye. I. (2018). Ekologizm kak alternativa antropotsentrizmu v lingvisticheskikh issledovaniyakh. *Doctrina multiplex, veritas una. Uchen bahato, istyna odna: zbirnyk prats do yuvileiu Izabelly Rafailivny Buniiyatovoi* [Ecologism as an alternative to anthropocentrism in linguistic research]. Kyiv, un-t im. B. Hrynchenka. P. 219–231.
16. Pimenova M. V. (2012). Kontseptualnyye metafory kak zerkalo mentalnosti naroda. *Mova i kultura* [Conceptual metaphors as a mirror of the people's mentality]. Iss. 15. Vol. 2 (156). P. 68–75.
17. Sviridova Yu. O. (2015). Peizazhnyi obraz v avstraliiskiy poezii XX stolittia: linhvokohnityvnyi ta linhvosynerhetychnyi aspekty: *dys. ... kand. fylof. nauk: 10.02.04*. [Landscape Image in Australian Poetry of the Twentieth Century: Linguocognitive and Linguosynergetic Aspects]. Zhytomyr, 311 p.
18. Senchuk I. (2016). Mifolohema "vody" v lirytsi Viliama B. Yeitsa [Mythologeme of «water» in William B. Yeats's lyrics]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya inozemni movy*. Iss. 23. P. 197–204.
19. Turanina N. A. (2015). Obraznaya realizatsyya stikhiy v khudozhestvennom diskurse [Figurative realization of the elements in the twentieth century fiction]. *Kazanskiy pedagogicheskyy zhurnal*. № 4. P. 412–415.
20. Ushchyna V. A. (2015). Pozytsiuvannia subiekta v anhlovnomu diskursi ryzyku: sotsiokohnityvnyi aspekt [Stance-taking in English discourse of risk: A sociocognitive aspect]. Monohrafiya. *Lutsk: Vezha-Druk*, 380 p.
21. Chendei N. V. (2009). Poetyko-kohnityvnyi potentsial metafor stykhii v anhliyskii ta ukrayinskii movakh: *avto-ref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04*. [Cognitive poetic potential of the elements metaphors in English and Ukrainian]. Kyiv, 20 p.
22. Auden W. H. As I Walked out One Evening. <https://poets.org/poem/i-walked-out-one-evening> (дата звернення: 15.08.2019).
23. Bartmiński J. Aspects of Cognitive Ethnolinguistics. London : Equinox, 2012. 215 p.
24. Fisher-Wirth A., Street L.-G. The Ecopoetry Anthology. San Antonio : Trinity University Press, 2013. 696 p.
25. Illingworth S. The Poetry of Science. URL: <https://thepoetryofscience.scienceblog.com/sample-page/> (дата доступу: 18.08.2019).
26. Knotková-Čapková B. Symbols of Water and Woman on Selected Examples of Modern Bengali Literature in the Context of Mythological Tradition. *Wagadu*. 2006. Vol. 3. P. 155–169.
27. Potocco M. Water in English Canadian Literature: Imagery and Appropriations. *Annales*. Ser.hist.sociol. 2011. № 21. P. 19–30.
28. Ranne K. The Image of Water in the Poetry of Euphrase Kezilahabi. Helsinki: Studia Orientalia 118, 2016. 317 p.
29. Rein E. The Sea as a Setting and a Symbol in Contemporary Irish and British Fiction: Dermot Bolger's *Temptation* (2000), John Banville's *The Sea* (2005), Ian McEwan's *On Chesil Beach* (2007), 2014. Lund University, Lund.

*Стаття надійшла до редакції 30.07.2019.
The article was received 30 July 2019*

УДК 81'42:82.111-5:[274/278]

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-7>

ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВОАКТОВОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИСКУРСИВНИХ СТРАТЕГІЙ В АНГЛОМОВНИХ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ПРОПОВІДЯХ

Макарова Тетяна Миколаївна,
аспірант кафедри англійської мови і методики її викладання
Херсонський державний університет
masalovatn@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6816-8668

Стаття присвячена дослідженню стратегій і тактик, що використовуються проповідником в англійській протестантській проповіді. Значна увага приділяється зумовленості дискурсивних стратегій комунікативними інтенціями проповідника і їх дослідженню з позиції теорії мовленнєвих актів.

Мета нашої наукової розвідки полягає у встановленні співвіднесення дискурсивних стратегій і тактик із іллокутивними типами мовленнєвих актів, що функціують в англійській протестантській проповіді. Досягнення цієї мети передбачає вирішення трьох завдань: 1) визначити набір дискурсивних стратегій і тактик проповідника; 2) обґрунтувати їх зумовленість комунікативними інтенціями адресанта; 3) з'ясувати типи іллокутивних мовленнєвих актів, що є характерними для кожної дискурсивної стратегії.

Дослідження виконано із застосуванням загальнонаукових (синтезу, аналізу, суцільної вибірки, класифікації та систематизації) та власне лінгвістичних методів аналізу. Інтеннт-аналіз використовується для виявлення актуальних намірів проповідника за характером його комунікативної поведінки. Дискурсивно-лінгвопрагматичні методи і прийоми застосовуються для виявлення особливостей реалізації мовленнєвих актів на ґрунті певних стратегій.

У статті надається визначення мовленнєвого акту і дискурсивної стратегії як провідних категорій лінгвопрагматики, зазначаються основні підходи до класифікації цих понять.

Зазначається, що персуазивна стратегія є глобальною стратегією англійської протестантської проповіді і зорієнтована на втілення комунікативної мети, що полягає у зміні поведінки, свідомості та моделі світу реципієнтів проповіді відповідно до протестантської релігійної доктрини.

Локальні стратегії відповідають додатковим комунікативним цілям проповідника: стратегія встановлення контакту (фатична) – привертання й утримання уваги реципієнта; пояснювальна – надання і роз'яснення інформації щодо основних засад протестантизму; аргументативна, маніпулятивна, сугестивна – здійснення впливу на раціональне мислення та підсвідомість реципієнта; валоративна – утворення позитивного іміджу проповідника і протестантської церкви та дискредитація інакомислячих; заклична – спонукання діяти відповідно до настанов проповідника. Для кожної зі стратегій виявлено набір тактик, націлених на реалізацію глобальної і локальних стратегічних цілей.

У статті демонструється використання проповідником різних іллокутивних типів мовленнєвих актів, що сприяє підсиленню бажаного перлокутивного впливу на слухачів і реалізації зазначених стратегій і тактик. Основний засіб реалізації стратегії встановлення контакту (фатичної) становлять асертиви і контактиви, пояснювальної і аргументативної стратегій – асертиви, маніпулятивної стратегії – асертиви і директиви, сугестивної стратегії – асертиви і експресиви, валоративної стратегії – експресиви, закличної стратегії – директиви.

Ключові слова: мовленнєвий акт, глобальна стратегія, локальна стратегія, тактика, англійська протестантська проповідь.

PECULIARITIES OF THE REALISATION OF SPEECH ACTS IN DISCURSIVE STRATEGIES OF ENGLISH PROTESTANT SERMON

Makarova Tetiana Mykolaivna,
Postgraduate Student of the Department of the English Language and Methods of its Teaching
Kherson State University
masalovatn@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6816-8668

The article is devoted to the study of the strategies and tactics that are used by the preacher in English protestant sermon. This paper focuses on the dependence of discursive strategies on the communicative intentions of the preacher and their studying from the standpoint of the theory of speech acts.

The aim of our scientific search is to reveal the correlation of discursive strategies and tactics with the illocutionary types of speech acts functioning in English protestant sermon. The article defines a set of discursive strategies and tactics, which depend on the preacher's communicative intentions. It also clarifies the types of illocutionary speech acts characteristic of each discursive strategy.

The article gives the definition of speech act and discursive strategy and specifies the main approaches to the classification of these concepts. It is noted that the persuasive strategy is a global strategy of English protestant sermon.

Local strategies correspond to the additional communicative goals of the preacher: the contact establishing strategy (phatic) answers the purpose to attract and retain the attention of the recipient; explanatory strategy – to provide and explain information on the basic principles of Protestantism; argumentative, manipulative and suggestive strategies – to influence recipient's rational thinking and subconsciousness; valorative strategy – to create a positive image of the preacher and Protestant church and to discredit the dissenters; appealing strategy – to call recipients to act in accordance with the preacher's instructions. A set of tactics has been described for each of the strategies.

The article demonstrates the use of various illocutive types of speech acts in English protestant sermon. The contact establishing strategy (phatic) is realized by means of assertives and phatic speech acts, explanatory and argumentative strategies – by means of assertives, manipulative strategy – by means of assertives and directives, suggestive strategy – by means of assertives and expressives, valorative strategy – by means of expressives, appealing strategy – by means of directives.

Key words: speech act, global strategy, local strategy, tactics, English protestant sermon.

1. Вступ

Однією із центральних проблем сучасної лінгвістики є вивчення комунікативної функції мови, що передбачає залучення прагматичного аспекту до галузі лінгвістичних досліджень. Особливий інтерес вітчизняних та зарубіжних дослідників у руслі лінгвопрагматики викликають стратегії і тактики мовця, їх зумовленість комунікативними інтенціями суб'єкта мовлення і дослідження з позиції теорії мовленнєвих актів.

Мета нашої наукової розвідки полягає у встановленні співвіднесення дискурсивних стратегій і тактик із іллокутивними типами мовленнєвих актів, що функціують в англійській протестантській проповіді. Досягнення цієї мети передбачає вирішення трьох завдань: 1) визначити набір дискурсивних стратегій і тактик проповідника; 2) обґрунтувати їх зумовленість комунікативними інтенціями адресанта; 3) з'ясувати типи іллокутивних мовленнєвих актів, що є характерними для кожної дискурсивної стратегії.

Методи й прийоми дослідження зумовлені метою та завданнями наукової розвідки. Для збору й аналізування мовного матеріалу залучено загальнонаукові методи синтезу, аналізу, суцільної вибірки, класифікації та систематизації. Інтент-аналіз використовується для виявлення актуальних намірів проповідника за характером його комунікативної поведінки. Дискурсивно-лінгвопрагматичні методи і прийоми (контекстуальний, мовленнєвоактовий, експлікації імплікатур, дискурсивно-стратегічний) застосовуються для виявлення особливостей реалізації мовленнєвих актів на ґрунті певних стратегій.

2. Глобальні і локальні дискурсивні стратегії проповідника

Дієвість лінгвопрагматичного дослідницького ракурсу забезпечує висування на перший план провідних категорій дискурсивно-прагматичної лінгвістики – мовленнєвого акту, стра-

тегії і тактики – у їхній діалектичній взаємодії. Під мовленнєвим актом розуміємо процес дискурсивно-мовленнєвої взаємодії комунікантів на ґрунті комунікативної мети мовця, результатом якої є висловлення. У нашому дослідженні ми дотримуємося класифікації, згідно з якою виокремлюють сім основних типів іллокутивних актів: асертиви, директиви, комісиви, експресиви, декларативи, квеситиви та контактиви (Безугла, 2007).

Комунікативна взаємодія у релігійному дискурсі отримує реалізацію у дискурсивній стратегії, яку ми услід за І.Є. Фроловою визначаємо як «феномен, що належить свідомості людини, втілюється у мовленні та конструює комунікативний процес» (Фролова, 2006: 207). Для опису стратегічних параметрів англійської протестантської проповіді послуговуємося концепцією Т.А. ван Дейка, яка передбачає поділ стратегій на глобальну (стратегія всього дискурсу, загальна стратегія учасника мовленнєвої взаємодії, яка контролює результати на локальних етапах і реалізується за допомогою локальних стратегій), локальні (стратегії, спрямовані на досягнення більш конкретних цілей) і мовленнєві (функціональна одиниця послідовності дій, яка сприяє розв'язанню локального або глобального завдання) (Дейк, 1989).

Глобальною стратегією англійської протестантської проповіді нами визначено **персуазивну стратегію**, яка зорієнтована на втілення комунікативної мети, що полягає у зміні поведінки, свідомості та моделі світу реципієнтів проповіді відповідно до протестантської релігійної доктрини.

На локальних етапах глобальна стратегія втілюється за допомогою підпорядкованих їй локальних стратегій, спрямованих на досягнення більш конкретних намірів проповідника, а саме:

– привертання й утримання уваги реципієнта;

- надання і роз’яснення інформації щодо основних засад протестантизму;
- здійснення впливу на раціональне мислення та підсвідомість реципієнта;
- утворення позитивного іміджу проповідника і протестантської церкви та дискредитація інакомислячих;
- спонукання діяти відповідно до настанов проповідника.

Відповідно до цих цілей вважаємо доцільним виділити такі локальні стратегії: стратегію встановлення контакту (фатична), пояснювальну, аргументативну, маніпулятивну, сугестивну, валоративну і закличну (рис. 1). Для кожної із зазначених стратегій нами виявлено набір тактик, націлених на реалізацію глобальної і локальних стратегічних цілей, які досліджуються нами із залученням теорії мовленнєвих актів.

3. Мовленнєвоактова реалізація дискурсивних стратегій і тактик

Необхідність привернути й утримати увагу реципієнта відповідає **локальній стратегії встановлення контакту** з парафіянами, яка дає змогу проповіднику знайти з ними спільну мову, контролювати їхню мисленнєву діяльність, побудити їх сприймати проповідь. Ця стратегія охоплює тактики *зближення та*

ведення діалогу, основними засобами реалізації яких виступають контактиви й асертиви.

Слід зазначити, що особливу роль у налаштуванні пастви на сприйняття проповіді відіграють непрямі мовленнєві акти, зокрема асертиви. Одним із найпоширеніших засобів їх реалізації є використання питальних конструкцій (Schmitt 2000: 165): *What does the Bible have to say about your problems?* (Graham, 1958) \rightarrow *The Bible will help to solve all your problems: Q(p) \rightarrow A(p)*. Комунікативний смисл наведеного запитання не полягає в тому, щоб одержати позитивну чи негативну відповідь пастви, це спроба проповідника зацікавити слухачів і підкреслити актуальність інформації, яку він збирається повідомити.

Пояснювальна стратегія дає змогу надати та роз’яснити інформацію щодо основних положень протестантської доктрини. Пояснювальна стратегія в англійській протестантській проповіді охоплює *тактики нарації, інтерпретації дійсності і проведення аналогії*. Провідна роль у реалізації цих тактик належить мовленнєвим актам асертивного типу, що дають змогу описувати деякий стан реальності відповідно до релігійної доктрини протестантизму, констатувати догматичні положення і відобра-

Рис. 1. Взаємозв’язок локальних цілей і стратегій проповідника у тексті англійської протестантської проповіді

жати міркування проповідника щодо певних релігійних тем, біблійних і мирських подій, наприклад: *A man swam from the wreck to one of the lifeboats, but they had no room to take him on. When they refused, he seized hold of the boat with his right hand, but they took a sword and cut off his fingers. When he had lost the fingers of his right hand, the man was so earnest to save his life that he seized the boat with his left hand. They cut off the fingers of that hand too. Then the man swam up and seized the boat with his teeth. Now they had compassion on him and relented. They could not cut off his head, so they took him in, and the man's life was saved. Why? Because he was in earnest* (Moody). Інтерпретуючи події, зображені у наведеній історії, проповідник знайомить прихожан з одним із основних принципів протестантизму, а саме з необхідністю широї віри і завзятого пошуку Бога як єдиного шляху до спасіння. Крім того, проповідник сам пропонує тлумачення проблеми і надає готову відповідь на своє запитання, тим самим намагаючись переконати адресата і затвердити думку, що в нього вже склалася.

Здійснення впливу на раціональне мислення та підсвідомість реципієнта відбувається завдяки **аргументативній, маніпулятивній та сугестивній** стратегіям.

Аргументативна стратегія спрямована на переконання адресата в істинності висунутої гіпотези, її прийняття ним, згоду (Скуратовська, 2000: 328). За допомогою низки доводів проповідник прагне змінити базові установки і погляди реципієнтів, наприклад: *Why is this the case? For this reason: for redeemed sinners, every good thing – indeed every bad thing that God turns for good – was obtained for us by the cross of Christ ... Therefore everything that you enjoy in Christ – as a Christian, as a person who trusts Christ – is owing to the death of Christ* (Piper, 2000).

Стратегія аргументування реалізується, за нашими спостереженнями, за допомогою мовленнєвих актів асертивного типу завдяки тактикам раціональної аргументації (звертання до вже існуючих цінностей адресата, логічне доведення) і емоційної аргументації (звернення до емоцій, суб'єктивного сприйняття світу з порушенням причинно-наслідкових зв'язків).

Маніпулятивна стратегія передбачає зміну поведінки, ментального й емоційно-психічного стану реципієнта шляхом здійснення прихованого впливу (Шкіцька, 2012: 8), спрямованого на досягнення бажаного ефекту

чи запобігання небажаному результату (Шкіцька, 2012: 59). Дослідження стратегії маніпулювання на матеріалі англійських протестантських проповідей дало нам змогу виділити низку тактик: *тактику викривлення інформації/фактів, створення позитивного/негативного образу майбутнього*.

Більшість мовленнєвих актів, що реалізують стратегію маніпулювання, є імплікативними. За імпліцитною іллокуцією це асертиви і директиви, наприклад: *We simply take life and breath and health and friends and everything for granted. We think it is ours by right* (Piper, 2000). +> *We must understand that everything we have in our lives is presented to us by God: A(p)+>A(p)&D(q)*.

Сугестивна стратегія передбачає вплив на психіку людини, пов'язаний зі зниженням критичності під час сприйняття нав'язаного змісту, який не вимагає ні логічного обґрунтування, ні оцінювання інформації, що слугувало підставою виокремлення нами *тактики нав'язування*. Часто єдиним підтвердженням висловленої проповідником думки є його безапеляційна впевненість в її істинності, що дало нам змогу виокремити *тактику апелювання до авторитету*. Сугестії притаманна спекуляція і експлуатація страхів людини, на підставі чого нами виокремлено *тактику залякування*, наприклад: *And besides being creatures with no claim on our Creator, we are sinners. We have fallen short of his glory. ... The wrath of his justice is kindled against us. All we deserve from him is judgment* (Piper, 2000). Реалізують сугестивну стратегію асертиви та експресиви.

Утворення позитивного іміджу проповідника та дискредитація інакомислячих відбувається у межах **валоративної стратегії**, наприклад: *May God wake up a slumbering church!* (Moody). У наведеному прикладі вживання окличного речення і лексеми *slumbering* дає змогу проповіднику висловити осуд щодо бездіяльності церкви. Саме експресиви дають змогу виразити психічний стан або певні почуття мовця, його реакцію на стан речей, зафіксований у пропозиції (Searle, 1986: 253). Їх перлокутивна мета полягає в зміні емоційного стану адресата. Валоративна стратегія охоплює *тактику позитивної оцінки, дискредитації, порівняння*.

Заклична стратегія націлена на спонукання адресата до виконання вказаних проповідником дій, зміну поведінки та думок вірян відповідно до його настанов. Саме мовленнєві акти директивного типу мають ілло-

кутивну ціль виразити спонукання адресата до певної дії і перлокутивну мету змусити його виконати цю дію; суттєвою умовою успішності директивів є вираження спонукання адресата здійснити дію (Searle, 1986: 252).

Дослідження закличної стратегії на матеріалі англійської протестантської проповіді дало нам змогу виокремити низку тактик (*тактику поради, прохання, спонукання, застереження і заборони*), які реалізуються експліцитними директивними актами з різним ступенем інтенсивності іллокутивної сили, наприклад: *We must learn what happened to us. We must be taught these things* (Piper, 2000) (спонукання).

4. Висновки

Підсумовуючи, зазначимо, що дискурсивні стратегії англійської протестантської проповіді представлені глобальною персуазивною стратегією та системою локальних стратегій і тактик, які дають змогу реалізувати комунікативну мету та різнопланові цілі проповідника.

Реалізація мовленнєвих актів різних іллокутивних типів відбувається у межах певних стратегій: асертиви становлять основний засіб реалізації стратегії встановлення контакту (фатичної), пояснювальної, аргументативної, маніпулятивної і сугестивної стратегій. Контактиви – стратегії встановлення контакту (фатичної), директиви – маніпулятивної та закличної стратегій, експресиви – сугестивної та валоративної стратегій. Декларативів і квеситивів у нашому масиві даних не зафіксовано.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в дослідженні лексико-стилістичних властивостей виокремлених стратегій і тактик, а також визначенні їх ролі в структурно-композиційному розгортанні англійської протестантської проповіді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безугла Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : монографія. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. 332 с.
2. Дейк Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация. Москва : Прогресс, 1989. 312 с.
3. Скуратовська Т.А. Синтаксичний повтор як засіб аргументації в юридичному дискурсі. *Мовні і концептуальні картини світу*: зб. наук. праць. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка. Фак-т іноземної філології, 2000. С. 328–338.

4. Фролова І.Є. Дискурсивна стратегія як когнітивно-комунікативний феномен. *Культура народів Причорномор'я*. 2006. № 82. Т. 2. С. 207–209.
5. Шкіцька І.Ю. Маніпулятивна стратегія позитиву в українській мові : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Тернопіль, 2012. 484 с.
6. Graham B. Christ's Answer to the World. URL: <http://www.jesuschristonly.com/sermons/billy-graham/christs-answer-to-the-world.html> (дата звернення: 31.07.2019).
7. Moody D.L. Tomorrow May Be Too Late. URL: https://www.biblebelievers.com/moody_sermons/m4.html (дата звернення: 31.07.2019).
8. Piper J.S. Boasting Only in the Cross. URL: <https://www.desiringgod.org/messages/boasting-only-in-the-cross> (дата звернення: 31.07.2019).
9. Schmitt H. Zur Illocutionsanalyse monologischer Texte. Moskau : Lang, 2000. 302 s.
10. Searle J.R. Meaning, Communication, and Representation. *Philosophical Grounds of Rationality: Intentions, Categories, Ends*. Oxford : Clarendon, 1986. P. 209–226.

REFERENCES:

1. Bezuhla, L.R. (2007). Verbalizatsiia implitsytnyh smysliv u nimetskomovnomu dialohichnomu dyskursi : monohrafiia [Verbalization of implicit senses in the German dialectal discourse: a monograph]. Kharkiv : KhNU imeni V.N. Karazina, 332 p. [in Ukrainian].
2. Dejk, T.A. van. (1989) Yazyk. Poznanye. Kommunykatyia [Language. Cognition. Communication]. Moskow : Prohress, 312 p. [in Russian]
3. Skuratovska, T.A. (2000) Syntaksychnyi povtor yak zasib arhumentatsii v yurydychnomu dyskursi [Syntactic repetition as means of argumentation in legal discourse]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu: zb. nauk. prats*. Kyiv: KNU imeni T. Shevchenka. Fakultet inozemnoi filolohii, pp. 328–338. [in Ukrainian].
4. Frolova, I.Ye. (2006). Dyskursyvna stratehiia yak kohnityvno-komunikatyvnyi fenomen [Discursive strategy as cognitive and communicative phenomenon]. *Kultura narodov Prychornomoria*. No. 82. Vol. 2, pp. 207–209. [in Ukrainian].
5. Shkitska, I.Yu. (2012). Manipulyatyvna stratehiia pozytyvu v ukrainskii movi [Positively-coloured manipulative strategy in the Ukrainian language] (Doctor's thesis). Ternopil, 484 p. [in Ukrainian].
6. Graham, B. (2000). Christ's Answer to the World. Retrieved from: <http://www.jesuschristonly.com/sermons/billy-graham/christs-answer-to-the-world.html> [in English].
7. Moody, D.L. Tomorrow May Be Too Late. Retrieved from: https://www.biblebelievers.com/moody_sermons/m4.html [in English].
8. Piper, J.S. (1958). Boasting Only in the Cross. Retrieved from: <https://www.desiringgod.org/messages/boasting-only-in-the-cross> [in English].
9. Schmitt, H. (2000). Zur Illocutionsanalyse monologischer Texte. Moskau : Lang. 302 s. [in German].
10. Searle J.R. (1986). Meaning, Communication, and Representation. *Philosophical Grounds of Rationality: Intentions, Categories, Ends*. Oxford : Clarendon, pp. 209–226. [in English].

Стаття надійшла до редакції 26.07.2019.
The article was received 26 July 2019

УДК 801.631.5+81'42+81'38=111

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-8>

СУЧАСНИЙ АНГЛОМОВНИЙ ПОЕТИЧНИЙ ДИСКУРС: МУЛЬТИМОДАЛЬНИЙ ФОРМАТ

Маріна Олена Сергіївна,

доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри англійської філології,
перекладу і філософії мови імені професора О.М. Мороховського

Київський національний лінгвістичний університет

olenamarina@ukr.net

orcid.org/0000-0002-9079-5702

Статтю спрямовано на окреслення мультимодального формату сучасного англійського поетичного дискурсу. Поетичний дискурс визначається як розумово-мовленнєва діяльність, що охоплює процес і результат – поетичний текст (фрагмент поетичного дискурсу), зорієнтована на поетичну комунікацію між адресатом та адресантом. Така комунікація відбувається на перетині різних модусів, а саме: вербального, візуального, аудіального та аудіально-візуального. Під модусами розуміються семіотичні ресурси, задіяні в конструюванні розмаїття форм у сучасному англійському поетичному дискурсі. Візуальні, або графічні, елементи беруть участь у мультимодальному конструюванні смислів у поетичних текстах, які супроводжуються ілюстраціями. Аудіальні семіотичні ресурси залучаються в розгортання поетичного дискурсу в результаті переосмислення акустичного середовища відеоігор, гомону вулиць або ритму і розміру сучасних жанрів музики. Симбіоз візуального та аудіального модусів виявляється у відеороліках, створених за мотивами поетичного дискурсу або у сценічних читаннях поетичних текстів. У статті розмежовуються дигімодерністський та метамодерністський різновиди сучасного англійського поетичного дискурсу, що характеризуються жанровою гібридністю і парадоксальністю. Дигімодерністський поетичний дискурс є втіленням цифрового тексто- та дискурсотворення, що ґрунтується на засадах «естетики» інтенційного запозичення, плагіату та штампування і конструюється за допомогою некреативних технік «копіювання-вставки» та «пошуку-компіляції». Специфіка породження такого типу дискурсу передбачає застосування цифрових технологій і його розгортання у віртуальному просторі, тобто мережі Інтернет. Квінтесенція метамодернізму полягає в постійній рухомості, динаміці художніх форм, включаючи поетичні, між наївним модерністським ентузіазмом, прагненням до нескінченного експерименту і цинічною постмодерністською іронією, що увиразнюється в напруженому маятникподібному коливанні між гетерогенними формами вербального та невербального мистецтва.

Ключові слова: сучасний англійський поетичний дискурс, мультимодальне конструювання смислів, поетичні форми, дигімодернізм, метамодернізм, жанрова гібридність.

CONTEMPORARY ENGLISH POETIC DISCOURSE: A MULTIMODAL FORMAT

Marina Olena Serhiyivna,

Doctor of Philology, Associate Professor, Professor at O.M. Morokhovskiy Department
of English Philology, Translation and Philosophy of Language

Kyiv National Linguistic University

olenamarina@ukr.net

orcid.org/0000-0002-9079-5702

The article focuses on outlining a multimodal format of contemporary English poetic discourse. It defines poetic discourse as a cognitive and speech activity, embracing the process and result – a poetic text (fragment of a poetic discourse), aimed at poetic communication between the addressor and the addressee. Such communication evolves at the intersection of different modes, namely verbal, visual, auditory and audiovisual. The modes are semiotic resources involved in construal of a variety of poetic forms in contemporary English poetic discourse. Visual, or graphic, elements participate in multimodal meaning making in poetic texts with illustrations. Auditory semiotic resources take part in the evolvement of a poetic discourse as an outcome of videogames or street noise's acoustic environment and / or rhythm of present-day musical genres. Symbiosis of visual and auditory modes is manifested in screened or animated versions of poetic texts, as well as in poetic readings. The paper differentiates between digimodernist and metamodernist poetic discourse characterized by genre hybridity and paradoxicality. Digimodernist poetic discourse embodies digital text- and discourse construing based on "aesthetics" of intentional appropriation, plagiarism and copying by means of uncreative techniques "copy-paste" and "search-compile". It presupposes involvement of digital technologies and unfolding in virtual space, i.e. Internet. Metamodernist poetic discourse evolves in constant mobility of literary forms, including poetic, between naïve modernist enthusiasm, striving for experiment and cynical postmodern irony actualized in pendulum-like oscillations of co-existing heterogeneous verbal and non-verbal poetic forms.

Key words: contemporary English poetic discourse, multimodal meaning making, poetic forms, digimodernism, metamodernism, genre hybridity.

1. Вступ

На зламі ХХ–ХХІ ст. соціально-економічне й суспільно-культурне життя людства характеризується кризовими явищами. У прагнення до відтворення цих колізій і суперечностей у розмаїтій поетичній творчості митців поетичного слова конструюють досвід переживання людиною суспільних змін і подій, викликаних бурхливим розвитком сучасних інформаційних технологій. Своєю чергою, це увиразнюється в появі нових типів поетичного дискурсу як процесу і результату розумово-мовленнєвої діяльності з освоєння та концептуалізації навколишнього світу крізь призму його охудожнення в поетичних текстах шляхом творення нових поетичних форм і категорій. Поетичний дискурс сьогодення перетворюється на середовище зіткнення протилежних, часом суперечливих поетичних шкіл та напрямів, які одночасно породжують і заперечують одне одного, творячи парадоксальність такого дискурсу, та саме вона сприяє максимальній активізації творчих зусиль, без якої виникнення нового знання неможливе (Епштейн, 1988: 5–10).

З огляду на висування парадоксальності поетичних категорій і форм на передній план, сучасний англomовний поетичний дискурс характеризується **мультимодальністю**, що підкріплюється його іншими рисами: еkleктичністю, інтерактивністю, нелінійністю, гетерогенністю, трансжанровістю, антихудожністю, мобільністю та ірраціональністю.

Хронологічні межі сучасного англomовного поетичного дискурсу визначають, виходячи з традиційної періодизації всесвітньої історії і уточнення, запропонованої М. Епштейном (Епштейн, 2005: 14–15). Йдеться про необхідність розмежування понять «модерне» і «постмодерне» з огляду на специфіку історичного змісту, закладеного в їх розуміння. Терміном «модерність» позначається уся епоха Нового Часу, а «модернізм» виступає її заключним періодом. Своєю чергою, «постмодерність» тлумачиться як багатовікова епоха, що слідує за Новим Часом, натомість «постмодернізм» є початковим періодом постмодерності (там само).

У сучасній британській поетичній традиції, з одного боку, йдеться про можливість встановлення хронологічних меж сучасності, а з іншого – про їх відкритість. Адже поняття «сучасність» є онтологічно динамічним, тобто передбачає постійний рух уперед (Robinson, 2013: 2). У контексті цієї статті, спираючись на концепцію П. Робінсона, визначаємо сучасний

англomовний поетичний дискурс як *хронологічний період* сьогодення, власне, останні 60 років поетичної творчості. Крім того, поетичні тексти, що є *актуальними* нині, незважаючи на період їх створення, дещо умовно, але також вважаються фрагментами сучасного англomовного поетичного дискурсу.

Ця стаття **зорієнтована** на окреслення мультимодального формату сучасного англomовного поетичного дискурсу, що є власне її **об'єктом**. Іншими словами, йдеться про сучасний англomовний поетичний дискурс у його гібридній різножанровості та розмаїтті мультимодальних маніфестацій.

Актуальність статті продиктована підсиленням науковим інтересом до достеменно нових течій, що зароджуються в поетичній творчості, особливе місце серед яких займають **дигіmodернізм** (скорочено від *digital* – *digi* – *цифровий* із подальшим злиттям зі словом *moderнізм*) (Kirby, 2009) та **метамодернізм** (від гр. *meta* – *між, після, через, metaxis* – *проміжний стан, коливання та співпричетність протилежних, суперечливих полюсів*) (Vermeulen, van den Akker, 2010). Формуються нові різновиди поетичного дискурсу – дигіmodерністський і метамодерністський.

2. Дигіmodерністський і метамодерністський різновиди поетичного дискурсу: гібридна різножанровість

У контексті цієї статті тлумачимо **поетичний дискурс** як розумово-мовленнєву діяльність, що охоплює процес і результат – поетичний текст (фрагмент поетичного дискурсу), спрямовану на поетичну комунікацію між адресатом та адресантом, яка відбувається в її різних модусах (поетичний текст, його аудіовізуальна версія – відеокліп, або екранізація та ілюстрація), що знаходяться у відношеннях взаємодії, взаємовпливу та взаємозумовленості. Причому поетична дискурсивна діяльність постає свідомо або позасвідомо інтенційною з огляду на специфіку творчого, або авторського, задуму. У поетичному дискурсі сьогодення адресант і адресат не завжди просторово і хронологічно дистанційовані. У віртуальному просторі – у Всесвітній мережі Інтернет – в режимі онлайн взаємодія адресанта та адресата відбувається в синхронному режимі, тобто в одному часовому проміжку. Крім того, адресат може перетворюватись на адресанта під час творення відеоролику за мотивами того чи іншого поетичного тексту або якщо дописує поетичний текст, пропонує адресантом.

Поетапно розкриємо специфіку дигімо-дерністського та метамодерністського поетичного дискурсу, виходячи з їх мультимодального характеру та жанрової гібридності.

Дигімодерністський поетичний дискурс є втіленням цифрового тексто- та дискурсо-творення, що ґрунтується на засадах «естетики» інтенційного запозичення, плагіату та штампування і конструюється за допомогою некреативних технік «копіювання-вставки» (“copy-paste”) та «пошуку-компіляції» (“search-compile”) (Kirby, 2009: 10; Goldsmith, 2011: 23). Специфіка породження такого типу дискурсу передбачає застосування цифрових технологій і його розгортання у віртуальному просторі, тобто мережі Інтернет. Продуцентами такого жанру поетичного дискурсу виступають так звані кіберпоетичні генератори – спеціально розроблені комп’ютерні програми та митці, які залучають до творчого процесу інтернет-ресурси.

Зародження дигімодернізму відбувається наприкінці 1990-х рр. та поступово набирає обертів, перетворюючись на провідну тенденцію в актуалізації культурних, соціальних, політичних і технологічних практик сучасності. Зв’язки постмодернізму і дигімодернізму мають різний характер від розуміння того, що дигімодернізм є послідовником постмодернізму, реакцією на останній, його логічним продовженням до співіснування цих двох формацій наприкінці ХХ ст. Визначення дигімодернізму репрезентовано в формі каламбуру, що стає можливим з огляду на полісемантичність лексичної одиниці *digital* – *цифровий; такий, що відноситься або є подібним до пальців; конструювання смислу за допомогою натискання пальцем на клавішу або за допомогою одного кліку на комп’ютерну мишу; дискретна дія*. Очевидним є те, що термін «дигімодернізм» («цифро модернізм») утворено в результаті скорочення слова *digital* – *dig* та його подальшого злиття з номінативною одиницею *модернізм*. Проте не все так просто, як здається на перший погляд. За цією назвою стоїть взаємозумовленість цифрових технологій і нової текстуальності (Kirby, 2009: 1). Коли конструювання значення і генерування смислу відбувається лише шляхом натискання на клавіатуру комп’ютера, адресат стає повністю залученим у процес творіння тексту. Іншими словами, сучасний англомовний поетичний дискурс характеризується *інтерактивністю*, динамічною взаємодією адресанта й адресата в процесі творення і сприйняття поетичного повідомлення.

Дигімодернізм пояснюється з різних позицій: як результат впливу комп’ютеризації суспільства на культурно-естетичні форми; як низка нових естетичних властивостей; як культурна революція. Серед основних рис дигімодернізму виокремлюється *плинність*, яка полягає в нетривалості існування таких текстів, по-перше, з огляду на технічні можливості. По-друге, враховуючи їх змістовий план (Kirby, 2009: 52). Навряд чи в кого виникне бажання удруге ознайомитись із *паганими віршами – scrappy poems*, як влучно зазначив поет-фларфіст К. Сілем Мохаммад (англ. *K. Silem Mohammad*) в одному з поетичних творів “*Poems About Trees*” – «*Vірші про дерева*». Хоча достеменно нарікати на нові технології не видається можливим. Завдяки їм «нового дихання» набули поетичні тексти Стівена Крейна, Роберта Фроста, Сильвії Плат, Джона Ешбері, Едварда Каммінгса та багатьох інших.

Характерними для дигімодерністських поетичних текстів стають *асистемність, переосмислення текстових ролей, мінливість текстових меж, естетика інфантилізму, перебільшеної реальності, семантизація помилок* (Kirby, 2009: 52–55). Функціональну переорієнтацію (термін А.Е. Левицького) учасників поетичної комунікації пояснює американський поет («поезія мови», або метапоезія), есеїст, редактор і перекладач Чарльз Бернштейн. Так, він зазначає, що адресант поетичного повідомлення активно залучений до конструювання його смислу, в такий спосіб перетворюючись на його адресата, «виробника» (Bernstein, 2011: 49). Насправді, в дигімодернізмі читач перетворюється на автора. По-перше, коли йому в інтерактивному режимі пропонують дописати поетичний текст або створити його самому (ReadWriteThink, 2015). По-друге, коли читач поетичного тексту/текстів складає (виготовляє) його/їх візуальну інтерпретацію.

Обов’язковою умовою для визначення того чи іншого жанру поетичного дискурсу як дигімодерністського є його безпосередня пов’язаність із цифровими технологіями. Іншими словами, специфіка породження такого типу дискурсу продиктована середовищем його розгортання, засобами та способами його породження адресантами й осмислення адресатами. Іншими словами, це дискурс, який генерується за допомогою цифрових засобів передачі, створення та зберігання інформації, на зразок комп’ютерів, планшетів, айфонів (англ. *born digital*) (Hayles, 2008: 3).

У дигімодернізмі поетичний образ у його класичному потрактуванні перетворюється на *технообраз* – мобільний і нестабільний. Відмінність технообразу від текстообразу полягає в пов'язаності його створення з інтерактивністю, віртуальним процесом та засобом поширення за допомогою мережі Інтернет, коли ролі автора і читача/інтерпретатора змішуються.

Безперечно, цифрові технології, нові засоби комунікації стають найвизначальнішими чинниками перетворень художньої свідомості, поетичного мислення та їх виявів. Проте не всі жанри сучасного англomовного поетичного дискурсу вписуються в це коло. У результаті емпіричних спостережень за художніми формами сучасності оформлюється напрям *метамодернізм*, який набуває дедалі більшого поширення (Vermeulen, van den Akker, 2010: 1). В етимології префіксу *мета-* (від гр. *μετά* – між, після, через) закладено сутність потрактування пропонованого феномена. У метамодернізмі поетичні форми характеризуються як динамічні.

Квінтесенція метамодернізму полягає у постійній рухомості, динаміці художніх форм, включаючи поетичні, між наївним модерністським ентузіазмом, прагненням до нескінченного експерименту і цинічною постмодерністською іронією, що увиразнюється в напруженому маятниковоподібному коливанні між гетерогенними формами вербального та невербального мистецтва, які одночасно співіснують, не заперечуючи одна одну (Vermeulen, van den Akker, 2010: 14). Метамодернізм характеризується загостреною *неоромантичною чуттєвістю*, тобто відродженням прагнення митців до піднесеного, відвертого та ліричного, разом із збереженням тональності апатії, спрямованості до деконструкції і симулякризації художніх форм (Gibbons, 2014: 3). У метамодерністському поетичному дискурсі така динаміка втілена у взаємодії несумісних поетичних форм – від стереотипних, безобразних, актуалізованих у «компактних» синтаксичних конструкціях, до принципово нових, кенотипних (Белехова, 2004) з ускладненою син-

таксичною структурою і несумісними поетичними світами, що відрізняються за такими параметрами: можливість/неможливість, реальність/ілюзорність, знаковість/незнаковість, унікальність/множинність, цілісність/фрагментарність, чіткість/розмитість. Такий контекст сприяє «оживленню» внутрішньої форми слів, з яких утворюються поетичні форми, тобто розумінню їх ледве схоплюваних, «удаваних», мінливих і позірних семантичних ознак та виявленню прихованих смислів.

Гібридна різножанровість дигімодерністського та метамодерністського різновидів поетичного дискурсу полягає, з одного боку, в розмаїтті жанрів, що співіснують у межах того чи іншого різновиду, з іншого боку – в переплетенні характерних рис різних жанрів навіть в одному поетичному тексті. Різновидами дигімодерністського поетичного дискурсу є, зокрема, кінетична поезія, знайдена поезія (англ. *found poetry*), кодопоезія (англ. *code poetry*), інтерактивна поезія (англ. *interactive poetry*), поезія фейсбука (англ. *Facebook poetry*), а також поезія Фларфу (англ. *Flarf-poetry*) та спам-поезія (англ. *Spam poetry*).

3. Дигімодерністський і метамодерністський різновиди поетичного дискурсу: маніфестації мультимодальності

У статті розрізняємо поняття мультимодальності, інтерсеміотичності, інтертекстуальності та інтердискурсивності, що графічно репрезентовано нижче (рис. 1).

Інтерсеміотичність тлумачимо як задіяність у конструюванні поетичних форм різних

Рис. 1. Модель інтерсеміотичної взаємодії у конструюванні поетичних форм

семіотичних систем, тобто кодів: вербального, графічного та невербальних – візуального, авдіального та авдіовізуального. **Мультимодальність** передбачає конструювання поетичних форм на перетині різних модусів поетичного дискурсу, кожен з яких апелює до певної сенсорної системи адресата, тобто зорової і слухової (відеоролики, створені за мотивами поетичного дискурсу; сценічні читання поетичних текстів), зорової (картини, які супроводжуються поетичними текстами) та слухової (поетичний дискурс, джерелом розгортання якого стає акустичне середовище відеоігор, гомону вулиць або ритм і розмір сучасних жанрів музики). Підґрунтям **інтертекстуальності** є встановлення міжтекстових зв'язків. Взаємодія поетичного дискурсу з різними жанрами нехудожнього дискурсу (юридичного, інтернет-дискурсу та дискурсу новин) розуміється нами як **інтердискурсивність**.

До прикладу, характер поетичних форм, що конструюються у сучасному англomовному поетичному дискурсі, власне забезпечують його мультимодальність. Вияви останньої спостерігаються у звукових (невербальних) поетичних формах, варіювання яких залежить від жанру дискурсу, до якого вони власне належать, від задуму поета, а також від їх осмислення й реконструкції, а подекуди і конструювання адресатами.

Так, у мультимодальному поетичному дискурсі Дж.М. Беннетта співіснують різнорідні мікро- та макропоетичні форми, що вирізняються парадоксальністю.

У наведених поетичних текстах зі збірки «Вікно комахи» (англ. “The Gnat’s Window”) мультимодальність парадоксальних поетичних форм стає результатом задіяння кількох невербальних кодів в їх творенні – вербального, візуального й авдіального, що зумовлює потенційну множинність і багатовекторність їх інтерпретації. До того ж у графічній формі парадоксальних поетичних форм приховано предметний код, оскільки вони нагадують вікна, екрани телевізора чи

комп’ютера. Наче «закрита» форма вірша дозволяє його вільне прочитання в будь-якому напрямі – зверху донизу та навпаки, спочатку до кінця і з кінця до початку, з середини тощо. Про це сигналізує повторювана в усіх трьох творах номінативна одиниця *wind*, якій властиві семантичні ознаки високого ступеня абстрагування (**абстрактність** – абстрактний іменник) – *вітер, вигин, повітряний потік, оберт* або *дія, дієвість* (дієслово) – *вертити, крутити, обертати, сплітати*. «Безвіршова композиція» кожного тексту розгортається на повторенні двох лексичних одиниць – *wind text, wind slab, wind shoe*, графічно виділених курсивом. Однак у кожному із них вбудовано чужорідну лексему посередині – *pants, fork, stone* – та наприкінці першого й другого вірша крупнішим жирним шрифтом – *gasp* або великими літерами з виділенням кольором – *blood*. Враховуючи назву книги й задум поета створити візуальні образи вікон і екранів, тлумачимо номінативну одиницю *wind* як усичену форму *window*.

З метою інференції звуко-символічних асоціацій (семантичні ознаки низького ступеня абстрагування), прихованих у фонемах та фонемних сполученнях, звернемось до словника фонестем Б. Шіслера. Так, /w/ в ініціальній позиції разом з /i/ позначає *невпевнений, нестійкий рух у різних напрямках*, /sh/ пов’язується з *шорохом, шелестом, незрозумілими звуками*, /g/ асоціюється з процесами, що відбуваються у гортані людини. З огляду на зазначене вважаємо, що в першому вірші конструюються смисли *швидкості плину текстової інформації у віртуальному світі, на екрані телевізора*, а також *можливості для адресата переплітати, перекручувати дані на власний розсуд (wind text wind) аж поки вистачить терпіння (gasp)*.

У другому творі генеруються смисли, пов’язані з *динамікою, рухомістю, свободою (wind) та статикою, обмеженістю (slab)*, а раптом їх зіткнення (*fork*) і *неминучість застигнути, загубитись у вирі (blood)*. Зрештою, в останньому творі закріплюється мотив *невпинної*

*wind text wind text wind
text wind text wind text
wind text wind text wind
text wind text wind text
wind text pants text wind
text wind text wind text
wind text wind text wind
text wind text wind text
wind text wind text wind*
gasp

*slab wind slab wind slab
wind slab wind slab wind
slab wind slab wind slab
wind slab wind slab wind
slab wind FORK wind slab wind slab wind
slab wind slab wind slab wind slab wind
slab wind slab wind slab wind slab wind*
blood

*shoe wind shoe wind shoe wind shoe wind
shoe wind shoe wind shoe wind shoe
wind shoe wind shoe wind
shoe wind stone wind shoe
wind shoe wind shoe wind
shoe wind shoe wind shoe
wind shoe wind shoe wind
shoe wind shoe wind shoe
shoe wind shoe wind shoe*

(Bennett, 2015)

мобільності, яка впливає, зокрема з семантичної ознаки *рухомості*, яка властива лексичній одиниці *shoe*, але зненацька краплина *нерухомості* (*stone*). Графічний вимір словесних поетичних знаків сприяє їх розгортанню в авдіальному модусі, виділення курсивом створює ефект *мінливості*, *швидкості*. Натомість лексичні одиниці, подані звичайним шрифтом, затримують увагу, пригальмовують прочитання, сприйняття і осмислення.

У мультимодальному поетичному дискурсі, що розгортається в його збірці «73 вірші» (англ. *73 poems*), американський поет К. Голдсміт експериментує не лише з суположенням несумісних та суперечних поетичних форм, творення яких ґрунтується на порушенні синтаксичних конструкцій та правил вживання пунктуації, що зумовлює конструювання неочікуваних смислів, а й з графічною, тобто візуальною формою номінативних одиниць – компонентів поетичних форм. У такий спосіб К. Голдсміт натякає на зміст і форму того поетичного, що він збирається представити на розсуд читачеві/слухачеві/глядачеві. Адже в цих поетичних текстах втілено поєднання вербального, звукового та візуального кодів (рис. 2).

За поетичною грою словами, фонемами, цифрами, за вираховуванням і систематизацією складів стоїть своєрідна типологізація мовленнєвих одиниць. У результаті аналізу встановлюємо низку критеріальних прин-

ципів, за якими композиційно побудовано класифікації: за абетковим порядком; за фонологією; за кількісним принципом. Наприклад, *dourly/hourly/John Gotti/sourly, Bruce Lee/drolly/holy/lowly/slowly*.

Загалом такий мультимодальний поетичний дискурс реалізується у трьох модусах: вербальному, візуальному і звуковому. Основною оптичною тактикою К. Голдсміта у візуальному вимірі є те, що маркується як співіснування фону і фігури. У фоні проступають вербальні знаки-привиди, які накладаються на графічно чітко окреслені словесні знаки. Читачу/глядачу/слухачу пропонується декодування численних сплетінь гетерогенних кодів, як вербальних, так і невербальних.

4. Висновки

Із проведеного наукового пошуку випливає, що сучасний англomовний поетичний дискурс вирізняється жанровою гібридністю, різним ступенем парадоксализації і розмаїттям мультимодальних маніфестацій поетичних форм. Поетичний дискурс витлумачується як розумово-мовленнєва діяльність, що охоплює процес і результат – поетичний текст (фрагмент поетичного дискурсу), спрямована на поетичну комунікацію між адресатом та адресантом, яка відбувається в її різних модусах (поетичний текст, його аудіовізуальна версія – відеокліп, або екранізація та ілюстрація), що знаходяться у відношеннях взаємодії, взаємовпливу

Рис. 2. Поетичні тексти К. Голдсміта зі збірки «73 вірші» (Goldsmith, 2010)

та взаємообумовленості. Сучасний англomовний поетичний дискурс розмежовано на два різновиди – дигіmodерністський і метамодерністський. Під мультимодальністю в сучасному англomовному поетичному дискурсі розуміємо конструювання поетичних форм на перетині його різних модусів, що апелюють до тієї чи іншої сенсорної системи адресата. Йдеться, зокрема, про візуальний модус, що активізується в поетичних текстах, які супроводжуються ілюстраціями, а також слуховий. Останній задіяний у розгортанні поетичного дискурсу в результаті переосмислення акустичного середовища відеоігор, гомону вулиць або ритму і розміру сучасних жанрів музики. До того ж спостерігається симбіоз візуального та аудіального модусів, що виявляється у відеороліках, створених за мотивами поетичного дискурсу, або у сценічних читаннях поетичних текстів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белєхова Л.І. Словесний образ в американській поезії: лінгвокогнітивний погляд. Монографія. Москва : Звездопад, 2004. 376 с.
2. Эпштейн М.Н. Парадоксы новизны : о литературном развитии в XIX–XX в. Москва : Советский писатель, 1988. 416 с.
3. Эпштейн М.Н. Постмодерн в русской литературе. Москва : Высшая школа, 2005. 495 с.
4. Bennett J.M. Poetry. URL: <http://www.johnmbennett.net> (Access date 10.08.2019).
5. Bernstein Ch. Attack of the Difficult Poems : Essays and Inventions. Chicago : University of Chicago Press, 2011. 296 p.
6. Gibbons A. "Take that you intellectuals!" and "kaPOW": Adam Thirlwell and the Metamodernist Future of Style. *Studia Neophilologica*. 2014. Vol. 86, Iss. 2. P. 1–15.
7. Goldsmith K. Uncreative Writing: Managing Language in the Digital Age. Columbia : Columbia University Press, 2011. 272 p.
8. Goldsmith K. 73 poems. URL: <http://www.ubu.com/contemp/goldsmith/73/01-10/poems01-10.html> (Access date 21.08.2019).
9. Hayles N.K. Electronic Literature: New Horizons for the Literary. University of Notre Dame Ward-Phillips Press, 2008. 192 p.
10. Kirby A. Digimodernism: How New Technologies Dismantle the Postmodern and Reconfigure Our Culture. New York; London : Continuum, 2009. 288 p.
11. Read Write Think. URL: http://www.readwritethink.org/search/?resource_type=16&type=28.2015 (Access date 03.09.2019).
12. Robinson P. The Limits and Openness of the Contemporary. *The Oxford Handbook of Contemporary British and Irish poetry*. Oxford : Oxford University Press, 2013. P. 1–21.
13. Vermeulen T., van den Akker R. Notes on Metamodernism. *Journal of Aesthetics and Culture*. 2010. Vol. 2. P. 10–24.

REFERENCES:

1. Bieliekhova, L.I. (2004). Slovesnyy obraz v amerykanskii poezii: lnhvokohnityvnyi pohliad. [A verbal image in American poetry: A linguocognitive view]. Monografia. Moskva : Zvezdopad, 376 p.
2. Epstein, M.N. (1988). Paradoksy novizny : o literaturnom razvitiyi v XIX–XX s. [Paradoxes of novelty: On the development of literature in XIX–XX c.]. Moskva : Sovetskiy Pisatel, 416 p.
3. Epstein, M.N. (2005). Postmodern v Russkoy literature. [Postmodernism in the Russian literature]. Moskva : Vysshaya Shkola, 495 p.
4. Bennett, J.M. Poetry. <http://www.johnmbennett.net>. 2015. (Access date 10.08.2019).
5. Bernstein, Ch. Attack of the Difficult Poems : Essays and Inventions. Chicago : University of Chicago Press, 2011. 296 p.
6. Gibbons, A. "Take that you intellectuals!" and "kaPOW": Adam Thirlwell and the Metamodernist Future of Style. *Studia Neophilologica*. 2014. Vol. 86, Iss. 2. P. 1–15.
7. Goldsmith, K. Uncreative Writing: Managing Language in the Digital Age. Columbia : Columbia University Press, 2011. 272 p.
8. Goldsmith, K. 73 poems. URL: <http://www.ubu.com/contemp/goldsmith/73/01-10/poems01-10.html> (Access date 21.08.2019).
9. Hayles, N.K. Electronic Literature: New Horizons for the Literary. University of Notre Dame Ward-Phillips Press, 2008. 192 p.
10. Kirby, A. Digimodernism: How New Technologies Dismantle the Postmodern and Reconfigure Our Culture. New York; London : Continuum, 2009. 288 p.
11. Read Write Think. URL: http://www.readwritethink.org/search/?resource_type=16&type=28.2015. (Access date 03.09.2019).
12. Robinson, P. The Limits and Openness of the Contemporary. *The Oxford Handbook of Contemporary British and Irish poetry*. Oxford : Oxford University Press, 2013. P. 1–21.
13. Vermeulen, T., van den Akker, R. Notes on Metamodernism. *Journal of Aesthetics and Culture*. 2010. Vol. 2. P. 10–24.

Стаття надійшла до редакції 29.07.2019.
The article was received 29 July 2019

УДК 811.111:81'42

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-9>

ПРОБЛЕМА ВИОКРЕМЛЕННЯ ТА ТЛУМАЧЕННЯ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ: КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПІДХІД

Мосейчук Олександр Михайлович,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов

Житомирський національний агроєкологічний університет
moseichuk@ukr.net
orcid.org/0000-0002-8895-6546

У статті розглянуто питання тлумачення та визначення мовленнєвих актів з урахуванням інтенціонального змісту та контекстуальних умов з позиції когнітивно-прагматичного підходу.

Увага приділяється процедурі визначення мовленнєвих актів, яка сприяє аналізу дискурсу крізь призму когнітивних механізмів, що актуалізуються в конкретній регулятивній діяльності в межах певного комунікативного оточення. Відповідно до когнітивно-прагматичного підходу традиційна класифікація мовленнєвих актів неспроможна вирішувати практичні завдання через надмірний формалізм та нехтування інтенціональної природи висловлювання. Інтенціональність є фундаментальним поняттям прагматики, головною таксономічною ознакою, яку обов'язково слід враховувати під час визначення природи мовленнєвого акту.

Базовими для дослідження визнаються поняття поверхневої та глибинної прагматичних структур, введених в обіг за функціональною аналогією до поверхневої та глибинної синтаксичних структур Н. Хомського. Перші мають безпосередню кореляцію з поняттям експлікатури, імплікатури та пресупозиції, які встановлюються шляхом логічної операції імплікації. Процедура базується на грайсианській тезі про значну різницю між сказаним та імплікованим, що свідчить про переважно непрямий характер комунікативного процесу.

З урахуванням пресупозиційної інференції як форми концептуалізованого знання логічна операція імплікації є інструментом визначення стратегій, тактик та мовленнєвих актів з позицій когнітивної прагматики. Мовленнєві акти визначаються шляхом аналізу імплікатур, які відображають мету, а не форму висловлення. Імплікатури формують глибинну прагматичну структуру висловлення, на відміну від поверхневої, яка актуалізується експлікатурами. Процедура спрямована на встановлення структури глибинного прагматичного змісту у вигляді імплікатур, які функціонують як базові дискурсивні складники. Методологічна валідність досягається шляхом покрокового аналізу контекстуальних обмежувачів, що виключає можливість виведення нерелевантних імплікатур. Пріоритетним для дослідження є відповідь на запитання: чому або з якою метою породжується висловлення, тоді як другорядним є вирішення питання: як воно сформовано та структуровано. Стверджується, що будь-яка комунікативна діяльність є процесом взаєморегуляції когнітивних (ментальних) структур учасників дискурсу, тим часом як вербальні та невербальні засоби виконують інструментальну функцію.

Ключові слова: когнітивна прагматика, поверхнева та глибинна прагматичні структури, імплікатура, мовленнєвий акт.

THE PROBLEM OF SPEECH ACTS DEFINING AND INTERPRETING IN THE ENGLISH LANGUAGE DISCOURSE: COGNITIVE PRAGMATIC FRAMEWORK

Moseichuk Oleksandr Mykhailovych,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Zhytomyr National Agroecological University
moseichuk@ukr.net
orcid.org/0000-0002-8895-6546

The presentation seeks to provide a comprehensive analysis of interpretation procedure based upon the synthesis of cognitive science and that of pragmatics.

The subject under discussion is the methodology designed to identify speech acts in order to study discourses shaping through the lens of cognitive operations actualized in the specific regulatory activity within the given communicative environment. According to cognitive and pragmatic framework the traditional speech acts taxonomy is unable to solve practical tasks due to its excessive formalism and the lack of intentionality. Intentionality is the essential and fundamental pragmatic concept, instrumental in identifying the nature of a speech act, being its major taxonomic feature.

The basic notions introduced in the investigation are those of surface and deep pragmatic structures of the utterance worked out by analogy with N. Chomsky's surface and deep syntactical structures. The former ones correlate with the

notions of explicature, implicature, and presupposition inferred by the logical action of implication. The technique is based on P. Grice's talking point emphasizing the difference between 'what is said' and 'what is meant', which argues for the indirect nature of communication.

With due regard to the presuppositional inference being the form of conceptualized knowledge, the logical action of implication specifies strategies, tactics, and speech acts from cognitive and pragmatic perspective. Speech acts are qualified by the instrumentality of implicatures reflecting the aim, rather than the form of the utterance. Implicatures shape the deep pragmatic structure as opposed to the surface one, actualized by the explicature – the utterance meaning regardless of a specific contextual background. The technique is aimed at working out the structure of deep pragmatic meaning in terms of implicatures, which function as fundamental discursive particles. The methodological validity is achieved by means of step-by-step analysis of the contextual restrictors, which exclude the inference of irrelevant implicatures.

Pride of place goes to the issue of 'why and what for the utterance is shaped that way' rather than 'how the utterance is shaped'. Therefore, any communicative activity is the interregulation of the cognitive (mental) structures of the participants, whereas verbal and nonverbal means perform an instrumental function.

Key words: cognitive pragmatics, surface and deep pragmatic structures, implicature, speech act.

1. Вступ

Дискурс є не лише соціальною, але й ментальною практикою і має водночас тлумачитися як мислення та дія. Когнітивна прагматика є досить новою галуззю сучасної лінгвістики. Її поява зумовлена необхідністю пояснення діалектичної єдності когнітивних механізмів, шляхів та засобів реалізації комунікативно-регулятивної діяльності.

Відповідно, об'єктом дослідження когнітивної прагматики є не лише мова та мовлення (оскільки вони є наслідком інших процесів, які пояснюють їх сутність), а синтез мислення та його реалізації у вигляді комунікативної діяльності. Вивчення дискурсу надало поштовх для досліджень у цьому напрямі і на крок наблизило науковців до розуміння природи взаємодії мислення та мови. У когнітивно-прагматичній площині комунікативна поведінка тлумачиться крізь призму формування ментальних або когнітивних моделей у вигляді комунікативних ситуацій, які формуються з досвідом внаслідок сприйняття великої кількості відповідних комунікативних епізодів або подій.

2. Огляд останніх досліджень і публікацій

Відповідно до положень когнітивної прагматики комунікативна ситуація інтерпретується як *абстрактний конструкт (схема), ментальна модель комунікативної події, що складається з релевантних для всіх конкретних комунікативних фрагментів (епізодів) ознак* (Dijk, 2008: 59–61). Комунікативна ситуація є концептуальним утворенням (тобто концептом), в якому локалізовано узагальнений фрагмент знань про відповідне явище. Такий концепт має динамічний, діяльний характер, і тому його структура постає у вигляді акціонального фрейму.

Одним із головних компонентів комунікативної ситуації є дії учасників, представлені однойменним вузлом в акціональному

фреймі. У вербальній тканині дискурсу дії учасників об'єктивуються у вигляді мовленнєвих актів. Когнітивно-прагматичний аналіз має на меті встановлення взаємозв'язків між ментальною та комунікативно-регулятивною площинами діяльності суб'єктів дискурсу. Когнітивно-прагматичний аналіз поєднує в собі низку традиційних і новітніх теорій та методик, зокрема теорію імплікатур та експлікатур, теорію глибинної та поверхневої структури, теорію значення мовця, теорію концептуальної метафори, теорію контексту, дискурсу та соціальної/комунікативної ситуації, аналіз знаків невербальної семіотики, теорію релевантності, теорію мовленнєвих актів. Мінімальним об'єктом аналізу у вербальній площині є мовленнєвий акт, який актуалізується в дискурсі у вигляді висловлення (Searle, 1969; Wunderlich, 1977, Leech, 1983, Bach, 1998; Богданов, 1989; Почепцов, 2009; Шевченко, 1998).

Тому першочерговим завданням дослідника дискурсу, який рухається індуктивним шляхом (від аналізу конкретних висловлень до узагальнених висновків) є адекватне встановлення природи мовленнєвого акту, який бере участь у породженні дискурсу. Оскільки мовленнєвий акт визначається ілюкутивною силою, яка формується метою висловлення, перед дослідником постає необхідність інтерпретації висловлень, тобто покроковий аналіз у зворотному для продуцента напрямі – від висловлення до потреб, мотивів та інтенції, які були причиною його появи у конкретному дискурсивному контексті. За окремим висловленням стоїть когнітивно-прагматична база, виявлення та тлумачення якої є завданням когнітивної прагматики.

Основоположною та фундаментальною для когнітивно-прагматичного підходу є теорія значення мовця, розроблена П. Грайсом (Grice, 1991: 41–43). Згідно з цією теорією є значна та значуща різниця між тим, що гово-

риться, і тим, що мається на увазі. Внаслідок цього виокремлюються два рівні сприйняття – експліцитний та імпліцитний, які відповідають поверхневій та глибинній прагматичним структурам. Поняття поверхневої та глибинної *прагматичної* структури висловлення введено за функціональною аналогією до поверхневої та глибинної *синтаксичної* структури (deep structure, surface structure) Н. Хомського (Chomsky, 1969).

Одиницями прагматичних структур виступають експлікатури та імплікатури. Експлікатури відповідають буквальному змісту одиниць висловлення [А = А (сказав = мається на увазі)], імплікатури мають непрямий характер і мають тлумачитися шляхом логічної операції імплікації [(якщо Х (сказав) А, то (це означає) В)]. Для визначення того, що мається на увазі (або імплікується) потрібно встановити потреби та інтенції продуцента висловлення, що формують іллокутивну силу висловлення, на підставі якої визначається та інтерпретується мовленнєвий акт.

Традиційні класифікації мовленнєвих актів на підставі форми висловлення, що відповідає комунікативному типу речення, потребують перегляду та переосмислення, оскільки є неефективними та нерезультативними під час аналізу комунікативних епізодів у конкретному контекстуальному оточенні. Для встановлення когнітивно-комунікативної бази продуцента жодної практичної цінності не становить визначення висловлення, наприклад, як *ствердження* (*репрезентативну* (Searle, 1969; Wunderlich, 1977), *констативу* Bach, 1998; Почепцов, 2009: 436–450), *асертиву* (Leech, 1983), *афірмативу* (Богданов, 1989), оскільки наведені синонімічні терміни позначають лише стверджувальну форму існування мовленнєвого акту, який може мати різні інтенції і по-різному тлумачитися в різних контекстах.

Актуальність дослідження зумовлена зацікавленістю сучасної лінгвістики у виявленні релевантних інструментів аналізу впливу на свідомість і поведінку суб'єктів дискурсу. Поза увагою мовознавців залишається дослідження механізмів актуалізації й інтерпретації мовленнєвих актів з урахуванням мотиваційної бази учасників дискурсу та конкретних контекстуальних обставин. **Метою** статті є доведення релевантності когнітивно-прагматичного підходу для визначення та інтерпретації мовленнєвих актів з урахуванням інтенціонального змісту та контекстуальних обмежень. Когнітив-

но-прагматична парадигма дослідження підкреслює недоречність використання традиційних класифікацій мовленнєвих актів через їх непридатність вирішувати конкретні практичні завдання, оскільки форма мовленнєвого акту визначається поліінтенціональністю, що перешкоджає його ідентифікації та належній інтерпретації комунікативно-регулятивної взаємодії.

3. Виклад основного матеріалу дослідження

Під час інтерпретації мовленнєвих актів значну проблему становить ототожнення комунікативних типів речення (ствердження, запитання, заперечення, спонукання) і комунікативних (зокрема, мовленнєвих) актів. Це призводить до хибної інтерпретації глибинних смислів або до неможливості їх встановлення та, відповідно, побудови ментальної моделі конкретного комунікативного епізоду. Комунікативні типи речень мають формальний характер, тобто є лише формою комунікативних актів, і, по суті, не мають чіткої комунікативної мети та інтенції. Точніше сказати, комунікативні типи речень є лише типом «оболонки» висловлювання, через яке можуть актуалізовуватися різні інтенції. Внаслідок цього конкретне висловлення залежно від контексту може мати різні інтенції і кваліфікуватися як різні мовленнєві акти.

Комунікативні типи речень є лише формою існування вербальної інформації, що використовується з конкретною метою, задовольняючи потреби суб'єкта, які викликають відповідні інтенції. Якщо комунікативний тип речення визначається за формою, то комунікативний (мовленнєвий) акт має кваліфікуватися відповідно до інтенціонального змісту з урахуванням контекстуального обмеження, яке відкидає нерелевантні смисли для аналізу конкретного фрагменту. Різниця між сказаним і тим, що малося на увазі, свідчить про непрямий характер комунікації у середовищі людей. Через низку соціальних причин більшість наших мовленнєвих дій постає у вигляді непрямих мовленнєвих актів, глибинний зміст яких потребує інтерпретації.

Оскільки комунікація є середовищем регуляції поведінки, а мова виступає інструментом регулятивної діяльності, інформація, що передається під час цього процесу, має конкретне прагматичне призначення. Прикладом, на перший погляд, очевидних прямих мовленнєвих актів можуть слугувати імплікатури таких комунікативних формул:

– *Do you have smth? GIVE ME SMTH* (request).

– *I have no/little time. I AM NOT GOING/ABLE TO DO SMTH* (refusal).

– *Thanks, I am fine/full. I DON'T WANT* (refusal).

Оскільки спілкування не є звичайною передачею інформації, а процесом регуляції поведінки шляхом обміну завжди прагматично призначеною інформацією, суб'єкти дискурсу майже ніколи не стверджують заради ствердження, не запитують заради запитання і не заперечують заради заперечення. Наведений нижче приклад слугує ілюстрацією ізольованого та формального характеру традиційних класифікацій, а також нехтуванням залежністю інтенціонального змісту від контексту: *He has already come* за формою є ствердженням / констативом / асертивом / репрезентативом тощо, але інтенціонально, в умовах певного контексту, може актуалізовуватися в конкретні мовленнєві акти попередження, спонукання, експлікації відчаю з відповідними імплікатурами: *GET READY* (warning), *MEET HIM* (urge), *ALL IS LOST* (despair).

Внаслідок варіативності та залежності інтенціонального змісту форми висловлення (традиційно виокремлюваних мовленнєвих актів) від контексту його актуалізації, можна говорити про її поліпрагматичність або поліінтенціональність. Чого не можна стверджувати на рахунок власне мовленнєвого акту, який не існує за межами конкретного контексту. Мовленнєвий акт, на відміну від його форми, характеризується *моноінтенціональністю* за умов належної інтерпретації контексту і мотиваційної бази комунікантів. Ще одним прикладом цього може слугувати висловлення *It's 2 o'clock*, яке здатне формувати потенційні контекстуальні імплікатури, що актуалізують такі мовленнєві акти:

– *YOU ARE LATE* (accusation),

– *WE'VE GOT TO GO* (urge),

– *HE SHOULD HAVE BEEN HERE* (indignation),

– *WE HAVE ENOUGH TIME* (calming)

– *WE ARE LATE* (dispair),

– *YOU HAVE DONE IT MUCH QUICKER* (praise),

– *YOU MAY GO* (permission).

Навряд чи можна знайти контекст, в якому ініціальне висловлення *It's 2 o'clock* продукується заради експлікації самого часу, окрім випадків, коли ця репліка є реакцією на запитання: *What time is it now?* та реципієнт необіз-

наний щодо причин такого запиту (наприклад, незнайомий перехожий).

Сумніви викликає також доцільність віднесення до мовленнєвих актів класу перформативів. Ширший погляд на інструментальну природу мови дає змогу стверджувати, що всі мовленнєві акти є перформативними – тому вони і називаються *актами* (тобто вербальними діями). З іншого боку, не можна заперечувати наявність в мові перформативних дієслів типу *congratulate, announce, proclaim, declare, invite* тощо. Їх перформативність (єдність мовленнєвої та немовленнєвої дії) очевидна, але знову ж таки має формальний характер (тобто відображає як ми говоримо) та не визначає інтенціональний зміст висловлення (*чому*, з якою метою ми говоримо).

– *We declare war (оголошуємо війну)*

– *UNLESS YOU FULFILL A REQUIREMENT, ...* (threat)

– *WE SHOULD ACT, WE CANNOT LOSE TIME ANYMORE* (urge)

– *NO OTHER WAY OUT* (regret)

– *I proclaim him an outlaw (оголошую поза законом)*

– *ARREST HIM!* (urge)

– *I announce a recess (оголошую перерву)*

– *YOU MAY HAVE SOME REST* (permission).

Безсумнівно, класифікація за формою актуалізації має право на існування, але першочерговим та фундаментальним критерієм виокремлення мовленнєвих актів є не форма, а інтенція, яка породжує його іллокутивну силу і, відповідно, таксономічну ознаку. Хоча перформативність заперечується як інтенція, можливість формально-змістовного визначення мовленнєвих актів здатна збагатити інструментарій когнітивно-прагматичного аналізу. Наведені вище мовленнєві акти можна тлумачити як *перформативні* акти *погрози, спонукання, шкодування, дозволу* тощо, де препозиційне означення вказує на форму мовленнєвого акту, а постпозиційне – на його інтенціональний зміст.

Подібна ситуація спостерігається у разі виокремлення експресивів. Традиційно експресиви визначаються як мовленнєві акти, метою яких є демонстрація психічного стану мовця (Searle, 1969; Leech, 1983; Богданов, 1989). Вони реалізуються внаслідок дії стимула-подразника, який активізує потребу у вираженні емоцій. Але визначення висловлення як експресиву не досить для аналізу та інтерпретації певного дискурсивного епізоду. Це те саме, що проаналізувати висловлення

Wow! як «він прагнув виразити свої емоції» і не вказати які. Залежно від контексту *Wow!* можна кваліфікувати, наприклад як експресив-здивування або експресив-захоплення.

– *I have a present for you.* – *Wow!* (surprise)

– *Look at this girl.* – *Wow!* (delight)

Емоції мають обмежену кількість, що може лягти в основу класифікації експресивів. До базових емоцій належать інтерес, радість, печаль, злість, страх, огида, здивування. Не всі експресиви мають супроводжуватися окличними знаками та функціонувати у вигляді вигуків. До того ж експресивними можуть бути будь-які мовленнєві акти, що містять у своєму складі експресивні мовні одиниці та конструкції. У таких випадках експресивність є формою мовленнєвого акту, тоді як мета визначається інтенцією мовця:

– *Not only did they break the window but they also killed the dog.* Експресив-звинувачення-обурення (THEY ARE VERY GUILTY)

– *It wasn't me who didn't flush the toilet.* Експресив-виправдовування (I AM NOT GUILTY)

– *What the shit is going on?* Експресив-наказ (STOP IT).

– *Where the hell are you?* Експресив-спонування (COME HERE NOW).

– *The fuck I will.* Експресив-відмова (100% NO).

– *Sure shit.* Експресив-згода (100% YES).

Комбінованість мовленнєвих актів не означає суму значень двох або більше інтенцій простих висловлювань у складі одного складного. Подібно до парадигматичних відношень інтенції комбінуються не послідовно, а вертикально, співіснуючи одночасно в одній площині:

– *I deliver you a reprimand* (оголошую догану)

I ACCUSE YOU OF DOING WRONG (accusation),

BY DOING IT I PERFORM PUNISHMENT (punishment),

IF YOU DO IT AGAIN, I WILL... (threat)

– *We embark on hunger strike* (оголошуємо голодування)

WE ARE AGAINST THIS REFORM (disagreement),

IF YOU DON'T MEET THE NEEDS/WANTS... (threat)

Форма запитання (квесетив) також не є однозначною і може реалізувати різні інтенціональні змісти:

– *Where (ever) is he?* [Why isn't he here?] HE SHOULD HAVE BEEN HERE LONG BEFORE! (resentment/indignation).

– *What time is it now?* DO WE HAVE ENOUGH TIME? (anxiety).

– *Are you sure you have told everything?* IF NOT, I WIL... (threat).

Прямі квесетиви та констативи зустрічаються переважно під час когнітивної діяльності мовців (наприклад, опис невідомих об'єктів та явищ, навчання, виховання), де вони максимально виконують інформативну функцію і мінімально – регулятивну, відображаючи потреби у пізнанні та контролі. Лише в таких випадках інформація є метою. Хоча такі міркування також можуть опинитися під сумнівом, оскільки метою таких констативів є пояснення, а регулятивна діяльність мовців має на меті тлумачення, яке актуалізується у формі констатації: *Dolphin is a sea mammal that is large, smooth, and grey, with a long, pointed mouth.*

Метою, на перший погляд, очевидних квесетивів, тобто висловлень у формі запитань, може бути перевірка знань, а не отримання нової, невідомої мовцю інформації: *What is a cell?* → I WANT TO CHECK UP IF YOU KNOW THE ANSWER (I MYSELF KNOW THE ANSWER).

Метою відповіді на це запитання також навряд чи буде констатація: *A cell is a usually microscopic structure containing nuclear and cytoplasmic material enclosed by a semipermeable membrane and, in plants, a cellwall; the basic structural unit of all organisms* → I KNOW THE ANSWER та/або LOOK HOW CLEVER I AM. Іntenціональний зміст цього повідомлення полягає у доведенні факту знання матеріалу та/або саморепрезентації, а не у самому інформуванні. Наведені приклади не заперечують існування прямих квесетивів та констативів, метою яких є запит про нову інформацію та інформування, а лише свідчать про їх вузький прагматичний спектр.

Здебільшого інформація є інструментом і виконує функцію регуляції, а не інформування. Тобто за допомогою інформації адресант впливає на певні концептуальні зони реципієнта, прагнучи викликати необхідні реакції та спонукати до вербальної або невербальної діяльності. Саме цим пояснюється зворотний зв'язок у комунікативному процесі.

Важливу роль та місце в розумінні процесу комунікації посідає теорія релевантності. На відміну від традиційної механістичної кодової моделі (Shannon, Weaver, 1969: 6–7, 33–35; Якобсон, 1985: 308–311), автори інференційної моделі в теорії релевантності

додають когнітивний складник і логічно аргументують принципи взаємодії комунікантів. Кодова модель передбачає наявність відправника, отримувача, кодувального та декодувального пристроїв та повідомлення. Ця модель не витримала перевірки практичним застосуванням під час аналізу мовлення людей, оскільки швидше характеризує спілкування між комп'ютерами. Згідно з цією моделлю інтерпретація намірів та висловлення в цілому є можливим лише за умови сприйняття всього висловлення, від початку до кінця.

Інференційну модель було розроблено П. Грайсом (Grice, 1991) та вдосконалено Деїрдре Уїлсон та Даном Спербером (Wilson, Sperber, 2012). В основу теорії релевантності покладено ідею, що мовці звертають увагу на найбільш істотне (релевантне) з наданої інформації. Важливим аспектом теорії є когнітивна концепція: когнітивні процеси людини організовані таким чином, що мозок виконує якомога більшу кількість операцій за якомога меншого ментального зусилля. Автори виходять з того, що спілкування, за великим рахунком, – це вимога уваги з боку співрозмовника. Тому під час вербальної взаємодії люди прагнуть дати зрозуміти один одному, що інформація релевантна.

Не останню роль у теорії відіграють інтенції. Автори виокремлюють інформативну та комунікативну інтенції. Інформативний намір полягає у тому, щоб інформувати співрозмовника про щось, тоді як комунікативний намір є інформуванням адресата про цей інформативний намір. Тобто інформативний намір визначає *Що* говорить мовець, а комунікативний – *Чому* він це говорить.

У нашому тлумаченні інформативний намір співвідноситься з поверхневою прагматичною структурою – експлікатурою, а комунікативний – з глибинною – імплікатурою. Саме інтенції визначають, як слід тлумачити певний пропозиційний зміст. Інтенції мають відповідати контексту (бути релевантними). Відповідно, валідність імплікатури визначається її релевантністю до контексту.

Досить революційною виявилася теза релятивістів про те, що здебільшого адресату не потрібно сприймати висловлення повністю для його точної інтерпретації. Це твердження робить традиційну кодову модель недіючою, оскільки в останньому випадку висловлення має сприйматися повністю, а після обробки всіх його складників інтерпретуватися. Це правильно у відношенні спілкування з

комп'ютерами. Наприклад, якщо не дописати програму та завантажити її на комп'ютер, машина повністю не зрозуміє її і видаватиме помилку (відсутність можливості регулятивної взаємодії) – їй потрібен увесь текст, щоб зрозуміти повідомлення. Жоден контекст не допоможе зрозуміти повідомлення.

У комунікативній діяльності людей адресат постійно породжує гіпотези щодо намірів адресанта та залежно від контексту відкидає нерелевантні. Наприклад, під час іспиту, після незадовільної відповіді студента професор породжує висловлення *I am sorry to say this, but...*, гіпотезу продовження якого студент встановить безпомилково як, скажімо, *you answer is rather unsatisfactory* з імплікатурою YOU HAVE FAILED.

Схожої думки дотримується Т. ван Дейк, апелюючи до соціокогнітивного підходу, згідно з яким комуніканти відкидають нерелевантні смисли внаслідок присутніх у кожному контексті контекстуальних рестрикторів (обмежувачів). До контекстуальних рестрикторів належать час, місце, обставини, учасники (їх соціальні та комунікативні ролі, відносини та соціальний статус, спільні та відмінні знання/переконання, потреби, наміри та цілі), вербальні та невербальні дії.

4. Висновки

Для точної інтерпретації висловлення необхідно встановити когнітивні процеси, що формують мотиваційну базу мовця, оскільки психіка людини і комунікативний процес мають інтенціональний характер.

Оскільки метою когнітивно-прагматичного аналізу є встановлення структури глибинного прагматичного значення у вигляді імплікатур, які є фундаментальними одиницями формування конкретних дискурсів у межах комунікативних епізодів, дослідник має розглядати і враховувати потреби суб'єктів дискурсу, які породжують їх інтенції, формують стратегії та тактики, актуалізуючись у конкретній локальній комунікативній меті комунікативного акту. Суб'єкт ініціює комунікативну діяльність лише у разі наявності потреби (усвідомленої або неусвідомленої), яка відображається в інтенціях та конкретизується в комунікативному (вербальному та/або невербальному) акті.

Потреби керують діяльністю суб'єктів дискурсу та визначають структуру і послідовність мовного матеріалу. На кожному кроці аналізу дослідник має ставити питання: *чому* суб'єкт обирає певну інформаційну структуру і чого він прагнув досягти, вживаючи цю структуру.

Тобто фокус уваги дослідника переноситься з «як побудовано висловлення та його компоненти» на «для чого висловлення та його компоненти побудовані таким чином». Відповідь на останнє запитання розкриває причини структурної (стильової, просодичної, морфологічної, лексичної, синтаксичної тощо) варіації висловлювань і дає змогу визначити структуру суб'єктивних когнітивних моделей комунікантів у конкретній ситуації. Без вищезазначеного когнітивного складника процес спілкування і мовні явища пояснити неможливо. Більше того, мова і мовлення сформувалися внаслідок прагматичної адаптації до потреб користувачів. Внаслідок зміни концептуальних систем носіїв відбуваються зміни вербально-регулятивних засобів. Відповідно, будь-яка комунікативна діяльність є взаємодією, тобто взаєморегуляцією когнітивних (ментальних) структур суб'єктів дискурсу, де вербальні та невербальні засоби постають у вигляді інструментів. Продукуючи висловлення, мовець експліцитно чи імпліцитно демонструє і надає доступ до власних когнітивних моделей, одночасно апелюючи до когнітивних структур адресата з метою здійснення регулятивного впливу. Перспективним напрямом подальших досліджень може бути розробка типології мовленнєвих актів за різними критеріями. Також потребує вирішення питання системної багатокритеріальної класифікації комунікативних стратегій, тактик та актів, а також аналіз шляхів їх актуалізації у різних дискурсивних умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богданов В.В. Классификация речевых актов. *Личностные аспекты языкового общения*. Калинин, 1989. С. 25–37.
2. Почепцов Г.Г. Избранные труды по лингвистике : монография / сост., общ. ред. и вступ. статья И.С. Шевченко. Харьков : Изд-во ХНУ им. В.Н. Каразина, 2009. 556 с.
3. Шевченко И.С. Историческая динамика прагматики предложения: английское вопросительное предложение в 16–20 вв. : монография. Харьков : Константа, 1998. 168 с.
4. Якобсон Р.О. Речевая коммуникация; Язык в отношении к другим системам коммуникации. *Избранные работы*. Москва : Прогресс, 1985. С. 306–330.
5. Bach K. Speech Acts. *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, London and New York : Routledge, 1998. P. 385–390.
6. Chomsky N. Deep structure, surface structure, and semantic interpretation. Bloomington : Indiana University Linguistics Club, 1969. 51 p.

7. Dijk T.A. van. Discourse and Context. A sociocognitive approach. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 267 p.
8. Grice H. P. Studies in the Way of Words. Cambridge, London : Harvard University Press, 1991. 394 p.
9. Leech G.N. Principles of Pragmatics. London, New York : Longman, 1983. 257 p.
10. Searle J.R. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge University Press, 1969. 203 p.
11. Shannon C., Weaver W. The Mathematical Theory of Communication. Urbana : University of Illinois Press, 1969. 125 p.
12. Wilson D. Sperber D. Meaning and Relevance. Cambridge University Press, 2012. 395 p.
13. Wunderlich D. On Problems of Speech Act Theory. *Basic Problems in Methodology and Linguistics*. Dordrecht : Reidel, 1977. P. 243–258.

REFERENCES:

1. Bogdanov, V.V. (1989). Klassifikatsiya rechevykh aktov [Classification of speech acts]. *Lichnostnyye aspekty yazykovogo obshcheniya*. Kalinin, S. 25–37.
2. Pocheptsov, G.G. (2009). *Izbrannyye trudy po lingvistike* [Selected works on linguistics]: monografiya / sost., obshch. red. i vstup. stat'ya I.S. Shevchenko. KH. : Izd-vo KHNU im. V.N. Karazina, 556 s.
3. Shevchenko, I.S. (1998). *Istoricheskaya dinamika pragmatiki predlozheniya: angliyskoye voprositel'noye predlozheniye v 16-20 vv.* [Historical dynamics of the sentence pragmatics: the English interrogative sentence in the 16–20th centuries]: monografiya. Khar'kov : Konstanta, 1998. 168 s.
4. Jakobson, R.O. (1985). *Recheyaya kommunikatsiya; Yazyk v otnoshenii k drugim sistemam kommunikatsii* [Speech communication; Language in relation to other communication systems]. *Izbrannyye raboty*. Moskva : Progress, S. 306–330.
5. Bach, K. (1998). Speech Acts. *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, London and New York : Routledge, P. 385–390.
6. Chomsky, N. (1969). Deep structure, surface structure, and semantic interpretation. Bloomington : Indiana University Linguistics Club, 51 p.
7. Dijk, T. A. van. (2008). *Discourse and Context. A sociocognitive approach*. Cambridge : Cambridge University Press, 267 p.
8. Grice, H.P. *Studies in the Way of Words*. Cambridge, London : Harvard University Press, 1991. 394 p.
9. Leech, G.N. (1983). *Principles of Pragmatics*. London, New York : Longman, 257 p.
10. Searle, J. R. (1969). *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge University Press, 203 p.
11. Shannon, C., Weaver, W. (1969). *The Mathematical Theory of Communication*. Urbana : University of Illinois Press, 125 p.
12. Wilson, D., Sperber, D. (2012). *Meaning and Relevance*. Cambridge University Press, 395 p.
13. Wunderlich, D. (1977). On Problems of Speech Act Theory. *Basic Problems in Methodology and Linguistics*. Dordrecht : Reidel, P. 243–258.

УДК 808.5:26-442.45(=811.111)
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-10>

СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ БАЗОВОГО КОНЦЕПТУ ЄВРЕЙСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ КАШРУТ В АНГЛОМОВНОМУ ПРОСТОРИ КРИЗЬ ПРИЗМУ КУЛЬТУРНОГО КОДУ

Нідзельська Юлія Михайлівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та перекладу
Житомирський державний університет імені Івана Франка
nidzelskaya.julive@ukr.net
orcid.org/0000000339464788

У представлений статті розглянуто вербалізацію концепту єврейської культури КАШРУТ в англійській мові. Актуальність цієї статті зумовлена взаємодією мовних та концептуальних картин світу в складних умовах глобалізаційних процесів, важливістю подальшого вивчення мисленнєво-мовного утворення концепту, культурного коду як матеріально-духовного утворення, яке містить важливу інформацію про певну лінгвокультуру. У роботі підкреслено важливість антропологічної лінгвістики, лінгвоконцептології, яку вважають продовженням класичної структурної та функціональної семантики, яка збагачена даними суміжних дисциплін: культурології, когнітології, соціології. Концепт пояснено через дослідження трьох шарів: понятійного, образного, ціннісного. Метафори є важливими для реконструкції етнічних менталітетів. Було розглянуто такі сутності: лінгвоконцепт, гастрономічна картина світу, культурний код; запропоновано сучасну класифікацію кодів: соматичний, просторовий, часовий, предметний, біоморфний та духовний коди. Зазначено, що гастрономічний культурний код є кумуляцією матеріального досвіду, набутого окремою нацією в процесі її історичного формування, основу якого становить комплекс реалій, пов'язаних із продуктами харчування, процесом приготування їжі. Також було досліджено етимологічну основу концепту, його образне наповнення, зокрема через вживання епітетів та номінації kosher в атрибутивній функції, пояснення в англійських словниках, що є реалізацією поняттєвого компонента концепту. У статті проаналізовано семантичні, лінгвокогнітивні та лінгвокультурологічні властивості цього концепту. Пильну увагу приділено функціонуванню концепту в англійських анекдотах, а також представлено певні модифікації його первинного значення, поєднання єврейського та китайського складників у певних назвах. У роботі представлено розуміння менталітету як ширшого поняття порівняно з національним характером, підкреслено, що у різних культурах є системи табу. Єврейський гумор є особливим, гострим та іронічним. У єврейських анекдотах спостерігаємо не тільки несподіваний фінал, що є загальною особливістю жартів, але й те, що об'єктами перебільшення чи применшення стають етноспецифічні особливості.

Ключові слова: лінгвоконцепт, культурний код, лінгвоконцептологія, гастрономічна картина світу, менталітет.

THE SPECIFICITY OF THE IMPLEMENTATION OF THE BASIC CONCEPT OF JEWISH LINGUOCULTURE KASHRUT IN ENGLISH SPEAKING THROUGH THE PRISM OF CULTURAL CODE

Nidzelska Yuliya Mykhailivna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of English Philology and Translation Department
Ivan Franko Zhytomyr State University
nidzelskaya.julive@ukr.net
orcid.org/0000000339464788

The article analyzes the verbalization of the concept of Jewish culture KASHRUTH in the English language. Topicality of this article is determined by correlation of linguistic and conceptual worldviews under the conditions of the globalizing processes, importance of further studying mental linguistic formation – concept, cultural code as material and spiritual formation which contains significant information about the certain linguoculture. In the article the importance of anthropological linguistics is underlined. Linguistic conceptology is understood as the continuation of classic structural and functional semantics, which is enriched by the data of the neighboring disciplines: culturology, cognitology, sociology. The concept is explained through the analysis of three layers: notional, imaginative, evaluative. The metaphors are decisive for the understanding of ethnic mentality. The following items have been revealed: linguoconcept, gastronomic worldview, cultural code. The classification of codes is given, somatic, space, temporal, objective, biomorphic and spiritual ones. It is highlighted that gastronomic cultural code is the accumulation of material experience, which is acquired by the nation in the process of its historic formation, the basics of it are the realities connected with the food products, the process of cooking. Thorough attention is given to etymological basis of the concept, its imaginative scope, in particular through use of epithets and naming unit kosher in attributive function, explanation in the English-speaking dictionaries, that is the realization of

notional component of the concept. In this research semantic, linguocognitive, linguocultural feature of the concept have been analyzed. The attention is paid to the functioning of the concept in the jokes in English, to the certain modifications of its primary meaning, combining Jewish and Chinese components in the naming units. The mentality has been viewed as broader notion than national character. It is underlined that there exist taboos in different cultures. Jewish humor is special and full of irony. In the Jewish jokes there is not only the unexpected ending, which is the typical of jokes in general, but also the targets of laughter, exaggerating are the ethno specific peculiarities.

Key words: linguoconcept, cultural code, linguistic conceptology, gastronomic worldview, mentality.

1. Вступ

Насамперед варто зазначити, що нині, в умовах глобалізації, все більше лінгвокультур взаємодіють одна з одною, що призводить до представлення сутностей, які є типовими для однієї культури в межах мовного матеріалу інших культур. На нашу думку, представлення єврейських основних концептів є дуже важливим не тільки більшою мірою в івриті та меншою мірою у мові ідиш, а саме в англійській мові. Адже в англійських країнах проживає значна кількість людей, які зберігають єврейські традиції, навіть зважаючи на асимілятивні процеси. **Актуальність** роботи зумовлюється тісною взаємодією мовних та концептуальних картин світу в складних умовах сучасних глобалізаційних процесів, важливістю подальшого вивчення мисленнєво-мовного утворення концепту, культурного коду як матеріально-духовного утворення, яке містить важливу інформацію про певну лінгвокультуру. **Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Як це підкреслює І. Голумбовська, *системоцентрична лінгвістика* поступилася місцем лінгвістиці *антропоцентричній*, коли «людина з її Свідомістю, Мисленням, Знанням...» потрапила у фокус сучасних пошуків (Голумбовська, 2016: 152). Як підкреслюють у лінгвістиці, варто брати до уваги існування трьох парадигм в історії мовознавства: *порівняльно-історичної; системно-структурної; антропологічної*. Більше того, постулатом сучасної антропологічної лінгвістики є «субстанційно-ідеальний мовний континуум, який моделює специфічні риси національної ментальності фактично на всіх ярусах мовної системи...» (Голумбовська 2016: 154). Нині, як зазначено вище, спостерігаємо зацікавленість *антропологічною* лінгвістикою і це, як підкреслено С. Воркачевим, є відповіддю на експансію політико-економічної глобалізації в галузь культурномовних відносин. Цей напрям, на думку вченого, виконує функції інструменту лінгвокультурної екології, в завдання якої входить збереження своєрідності національно-етнічних культур (Воркачев, 2016: 18). Нині лінгвоконцептологія досягла точки апогею (Воркачев, 2016: 20).

Мета – дослідити лінгвістичну реалізацію концепту КАШРУТ в англійському просторі. **Завдання** – розглянути сутності лінгвоконцепт та культурний код, різновиди кодів; дослідити етимологічні, семантичні, лінгвокогнітивні та лінгвокультурологічні властивості досліджуваного концепту; висвітлити реалізацію цього концепту в англійських анекдотах.

2. Лінгвоконцепт та культурний код

Єврейська кухня характеризується своїми смачними стравами, є поширеною у багатьох країнах. Водночас зацікавленість викликають не тільки певні гастрономічні уподобання, а також та важлива культурологічна основа, яка їх формує для представників єврейського етносу, яка знаходить свою актуалізацію в мовленнєвому середовищі, у випадку нашого дослідження – англійському. Крім цього, продукти харчування входять до базових потреб етносів, особливо виразно втілюють етноспецифіку.

На нашу думку, доцільно розглянути такий базовий термін, як *культурний код*. Таким чином, як зазначає В. Красних, *культурний код* варто розуміти як передачу матеріального та духовного досвіду, набутого в період реальної історії, тобто саме тієї історії, яка є підтвердженою так званими матеріальними свідченнями. Отже, *основа культурного коду* може бути будь-який комплекс реалій дійсності: флора, фауна, природні явища, одяг, продукти харчування (Красних, 2003: 298). Ми погоджуємося із запропонованою точкою зору. У контексті цього дослідження варто згадати про відому класифікацію кодів, яку запропонувала ця вчена, яка висвітлює *соматичний, просторовий, часовий, предметний, біоморфний та духовний коди* (Красних, 2003: 298).

Д. Гудков, своєю чергою, наголошує на необхідності розглядати *вербальний, акціоанальний та реальний коди* культури. Як це підкреслено у роботі О. Телкової та Д. Большакова, пріоритетним для цього вченого є *вербальний код*, однак посилену увагу він приділяє також *реальному кодові*, який здатен включати в себе *природно-ландшафтний, архітектурний, речовий, зооморфний, соматичний та ін.* (Гудков, 2007: 28; Телкова,

Большаков 2016). Також науковці виділяють *антропний, космологічний, релігійний, сенсорний, аксіологічний* коди культури, але представити завершений перелік культурних кодів нині для мовознавців є дуже нелегким завданням. Ми можемо погодитися з точкою зору щодо того, що *гастрономічний код* можна розмістити на межі між *предметним і біоморфним*. Якщо *гастрономічний код* сприймати як усе, що стосується продуктів харчування, різних страв, у такому разі продукти, як об'єкти рослинного або тваринного походження, варто включити в біоморфний код. Різноманітний посуд, устаткування, які створені людиною, є неживими, їх можна включити до *предметного коду* культури (Телкова, Большаков 2016; Красних, 2003). А. Олянич у тому разі, коли надає характеристику лінгвокультурним (етнокультурним) особливостям номінацій, які певним чином стосуються саме приготування їжі, репрезентує термін «*глутоністичний*». У роботі О. Телкової та Д. Большакова зазначено, що, на думку цього вченого, вказаний термін співвідноситься з поняттям гастрономії, більше того, він корелює із когнітивною системою глутонії будь-якої етнокультури (Цит. за Телкова, Большаков, 2016: 420). Поряд із МКС та ККС є також *гастрономічна*. Науковець Л. Єрмакова вважає за необхідне досліджувати це поняття, пояснюючи його як концептуальну модель гастрономічних уподобань і певних глутоністичних пріоритетів, які відображені в особливих рисах національної номінації продуктів харчування (Єрмакова). Ми є прихильниками такої думки: специфіка глутоністичної номінації формує характерний для нації арсенал мовних засобів, в якому відображується дух народу (Єрмакова). Спираючись на визначення культурного коду, яке дає В. Красних, учені О. Телкова та Д. Большаков пропонують визначати *гастрономічний культурний код* як кумуляцію матеріального досвіду, набутого окремою нацією в процесі її історичного формування, основу якого становить комплекс реалій, пов'язаних із продуктами харчування та процесом приготування їжі. Поняття «*кулінарна картина світу*» досить змістовне, включає у себе все, що пов'язане з гастрономією, принципи глутоністичної номінації, етимологію номінацій, функціонування їх у мовній системі (Телкова, Большаков, 2016). *Лінгвоконцептологію*, як це підкреслено В. Карасиком, вважають продовженням класичної структурної та функціональної семантики (Цит. за Воркачев,

2016: 19), яка збагачена даними суміжних дисциплін: культурології, когнітології, соціології та ін. Міждисциплінарний характер цього підрозділу антропологічної лінгвістики, який об'єднав предметні сфери декількох наукових напрямів, спонукав потребу у новому понятті та терміні, отже, виник *лінгвокультурний концепт* (Воркачев 2016: 20).

Поняття дискурсу як тексту в єдності з екстралінгвістичними умовами його реалізації включено в терміносистему лінгвоконцептології через її базовий термін, лінгвокультурний концепт (Воркачев 2016: 23). Концепт як ідеальний квант знання має культурно детермінований характер, він може емоційно переживатися людьми (Див. Ю. Степанов, І. Голумбовська) (Голумбовська 2016: 154). *Лінгвокультурний концепт* відображає лінгвоменталітет певного етносу (Полюжин, 2015: 217). Коли у лінгвістичних розвідках використовують термін «*мовний менталітет*», тоді розуміють сукупність специфічно національних світоглядних, психологічних, поведінкових установок мовної особистості як усередненого представника багатьох носіїв мови, представлену в семантичній системі останнього. До того ж національний менталітет, національна ментальність і національний характер часто перетинаються в лінгвокультурологічних дослідженнях (Воркачев, 2016: 23). *Менталітет* є категорією, яка здатна відображати внутрішню організацію та диференціацію ментальності, складу розуму та душі народу. Складність аналізу менталітету народу полягає в тому, що «його важко виокремити...». Але, з іншого боку, «цю складну категорію можна простежити тоді, коли вона матеріалізується у особливостях способу життя, і, відповідно, у мові» (Пасечник 2006: 52). До того ж лінгвоконцептологія має своєрідну «надзадачу», а саме встановлення структури етнічного менталітету носіїв певної лінгвокультури та його концептуального наповнення (Воркачев, 2016: 20). Варто зазначити, що А. Хроленко, своєю чергою, представляє *три різновиди менталітету*: *західний, дедуктивно-пізнавальний менталітет*, тобто такий, який спрямований відобразити навколишню дійсність у формі понять і суджень, котрий володіє практичною спрямованістю; *східний менталітет*, який сконцентрований на інтуїтивному мисленні, до того ж більше спрямований на духовне самовдосконалення, у його межах переважно використовуються смислові образи, міфи; *менталітет традиційного суспільства*, який

зосереджений на предметному вирішенні життєвих ситуацій етнокультурної спільноти (Цит. за Пасечник 2006: 52). Зі свого боку ми можемо припустити, що єврейський менталітет має свої особливості, він був сформований за довгої відсутності власної території, тривалих гонінь, експульсії, але водночас спостерігалася відданість своїм етноспецифічним законам, традиціям, що вважають важливою умовою збереження цього народу.

Як це часто зазначають, нині у мовознавстві ментальне розуміють як важливий *мовний код етносу*. Ми погоджуємося з точкою зору С. Пасечник, що *менталітет* не варто ототожнювати з *національним характером* (Пасечник 2006: 52), адже перший охоплює самоідентифікацію, уявлення про минуле й майбутнє того суспільного середовища, у якому живе особа, соціально ціннісні традиції, тобто варто вважати ширшим поняттям.

3. Функціонування концепту КАШРУТ у сучасній англійській мові

Головними вербалізаторами аналізованого концепту є *kosher* (כשר) та *kashrut* (*kashruth*, *kashrus* (כשרות)); *kashrut* – має значення “fit” або “proper”. Вказаний термін використовується для позначення їжі, яка дозволена єврейським законом (Nulman, 1997: 295). В англійській мові вживається дієслово *to kosher*, *to kosherize*, дієприкметники *kosherizing*, *kosherized*. До того ж *to make kosher* означає *kosherize*, ця номінація з типовим суфіксом для дієслів (yourdictionary.com). У Торі перераховуються тварини, птахи, які є кошерними. Щоб вважати тварину кошерною, щоб вона була придатною для харчування євреїв, вона мусить мати три ознаки: *it must have a divided hoof; it must be wholly cloven-footed; it must chew the cud. (Lev. 11: 3-4)* (Nulman, 1997: 42). Крім того, їх убивають згідно з єврейським законом. Який називається *shechitah*, у кашруті вбивство тварин для їжі відіграє важливу роль. У прикладі *the laws regarding kosher slaughter are very complicated* (Telushkin, 2002: 163) експліковано інформацію про складність законів кошерного забиття тварин.

Метафори, як це визнано в лінгвістиці, є важливими для реконструкції етнічних менталітетів, вони є полісемантичними, містять у згорнутому вигляді важливу інформацію. У нашому дослідженні важливою є метафорична структура, яка міститься у Торі: **“not to boil a kid in its mother’s milk”** *Ex. (23:19), Ex. (34:26), Deut. (14:21)*. Таким чином, у цьому вислові відбувається переосмислення ситуації, результатом цього стає синтез інфор-

мації про заборону вживати разом м’ясні та молочні страви, що стало визначальним для всієї системи кашруту. У цій метафорі представлено імператив, відповідну заборону. Можна додати, що йдеться не тільки про споживання цих категорій їжі, а також зберігання поряд. Якщо розглянути вислів **“Ye shalt not eat flesh and milk”** (*Ex. 23: 19*), то помітимо, що це заборона, яка відрізняє євреїв від інших народів, вона повторюється тричі (*Ex 23: 19; Ex34: 26; Deut. 14:21*) (Nulman, 1997: 32). Як добре відомо у лінгвокультурології, компонентами культури стають явища дійсності, які є важливими для конкретної лінгвокультури, саме вони у концентрованому вигляді містять відповідні культурологічні відомості.

Необхідно зазначити, що у словнику ідіом зафіксовано таке використання: *kosher*; тобто *acceptable; to make something acceptable*. У мові це продемонстровано так: *Do you want me to kosher it with the boss for you?* В іншому разі йдеться про нерозбавлений алкогольний напій: *I’ll take mine kosher with a little ice* (The free dictionary...). З іншого боку, використовують *keep kosher* зі значенням *to observe Jewish dietary laws*. У цьому словнику міститься сталий вислів *It’s not cricket. And it’s not kosher*, який пояснюють таким чином: *It’s not done; It’s not acceptable*. У такий спосіб використовують *You can’t do that! It’s not cricket!* із позначкою неформального вживання у британському варіанті англійської мови (*застапіле*, нечесно та несправедливо). Тому *kosher* та *cricket* вживають у подібному значенні (The free dictionary...). Варто розглянути колокації із *kosher* в англійській мові, тому *kosher salt – A refined, coarse-grained salt with no additives*. Тобто очищена, без різних додатків, тобто сіль гарної якості; *kosher pickle – A pickled cucumber flavored with garlic*. Варто зазначити, що походження цього словосполучення від використання в *kosher delicatessens*. Крім того, у такому разі відбулося розширення значення, тобто мариновані огірки не обов’язково є кошерними, в їх приготуванні використано багато часнику. З іншого боку, *kosher style – designating of food prepared according to traditional Jewish recipes but not strictly according to kashrut; serving such food: a kosher style deli*. Такий контекст потребує нашого пояснення, адже що-небудь у кошерному стилі може означати не тільки суворо пов’язане з кашрутом (Your dictionary ...).

Kosher, як згадано вище, має значення *acceptable; appropriate*, іще *legitimate, genuine*,

наприклад: *Although she liked him, the girl was not convinced it was kosher to date her sister's ex beau*. Тобто дівчина не була переконана в тому, чи прийнятним було зустрічатися із колишнім хлопцем сестри; *Serving a kosher meal that met dietary requirements was of utmost importance*, тобто саме кошерна їжа, яка відповідає певним дієтичним вимогам; *It's not kosher to brag about how much money you make per year. According to the handbook, it isn't kosher for the boss to fraternize with the employees*, це вважається непристойним, некоректним, тим, що не відповідає нормам; *Her attire was kosher...*, тобто одяг був пристойним, скромним (Words in a sentence...).

Номінація *кошерний* стосується значно ширших понять, того, що підходить, гарного, наприклад: *a kosher etrog, a kosher sukkah, or even a righteous Jew* (Nulman, 1997: 295). У прикладі *to maintain a kosher home* (Telushkin, 2002: 166) відбувається розширення атрибутивного значення, тобто значення не тільки дотримання законів кашруту, а виконання традиційних іудейських законів. Мовознавці погоджуються з тим, що зв'язок культурно маркованих операційних одиниць думки із засобами їх вербалізації вивчається в єдності виокремлюваних різноякісних складових частин: *понятійної, образної та оцінної* (Воркачев, 2016: 19). *Образний компонент* концепту міститься в словах, які вжиті в переносному значенні, вирізняються своєю яскравістю. До них належать метафори, метонімії, епітети (Полюжин, 2015: 218). Окрім *ціннісного складника*, як уже зазначено, до структури концепту входять *понятійний та образний елементи*. Важливо, що *понятійний елемент* формується наявною інформацією про реальний або уявлюваний об'єкт, що слугує основою для створення концепту (Полюжин, 2015: 217).

Варто підкреслити, що *keep kosher* є сталим виразом, тобто дотримуватися кашруту, *keep kosher (to obey Jewish laws about eating and drinking)*. Нерідко використовують прикметник *kosher* 1 a: *sanctioned by Jewish law especially : ritually fit for use kosher meat*; b: *selling or serving food ritually fit according to Jewish law a kosher restaurant*; 2: *being proper, acceptable, satisfactory is the deal kosher?* (Merriam-Webster's ...). Також для тлумачення цього вербалізатора концепту було зафіксовано використання прикметника *Something about this deal is just not kosher* (Merriam-Webster's ...).

Ми можемо погодитися із точкою зору М. Полюжина щодо того, що у сучасних

лінгвістичних дослідженнях простежується «лінгвoseміотичне завдання, що зводиться до поглибленого вивчення семантики, синтактики та прагматики мовлення, у межах якого реалізуються різні концепти» (Полюжин, 2015: 215).

Протилежним до *kosher* є *treif, treifah* (טריף), від (*torn*); тобто розірваний, заборонений. Отже, це стосувалося заборони споживати м'ясо тварин, які були розірвані дикими тваринами (Nulman, 1997: 298). В англійській мові також є *unkosher, non-kosher*. У різних культурах є системи заборон, які можуть стосуватися різних сфер життєдіяльності. Враховуючи той факт, що потреби у їжі є базовими людськими потребами, тоді саме їжа у широкому значенні є об'єктом для дослідження. Порушення встановлених заборон може вважатися зневагою до традицій народу. На нашу думку, можна спостерігати певну схожість між дотриманням правил кашруту і вегетаріанством, зокрема тоді, коли прихильникам цих систем не порушують заборони. Крім того, в англійській мові є прислів'я *You are what you eat*. Отже, варто свідомо ставитися до вибору продуктів харчування. Як відомо, суворі правила кашруту варто сприймати як важливий компонент давньоєврейського кодексу здоров'я. Якщо ми розглянемо мовні приклади: *Keeping kosher may have health benefits; only kosher animals are holy and spiritually healthy* (Learning..., 1994: 104, 106), тоді варто зазначити, що у першому висловленні експліковано важливість дотримання норм кашруту для здоров'я, а у другому – виражено перебільшення через уживання *only*. Таке мовне використання сприяє образному розкриттю цього концепту. Більше того, у реченні кошерні тварини наділено ознаками *святі, духовно здорові*, що є яскравими епітетами, які реалізують образний складник концепту.

Варто згадати відомий у єврейській лінгвокультурі сталий вираз *Living kosher is living like a Jew*. Тобто у ньому імпліковано те, що саме життя із виконанням вимог кашруту ототожнюють із типовим єврейським життям, із єврейською ідентичністю, яку аналізують як аксіологему єврейства. Тому вищевказане явище робить увесь спосіб життя визначальним для євреїв, тим, що відрізняє від інших. Закони кашруту допомагали євреям зберігати свої етнічні особливості.

Привертає увагу словосполучення *the kosher Chinese restaurants*. Такі найменування синтезують єврейський та китайський

компоненти: *Moshe Peking, Shang-Chai, Tein Lee-Chow*. Більше того, у виданні *Washington Post* Джоном Келлі було представлено таку статтю: “*A kosher couple in Silver Spring wanted Chinese – so they bought a restaurant*”. У статті зазначено, що було відкрито ресторан *Holy Chow*, у ньому пропонували кошерну китайську їжу (*kosher Chinese food*), згадано про *a kosher pizza parlor, a kosher bakery, a kosher candy store, kosher supermarket*. У статті використано повтор *kosher*, щоб привернути увагу аудиторії до важливості аналізованої сутності. У цій самій статті також використано словосполучення *kosher broccoli, kosher butchers, kosher meat, кошерний* в атрибутивній функції. Також заголовок у газеті *New York Times* привертає увагу “*Enough With the Gefilte Fish. I’ll Have Sushi*” (by Joseph Berger). У статті згадано про *eclectic kosher restaurants, supermarkets, a sushi station*, що є взаємовпливом єврейської та японської культур. Аналізуючи матеріал, було помічено, що в сучасній англійській мові кошерний має таку характеристику: *the best-known Jewish food word* (Telushkin, 2002: 57). До того ж кошерні продукти купують не тільки євреї, представники інших етносів теж переконані у високій якості такої продукції. Крім того, кашрут є ознакою етнічної належності євреїв: *one of the divisive issues in Jewish life is kashrut* (Telushkin, 2002: 163).

Як відомо, єврейський гумор є іронічним. У єврейських анекдотах спостерігаємо не тільки несподіваний фінал, що є загальною особливістю жартів, але й те, що об’єктами перебільшення чи применшення характеристик стають етноспецифічні особливості. Отже, розглянемо анекдот. A man walks into a Chinese restaurant.

“What’s the speciality today?” he asks.

“Eggplant parmigiana”, the waiter answers.

“But this is a Chinese restaurant. Why are you serving eggplant parmigiana?”

“Because this is a Jewish neighborhood” (Telushkin, 2002: 131). Такий контекст потребує пояснення, а саме йдеться про пристосування уподобань їжі відповідно до життєдіяльності тих етносів, які проживають на певній території.

Про існування кошерних китайських ресторанів було згадано. Така інформація повторюється у прикладі: *At last count, there were fifty-three kosher Chinese restaurants throughout the United States, and an even larger number of kosher pizzerias* (Telushkin, 2002: 131). Варто розглянути приклад, у якому П. Хохштейн

та С. Хофман сатирично описують американізацію євреїв (Jewish Americanization) через їжу, єврейські дієтичні обмеження. *Jewish Dietary Restrictions: First Generation: Anything that isn’t kosher. Second Generation: Anything that isn’t kosher except Chinese food. Third Generation: Anything with cholesterol. Fourth Generation: Anything with meat in it, and anything that wasn’t organically grown* (Telushkin, 2002: 131). У такому контексті варто пояснити, що можуть відбуватися зміни у заборонах серед певних груп населення, що може бути спричинене сучасними умовами життя, певними реформістськими поглядами, що допускають відхилення від культурних традицій.

Лінгвокультурний концепт варто вважати синтезним ментально-вербальним утворенням, у аспектах якого, у складниках відображаються предметні галузі основних дисциплін, які наповнюють цей концепт: понятійний складник відображає дискурсивність та раціональність представлення смислу, образний – метафоричність цього представлення, значимісний – його вербальність, ціннісний – аксіологічність (Воркачев, 2016: 20). У статті ми враховували той факт, що якщо назвати що-небудь концептом, то це означає реконструювання його внутрішнього змісту у межах ментальної діяльності мовної спільноти загалом, її репрезентантів зокрема (Полужин, 2015: 215). Як це підкреслено С. Воркачевим, головною відмінною ознакою лінгвокультурного концепту є *багатомірність* семантичного складу, яка виявляється у наявності у його семантиці декількох якісно відмінних складників (Воркачев, 2016: 19).

4. Висновки

Отже, єврейська номінація *kosher* увійшла в систему англійської мови. Єврейський лінгвоконцепт інкорпорувався в цю мову, залишаючи своє первинне значення або дещо змінюючи його, але водночас він не змінив свого позитивного смислового потенціалу, розкриваючи в мовленні різні семантичні особливості. Дотримання кашриту є складовою частиною єврейського культурного коду. Існування етноспецифічної системи кашриту є важливим фактором для збереження єврейської культури, для функціонування гастрономічного коду єврейської культури. Єврейські цінності сім’я, ідентичність, спільнота формуються поряд із функціонуванням аналізованого концепту в єврейському просторі. Неможливо оминати увагою тенденцію до певних модифікацій основних концептів

культур, яка зумовлена інтенсивними контактами різних культур, умовами життя в сучасному глобалізованому світі. У *перспективі* нашого дослідження – детальний розгляд інших лінгвоконцептів, які є базовими для єврейської лінгвокультури, знайшли своє втілення в системі англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Воркачев С.Г. Ex pluribus unum: лингвокультурный концепт как синтезное образование. *Вестник РУДН. Серия лингвистика*, 2016. Т. 20. С. 17–30.
2. Голумбовська І. Сучасна українська лінгвоконцептологія: стан і перспективи розвитку. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. Вип. 10. С. 151–159.
3. Гудков Д.Б. Телесный код русской культуры. Москва : Гнозис, 2007. 288 с.
4. Ермакова Л.Р. Глюттоническая номинация в этнокультурном аспекте. URL: http://rusnauka.com/28_PRNT_2011/Philologia/9_94631.doc.htm. (дата звернення: 23.05.2019).
5. Красных В.В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? Москва : Гнозис, 2003. 375 с.
6. Пасечник С.Є. Поняття «менталітет» у контексті лінгвокультурології. URL: <http://lib.chmnu.edu.ua/pdf/povitfilolog/12/87.pdf> (дата звернення: 20. 07. 2019).
7. Полюжин М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. РОЗДІЛ III. Теоретичні засади лінгвістичних досліджень*, 2015. С. 214–224.
8. Телкова О.В., Большаков Д.С. Гастрономічний код культури в іспаномовній картині світу. *Молодий вчений*, 2016. № 4. С. 419–423. URL: molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/4/102.pdf. (дата звернення: 20.06.2019).
9. Learning Teachers Guide. Bais Chabad, 1994. 297 p.
10. Merriam-Webster's Online Dictionary. URL: <http://www.m-w.com/dictionary> (дата звернення: 20.06.2019).
11. Nulman M. The Encyclopedia of the Sayings of the Jewish People. Northvale, New Jersey. Jerusalem : JASON ARONSON INC, 1997. 358 p.
12. Telushkin J. Jewish Humor. What the Best Jewish Jokes Say About the Jews. Perennial : An imprint of Harper Collins Publishers, 2002. 237 p.
13. The Free Dictionary by Farlex. URL: <https://idioms.thefreedictionary.com/kosher> (дата звернення: 23.05.2019).
14. Words in a sentence. com. URL: <https://wordsinasentence.com/kosher-in-a-sentence> (дата звернення: 3.06.2019).
15. Your dictionary. URL: <https://www.yourdictionary.com/kosher-salt> (дата звернення: 5.06.2019).

REFERENCES:

1. Vorkachev, S.H. (2016). Ex pluribus unum: lingvokulturny kontsept kak sinteznoe obrazovanie [Ex pluribus unum: linguocultural concept as synthetic formation]. *Vestnik RUDN. Seria lingvistika*, 2016. T. 20. S. 17–30.
2. Holumbovska, I. (2016). Suchasna ukrainska lingvokontseptologia: stan i perspektyvy rozvytku [Modern Ukrainian Conceptology: state and future development] / *Aktualni problemy filologii ta perekladoznavstva*. Vyp. 10, S. 151–159.
3. Hudkov, D.B. (2007). Telesnyi kod russkoi kultury [Body code of Russian culture] Moskva : Gnozis. 288 s.
4. Yermakova, L.R. (2011). Gluttonicheskaya nominatsia v etnokulturnom aspekte [Gluttonic naming unit in ethnocultural aspect]. Retrieved from: http://rusnauka.com/28_PRNT_2011/Philologia/9_94631.doc.htm. (Last accessed: 23.05.2019).
5. Krasnyh, V.V. (2003). "Svoi" sredi "chuzhikh": mif ili realnost? ["One among strangers" myth or reality?]. Moskva : Gnozis. 375 s.
6. Pasechnyk, S.Ye. Poniattia "mentalitet" u konteksti lingvokulturolohii [The notion of mentality within the framework of cultural linguistics]. URL: <http://lib.chmnu.edu.ua/pdf/novitfilolog/12/87.pdf>.
7. Polyuzhyn, M. (2015). Poniattia, kontsept ta yoho struktura [Notion, concept and its structure] / *Naukovyi visnyk Shidnoyevropeiskoho natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky. ROZDIL III. Teoretychni zasady lingvistychnyh doslidzhen'*. S. 214–224.
8. Tyelkova, O.V., Bolshakov, D.S. (2016). Gastronomichnyi kod kulturu v ispanomovni kartyni svitu [Gastronomic code of culture in the Spanish-speaking world view] / *Molodyi vchenyi*. № 4. S. 419–423. Retrieved from: molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/4/102.pdf.
9. Learning Teachers Guide. Bais Chabad, 1994. 297 p.
10. Merriam-Webster's Online Dictionary. Retrieved from: <http://www.m-w.com/dictionary>. (Last accessed: 20.06.2019).
11. Nulman, M. The Encyclopedia of the Sayings of the Jewish People. Northvale, New Jersey. Jerusalem : JASON ARONSON INC, 1997. 358 p.
12. Telushkin, J. Jewish Humor. What the Best Jewish Jokes Say About the Jews. Perennial : An imprint of Harper Collins Publishers, 2002. 237 p.
13. The Free Dictionary by Farlex. Retrieved from: <https://idioms.thefreedictionary.com/kosher>. (Last accessed: 23.05.2019).
14. Words in a sentence. com. Retrieved from: <https://wordsinasentence.com/kosher-in-a-sentence>. (data zvernennia: 3.06.2019).
15. Your dictionary. Retrieved from: <https://www.yourdictionary.com/kosher-salt> (Last accessed: 5.06.2019).

*Стаття надійшла до редакції 26.07.2019.
The article was received 26 July 2019*

УДК 808.1:82-252(=821.111)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-11>**«КАЗКАР» ЯК ТИП «ЕМОТИВНОГО-Я» ІДЕНТИЧНОСТІ ДИТЯЧОГО ПОЕТА****Пікалова Анна Олексіївна,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

pikalova.aa@gmail.comorcid.org/0000-0002-9291-113X

У пропонованій розвідці розглядається конструйована сутність ідентичності англomовного дитячого поета, зокрема принцип емотивного конструювання. Стаття націлена на з'ясування компонентів «емотивного-Я» ідентичності такого сучасного британського дитячого поета, як Джулія Дональдсон, чії поетичні твори користуються популярністю по всьому світу.

У цій роботі розглядаються поняття «ідентичність» та «ідентичність дитячого поета», звертається увага на пропоновані наукові розвідки щодо механізмів конструювання ідентичності. Наступним кроком виявляється репрезентація методології виокремлення компонентів «емотивного-Я» ідентичності дитячого поета, що охоплює теорію «Я-концепції», психобіологічну модель емотивної події, покладену в основу підходу до виокремлення семантичних моделей емоційного вираження.

На основі аналізу інтерв'ю з Джулією Дональдсон і поетичних текстів (загальною кількістю 20 віршованих казок та історій), створених за період з 1993 по 2017 роки, інтерпретується принцип емотивного конструювання ідентичності дитячого поета, зокрема встановлюються компоненти «емотивного-Я» ідентичності автора. У статті виявлені когнітивні, афективні та поведінкові компоненти, що дають змогу конституювати «казкар» як тип «емотивного-Я» ідентичності Джулії Дональдсон.

У процесі дослідження здійснювався аналіз віршованих казок та історій Джулії Дональдсон за такою схемою: вид казки, вікова категорія читачів, схема римування, сюжетна лінія і композиційна схема, система персонажів, хронотоп, кореляція назви, тривимірність та інші характерні особливості казки, мовно-стилістичні особливості вербалізації «казкар» як типу «емотивного-Я» ідентичності Джулії Дональдсон, репрезентація інших типів «емотивного-Я» ідентичності дитячого поета.

У статті наводиться приклад аналізу римованої казки "What The Ladybird Heard" Джулії Дональдсон щодо актуалізації такого типу «емотивного-Я» ідентичності дитячого поета, як «казкар». За допомогою лінгвістичного опису були виявлені мовно-стилістичні особливості, що надають можливості виокремлення інших типів «емотивного-Я». Так, у римованій казці "What The Ladybird Heard" актуалізуються «оптиміст», «жартівник», «гуморист» як типи «емотивного-Я» ідентичності дитячого поета.

Розвідка завершується репрезентацією кількісної кореляції типів «емотивного-Я» ідентичності Джулії Дональдсон у дитячому поетичному дискурсі, а також зазначенням можливостей для подальшого дослідження ідентичності дитячого поета.

Ключові слова: віршована казка, сучасний автор, Джулія Дональдсон, ідентичність, принцип емотивного конструювання, компоненти «емотивного-Я», «Груффало», «Що почуло сонечко», «оптиміст», «гуморист».

“FABLER” AS A TYPE OF “EMOTIVE-I” OF THE IDENTITY OF THE CHILDREN’ POET**Pikalova Anna Oleksiivna,**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology

Municipal Establishment “Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy”

Kharkiv Regional Council

pikalova.aa@gmail.comorcid.org/0000-0002-9291-113X

The proposed research considers the constructed essence of the identity of the English-language children's poet, in particular the principle of emotive construction. The article aims to find out the components of “emotive-I” of the identity of such a contemporary British children's poet as Julia Donaldson, whose poetic works are popular around the world.

This paper examines the concepts “identity” and “identity of the children's poet”, and pays attention to the proposed scientific investigations on the mechanisms of identity construction. The next step is the representation of a methodology for distinguishing the components of “emotive-I” of the identity of the children's poet, comprising the theory of “self-concept”,

a psychobiological model of the emotive event that is the basis of the approach to the distinguishing the semantic models of emotional expression.

Based on the analysis of the interviews with Julia Donaldson and poetic texts (the total amount is 20 poetic tales and stories), created from 1993 till 2017, the principle of the emotive construction of the identity of the children's poet is interpreted, in particular the components of "emotive-I" of the author's identity are constituted. The article identifies the cognitive, affective, and behavioural components that allow to determine the "fabler" as the type of "emotive-I" of Julia Donaldson's identity.

In the process of the research, Julia Donaldson's rhyming tales and stories have been analyzed using the following scheme: the fairy tale's type, the age of readers, the rhyme scheme, the story line and compositional scheme, the system of the characters, the chronotope, the correlation of the title, three-dimensionality and the other features of the tale, the linguistic and stylistic features of the verbalization of the "fabler" as a type of "emotive-I" of Julia Donaldson's identity, the representation of the other types of "emotive-I" of the identity of the children's poet.

The article provides an example of the analysis of Julia Donaldson's rhyming tale "What The Ladybird Heard" concerning the actualization of such a kind of "emotive-I" of the identity of the children's poet as the "fabler". The method of the linguistic descriptions has revealed the linguistic and stylistic features that allow to distinguish the other types of "emotive-I". Thus, in the rhyming tale "What The Ladybird Heard", "optimist", "joker", and "humourist" are actualized as the types of "emotive-I" of the identity of the children's poet.

The research concludes with the representation of the quantitative correlation of the types of "emotive-I" of the identity of Julia Donaldson in the children's poetic discourse, and describing the opportunities for further investigation of the identity of the children's poet.

Key words: rhyming tale, contemporary author, Julia Donaldson, identity, principle of emotive construction, components of "emotive-I", "The Gruffalo", "What The Ladybird Heard", "optimist", "humourist".

1. Вступ

1.1. Постановка проблеми

Поняття «ідентичність» відповідає ключовим пріоритетам антропоцентричного підходу, виступаючи одним із векторів дослідження сучасної мовної парадигми.

Сучасні лінгвістичні дослідження фокусуються на конструйованій сутності ідентичності. «Ідентичність» розглядають як конструйовану в дискурсі (Bamberg, Fina, & Schiffrin, 2011). М. Баколц і К. Холл вивчають «ідентичність» як конструйовану в лінгвістичній інтеракції на основі п'яти принципів, поміж яких науковці виокремлюють принцип емерджентності, позиціонування, індексальності, реляційності та парціальності (Bucholtz & Hall, 2005: 607). Дослідження зазначених науковців виявляються важливими з точки зору механізмів конструювання ідентичності. Наша розвідка розширює цю лінію досліджень щодо конструювання ідентичності автора в дитячому поетичному дискурсі, що визначає новизну роботи.

Ця стаття присвячена особистості сучасної британської письменниці Джулії Дональдсон (Julia Donaldson), яка створює різноманітні поетичні твори для дітей, що перекладаються багатьма мовами та популярні по всьому світу.

Наша стаття пропонує основи для аналізу принципу емотивного конструювання ідентичності дитячого поета. Дискусія охоплює лінгвістичний аналіз ілюстративного матеріалу, яким стали віршовані казки та історії Дж. Дональдсон (загальною кількістю 20 поетичних текстів). Також у роботі застосову-

ється аналіз структурно-семантичних особливостей казки. Результат аналізу дає змогу виявити такий тип «емотивного-Я» ідентичності дитячого поета, як «казкар».

У цій розвідці пропонується механізм конструювання «емотивного-Я» ідентичності Дж. Дональдсон у дитячому поетичному дискурсі. Зазначений аспект і зумовлює актуальність нашого дослідження.

1.2. Аналіз останніх досліджень і публікацій

Виходячи з тверджень науковців про конструйовану сутність поняття «ідентичність», стає очевидним, що ідентичність не є стабільною, «статичною», вона постає як змінна, «як нескінченний процес» (Hozhabrossadat, 2015: 195), і що «мова відображає і створює ідентичності» (Bamberg, Fina, & Schiffrin, 2011).

Як уже зазначалося, науковці стверджують, що ідентичність конструюється в дискурсі (Bamberg, Fina, & Schiffrin, 2011; Versluys, 2007) або в інтеракції (Bucholtz & Hall, 2005; Coupland, 1996; Norris, 2007). Дотримуючись висунутих позицій, ми погоджуємося, що ідентичність поета конструюється в дитячому поетичному дискурсі під впливом соціокультурних умов, попереднього досвіду, «пам'яті дитинства» (Pikalova, 2018: 46), охоплюючи талант поета, внутрішні стимули і мотиви.

Серед широкого спектра наукових праць щодо ідентичності вивчення механізмів конструювання ідентичності виявляється не досить дослідженим у сучасній лінгвістиці. Як було сказано вище, М. Баколц і К. Холл пропо-

нують шляхи конструювання ідентичності (Bucholtz & Hall, 2005). На наш погляд, спроби цих дослідників з'ясувати шляхи моделювання ідентичності виявляються своєчасними в аспекті сучасних наукових досліджень. Ця робота є частиною більш широкого дослідницького проекту щодо ідентичності дитячого поета, в якому підтверджується, що постульовані принципи є чинними у процесі конструювання ідентичності англомовного дитячого поета. У процесі дослідження ідентичності дитячого поета виникла потреба розширити межі механізмів конструювання ідентичності, що призвело до виокремлення інших принципів, поміж яких – принцип емотивного конструювання. Саме на цей механізм і націлена наша розвідка.

М. Фуко стверджує, що автор має різні ідентичності в різний час (Foucault, 1998). Дискурс пояснює, як люди здійснюють свою діяльність «для того, щоб бути впізнаними» як «специфічний вид ідентичності в конкретний час і в конкретному місці» (Gee, 1990: 155).

Щодо ідентичності поета варто звернутися до «Я-концепції», оскільки ідентичність є важливою її частиною. К. Роджерс зазначає, що «Я-концепція» ідентичності є фундаментальним компонентом у її структурі, вона формується в процесі взаємодії суб'єкта з навколишнім соціальним середовищем, крім того, зумовлена наявністю попереднього досвіду та внутрішніх стимулів (Rogers, 1995). У структурі «Я-концепції» пропонується виокремлювати пізнавальний, афективні та поведінкові компоненти (Бернс, 1986: 30). Фундаментальні теоретико-методологічні підходи до проблеми «ідентичності» дають змогу аргументувати, що встановлення конгруентності когнітивних, афективних та поведінкових компонентів «Я-концепції» кореспондує процесу актуалізації ідентичності дитячого поета.

Відповідно до наукових позицій, які були згадані вище, ми визначаємо ідентичність дитячого поета як сукупність ідентифікацій, отриманих у дитинстві, ідентифікацій внутрішнього досвіду. Талант поета і внутрішні стимули констатують ідентифікацію дитячого поета, творчість якого зумовлена необхідністю написання такої поезії, яка викликає бажаний емоційний відгук у маленького читача. Дитячий поет як предмет дискурсивної діяльності ніби занурений у смислове поле об'єкта-дитини. Діти породжують очікування щодо розумової та мовленнєвої діяльності поета, тим самим мотивуючи мобілі-

зацію потенціалу, закладеного в ідентичності автора. Дитячий поет як «митець слова» творить у межах певної мовної культури, урахуваючи соціальні норми, цінності та способи діяльності конкретного суспільства; пропонує картину світу, зрозумілу для дитячої свідомості; ознайомлює із запропонованою картиною світу на основі фонових знань дітей, їхнього життєвого досвіду та емоціосфери.

1.3. Постановка завдання

Мета запропонованої роботи полягає у виявленні компонентів конструювання «емотивного-Я» ідентичності такого британського дитячого поета, як Джулія Дональдсон; встановленні шляхів конструювання такого типу «емотивного-Я» ідентичності автора, як «казкар».

Мета роботи передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) визначити компоненти «емотивного-Я» ідентичності Дж. Дональдсон; 2) з'ясувати особливості актуалізації «казкар» як типу «емотивного-Я» ідентичності в поетичних текстах Джулії Дональдсон; 3) систематизувати результати аналізу віршованих казок та історій авторки щодо кількісного співвідношення виявлених типів «емотивного-Я» ідентичності дитячого поета.

1.4. Методологія дослідження

Система поглядів, цілей та цінностей особистості дитячого поета формують структуру ідентичності автора. Особистість обирає цілі, цінності, потреби, які визначають зміст ідентичності, а суспільство коригує правила та закони існування. Таким чином, аспект індивідуального «Я» дитячого поета формується як частина його ідентичності.

Творчі особистості здатні легко ідентифікувати себе з іншими особистостями та змінювати ролі. Це відповідає уявленню про конгруентність когнітивних, афективних та поведінкових компонентів «Я» ідентичності поета. Поетична діяльність дитячого письменника зумовлена необхідністю закласти такі настанови у поетичний текст, що можуть викликати очікувану емоційну реакцію в адресата, який вирізняється «низьким рівнем емоційної компетентності» (Пікалова, 2012: 88).

У нашій роботі послуговуємося позиціями, відповідно до яких ідентичність дитячого поета моделюється в процесі взаємодії з конкретним культурно-соціальним середовищем, в якому автор творить на основі попереднього досвіду та під впливом внутрішніх стимулів; визначається творчою активністю, що репрезентується мовленнєвою діяльністю, продуктами якої виявляються поетичні тексти,

призначені для дітей, через «Образ Я», в якому наявні пізнавальний, афективний та поведінковий компоненти (запозичені ідеї з концепції Бернса (1986)).

Дж. Мануель і М. Моріллс описують емотивний досвід як складні внутрішні події, спричинені зв'язком зі сприйняттям, відчуттями, пізнанням, індивідуальною та соціокультурною поведінкою. Дослідники стверджують, що будь-яка подія, думки та відчуття можуть бути причиною емотивної події (зоровий або слуховий досвід, пізнавальний досвід, інша емоція). Науковці пропонують модель емотивної події: «візуальний досвід → почуття → думка → настрої → поведінка → більше почуттів, думок, дій, настроїв тощо» (Manuel & Morillas, 2002-2001: 71).

Отже, послуговуючись теорією Бернса щодо компонентів «Я-концепції» та запропонованою вище моделлю емотивної події, виокремлюємо компоненти «емотивного-Я» ідентичності дитячого поета: (C – cognition) = когнітивний, що охоплює візуальний чи аудіальний досвід, знання, переконання, мотиви, ідеї тощо; (E – emotion) = афективний вказує на емоційно-оцінне відношення до знань та переконань, вбираючи в себе почуття й емоції; (A – activity) = поведінковий (поетична діяльність) як відповідна реакція на емоцію, що репрезентується в дитячих поетичних текстах автора, що одночасно мотивує емоційний вплив на об'єкт дискурсу (дитину).

Дослідження включає такі етапи: по-перше, інтерв'ю з Дж. Дональдсон та інші промови або спогади авторки були проаналізовані для опису емотивних подій з життя письменниці, що репрезентовані у віршованих казках або історіях; по-друге, були виявлені компоненти «емотивного-Я» ідентичності Дж. Дональдсон як дитячого поета; по-третє, застосовуючи метод лінгвістичного опису і метод суцільної вибірки, були визначені особливості дитячих поетичних текстів для інтерпретації типів «емотивного-Я» ідентичності поета, а також проаналізовані структурно-семантичні особливості віршованих казок та історій поетки (загальною кількістю 20 поетичних текстів за період з 1993 по 2017 рр.) щодо аргументування такого типу «емотивного-Я» ідентичності дитячого поета, як «казкар»; по-четверте, за допомогою кількісного аналізу визначено репрезентативні типи «емотивного-Я» ідентичності Дж. Дональдсон.

Матеріалом дослідження слугували такі твори Дж. Дональдсон, як: “A Squash and a

Squeeze” (1993), “The Gruffalo” (1999), “Fox’s Socks” (2000), “Hide-and-Sick Pig” (2000), “Postman-Bear” (2000), “Rabbit’s Nap” (2000), “Room on the Broom” (2001), “The Snail and the Wale” (2003), “The Gruffalo’s Child” (2004), “Charlie Cook’s Favourite Book” (2005), “Stick Man” (2008), “Tiddler: The Story-Telling Fish” (2008), “Tabby McTat” (2009), “Cave Baby” (2010), “Freddie and the Fairy” (2010), “What The Ladybird Heard” (2010), “Zog” (2011), “Superworm” (2012), “Monkey Puzzle” (2016), “The Ugly Five” (2017).

2. Структурні складники «емотивного-Я» ідентичності дитячого поета (на матеріалі життєтворчості Джулії Дональдсон)

Джулія Дональдсон – відома сучасна британська дитяча письменниця, яка отримала близько 50 нагород за внесок у розвиток дитячої літератури. Хоча Дж. Дональдсон стала пізнім початківцем на терені дитячої літератури (перша її дитяча книга “A Squash and a Squeeze” була опублікована 1993 року, коли їй було 45 років), але з того часу вона надолужила згаяне. У творчому доробку письменниці – понад 200 дитячих книжок.

Популярність Дж. Дональдсон розпочалася з того моменту, як авторка випустила свою третю книгу “The Gruffalo” (1999), що набула стрімкого феноменального успіху, отримавши декілька нагород, і була перекладена багатьма мовами (приблизно 65). Ця книга про розумну мишу, яка зустрічаючи звірів у лісі, що запрошують її до себе, розповідає про її зустріч зі страшним, але вигаданим Груффало (Gruffalo). Зазначена віршована історія характеризується такою ознакою, як тривимірність, що є типовою для казки.

Вартим уваги виявляється той факт, що в основу багатьох віршованих казок Дж. Дональдсон покладені сюжети з народних казок. Так, основою для створення сюжетної лінії “The Gruffalo” стала китайська казка, однак сам персонаж Груффало (Gruffalo) – результат авторської фантазії. На питання звідки прийшло натхнення для “The Gruffalo”, Дж. Дональдсон відповіла: «Книга мала бути про тигра, але я не могла знайти нічого, щоб могло римуватися з тигром. Потім я придумала рядки: “Silly old Fox, doesn’t he know/There’s no such thing as a ___” і якимось чином слово “gruffalo” спало мені на думку, щоб заповнити пробіл. Груффало виглядає так, бо це сталося завдяки рими, наприклад “toes and nose, and black and back” (Interview with J. Donaldson, 2018).

Повертаючись до структурних складників «емотивного-Я» ідентичності

Дж. Дональдсон як дитячого поета, зазначимо, що С (cognition) = знання народної творчості інших країн. Окрім того, у відповідь на питання: чи має вона якісь дидактичні наміри у її книгах, чи їй досить лише розважати і веселити, авторка зазначає, що хоча вона і не збирається бути дидактичною, але, на її думку, якщо це буде лише пригода, то історія не вийде гарною. Дж. Дональдсон вірить у те, що втілює у своїх творах моральні принципи. Щодо відповіді про мораль у “*The Gruffalo*” письменниця стверджує, що це насправді історія про використання розуму замість м’язів (Walsh, 2015). Отже, стають наявними мотиви, що слугували певним емотивним індикатором створення “*The Gruffalo*”, – у гумористичній формі створити дитячу римовану казку, викликати у дітей усвідомлення того, що фізичну силу можна здолати силою розуму. Закономірно, що бажання Дж. Дональдсон створити таку історію викликає певні емоції = Е (emotion), які, своєю чергою, запускають у дію поетичну діяльність авторки – пошуки рим для написання казки, результатом якої стає вигаданий звір *The Gruffalo* = А (activity).

З веселим і дотепним римованим текстом Дж. Дональдсон та яскравими ілюстраціями Л. Монкс (Lydia Monks) книга “*What The Ladybird Heard*” («Що почуло сонечко») – бестселер, що отримав декілька нагород.

В одному з інтерв’ю Дж. Дональдсон на питання: яка ваша улюблена книга, зазначила, що її книги як її діти, тому було б неправильно мати якихось за улюбленців. Однак, за словами авторки, вона має слабкість до декількох книг, поміж яких – “*What The Ladybird Heard*” (Interview with J. Donaldson, 2017).

Розглядаючи складники «емотивного-Я» ідентичності Дж. Дональдсон, знову звернемося до інтерв’ю авторки. На питання: як з’явилася ідея для написання “*What The Ladybird Heard*”, поетка розповіла, що коли її молодший син щойно почав відвідувати школу, перш ніж він навчився правильно читати, вчитель дав завдання, в якому необхідно було зіставити тварин з їхніми звуками. У результаті вийшло, що «курка шипить, кішка гавкає, вівця мукає і т. ін.» (“*A hen hisses, a cat barks, a sheep moos*”). За словами Дж. Дональдсон, майже двадцять років потому у неї з’явилася ідея для історії, в якій тварини відтворюють неправильні звуки, щоб пожартувати над деякими злодіями (Interview with J. Donaldson, 2017).

Наведене вище дає змогу виокремити складники «емотивного-Я» ідентичності

Дж. Дональдсон: С (cognition) = досвід з власного життя («коли молодший син щойно почав відвідувати школу, вчитель дав завдання, в якому необхідно було зіставити тварин з їхніми звуками»). Е (emotion) = емоції, що викликані спогадами («у результаті вийшло, що курка шипить, кішка гавкає, вівця мукає»), запускаючи тим самим у дію поетичну творчість авторки («Майже двадцять років потому з’явилася ідея для історії»). При цьому вартим уваги постає той факт, що спогади з власного життя виявляються у цьому разі певними когнітивними індикаторами емотивності. А (activity) = поведінкова реакція як відповідь на емоції (Дж. Джонсон створює казку у віршованій формі “*What The Ladybird Heard*” (Donaldson, 2010).

Отже, компоненти «емотивного-Я» ідентичності Дж. Дональдсон охоплюють візуальні/аудіальні події, життєвий досвід, цілі, мотиви, що спричинюють певні емоції, які, своєю чергою, стимулюють поетичну діяльність як відповідь на них. Результатом цієї діяльності виявляються поетичні тексти, створені для дітей, зокрема віршовані казки або історії. Зазначене вище підтверджується схематичним корелятом: С (cognition) = візуальні/аудіальні події, життєвий досвід, цілі → Е (emotion) = певні емоції та почуття → А (activity) = поведінкова реакція як відповідь на емоції, результатом якої виявляються поетичні тексти.

3. «Казкар» як тип «емотивного-Я» (на матеріалі римованої казки Джулії Дональдсон “*What The Ladybird Heard*”)

На звороті титульної сторінки книжки “*What The Ladybird Heard*” розміщені не лише бібліографічний опис, але й для якого віку дітей призначена книга “*For New End Primary School*”. Тобто для дітей тієї вікової категорії, що охоплює молодший шкільний вік, а саме для дітей, які уміють добре читати вголос чи про себе (*Older School-Age Children*) (Пікалова, 2018а: 45). Одразу вартим уваги постає той факт, що для дітей цього віку цікавими стають віршовані казки. Сюжети з перетвореннями, подорожами, пригодами і щасливою кінцівкою пробуджують інтерес дітей. Цей аспект пояснюється розширенням світогляду дітей, активно працюючою уявою і захопленням усім незвичним (Пікалова, 2018б: 24).

На зворотній обкладинці згаданого вище видання не лише зазначені головні персонажі (“*Two crafty robbers, one tiny ladybird, and a whole farmyard of fun!*”) і написана анотація до книги (“*Hefty Hugh and Lanky Len have a cunning plan to steal the farmer’s fine prize*”)

cow. *But they reckon without the tiniest, quietest creature of all: she has a plan of her own*”), але є також і вказівка на те, що це «дивовижно смішна римована казка від Джулії Дональдсон» (“*A wonderfully funny rhyming tale from Julia Donaldson*”).

Зазначене вище дає підстави для виокремлення «казкар» як типу «емотивного-Я» ідентичності дитячого поета. На підтвердження цього проаналізуємо віршовану казку “*What The Ladybird Heard*”. Аналіз охоплює систему римування, композиційну будову, хронотоп, систему персонажів (імена і дії), мовно-стилістичні особливості.

По-перше, в анотації до книги написано, що це римована казка. Щодо віршованої форми казки “*What The Ladybird Heard*”, то у її текстовому просторі актуалізується суміжна (парна) схема римування, де позиції римування рядків у строфі відповідають схемі ААВВ, наприклад: “(A) *She saw two men in a big black van, / (A) With a map and a key and a cunning plan. / (B) And she heard them whisper, / (B) We’re going to steal the fine prize cow*” (Donaldson, 2010: 9–10).

По-друге, в анотації зазначається, що “*What The Ladybird Heard*” – це казка. Відповідно до теорії морфології казки В.Я. Проппа, композиційні складники казки охоплюють зачин, що репрезентує ситуації спокійного і благополучного життя, далі виникає певна проблема, що актуалізує зав’язку. Наступним елементом у казці постає розвиток подій, що розкривають пошуки персонажами казки шляхів розв’язання проблеми. Вирішення проблеми постає як кульмінація, далі – розв’язка, і, нарешті, як притаманний елемент композиції більшості казок, – щаслива кінцівка (Пропп, 2001).

Як і більшість казок, “*What The Ladybird Heard*” починається зі вступу «Одного разу...» (Once upon...), що репрезентує зачин казки з часовою невизначеністю. У зачині також актуалізується топос a farm, що своєю чергою містить деякі локуси: a pond, a pen. Зачин одразу представляє персонажів казки і функції, які вони виконують. У тексті аналізованої казки персонажі – це тварини (a fat red hen, a duck, a goose, a woolly sheep, a hairy hog, a handsome horse, a dainty dog, a cat that miaowed, a cat that purred, a fine prize cow, a ladybird) і звуки, які вони відтворюють (“the cow said “Moo!”, the hen – “CLUCK!”, the goose – “HISS”, the duck – “QUACK!”, the horse – “NEIGH!”, the hog – “OINK!”, the sheep – “BAA!”, the dog – “WOOF!” said the dog, “One cat miaowed, “other one purred”,

“And the ladybird said never a word.”). Усі тварини, що знаходяться на фермі і є персонажами казки, – свійські, за винятком сонечка.

Варто звернути увагу, що хоча сонечко нічого не промовляло, але побачило і почуло (“*But the ladybird saw, and the ladybird heard...*”) двох злодіїв у чорному фургоні з картою (“*... two men in a big black van, / With a map and a key and a cunning plan*”), за якою вони обговорювали шепочучись (“*And she heard them whisper, / This is how! We’re going to steal the fine prize cow*”), яким чином викрасти корову (“*Open the gate at dead of night. / Pass the horse and then turn right. / Round the duck pond, past the hog!... / Left past the sheep, then straight ahead...*”). Тобто виникає проблема, що порушує спокійне життя на фермі, – це зав’язка. У тексті казки з’являються елементи сучасності: злодії у мінівені (невеликому фургоні).

Тим часом сонечко, що до цього часу ніколи не промовляло ані слова, розповіло тваринам, як два злодії хочуть викрасти корову (“*And the little spotty ladybird / (Who never before had said a word) / Told the animals, / This is how / Two thieves are planning to steal the cow...*”). Усі тварини знову відтворювали притаманні їм звуки, які вербалізуються у тексті казки у формі звуконаслідування, окрім двох котів, оскільки до їхніх звуків автор казки додає пояснення, що вони не можуть дозволити злодіям викрасти корову (“*We can’t let them steal the fine prize cow!*”). Шлях для вирішення проблеми запропонувало сонечко, що шепотіло чудову ідею всім тваринам на вухо (“*But the ladybird had a good idea / And she whispered it into each animal ear.*”).

Далі розпочинається кульмінація, з якої стає зрозуміло, яку ідею запропонувало сонечко. Такий прийом забезпечує зацікавленість читачів слідкувати далі за розвитком подій. Коли вночі злодії навшпиньках прокралися на ферму (“*At dead of night the two bad men / (Hefty Hug and Lanky Len) / Opened the gate while the farmer slept / And tiptoe into the farm they crept.*”), тварини почали відтворювати інші звуки (“*And the dainty dog began to QUACK*”, “*QINK*,” said the cats”, “*BAA BAA BAA*,” said the fat red hen.”), “*Then the duck on the pond said, / MOO MOO MOO!*”), тим самим заплутавши злодіїв, які врешті-решт впали до ставка (“*And they both stepped into the duck pond – SPLOSH!*”).

Розв’язка зреалізовується, коли фермер прокинувся від шуму, викликав поліцейських і вони забрали злодіїв у своїй машині (“*And the farmer woke and said, / Golly gosh!*” / And

he called the cops, and they came – NEE NAAH!/ And they threw the thieves in their panda car.”). Дзвінок до поліції, приїзд копів (the cops) з сиреною та поліцейська машина (panda car) – це елементи, що привносять до казки суспільне життя, сучасне автору і читачам. У тексті казки поліцейські репрезентовані за допомогою лексеми cops, а звук сирени вербалізується за допомогою звуконаслідування NEE NAAH.

Кінцівка казки “What The Ladybird Heard” – тварини на фермі відтворюють притаманні їм звуки, лише коти тепер обидва мурчать і фермер радіє (“And the farmer cheered, and both cats purred”), а сонечко знову не промовляє ані слова. Сонечко виступає у ролі «помічника», оскільки пропонує шлях розв’язання проблеми, який виявляється успішним.

Отже, композиційні елементи казки Дж. Дональдсон “What The Ladybird Heard” можна представити таким чином: зачин – «спокійне життя на фермі» → зав’язка – «лихо (порушення спокою): злодії хочуть викрасти корову» → кульмінація – «перешкоджання злодіям (з’являється елемент нереального: тварини відтворюють інші звуки, що неможливе у реальному житті)» → розв’язка (поліція забрала злодіїв) → кінцівка – радіє фермер, а тварини знову відтворюють притаманні їм звуки.

Сонечко виступає не лише як персонаж казки, воно приймає на себе роль «помічника» (елемент чарівного), оскільки пропонує тваринам на фермі вдалий план, що перешкоджає задуму злодіїв. Зазначений аспект відповідає канонам чарівної казки.

Також у тексті казки тричі повторюються звуки, які відтворюють тварини. Зауважимо, що Дж. Дональдсон майстерно вводить повтори у текст казки, дещо змінюючи щоразу, таким чином тримаючи увагу читачів, не знижуючи рівень їхнього емоційного захоплення. При цьому відбувається поступове підсилення емоційного значення звуків, що відтворюють тварини. Тривимірність цієї казки актуалізується у розвитку подій: перший раз сонечко почуло, яким чином злодії планують викрасти корову, другий – сонечко переказує цей план тваринам на фермі, і третій – коли злодії чують звуки тварин, озвучують свій план пограбування. Зазначене вище свідчить про інтенсифікацію емоційності розгортання сюжетної лінії, тобто зреалізовується принцип градації.

Аналіз казок охоплює не лише їх композиційну побудову, хронотоп, але й систему

персонажів. Щодо персонажів казки “What The Ladybird Heard”, яка визначається як анімалістична, то вартим уваги виявляється те, що тварини репрезентуються без імен, проте вони вирізняються описом за такими характеристиками, як колір a red hen або візерунок the spotty ladybird, розмір the little ladybird, форма тіла a fat hen, a dainty dog, покрив тулуба a woolly sheep, a hairy hog, місце знаходження a duck in a pond, a goose in a pen, дії, що виконує тварина, a cat that miaowed, a cat that purred, the ladybird said never a word, узагальнена характеристика опису зовнішності a handsome horse або загальне враження a fine prize cow. Лише злодії уводяться в текстовий простір казки з іменами Hefty Hug і Lanky Len, які співвідносяться з їхньою зовнішністю (один – здоровенний, інший – худорлявий), зображення на ілюстраціях до казки засвідчують цей аспект. Тобто зазначені імена відповідають моделі «прізвисько + неканонічне ім’я», де прізвиська вказують на статуру злодіїв, компенсуючи тим самим відсутність у казці портретних описів. Розглядаючи аналізовану казку як літературну, зазначимо, що система персонажів виявляється традиційною для анімалістичного виду казок, але соціально оновленою відповідно до сучасних норм суспільства.

Назва казки концентрується на основній ідеї та дає змогу читачеві зрозуміти комунікативну мету, пропоновану автором. У цьому разі назва казки слугує образним знаком, що є прагматично вагомим для декодування головної ідеї казки.

Таким чином, віршована казка “What The Ladybird Heard” – сучасна літературна (авторська) казка, створена за допомогою парної схеми римування; односюжетна (проста, коротка або лапідарна), що визначається реалістичністю з елементами надприродного; композиційні складники якої вибудовуються у схему «зачин → зав’язка → кульмінація → розв’язка → щаслива кінцівка»; система персонажів типова для анімалістичної казки, однак дещо осучаснена; імена злодіїв відповідають моделі «прізвисько + неканонічне ім’я»; хронотоп розкриває динаміку розгортання подій у казці відповідно до просторово-часової формули «діяство відбувається у межах одного простору у невизначений час»; назва казки корелює з головною ідеєю; триразові повтори, одночасно схарактеризовують принцип градації і тривимірність казки.

Отримані вище висновки надають підстави для виокремлення «казкар» як типу

«емотивного-Я» ідентичності Дж. Дональдсон як дитячого поета, оскільки спогади з власного життя викликали певні емоції, що стимулювали поетичну діяльність авторки. Ідентифікаційним проектом (термін за D. Laitin (Laitin, 1998: 11)) цієї активності виявляється віршована казка “What The Ladybird Heard”. У цьому разі схема компонентів «емотивного-Я» ідентичності Дж. Дональдсон конструюється таким чином: спогади з минулого → емоції → віршована казка для дітей.

Варто звернути увагу, що віршована казка “What The Ladybird Heard” – «дивовижно смішна» (про що йдеться на зворотній обкладинці видання). Тобто мотиви поета виявляються розвеселити читача, створюючи казку за допомогою рим. Виходячи з положення про те, що ціленастанова автора для створення віршованої казки полягає у розважанні читача з метою викликати позитивні емоції, то складники «емотивного-Я» ідентичності Дж. Дональдсон моделюються таким чином: спогади з минулого → емоції → дивовижно смішна віршована казка для дітей. Маємо можливість виокремити такий тип «емотивного-Я» ідентичності дитячого поета, як «жартівник». Кульмінаційний момент свідчить про реалізацію такого типу «емотивного-Я» ідентичності дитячого поета, як «гуморист». Щаслива кінцівка казки свідчить про актуалізацію й іншого типу – «оптиміст».

Як згадувалося раніше, у Дж. Дональдсон з’явилася ідея про створення історії, в якій тварини репродукують неправильні звуки, щоб пожартувати над злодіями. Саме у кульмінації зреалізовується «жартівник», що у поетичному мовленні автора вербалізується на: фонетичному рівні (за допомогою звуконаслідувань – актуалізується мовленнєва гра); лексичному (за допомогою іменників на позначення фауни і на позначення просторових понять, за допомогою дієслівної лексики на позначення рухової активності, конструкції “verb+preposition of direction” або конструкції “to be+adverb”); синтаксичному (за допомогою окличних конструкцій і прямої мови (“The duck!”, said Hug; “There goes the hog!”, “The sheep! We’re nearly there”, said Len” та ін.), а також імперативних конструкцій (“Be careful not to wake the dog”); стилістичному (за допомогою повторів – деякі звуконаслідування повторюються – репрезентується мовленнєва гра); графічному рівні (за допомогою зображення помилкових звуконаслідувань тварин великими літерами – зреалізовується такий вид гри з формою тексту, як шрифтування).

Нарешті недотепні злодії впали до ставка, хоча чітко дотримувалися свого плану, що з прагматичних позицій можна розглядати як вираження гумористичного ставлення автора до злодіїв-невдах. Гумор актуалізується у поетичному тексті за допомогою окличної конструкції, що виражає підсилення емоційності поетичного мовлення (“And they both stepped into the duck pond – SPLOSH!”), і графічного прийому – написання звуконаслідування великими літерами, що асоціюється зі звуками падіння у воду SPLOSH. Наведене вище свідчить про репрезентацію такого типу «емотивного-Я» ідентичності дитячого поета, як «гуморист».

Щаслива кінцівка загалом несе в собі оптимістичне звучання. Щодо казки “What The Ladybird Heard”, то оптимізм репрезентується у поетичному мовленні за допомогою окличних конструкцій (“Then the cow said “Moo!” and the hen said “Cluck!”/... / And the farmer *cheered*, and both cats *purred*...”), а також лексема *cheer* підсилює почуття того, що все добре. У такий спосіб актуалізується «оптиміст» як тип «емотивного-Я» ідентичності Дж. Дональдсон. Вартим уваги виявляється репрезентація у поетичному тексті казки виду мовної гри з формою тексту – площинне варіювання тексту. Щоразу рядки поетичного тексту аналізованої казки, в яких вербалізуються репродуковані тваринами звуки, розміщуються у дугоподібній формі. До того ж дуга щоразу має різне просторове розташування. Отже, аналізована віршована казка виявляється джерелом ігрового сенсу, що збуджує фантазію дітей і викликає емоційне задоволення від процесу читання казки.

Підсумовуючи аналіз віршованої казки Дж. Дональдсон “What The Ladybird Heard” з метою конституювання такого типу «емотивного-Я» ідентичності дитячого поета, як «казкар», зазначимо, що аналіз охоплював такі аспекти: вид казки, схема римування, сюжет і композиція, система персонажів, хронотоп, кореляція назви, тривимірність та інші ознаки казки, мовно-стилістичні особливості вербалізації «казкар» як типу «емотивного-Я» ідентичності дитячого поета, репрезентація інших типів «емотивного-Я» ідентичності дитячого поета. За аналогічною схемою були проаналізовані й інші поетичні тексти Дж. Дональдсон.

Аналіз віршованих казок та історій Дж. Дональдсон, як і встановлення компонентів «емотивного-Я» ідентичності дитячого поета, постулює такий тип «емотивного-Я» іден-

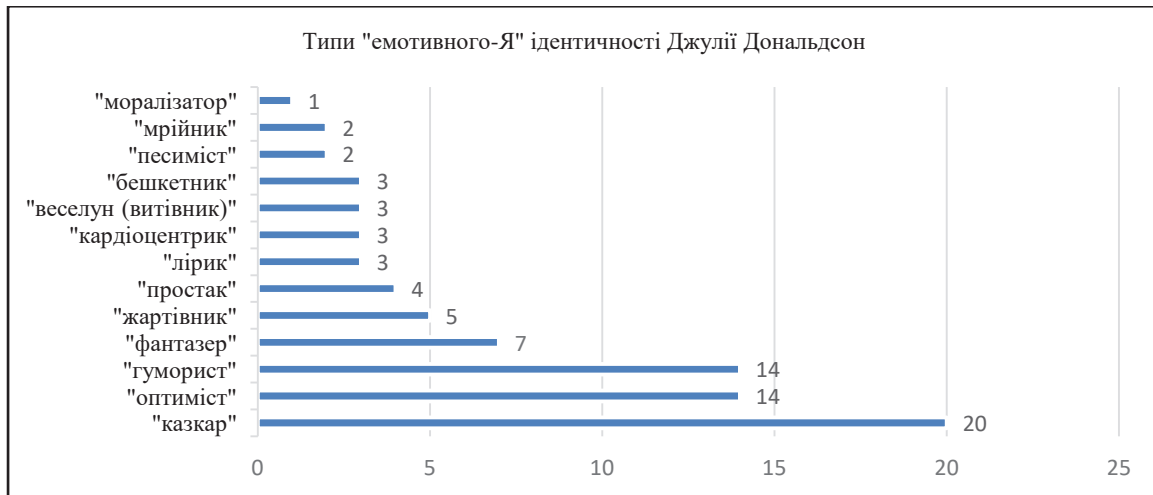

Рис. 1. Кількісне співвідношення типів «емотивного-Я» ідентичності Дж. Дональдсон у дитячому поетичному дискурсі

тичності дитячого поета, як «казкар». Результати аналізу також дають підстави для виокремлення інших типів «емотивного-Я» ідентичності, поміж яких – «оптиміст», «жартівник», «гуморист», «фантазер», «лірик», «песиміст», «кардіоцентрик», «веселун (витівник)», «бешкетник», «моралізатор», «мрійник», «простак».

4. Висновки

Підсумовуючи результати дослідження, зазначимо, що відповідно до принципу емотивного конструювання ідентичності такого дитячого поета, як Джулія Дональдсон, були виявлені когнітивні, афективні і поведінкові компоненти «емотивного-Я», що відповідає схематичній моделі конструювання «С (cognition) → Е (emotion) → А (poetic activity)».

Аналіз фактологічного матеріалу зумовлює виокремлення не лише «казкар» як типу «емотивного-Я» ідентичності дитячого поета, але й інших типів, що актуалізуються у віршованих казках та історіях Дж. Дональдсон. Отримані дані дають змогу встановити співвідношення типів «емотивного-Я» ідентичності Дж. Дональдсон в дитячому поетичному дискурсі. Діаграма, що наведена нижче (рис. 1), пропонує візуальне уявлення про кількісну кореляцію типів «емотивного-Я» ідентичності Дж. Дональдсон як дитячого поета.

Наведена вище діаграма демонструє, що найбільш типовими виявляються «казкар», «оптиміст» і «гуморист» як типи «емотивного-Я» ідентичності Дж. Дональдсон. Визначене вище корелює характеристикам дитячої емоціосфери – бути оптимістичними, веселими, зацікавленими у всьому незвичному. До

того ж стає зрозумілим, що дитячі поетичні тексти Дж. Дональдсон націлені викликати очікувану емоційну реакцію у читачів.

У світлі вищезазначеного стає очевидним, що виокремлені типи потребують їх подальшого висвітлення. До того ж увагу привертають й інші дитячі поетичні тексти Дж. Дональдсон у ракурсі актуалізації типів «емотивного-Я» ідентичності дитячого поета.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бернс Р. Развитие «Я-концепции» и воспитание / пер. с англ. и общ. ред. В.Я. Пилиповский. Москва : Прогресс, 1986. 420 с.
2. Пікалова А.О. Національно-культурні особливості вербалізації дитячих емоцій (на матеріалі англomовної дитячої поезії). *Нова філологія* : Зб. наук. праць. Запоріжжя : ЗНУ, 2012. Вип. 54. С. 87–90.
3. Пікалова А.О. Актуалізація мовностилістичних особливостей англomовних дитячих поетичних текстів відповідно до вікової категоризації. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації : наук. журн. / редкол. : В.П. Казарін (гол. ред.) та ін. Київ, 2018а. Том 29 (68). № 1. С. 42–47.
4. Пікалова А.О. Специфіка змістовного простору англomовного дитячого поетичного дискурсу в проєкції на лінгвістичні особливості. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки* : зб. наук. праць ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». № 7 (321) жовтень. 2018б. С. 18–32.
5. Пропп В.Я. Морфология волшебной сказки. Москва : Лабиринт, 2001. 192 с.
6. Bamberg M., Fina De A., & Schiffrin D. Discourse and Identity Construction. *Handbook of Identity Theory and Research* / eds. S.J. Schwartz et al. Springer Science+Business Media, LLC, 2011. Pp. 177–199.
7. Bucholtz M., & Hall K. Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies*. 2005. Vol. 7 (4–5). Pp. 585–614.

8. Coupland J. Dating advertisements: Discourses of the commodified self. *Discourse and Society*. 1996. № 7. Pp. 187–207.
9. Donaldson J. *What The Ladybird Heard*. London : MacMillan Children's Book, 2010. 32 p.
10. Foucault M. What is an author? *Aesthetics, method, and epistemology* / ed. P. Rabinow. New York : The New Press, 1998. P. 205–222.
11. Gee J.P. *Social linguistics and literacies: Ideology in Discourses*. London : Routledge, 1990. 248 p.
12. Hozhabrossadat S. Linguistic Identities: How Code-switching and/or Code-crossing help constructing solidarity or otherness in multilingual societies. *International journal of English Literature and Culture*. 2015. Vol. 3 (6). Pp. 194–198.
13. Interview with Julia Donaldson. *Shine Magazine*. URL: <https://www.perform.org.uk/shine/2017/05/interview-julia-donaldson/> (дата звернення: 29.01.2018).
14. Interview with Julia Donaldson. *Scholastic Kids Book Clubs*. 2018, June 30. URL: https://clubs-kids.scholastic.co.uk/clubs_content/1472 (дата звернення: 29.01.2018).
15. Laitin D.D. *Identity in Formation: The Russian-Speaking Populations in the Near Abroad*. Cornell University Press, 1998. 418 p.
16. Manuel J., & Morillas M. Extensionalist Semantics, Cognitive Linguistics and Emotion Expressions. *Anglogermanica Online*. 2002–2001. № 1. Pp. 69–76.
17. Norris P. Political activism: new challenges, new opportunities. *The Oxford handbook of comparative politics* / eds. C. Boix & S. Stokes. Oxford : Oxford University Press, 2007. Pp. 628–662.
18. Pikalova A.A. Representation of the Linguistic and Creative Personality of the Author in the English-language Children's Poetic Texts. *Odessa Linguistic Journal*. (2018). Issue 11. Pp. 44–52.
19. Rogers C. *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. New York : Houghton Mifflin Company, 1995. 420 p.
20. Versluys E. The Notion of Identity in Discourse Analysis: Some Discourse Analytical Remarks. *International Tidsskrift for Sprog og Kommunikation*. 2007. Vol. 26. P. 89–99.
21. Walsh J. Julia Donaldson Interview: The Gruffalo Author on How Judi Dench and Busking Helped her Career. *Independent*. 2015, October 3. URL: <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/features/julia-donaldson-interview-the-gruffalo-author-on-how-judi-dench-and-busking-helped-her-on-path-to-a6677376.html> (дата звернення: 23.07.2019).
7. Gee, J.P. (1990). *Social linguistics and literacies: Ideology in Discourses*. London : Routledge.
8. Hozhabrossadat, S. (2015). Linguistic Identities: How Code-switching and/or Code-crossing help constructing solidarity or otherness in multilingual societies. *International journal of English Literature and Culture*, Vol. 3 (6). 194–198.
9. Interview with Julia Donaldson. (2017). In *Shine Magazine*. Retrieved January 29, 2018, from: <https://www.perform.org.uk/shine/2017/05/interview-julia-donaldson/>.
10. Interview with Julia Donaldson. (2018, June 30). In *Scholastic Kids Book Clubs*. Retrieved January 29, 2018, from: https://clubs-kids.scholastic.co.uk/clubs_content/1472.
11. Laitin, D.D. *Identity in Formation: The Russian-Speaking Populations in the Near Abroad*. Cornell University Press, 1998. 418 p.
12. Manuel, J., & Morillas, M. (2002–2001). Extensionalist Semantics, Cognitive Linguistics and Emotion Expressions. *Anglogermanica Online*, 1, 69–76.
13. Norris, P. (2007). Political activism: new challenges, new opportunities. In C. Boix & S. Stokes (Eds.). *The Oxford handbook of comparative politics* (pp. 628–662). Oxford : Oxford University Press.
14. Pikalova, A.O. (2012). Natsionalno-kulturni osoblyvosti verbalizatsii dytiachykh emotsii (na materiali anhlomovnoi dytiachoi poezii) [National and Cultural Features of the Verbalization of Children's Emotions (on the Material of English-Language Children's Poetry)]. *Nova filolohiia* : Zb. nauk. prats. Zaporizhzhia : ZNU, Vyp. 54, 87–90.
15. Pikalova, A.A. (2018). Representation of the Linguistic and Creative Personality of the Author in the English-language Children's Poetic Texts. *Odessa Linguistic Journal*, Issue 11, 44–52.
16. Pikalova, A.O. (2018a). Aktualizatsiia movnostylystychnykh osoblyvostei anhlomovnykh dytiachykh poetychnykh tekstiv vidpovidno do vikovoi katehoryzatsii [Actualization of the linguistic and stylistic features of English-language children's poetic texts according to the age categorization]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnogo universytetu imeni V.I. Vernadskoho*. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii. : nauk. zhurn.; redkol.: V.P. Kazarin (hol. red.) ta in. Kyiv, Tom 29 (68), № 1, 42–47.
17. Pikalova, A.O. (2018b). Spetsyfika zmistovnoho prostoru anhlomovnoho dytiachoho poetychnoho dyskursu v proektsii na linhvistychni osoblyvosti [The specificity of the content space of the English-language children's poetic discourse in the projection of the linguistic features]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Filolohichni nauky: zb. nauk. prats DZ "Luhanskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka", № 7 (321) zhovten, 18–32.

REFERENCES:

1. Bamberg, M., Fina, De A., & Schiffrin, D. (2011). Discourse and Identity Construction. In S.J. Schwartz et al. (Eds.), *Handbook of Identity Theory and Research* (pp. 177–199). Springer Science+Business Media, LLC.
2. Berns, R. (1986). *Razvitie "Ya-kontseptsii" i vospitanie [The Development of "I-concept" and Upbringing]* / per. s ang. i obsch. red. V.Ya. Pilipovskiy. Moscow : Progress.
3. Bucholtz, M., & Hall, K. (2005). Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies*, Vol. 7 (4–5), 585–614.
4. Coupland, J. (1996). Dating advertisements: Discourses of the commodified self. *Discourse and Society*, 7, 187–207.
5. Donaldson, J. (2010). *What The Ladybird Heard*. London : MacMillan Children's Book. 32 p.
6. Foucault, M. (1998). What is an author? In P. Rabinow (Ed.), *Aesthetics, method, and epistemology* (pp. 205–222). New York : The New Press.
18. Propp, V.Ya. (2001). *Morfologiya volshebnoi skazky [Morphology of a fairy tale]*. Moscow : Labyrint.
19. Rogers, C. (1995). *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. New York : Houghton Mifflin Company.
20. Versluys, E. (2007). The Notion of Identity in Discourse Analysis: Some Discourse Analytical Remarks. *International Tidsskrift for Sprog og Kommunikation*, Vol. 26, 89–99.
21. Walsh, J. (2015, October 3). Julia Donaldson Interview: The Gruffalo Author on How Judi Dench and Busking Helped her Career. *Independent*. Retrieved July 23, 2019, from: <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/features/julia-donaldson-interview-the-gruffalo-author-on-how-judi-dench-and-busking-helped-her-on-path-to-a6677376.html>.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2019.
The article was received 30 July 2019

УДК 801.631.5:81'42:82-13(=811.112.2)
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-12>

ОБРАЗ МИРУ В НАРОДНОПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ ЕПІЧНОЇ ПОЕМИ «KUDRUN»)

Романова Наталя Василівна,
доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри німецької та романської філології
Херсонський державний університет
vissensvelt@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7444-3811

У статті представлено результати дослідження природи словесного образу миру народнопоетичного дискурсу в річищі нової галузі філологічної науки – когнітивної поетики. Когнітивна поетика вивчає художню семантику через лінгвокогнітивні стратегії формування й опрацювання предметних у поетичних текстах знань про навколишній світ (реальний чи квазіреальний). За допомогою методики лінгвокогнітивного аналізу словесного поетичного образу (Л.І. Белєхова) виявлено зміст і смисл передконцептуальної, концептуальної та вербальної сторін об'єкта дослідження. Зроблено спробу реконструювати етимологію слова *vride* для найдавнішого періоду існування індоєвропейської прамови, окреслити лінгвокогнітивні механізми створення німецькомовних словесних поетичних образів миру XIII століття, простежити динаміку і розвиток їх смислового наповнення. У процесі зіставлення сучасного й середньовічного понять «мир» з'ясовано, що загальна уява про феномен змінилась у напрямі: «ціле»/«частина». Номен *vride* є праформою **prīta-* зі значенням «розмір» і має місце в інших індоєвропейських (санскрит, латина) та ностратичних (уральська, алтайська, семіто-хамітська, дравідійські, картвельські) мовах. Встановлено, що словесний поетичний образ миру XIII століття викристалізувався в надрах базових (архетипних), конвенційних (стереотипних) та індивідуальних знань етносу, ступінь його новизни залежить від типу лінгвокогнітивного механізму, який лежить в основі внутрішньої форми цього образу. Внутрішня форма показує, що мир – динамічне мисленнєве утворення, в якому синтезуються чуттєво-оцінна й предметно-пізнавальна діяльність медіальної людини, що корелюють із видами поетичного мислення (асоціативним, аналоговим та парадоксальним). Тип лінгвокогнітивного механізму визначено через аналіз лінгвокогнітивних операцій формування словесного поетичного образу в аналізованій епічній поемі. Доведено, що механізми створення словесних поетичних образів миру ґрунтуються на основі лінгвокогнітивних операцій мапування, розгортання, спеціалізації і модифікації, які включають у себе лінгвокогнітивні процедури узагальнення, конкретизації, компресії, комбінації, нарощування. Когнітивним механізмом творення словесного образу виступає архетипна концептуальна схема МИР Є МИЛІСТЬ. Виділено прототипову концептуальну схему МИР Є ЗЛАГОДА, яка зумовила появу двох стереотипних концептуальних схем МИР Є МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ та МИР Є ДРУЖБА, які стали концептуальною основою словесних поетичних образів МИР Є ПОЗИТИВНЕ/НЕГАТИВНЕ ПЕРЕЖИВАННЯ, МИР Є ЖИТТЯ, МИР Є НЕГАТИВНИЙ АРТЕФАКТ, МИР Є НАСИЛЛЯ, МИР Є ДВОСТОРОННЯ ЗГОДА, МИР Є ВИБІР, МИР Є НЕГАТИВНА ЕМОЦІЯ, МИР Є ВЛАСТИВІСТЬ, МИР Є САКРАЛЬНІСТЬ, МИР Є ТАБУ, МИР Є БЛАГАННЯ, МИР Є ОЦІНКА, МИР Є ЕТИКЕТ.

Ключові слова: мир, корінь, новий образ миру, словесний поетичний образ, лінгвокогнітивний механізм, концептуальна схема.

IMAGE OF PEACE IN FOLK POETIC DISCOURSE (CASE STUDY OF GERMAN EPIC POEM “KUDRUN”)

Romanova Natalya Vasylivna,
Doctor in Philological Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of German and Romance Philology
Kherson State University
vissensvelt@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7444-3811

The results of the study of the nature of the verbal image of the world of folk poetical discourse in the field of a new branch of philological science – cognitive poetics are presented in the article. Cognitive poetics studies artistic semantics through linguistic cognitive strategies for the formation and elaboration of knowledge about the outside world (real or quasi-real), embodied in poetic texts. Using the method of cognitive perspective analysis of verbal poetic image (L.I. Belehkhova), the content and meaning of pre-conceptual, conceptual and verbal sides of the object of the study were revealed. An attempt was made to reconstruct the etymology of the word *vride* for the most ancient period of Indo-European speech, to outline

the linguistic-cognitive mechanisms of the creation of German-speaking verbal poetic images of the 13th century, to trace the dynamics and development of their semantic content. In the process of juxtaposition of modern and medieval concepts of "peace" it is found out that the general conception of the phenomenon has changed in the direction: "whole"/"part". Nomen *vride* is a **prīta*- form with the meaning of "size" and occurs in other Indo-European (Sanskrit, Latin) and Nostratic (Uralic, Altaic, Semitic-Hamitic, Dravidian, Kartvelian) languages. It is established that the verbal poetic image of the world of the XIII century was crystallized in the bowels of basic (archetypal), conventional (stereotype) and individual knowledge of ethnicity, the degree of its novelty depends on the type of linguistic-cognitive mechanism underlying the internal form of this image. The inner form shows that the world is a dynamic mental formation, which synthesizes sensory-evaluative and object-cognitive activity of the medial person, which correlates with the types of poetic thinking (associative, analogue and paradoxical). The type of cognitive mechanism is determined through the analysis of cognitive operations of formation of verbal poetic image in the analyzed epic poem. It is proved that the mechanisms of creation of verbal poetic images of the world are based on cognitive operations of mapping, deployment, specialization and modification, which include cognitive procedures of generalization, concretization, compression, combinations, extensions. The cognitive mechanism of creating a verbal image is the archetypal conceptual concept of WORLD IS MERCY. Highlight prototypovu conceptual scheme peace is harmony, which led to the emergence of two stereotypical conceptual schemes peace is interpersonal relationships and PEACE is friendship, which became the conceptual basis of verbal poetic images peace is positive / negative experiences, peace is life, peace is negative artifacts peace is violence, PEACE IS A BILATERAL AGREEMENT, PEACE IS A CHOICE, PEACE IS A NEGATIVE EMOTION, PEACE IS A PROPERTY, PEACE IS A SECRET, PEACE IS A TABLE, A PEACE IS A EVALUATION, A PEACE IS AN EVALUATION, A PEACE IS A ESTIMATE.

Key words: peace, root, new image of the world, verbal poetic image, cognitive mechanism, conceptual scheme.

1. Вступ

У рамках сучасної когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістичних знань виокремлюють порівняно нову галузь – когнітивну поетику (Tsur, 1992), представники якої досліджують художню семантику в площині ментальних процесів (Белєхова, 2002), що, безумовно, сприяє уточненню характеру взаємодії між мовою та мисленням (Воробєва, 2000).

Одним із ключових понять когнітивної поетики є словесний поетичний образ (далі – СПО), тлумачення якого зводять до тривимірної величини, що має «передконцептуальну, концептуальну й вербальну іпостасі» (Белєхова, 2018: 172). Кожна з наведених іпостасей містить знання про навколишній світ, кодування і декодування яких забезпечують архетипи, концептуальні схеми та прості/складні синтаксичні конструкції (словосполучення або прості/складні речення) (там само).

У нашому дослідженні об'єктом постає СПО миру. Сучасне визначення **миру** зводять до відсутності «незгоди, ворожнечі, сварок, суперечок, збройної боротьби між народами, державами», мирної праці, символіки, угоди «сторін, що воюють між собою, про припинення воєнних дій», фізичної рівноваги (*спокій*), беззвуччя (*тиша*), структурного компонента фразеологічної одиниці (НТСУМ, 2, 2003: 187), врегульованих політично й юридично умов проживання усередині країни, роду або спільноти чи стосунків між більшістю держав, антоніма війни (WAHRIG, 2012: 376). Для медіальної людини **мир** – *vride*, *vrit*, *fride* є спільною діяльністю (*злагода*), тривалістю відсутності конфліктів

(*перемир'я*), рівновагою а) фізичною (*спокій*) і б) соціальною (*безпека*), безпечним місцем (*захист* (від когось, чогось), психологічною категорією (*покута*), простором і локусом (*обгородження, ізольований/е простір/місце, область*) (Lexner, 1974: 298), почуттям (*любов*) (Hirt, 1921: 230). Таке розмаїте розуміння *миру* в Середні віки пояснюємо формуванням нової психології (Львовчкіна, 2002: 43), що визривала в надрах трьох культур: неіндоєвропейської (ямної з матріархатом на чолі, осілим способом життя), індоєвропейської (курганної із типовими рисами патріархату, кочовим способом життя) і германської (племінної зі змішаним варіантом – патріархально-матріархальним, міграційно-осілим способом життя) (Таранець, 2009: 20–48, 126, 139, 144). Доведено, що до найбільш виражених рис германців належать раціональність, інтелектуальність, духовність, чуттєвість, емоційність, соціальна зорієнтованість, творчість (Романова, 2017: 76–78).

Звернення до германської назви *миру* – **fribuz* – показує, що в її основі лежать ідеї позитивного ставлення індивіда до об'єктивної реальності та прихильності до когось, чогось (Левицький, 1, 2000: 174). Передбачають, що германський корінь **fribu-* позначав «щільність локалізації людей» (KLUGE, 1999: 286). Трудність вирішення зазначеної проблеми полягає в тому, що найменування *миру* в німецьких писемних пам'ятках представлені на етапі абстрактних мовних одиниць, а не конкретних найменувань. Використовуючи основні положення Енергетичної теорії мовлення (Таранець, 2014: 17–32), можна реконструювати індоєвропейський корінь для гер-

манського **friþu-* у вигляді **prīta-* (за законом Грімма іє. **p* > герм. **f*, іє. **t* > герм. **p*). Кінцеве *-ta* має значення «ділити/об'єднувати», початкове **prī-* «великий/малий» (Таранець, 1999: 48, 51). Іє. форма **prīta-* співвідносила, очевидно, з уявленням про розмір: щось велике ділили, мале об'єднували. Такий корінь трапляється в дінд. *prthá* «1) долоня; 2) назва міри довжини» (Кочергина, 1987: 405), у лат. *prētiōsus* «1) цінний, дорогий, чудовий; 2) той, що витрачає багато грошей, дорого платить; 3) дорогий, дорого коштує» (ЛРС, 1961: 543), у ностратичних мовах зокрема урал. *pera* «задня частина», *per* «передній край», алт. *p'era* «нижній край», с.-х. *pr* «край, вершина», драв. *pir* «задній край», картв. *pir* «передній край» (Иллич-Свитыч, 1971: 27). Спорідненим за формою є етнонім *пруси*, який гіпотетично походить із ранньоіндоевропейського **kara-/kala-* «арії» (Таранець, 2004: 33). Арії, як зауважує дослідник, – це племена, «які від осілого способу життя і заняття землеробством перейшли до широких міграцій, що супроводжувалися війнами і різними воєнними катаклізмами» (Таранець, 2004: 28). Таким чином, проведений аналіз дає змогу прийняти походження германського кореня **friþu-* із іє. **prīta-*, що позначав розмір, а також дійти висновку, що германці сприймали мир горизонтально. Горизонтальне положення символізує жіноче начало, середину, нутрощі, гармонію, порядок, земне існування, землю (Маковский, 1996: 267, 269).

Феномен миру досліджують із позицій філософії (Фролова, 2005), політології (Федина, 2010), зіставної семантики (Смерчко, Куцик, 2011), філології (Соколовська, 2013), концептології (Худолій, 2014), юриспруденції (Остапенко, Ряшко, 2015), журналістики (Вільчинська, 2019), що свідчить про його універсальність, багатогранність і багатовимірність. Усе це зумовлює актуальність вибору нашої теми. Крім того, розглядаючи СПО миру в контексті народнопоетичного дискурсу, ми реконструюємо не лише його авторське бачення (Лісняк, 2018), а й вилучаємо приховані смисли, що сприяють формуванню і корегуванню уявлень читача про мир німецької дійсності XIII століття.

Мета статті – визначити лінгвокогнітивні механізми формування СПО миру в народнопоетичному дискурсі.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання: 1) уточнити поняття «народнопоетичний дискурс», 2) виділити всі контексти, що маніфестують

СПО миру в народнопоетичному дискурсі, 3) окреслити смислове наповнення СПО миру в емпіричному матеріалі.

2. Методи та методики дослідження

Вибір методів і методик дослідження СПО миру зумовлений метою і завданнями студії. Вихідними положеннями для статті стали ідеї про аналогове мапування як механізм формування концептуальної метафори та метонімії (Freeman, 2000), концептуальна інтеграція ментальних просторів (Fausonnier, 1994), що веде до появи нових (емергентних) когнітивних структур (Fausonnier, Turner, 1998). Виокремлення прямих і образних номінацій, які актуалізують пошукуваний об'єкт, здійснено через інтерпретаційно-текстовий аналіз. Використання стилістичного аналізу дає змогу встановити конотацію прямих і образних номінацій миру в межах поетичного контексту. Концептуальний аналіз передбачає реконструкцію концептуальних метафор та метонімії, що лежать в основі творення СПО миру. Семантичний аналіз орієнтовано на виявлення знань, опрідметнених у семантиці образних засобів через дії лінгвокогнітивних операцій і процедур, задіяних у формуванні образу миру. Методика реконструкції ментальних просторів спрямована на розкриття механізмів створення новизни СПО миру.

3. Дискурс та його різновид – народнопоетичний дискурс

У теорії дискурсу виокремлюємо модифіковано три підходи: текстовий, процесуальний, комплексний (Безугла, Романченко, 2013: 22–24). Представники текстового підходу ототожнюють дискурс із сукупністю текстів певної тематики, текстом загалом або фрагментом тексту, в межах процесуального підходу дискурс протиставляють тексту як «своєму знаковому продукту», в річищі третього підходу дискурс і текст є цілісністю мови й мовлення (там само).

Всі три підходи прийнятні для нашого дослідження, проте основним є третій, оскільки в ньому інтегровано перший і другий, що суттєво розширює наші можливості щодо пояснення утворення і функціонування СПО миру.

Дискурс визначаємо слідом за цитованими вище авторами як зафіксовану на письмі мисленнєво-мовленнєву комунікативну діяльність у широкому контексті (ситуативно-комунікативному, соціокультурному, когнітивно-психологічному) (там само: 25). Стосовно **народнопоетичного дискурсу**, то його виділяємо за жанровою, змістовою та інтенційною

ознаками. Жанр, як відомо, визначає функції стилістичних засобів і прийомів, що є «будівельним матеріалом» СПО (Тыняков, 1977: 257), зміст висвітлює коло інтересів, світогляд, ідіостиль письменника (Ахманова, 1969: 445; Наумов, 2006: 24), інтенція реалізує «комунікативний намір адресанта (осмислений чи інтуїтивний)» (Бацевич, 2004: 326).

4. Образ миру в епічній поемі «Kudrun»

Образ миру в «Kudrun» будують на основі припинення ворожнечі між сусідами. Миротворцем виступає молодше покоління – королівський син Гаген, якого визволив із полону недруг батька – вельможний граф сальмейський (Kudrun, 1867: 35): *Hagene hiez genædic den von Garadê sîn // den künic und al die liute durch den willen sîn, // daz er in vergæbe schaden unde schulde. // Hagene der junge der gewan den bilgerînen hulde* (158-а строфа). «Тем временем наследник настойчиво просил, // Чтоб Зигебанд соседям на радостях простил // Все прежние обиды и чтоб не помнил зла // В честь сына пилигримам дарована милость была» (Кудруна, 1984: 30).

У наведеному прикладі мир вербалізовано формально в 1-му і 4-му рядках строфи, що містять поетичні метонімію і метафору. Концептуальна метонімія ЧАСТИНА (Гаген) замість ЦІЛОГО (королівська родина Ірландії) втілена в СПО «*Hagene hiez genædic den von Garadê sîn*» – «Тем временем наследник настойчиво просил» і концептуальна метафора МИР – МИЛІСТЬ закарбована в СПО «*Hagene der junge der gewan den bilgerînen hulde*» – «В честь сына пилигримам дарована милость была». Тобто мир є результатом прохання молодої людини, звільненої з полону. Важливими причинами звільнення є віросповідання (християнство), статус полоненого (спадкоємець престолу) та форма полону (безлюдний острів). Впадає у вічі алгоритм соціалізації звільненої молоді (Гагена й трьох королівських дочок із різних куточків Землі – Індії, Португалії і Ізерланда). Залучають чоловічий мандрівницький одяг, вишукані страви та спілкування із ватажком рятівників. Очевидною є практична діяльність, спрямована на актуалізацію «культурної» та «генетичної пам'яті». «Культурна пам'ять» формується у річищі культури лінгвостільності, «генетична» успадковується і передається через молекули нуклеїнової кислоти (ПС, 1982: 84, 117–118, 33). Створення «цивілізаційних» умов передбачає готовність і подальшу адаптацію морально й духовно «незіпсованої» молоді до соціокультурних змін, до заміни

«старих, хаотичних» звичок на «нові, впорядковані», до розхитування попередньої системи цінностей та трансформації поведінки.

Повертаючись до особливостей формування образу миру, наголосимо, що СПО 2-го рядка «*den künic und al die liute durch den willen sîn*» – «Чтоб Зигебанд соседям на радостях простил» пов'язаний із поняттям «бажання», СПО 3-го *daz er in vergæbe schaden unde schulde* – «Все прежние обиды и чтоб не помнил зла» репрезентує поняття «прощення», без яких уявити мир неможливо. Психологи вбачають у бажанні «важливий момент психічного стану особистості, який передує її поведінці і діяльності» (ПС, 1982: 19), прощення апелює до рівня духовного розвитку людини (НТСУМ, 3, 2003: 65). У цьому контексті мир є результатом не лише гуманного вчинку можновладця, а й його особистісних рис, у тому числі, мудрість, толерантність, розважливність, почасти м'якість. Слова і словосполучення, що беруть участь у творенні СПО миру, належать до оцінно-емоційного *genædic, vergæbe schaden unde schulde* і психологічного *willen, gewan hulde* вокабулярів.

Необхідно зауважити, що **бажаний мир** скріплюють психологічно (цілуванням) і матеріально (відшкодуванням збитків), зіштовхують емоційно (гедоністичні емоції проти глоричних), трансформують соціально-культурно (у дружбу) *Dô der künic mit küsse versuonde sînen zorn, // dô muoste man in gelden swaz sie heten verlorn, // daz was ir frume vil grôziu und was mich Hagenen êre. // sît wûrdên sie vînde mit dem von Irlande nimmer mêre* (159-а строфа). «Правитель целованьем желанный мир скрепил // И щедро гарадейцам убытки возместил, // Что было им на пользу, а Хагену во славу. // С тех пор связала дружба одну и другую державу». Отже, створюють новий образ миру, **контрастивний**. Його поява детермінована руйнуванням архетипної схеми МИР Є МИЛІСТЬ на нову концептуальну схему МИР Є ДРУЖБА. Доведено, що уявлення германців про дружбу тотожне прихильності та керованим людьми позитивним стосункам, а не божому дару, «як декларує релігія» (Дягілева, 2012: 152). При цьому розрізняють справжню (ідеальну), корисливу й фальшиву дружбу. Справжню дружбу характеризують міцні стосунки, на які «не впливають жодні зовнішні обставини» чи випробовування, її ознаками є вірність, безкорисливість, надійність, душевна щедрість, духовність, корислива дружба залежить від

певних обставин, вона, як правило, короткотривала, селективна (приязне «ставлення до представників фауни»), оціннісна (негативна оцінка), предметна (друзями «можуть вважатися навіть сигарети»), фальшива дружба потребує перевірки часом, матерією, вона «постає в образі тендітної й вразливої субстанції», живиться лестощами, оманною, неправдою, паразитує на інших (Дягілева, 2012: 151, 156–160). За таких міркувань мир може бути **справжнім, корисливим і фальшивим**. Об'єктивують такий мир реорганізованими синтаксичними структурами, що вмотивовано розширенням когнітивно-семантичного простору, увиразнення якого простежуємо через уживання прийменників із номінативними одиницями *mit küsse, in gelden*, конвергенцію (скупчення) синсемантичної лексики *mit dem von [Irlande]*, повтор вказівного прислівника *Dô, dô*, зштовхування індикатива претерита *versuonde, muoste, wúrdén, was (2)* і кон'юнктива плюсквамперфекта *heten verlor*. Парадоксальність мислення відображено як мапування позитивних ознак емоцій на негативні *mit küsse – zorn*, внаслідок чого *мир є не лише відчуття безпеки, а й подолання гніву на шляху до нього «versuonde»*.

Новим за змістом СПО миру є образ-метонімія *ob uns der wilde Hagene niht mit gemache welle // lâzen rîten* (255-та строфа, 4-ий рядок). «Коль не отпустит с миром из Эйре нас витязь // могучий». У ньому поетична уява, художня думка виражені конкретними словосполученнями *der wilde Hagene* й словами *rîten* та абстрактними словосполученнями *mit gemache welle* й словами *lâzen*. Інакше кажучи, СПО має суб'єктно-об'єктну структуру, в якій суб'єкт осмислюють через абстрактні сутності. Метонімія, що його створює, мінлива й динамічна, адже характерна риса Гагена *wilde* маніфестує не лише ступінь вияву емоції гніву, жорстокості й нещадності, а водночас емоцію страху та надзвичайну фізичну силу (Lexer, 1974: 321). Концептуальна метонімія ЧАСТИНА (негативна риса характеру людини) замість ЦІЛОГО (людина) зумовлена асоціацією понять ознаки й носія цієї ознаки. Очевидним є намагання подолати синкретизм міжособистісних стосунків «Ми – Він» і моральної свідомості із зовнішнім проявом поведінки можновладця, разом із тим перейти від суспільного іміджу – «негативне обличчя» до культурно-психологічного – «негативна ввічливість». Сказане вище знаходить формальне вираження у вживанні сполучників

протиставлення *ob*, особових займенників *uns*, означених артиклів *der*, заперечення *niht*, словосполучення *gemache welle* зі значенням «мир», модального дієслова *lâzen*, рамкової конструкції. Поет конструює образ миру за допомогою поєднання результатів фізичної дії *gemache* і психічної *welle*, підносячи результати цих видів людської діяльності до безпеки скаузованого руху життя *lâzen rîten*. Піднесеність людської діяльності виникає, насамперед, через знання про психологічний портрет правителя та обмеженість досвіду щодо взаємин підлеглих із останнім, а не як естетична функція поезії. Знання постають тут як суб'єктивні – розповідь одного із численних родичів-наставників, васалів – Вате, а обмеженість чи відсутність досвіду як об'єктивні – щонайменше сто лицарів. У зв'язку з цим з'являються емоції сумніву, невпевненості, страху, що, своєю чергою, породжують **обережність**, тобто психологічну рису людини, здатної «до контролю своїх вчинків», та **тактовність** – «почуття міри» (ПС, 1982: 107–108, 188). Отже, мир є природною складовою частиною особистості. Особистість розглядаємо як людину з усіма її людськими якостями в системі суспільних зв'язків і відносин, що розуміє свою соціальну роль, виконує її вільно, зацікавлено або, навпаки, вимушено й формально (Орбан-Лембрик, 2004: 109).

Виділяємо і варіант СПО миру як позитивної риси характеру короля *ich sol den fride dîn // haben* (363-тя строфа, 1-ий рядок, початок 2-го). «Но будь великодушен». Механізмом творення є також метонімія. Її концептуальна модель має такий вигляд: ЧАСТИНА (позитивна риса характеру людини) замість ЦІЛОГО (людина). Перенесення відбувається за функціональними ознаками: Король – «гарант» справедливості та спокійного життя в межах певної території, захисник усього населення, тому йому приписують владу над фізичним, психологічним, психічним, моральним станами *fride dîn*. Королівська влада має вербальну символіку, як-от наприклад, наказ, розпорядження, припис тощо. Мовленнєвим маркером королівської влади є модальне дієслово *sol*, що разом із дієсловом *haben* має значення непрямого спонукання до зміни психологічного й емоційного станів. Виявляємо не лише подолання синкретизму міжособистісних стосунків у межах формули «Я – Ти» і моральної свідомості із зовнішнім проявом поведінки можновладця, а й перехід від суспільного іміджу –

«позитивне обличчя» до культурно-психологічного – «позитивна ввічливість».

Подальший розвиток образу миру простежуємо в 367-й строфі, де йдеться про навчальний поєдинок між Вате й Гагеном *Dô sie den fride liezen beliben under wegen, // der sal begunde diezen von ir beider slegen. // swaz sie anders tæten, in möhte sîn gelungen. // ir schirmen was sô swinde daz in die swertes knöphe // hine sprungen.* «Окончить миром встречу они не соглашались, // От грома их ударов чертоги содрогались, // Так сильно ударили противники лихие, // Что наземь отлетели наверхья мечей золотые».

У наведеному прикладі аналізований СПО будують за принципами мелопейї (слів із музикальними властивостями), фанопейї (слів із візуальною картинкою) (Pound, 1975) та оксюморона. Лексема *diezen* «гучно звучати, лунати, шелестіти, шарудіти; підніматися, посилюватися (про звук)» бере участь у творенні **аудіального** образу миру, лексема *schirmen* зі значенням «захищатися щитом» і словосполучення *hine sprungen* зі значенням «зіскочити вниз» – у **візуальному**, відповідно, оксюморон *fride liezen beliben under wegen* розкриває **парадоксальність миру**: укладання *liezen beliben* і порушення *liezen wegen*. Об'єкт першого образу миру укладання стає суб'єктом другого – *порушення*. СПО, що не містить диференціації на реальне й уявне, пряме й переносне, характеризується переходом від одного образу до другого і разом із тим є цілісним образом, називають метаболою (Белехова, 2005: 175). Його появу тлумачать через художній спосіб відображення життя – «від дієгезису до семіозису, що означає прагнення поета створити єдність із протилежностей, об'єднати фрагменти в цілісність, відтворити ГАРМОНІЮ через інтеграцію сутностей образу шляхом відшукування та сплетення їх архетипних характеристик за допомогою конвергенції різних тропів і стилістичних прийомів» (там само: 176).

Загалом, СПО миру існує не сам по собі, а в ряду других зовнішньо різних, але в глибинному смислі схожих між собою образів. Наприклад, СПО «*er'n bringe ez z'einer suone*» (432-га строфа, 3-й рядок). – «Мириться с нами хочет могучий государь» входить до ряду аналогічних йому I. «*der strît wænet scheiden. swie harte grimmen muot*» (525-та строфа, 2-й рядок). – «Везде кричали: «Мира!» – его хотелось всем», II. «*deiz redet ûf eine suone Hagene der vil rîche*» (533-тя строфа, 3-й рядок). – «Что мой король и

Хаген поладили друг с другом», III. «*mit aller hande liebe wolde // bringen*» (633-я строфа, 4-й рядок). – «жить в мире и дружбе // с соседом», IV. «*der fride ist ungetân*» (652-га строфа, 1-ий рядок). «Но мир не заключён», V. «*daz ich den haz willscheiden von dir und mînem künne*» (662-га строфа, 3-ий рядок). – «Теперь отца осталось мне примирить с тобою», VI. «*dâ sul wir fride lân // den von Môrlande, dem künige und sîm' gesinde*» (826-га строфа, 2-ий і 3-ий рядки). – «Нам мир, – ответил Вате, – придётся заключить // С владыкой мавританским. Мы соберёмся с силой», VII. «*ich will mit niemen dingen wan nâch mînen êren*» (832-га строфа, 3-ий рядок). – «Пусть мир, но мир почётный согласен // заключить я», VIII. «*unz wir mit unsern vînden uns versüenen oder aber gestrîten*» (839-та строфа, 4-ий рядок). – «Пока мы мир с врагами решим примиреньем иль битвой», IX. «*daz sie des koufes sît niht gerten mêre*» (860-та строфа, 4-ий рядок). – «и мир заключать не желали», X. «*des frides niht engerten*» (833-тя строфа, 3-й рядок). – «О мире хегелинги нимало не радели», XI. «*ir sult mit siten guoten sîn bî mîner frouwen*» (1044-та строфа, 3-ий рядок). – «Так мирно пребывайте с моей сестрою вместе», XII. «*des bitent iuch die minniclichen meide*» (1490-та строфа, 4-ий рядок). – «Прекрасные дамы возносят о мире молитву», XIII. «*der dâ wolde scheiden*» (1493-тя строфа, 2-ий рядок). – «Что рухнул миротворец», XIV. «*froun Hildén umb' fride bâten*» (1594-та строфа, 4-ий рядок). – «Пришли к хозяйке девы просить для воителя мира», XV. «*Ich wæne als grôziu süene*» (1644-та строфа, 1-ий рядок). – «Прочней и лучше мира», XVI. «*wie sie gescheiden wæren*» (1691-ша строфа, 3-ий рядок). – «Как мирно хегелинги с норманнами простились». Схожість пояснюємо тим, що у всіх наведених образах мир асоціюється із людськими стосунками або оцінкою останніх. Змінюється лексичний склад образів, основа для порівняння, але вони мають одну спільну концептуальну модель, яка поєднує їх у прототипі категорії, що класифікуються таксонімічно. Наведемо приклади цих категорій: I – МИР Є ПОЗИТИВНЕ ПЕРЕЖИВАННЯ; II – МИР Є ЗЛАГОДА; III – МИР Є ЖИТТЯ; IV – МИР Є НЕГАТИВНИЙ АРТЕФАКТ; V – МИР Є МІЖСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ; VI – МИР Є НАСИЛЛЯ; VII – МИР Є ДВОСТОРОННЯ ЗГОДА; VIII – МИР Є ВИБІР; IX – МИР Є НЕГАТИВНЕ ПЕРЕЖИВАННЯ; X – МИР Є НЕГАТИВНА ЕМОЦІЯ; XI – МИР Є ВЛАСТИВІСТЬ; XII – МИР Є

САКРАЛЬНІСТЬ; XIII – МИР Є ТАБУ; XIV – МИР Є БЛАГАННЯ; XV – МИР Є ОЦІНКА; XVI – МИР Є ЕТИКЕТ.

Зауважимо, що до прототипової категорії належить порівняно повна схожість із моделлю, інші члени входять до категорії за принципом сприймаючої подібності (Langacker, 1987: 60, 371). У класичній семантиці схожість визначають за кількістю загальних властивостей або ознак об'єктів, що порівнюються (Lakoff, 1987: 553). Беручи до уваги зазначені вище ідеї, виділяємо «центр» і «периферію». Центр репрезентують ті СПО, що найбільш повно відповідають певній концептуальній моделі (II – МИР Є ЗЛАГОДА), периферію – СПО, що різняться деяким набором ознак, не характерних зразку (всі інші концептуальні моделі, а саме: I, III–XVI). Виокремлюють ближню і дальню периферії (Дельва, 2015: 11). Ближню периферію формують «гіпоконцепти з меншою чуттєво-наочною конкретністю, яким притаманні бінарні оцінні характеристики як відображення дуальної природи людини і буття», дальню – «гіпоконцепти з певною етнокультурною специфікою, з характерною приналежністю до національної свідомості» (там само). У контексті студії ближня периферія репрезентована концептуальними діадами: МИР Є НЕГАТИВНА/ПОЗИТИВНА РИСА ХАРАКТЕРУ, МИР Є ПОЗИТИВНЕ/НЕГАТИВНЕ ПЕРЕЖИВАННЯ, дальня охоплює ЖИТТЯ, оцінку АРТЕФАКТІВ, ЕМОЦІЙ та ЗГОДИ, МІЖСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ, НАСИЛЛЯ, ВИБІР, ВЛАСТИВІСТЬ, САКРАЛЬНІСТЬ, ТАБУ, БЛАГАННЯ, ОЦІНКУ, ЕТИКЕТ.

5. Висновки

Образ миру в народнопоетичному дискурсі є складним лінгвокогнітивним текстовим конструктом, що об'єктивує знання етносу про емоційну сферу, поведінку, ставлення до навколишнього світу, риси характеру, стиль життя, оточення, духовність, етикет можновладної людини XIII ст. «Прояснення» змісту миру здійснює архетип РОЗМІР, що трансформується у прототипову схему МИР Є ЗЛАГОДА завдяки метафоричному осмисленню поняття «мир» в термінах соціальної психології через проектування спільних ознак та властивостей, притаманних царині миру і царині людини. Прототипова концептуальна схема МИР Є ЗЛАГОДА через її повторення у поетичних творах укорінилась у художній свідомості та зумовила появу двох стереотипних концептуальних схем:

МИР Є МІЖСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ та МИР Є ДРУЖБА, які стали концептуальною основою СПО: МИР Є ПОЗИТИВНЕ/НЕГАТИВНЕ ПЕРЕЖИВАННЯ, МИР Є ЖИТТЯ, МИР Є НЕГАТИВНИЙ АРТЕФАКТ, МИР Є НАСИЛЛЯ, МИР Є ДВОСТОРОННЯ ЗГОДА, МИР Є ВИБІР, МИР Є НЕГАТИВНА ЕМОЦІЯ, МИР Є ВЛАСТИВІСТЬ, МИР Є САКРАЛЬНІСТЬ, МИР Є ТАБУ, МИР Є БЛАГАННЯ, МИР Є ОЦІНКА, МИР Є ЕТИКЕТ. СПО миру корелює з художньою свідомістю і видами поетичного мислення (синкретичним, аналоговим, асоціативним, парадоксальним). Види поетичного мислення впливають на характер СПО миру через використання експресивних засобів і стилістичних прийомів. Виявлені типи СПО миру збігаються із теоретично можливими, а саме: архетипними, стереотипними й ідіотипними. Архетипні СПО втілюють міфологічні, біблійні і фольклорні знання про мир, стереотипні тотожні оцінки знань про мир і його особливості, ідіотипні репрезентують трансформовані або художньо переосмислені знання про мир.

Перспективним вважаємо розгляд образу миру в «Пісні про Нібелунгів», його порівнянні зі СПО миру гомерівського епосу, а також у сучасних художніх німецькомовних творах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. Москва : Советская энциклопедия, 1969. 571 с.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
3. Безугла Л.Р., Романченко І.О. Лінгвопрагматика дискримінації у публіцистичному дискурсі. Харків : ФОП Лисенко І.Б., 2013. 182 с.
4. Белехова Л.І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : автореф. дис. ... д-ра філол. Наук : 10.02.04. Київ, 2002. 34 с.
5. Белехова Л. Мімезис і дієгиз в образному просторі текстів американської поезії. *Лінгвістика*. Херсон : Видавництво ХДУ, 2005. Вип. 1. С. 171–177.
6. Белехова Л.І. Кенотипные словесные образы в американской поэзии: лингвокогнитивный аспект. *Функциональная лингвистика*. Симферополь : Издательство КРИПО, 2011. № 2. Т. 1. С. 46–58.
7. Белехова Л.І. Стереотипні словесні поетичні образи в американському дискурсі: комунікативно-прагматичний аспект. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. Вип. 138. С. 12–19.
8. Белехова Л.І. Різномасштабне дослідження поетичного мовлення. Херсон: Айлант, 2018. 184 с.
9. Вільчинська Т. Специфіка лінгвалізації концепту «МИР» у мас-медійному тексті. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія:*

- Журналістика*. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2019. Вип. 45. С. 299–307.
10. Вороб'єва О.П. Сюжетное напряжение сквозь призму конфликта ментальных пространств (опыт концептуального анализа). *Когнитивная семантика* : Материалы второй международной школы-семинара. Тамбов : Издательство ТГУ, 2000. Ч. I. С. 123–125.
 11. Дельва О.В. Художній образ «маленької людини» у творах О'Генрі та Дж. Джойса: лінгвокогнітивний та комунікативно-прагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Херсон, 2015. 20 с.
 12. Дягілева Ж.А. Фразеологічні засоби вербалізації концепту FREUNDSCHAFT в німецькій мові: семантичний і структурний аспект. *Німецька фразеологія в Україні*. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2012. С. 148–163.
 13. Иллич-Свитыч В.М. Опыт сравнения ностратических языков. Введение. Сравнительный словарь (1–3). Москва : Наука, 1971. Т. 1 (в – к). 370 с.
 14. Кочергина В.А. Санскритско-русский словарь. Москва : Издательство «Русский язык», 1987. 944 с.
 15. Левицкий В.В. Этимологический словарь германских языков в трёх томах. Черновцы : Рута, 2000. Т. 1. 263 с.
 16. Лісняк Н.І. Репрезентація понять *віра* й *надія* у народно-поетичному дискурсі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство*. Тернопіль : ТНПУ, 2018. Вип. 49. С. 66–74.
 17. ЛРС. Латинско-русский словарь / сост. А.М. Малинин. Москва : Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1961. 764 с.
 18. Львовичкіна А.М. Етнопсихологія. Київ : МАУП, 2002. 144 с.
 19. Маковский М.М. Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках. Москва : Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1996. 416 с.
 20. Наумов В.В. Лингвистическая идентификация личности. Москва : КомКнига, 2006. 240 с.
 21. НТСУМ. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконті, 2003. Т. 2: К – П. 928 с.
 22. НТСУМ. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконті, 2003. Т. 3: П – Я. 864 с.
 23. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: У 2 кн. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. Київ : Либідь, 2004. 576 с.
 24. Остапенко О.І., Ряшко В.І. Кант: війна і мир. Важкий шлях до вічного миру. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. № 813. С. 209–214.
 25. ПС. Психологічний словник / за ред. В.І. Войтка. Київ : Вища школа, 1982. 216 с.
 26. Романова Н.В. Поетичні погляди давніх германців на світ та емоції: семантико-етимологічне дослідження. Херсон : Айлант, 2017. 180 с.
 27. Смерчко А., Куцик О. Відбиття антиномії мир – війна у фразеології (на матеріалі української та російської мов). *Молодь і ринок*. 2011. № 11 (82). С. 87–91.
 28. Соколовська С.Ф. Способи концептуалізації художньої картини світу Б. Брехта. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2013. Вип. 3 (69). С. 291–295.
 29. Таранец В.Г. Энергетическая теория речи. Одесса : Печатный дом, 2014. 188 с.
 30. Таранец В.Г. Походження поняття числа і його мовної реалізації (до витоків індоєвропейської прамови). Одеса : АстроПринт, 1999. 116 с.
 31. Таранец В.Г. Арії. Слов'яни. Руси: Походження назв Україна і Русь. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2004. 296 с.
 32. Таранец В.Г. Трипільський субстрат: Походження давньоєвропейських мов. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. 276 с.
 33. Тынянов Ю.Н. Поэтика. История литературы. Кино. Москва : Наука, 1977. 575 с.
 34. Федина С.Р. Концепції миру у міжнародних відносинах та їх реалізація : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. Львів, 2010. 19 с.
 35. Фролова Н.М. Мир як основа існування людини (соціально-філософський аналіз). Мультиверсум. *Філософський альманах*. Київ : Центр духовної культури, 2005. URL: <https://www.filosof.com.ua/Jornel/M47/Frolova.htm> (дата звернення: 09.07.2019).
 36. Худолій А.О. Вербальне вираження концепту «МИР» у політичних промовах американських президентів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2014. № 10. Т. 1. С. 194–197.
 37. Fauconnier, G. (1994). Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language. Cambridge : Cambridge University Press.
 38. Fauconnier, G. and Turner, M. (1998). Principles of conceptual integration. *Discourse and Cognition: Bridging the Gap* (pp. 269–283). Stanford, Calif : CSLI Publications.
 39. Freeman, M. (2000). Poetry and the scope of metaphor: Toward a cognitive theory of literature. In *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective* (pp. 253–283). Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
 40. Hirt, H. (1921). Etymologie der neuhochdeutschen Sprache. München : Oskar Beck Verlagsbuchhandlung.
 41. KLUGE. (1999). Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Berlin : Walter de Gruyter.
 42. Lakoff, G. (1987). Women, Fire and Dangerous Things, What Categories Reveal About the Mind. Chicago : University of Chicago Press.
 43. Langacker, R.W. (1987). Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1: Theoretical prerequisites. Stanford : Stanford University Press.
 44. Lexer, M. (1974). *Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch*. Leipzig : S. Hirzel Verlag.
 45. Pound, E. (1975). Melopoeia, phanopoeia, and logopoeia. *Twentieth Century Poetry: Critical Essays and Documents*. London : The Open University Press. P. 21–22.
 46. Tsur, R. (1992). *Toward a Theory of Cognitive Poetics*. Amsterdam : Elsevier Science Publishers.
 47. WAHRIG. (2012). *Wörterbuch der deutschen Sprache*. München : dtv.
 48. Кудруна / отв. ред. Б.И. Пуришев, А.Д. Михайлов. Москва : Наука, 1984. 400 с.
 49. Kudrun (1867). / Hrg. K. Bartsch. Leipzig : F.A. Brockhaus.

REFERENCES:

1. Akhmanova O.S. (1969). Slovar lingvisticheskikh terminov [Linguistic terms dictionary]. Moscow : Sovetskaya entsiklopediya, 571 p. [in Russian].
2. Batsevich F.S. (2004). Osnovy komunikativnoi lingvistyky [Bases of communication linguistic]. Kyiv : Akademiya, 344 p. [in Ukrainian].
3. Bezugla L.R., & Romanchenko I.O. (2013). Lingvopragmatyka dyskriminatsii u publitsystychnomu dyskursi [Linguistic Pragmatic in Newspaper Discourse]. Kharkiv : LysenkoPublish, 182 p. [in Ukrainian].
4. Belehova L.I. (2002). Obraznyi prostir zerykanskoj poezii: lingvokognitivnyi aspekt [Image Space of American Poetry: Cognitive Perspective]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv, 34 p. [in Ukrainian].
5. Belehova L. (2005). Mimesis i diegis v obraznomu prostori tekstiv amerykanskoj poezii [Mimesis and diegis in Image Space of American Poetry]. *Lingvistyka – Linguistic*, 1. Kherson : Vydavnytstvo KhGU. P. 171–177 [in Ukrainian].
6. Belehova L.I. (2011). Kenotipnye slovesnye obrazy v amerikanskoj poezii: lingvokognitivnyi aspekt [Kainotypes Words Images in American Poetry: a Cognitive Persective]. *Funktsionalnaya lingvistika – Function Linguistic*, V. 2 (1). Simferopol : Izdatelstvo KRIPO. P. 46–58 [in Russian].
7. Belehova L.I. (2015). Stereotipni slovesni poetichni obrazy v amerykanskomu dyskursi: komunikativno-pragmatychnyi aspekt [Stereotypes Words Poetical Images in American Discourse: a Communicative and Pragmatic Aspect]. *Naukovi zapysky. Seriya: Filologichni nauky (movoznavstvo) – Scientific notes. Series: Philological sciences (linguistic)*, 138. Kirovograd : RBB KDPU im. V. Vynnychenka. P. 12–19 [in Ukrainian].
8. Belehova L.I. (2018). *Riznoaspektne doslidzhennya poetychnogo movlennya [Poetry Speech: Many-aspects]*. Kherson : Ailant, 184 p. [in Ukrainian, Russian, and English].
9. Vilchinska, T. (2019). Spetsyfika lingvalizatsii kontseptu «MYR» u masmediinomu teksti [The Concept PEACE in newspaper text: a Linguistic Particularity]. *Visnyk Lvivskogo natsionalnogo universytetu imeni Ivana Franka. Seriya: Zhurnalistyka – Bulletin of I. Franco Lviv National University, Series: Journalism*, 45. Lviv: LNU im. I. Franka. P. 299–307 [in Ukrainian].
10. Vorobeva, O.P. (2000). Syuzhetnoe napryazheenie skvoz prizmu konflikta mentalnykh prostranstv (opyt kontseptualnogo analiza) [Plot Strain though prism of Mentality Space Conflict (Conceptual experience)]. *Cognitive semantics*, 1. Tambov: Izdatelstvo TGU. P. 123–125 [in Russian].
11. Delva, O.V. (2015). Khudozhnii obraz «malenкои lyudyny» u tvorakh O'Genri ta Dzh. Dzhoisa: lingvokognitivnyi ta komunikativno-pragmatychnyi aspekty [The Image of a «Little Man» in O. Henry and J. Joyce Prose: Linguistic, Cognitive, Communicative, and Pragmatic Aspects]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kherson, 20 p. [in Ukrainian].
12. Dyagileva, Zh.A. (2012). Frazheologichni zasoby verbalizatsii kontseptu FREUNDSCHAFT v nimetskii movi: semantychnyi i strukturnyi aspekt [Phraseological means verbalization of the Concept FREUNDSCHAFT in German: Semantic and Structure Aspect]. *The German Phraseology in the Ukraine*. P. 148–163. Kyiv : Vydavnuchyi tsentr KNLU [in Ukrainian].
13. Illich-Svitych, V.M. (1971). *Opytsravneniya nostraticheskikh yazykov. Vvedenie. Sravnitelnyi slovar (1–3) [Experience Comparison of nostratrical Languages. Introduction. Comparison dictionary (1–3)]*. Moscow : Nauka, 370 p. [in Latin and in Russian].
14. Kochergina, V.A. (1987). Sanskritsko-ruskii slovar [Sanskrit-Russian dictionary]. Moscow : Ruskii yazyk, 944 p. [in Sanskrit, in Latin, and in Russian].
15. Levitskii, V.V. (2000). Etimologicheskii slovar germanskikh yazykov v trekh tomakh, 1 [Germanic Etymologic dictionary, 1]. Chernovtsy : Ruta, 263 p. [in Germanic, and in Russian].
16. Lisnyak, N.I. (2018). Rerezentatsiya ponyat vira i nadiya u narodnopoetychnomy dyskursi [The concepts faith and hope in people's poetic Discourse]. *Naukovi zapysky Ternopilskogo natsionalnogo pedagogichnogo universytetu imeni Volodymyra Gnatyuka – Scientific notes of Ternopil National pedagogical University named after Volodymyr Gnatyuk*, 49. P. 66–74 [in Ukrainian].
17. LPS. (1961). *Latinsko-ruskii slovar / sost. A.M. Malinin [Latin-Russian dictionary] / compiler A.M. Malinin*. Moscow : Gosudarstvennoe izdatelstvo inostrannykh i natsionalnykh slovarei Ruskii yazyk, 764 p. [in Latin, and in Russian].
18. Levochkina, A.M. (2002). Etnopsykhologiya [Ethnopsychology]. Kyiv : MAUP, 144 p. [in Ukrainian].
19. Makovskii, M.M. (1996). Sravnitelnyi slovar mifologicheskoi simvoliki v indoevropeiskikh yazykakh [The Comparison Dictionary of mythological symbolization in Indo-European Languages]. Moscow : Gumanitarnyi izdatelskii tsentr VLADOS, 416 p. [in Russian].
20. Naumov, V.V. (2006). Lingvisticheskaya identifikatsiya lichnosti [The linguistic Identification of Personality]. Moscow : KomKniga, 240 p. [in Russian].
21. NTSUM. (2003). Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy u trekh tomakh. T. 2 / uklad. V. Yaremenko, O. Slipushko [The New explanatory Ukrainian dictionary in tree Volumes. V. 2] / compilers V. Yaremenko, and O. Slipushko. Kyiv : Akonit, 928 p. [in Ukrainian].
22. NTSUM. (2003). Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy u trekh tomakh. T. 3 / uklad. V. Yaremenko, O. Slipushko [The New explanatory Ukrainian dictionary in tree Volumes. V. 3]. / compilers V. Yaremenko, and O. Slipushko. Kyiv : Akonit, 864 p. [in Ukrainian].
23. Orban-Lembryk, L.E. (2004). Sotsialna psykholohiya: u 2 kn. Kn. 1: Sotsialna psykholohiya osobystosti i spilkuvannya [Social Psychology: in 2 books. Book 1: Social Psychology of personality and association]. Kyiv : Lybid, 576 p. [in Ukrainian].
24. Ostapenko, O.I., Ryashko, V.I. (2015). Kant: viina i myr. Vazhkyi shlyakh do vichnogo myru [Kant: war and peace. The Hard Road to ever peace]. *Visnyk Natsionalnogo universytetu «Lvivska politekhika». Seriya: Yurydychni nauky, 813 – Bulletin of Lviv Polytechnic National University, Series: Juridical sciences, 813*. Lviv : Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky. P. 209–214 [in Ukrainian].
25. PS. (1982). Psykhologichni slovnyk / za red.V.I. Voitka [Psychological dictionary] / ed. by V.I. Voitko. Kyiv : Vyscha shkola, 216 p. [in Ukrainian].
26. Romanova, N.V. (2017). Poetychni poglyady davnikh germantsiv na svit ta emotsii: semantyko-etymologichne

- doslidzhennya [Poetic views of the ancient Germans on the world and emotions: semantic and etymological research]. Kherson: Ailant, 180 p. [in Ukrainian].
27. Smerchko, A., Kutsyk, O. (2011). Vidbyttya antynomii myr – viina u frazeologii (na materialy ukrainskoi ta rosiiskoi mov) [Imprint of antinomy of peace – war in phraseology (a case study of Ukrainian and Russian)]. *Molod' i rynok – Young and market*, 11 (82). Drohobych : Kolo, P. 87–91 [in Ukrainian].
 28. Sokolovska, S. F. (2013). Sposoby kontseptualizatsii khudozhnoi kartyny svitu B. Brekhta [Ways of conceptualization of literary world representation by B. Brecht]. *Visnyk Zhytomyrskogo derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. Filologichni nauky – Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko, Philological sciences*, 3(69). Zhytomyr : Vydavnytstvo ZhDU. P. 291–295 [in Ukrainian].
 29. Taranets, V.G. (2014). Energeticheskaya teoriya rechi [Energetically Theory of Speech]. Odesa : Pechatnyi dom, 188 p. [in Russian].
 30. Taranets', V.G. (1999). Pokhodzhennya ponyattya chysla i iogo movnoi realizatsii (do vytokiv indoevropskoi pramovy) [The Origin of the Notion of Numeral and their Speech Realization (to beginning of Indo-European)]. Odesa : AstroPrynt, 116 p. [in Ukrainian].
 31. Taranets', V.G. (2004). Arii. Slov'yany. Rusy: Pokhodzhennya nazv Ukraina i Rus' [Aryans. Slavs. Russ: The Origin of the Names Ukraine and Rus']. Odesa : ORIDU NADU, 296 p. [in Ukrainian].
 32. Taranets', V.G. (2009). Trypillianskyi substrat: Pokhodzhennya davnoevropskykh mov [Trypillian Substrate: Genesis of Old European languages]. Odesa : ORIDU NADU, 276 p. [in Ukrainian].
 33. Tynyakov, Yu.N. (1977). Poetika. Istoriya literatury. Kino [Poetics. History of Literature. Cinema]. Moscow : Nauka, 575 p. [in Russian].
 34. Fedina, S.R. (2010). Kontseptsii myru u mizhnarodnykh vidnosynakh ta ikh realizatsiya [Conceptions of peace in International relations and their Realization]: *Extended abstract of Candidate's thesis*. Lviv, 19 p. [in Ukrainian].
 35. Frolova, N.M. (2019, July 09). Myr yak osnova isnuvannya lyudyny (sotsialno-filosofskyi analiz) [Peace as base of Man's Existence (social-philosophical analysis)]. *Multyversum. Filosofskyi almanakh – Multiuniverse. Philosophical almanac*. Kyiv : Tsentr dukhovnoi kultury. URL: <https://www.filosof.com.ua/Jornel/M47/Frolova.htm> [in Ukrainian].
 36. Khudolii, A.O. (2014). Verbalne vyrazhennya kontseptu «MYR» u politychnykh promovakh amerykanskykh prezidentiv [Verbal expression of concept «MYR/PEACE» in political speaks of American presidents]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnogo gumanitarnogo universytetu. Seriya: Filologiya*, 10, V. 1 – *Sciense Bulletin of International Humanitarian University. Series: Philology*, 10, V. 1. Odesa : Vydavnychiy dim «Helvetyka». P. 194–197 [in Ukrainian].
 37. Fauconnier, G. (1994). *Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language*. Cambridge : Cambridge University Press, 190 p. [in English].
 38. Fauconnier, G. and Turner, M. (1998). Principles of conceptual integration. In *Discourse and Cognition: Bridging the Gap*. Pp. 269–283. Standford, Calif : CSLI Publications [in English].
 39. Freeman, M. (2000). Poetry and the scope of metaphor: Toward a cognitive theory of literature. *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective* (pp. 253–283). Berlin, New York: Mouton de Gruyter [in English].
 40. Hirt, H. (1921). *Etymologie der neuhochdeutschen Sprache*. München : Oskar Beck Verlagsbuchhandlung, 687 S. [in German].
 41. KLUGE. (1999). *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Berlin : Walter de Gruyter, 924 S. [in German].
 42. Lakoff, G. (1987). *Women, Fire and Dangerous Things, What Categories Reveal About the Mind*. Chicago : University of Chicago Press, 614 p. [in English].
 43. Langacker, R.W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar. V. 1: Theoretical prerequisites*. Standford : Standford University Press, 506 p. [in English].
 44. Lexer, M. (1974). *Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch*. Leipzig : S. Hirzel Verlag, 343 S [in German].
 45. Pound, E. (1975). Melopoeia, phanopoeia, and logopoeia. In *Twentieth Century Poetry: Critical Essays and Documents*. London : The Open University Press. Pp. 21–22 [in English].
 46. Tsur, R. (1992). *Toward a Theory of Cognitive Poetics*. Amsterdam : Elsevier Science Publishers, 549 p. [in English].
 47. WAHRIG. (2012). *Wörterbuch der deutschen Sprache*. München : dtv, 1152 S. [in German].
 48. Kudruna (1984). [Kudrun] / otv. red. B.I. Puryshch, A.D. Mikhailov. Moscow : Nauka, 400 p. [in Russian].
 49. Kudrun. (1867). / Hrg. K. Bartsch. Leipzig : F.A. Brockhaus, 394 p. [in German].

Стаття надійшла до редакції 29.07.2019.
The article was received 29 July 2019

УДК 81'42:82-343'06:[791.221.9+7.038.541]
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-13>

СУЧАСНІ КАЗКОВІ КІНОНАРАТИВИ ПІД МІКРОСКОПОМ НАРАТОЛОГА: КРИТИЧНИЙ ОГЛЯД ТА ДИСКУСІЇ

Цапів Алла Олексіївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри англійської мови та методики її викладання
Херсонський державний університет
alystsapiv@gmail.com
orcid.org/0000-0002-5172-213X

Наукову розвідку присвячено критичному огляду сучасних кіноверсій найпопулярніших казкових наративів для дітей та виявленню загальних тенденцій до переосмисленого мультимодального формату нарації класичних казкових наративів. Відповідно, нами поставлено завдання систематизувати формати кінонарації та виявити тенденції до створення кінотексту як мультимодального тексту (трансформації літературних казок у мультимодальний кінонаратив). У статті здійснено критичний огляд поглядів на природу поняття «наратив», що постає двошаровим кластерним утворенням і складається з наративу як історії про подію та нарації як способу текстового та/або аудіовізуального конструювання наративу. Завдяки праці Сеймура Четмена «Story and discourse. Narrative structure in fiction and film» у теорії наративу розширюються обрії розуміння наративу і додаються до базового набору елементів наративу різноманітні способи його маніфестації. Наратив, таким чином, постає симбіозом дискурсу та історії, що може маніфестуватись у художньому тексті або кінотексті як мультимодальному тексті, а також через різноманітні види мистецтва на кшталт балету або живопису. Четмен вводить поняття «кінонаратор» (cinematic narrator), який виконує функції наратора в кінотексті і, відповідно, втілюється закадровим голосом, внутрішнім голосом персонажа тощо. У сучасному медіапросторі та цифровому світі дедалі частіше з'являються екранізації, дигітальні версії, інтерактивні формати казкових наративів, які вдихають нове життя в казкові світи, що так приваблюють дитячу аудиторію. У XXI сторіччі з'являються численні кіноверсії класичних літературних казок, що постають сучасними реінтерпретаціями відомих сюжетів. Кінонаративи втілюють переосмислене, гендерно переорієнтоване бачення жіночих персонажів, дигітальні версії казок, які дають читачу змогу долучитись до їх створення й обирати зручний формат для ознайомлення з текстом. Мультимодальний бум – створення єдиного казкового мультимодального наративного простору, в якому гармонійно взаємодіють різні семіотичні коди – вербальні та аудіовізуальні, повністю відповідає потребам сучасних читачів.

Ключові слова: наратив, нарація, мультимодальний наратив, казковий наратив, реінтерпретація.

MODERN FAIRY CINEMATIC NARRATIVES UNDER THE MICROSCOPE OF A NARRATOLOGIST: CRITICAL REVIEW AND DISCUSSIONS

Tsapiv Alla Oleksiivna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Postdoctoral Student at the Department of English Language and Methods of Teaching
Kherson State University
alystsapiv@gmail.com
orcid.org/0000-0002-5172-213X

The research focuses on critical analysis of modern cinematic interpretations of classical literary fairy narratives. A brief analytical analysis considering the nature of the term narrative has been foregrounded. We understand narrative as a complex structure, which unfolds into narrative as a story about events and narration as the way of text or/and audiovisual construction of a story. A narrative is a representation of fictional/possible world(s) by means of verbal and/or visual, audiovisual medium. There exist definite criteria which prove that the text is a narrative text. Firstly, human or anthropomorphic characters must be in the center of the plot, these characters are anchored in a fictional chronotope, its spatial and temporal space. One and the same story can be transmitted via different medium and by various ways. Narrative as a story is narrated (told, represented) by a narrator, who functions as the mediator. Narratologists differentiate an overt and a covert narrator, who is explicitly represented or implicitly realized in the narrative text. Cinematic narrative as a term has been suggested and developed by Seymour Chatman, he understands narration as a two-layer unit, which divides into two subcomponents, that is the narrative form as it is, the structure of narrative transmission, and second component refers to the way or story's manifestation, as a definite materializing medium (cinematic, verbal, musical). In cinematic narratives narrative as a story is transmitted via several semiotic codes: verbal, audio and visual. All these codes create one gestalt narrative multimodal space, in which each constituent element conveys certain information.

Cinematic narratives suggest various cinematic versions of well-known fairy narratives: gender reinterpretations ("Mirror, mirror", "Cinderfella"), "upside down" narratives with twisted plot ("Melificent"), close-up to the plot narratives ("Mary Poppins"), make audio code dominant in narrating a story (musical "Beauty and the Beast"), create 3D reality and make well-known book characters be fresh and dynamic ("The Jungle Book").

Key words: narrative, narration, multimodal narrative, fairy narrative, reinterpretation.

1. Вступ

Незгаючий інтерес до казкових наративів є безумовним. Безліч реінтерпретацій, перевидання книжок зі збереженням оригінальних ілюстрацій або створення новітніх ілюстрацій і портретів персонажів, анімалістичні та кіноадаптації, переосмислення класичних добре відомих сюжетів у форматі казок «догори дригом», повіданих як невідомі (секретні) історії, що насправді відбулись у казках, є свідченням нескінченних можливостей переосмислення та необхідності зберегти і передати наступним поколінням скарби дитячої літератури.

За останнє десятиріччя в українській та міжнародній науковій спільноті набирають обертів наратологічні дослідження, присвячені вивченню наративних стратегій текстотворення (Монахова, 2015; Савчук, 2016), наративних категорій прозових текстів (Лещенко, 2018), мультимодальним аспектам наратологічних досліджень (Білецька, 2016; Карп, 2016; Єфименко 2018; Hallet, 2014), дигітальним наративам (Barber, 2016; Ogata & Akimoto, 2016), візуально-вербальним наративам (Kukkonen, 2013).

Мета статті полягає у здійсненні критичного огляду сучасних кіноверсій найпопулярніших казкових наративів для дітей та виявленні загальних тенденцій до переосмисленого мультимодального формату нарації класичних казкових наративів. Відповідно, нами поставлено **завдання** систематизувати формати кінонарації та виявити тенденції до кінонарації у переосмислених, трансформованих та базових кіноверсіях художніх текстових наративів.

2. Кінонаративи

Слово «наратив» (narrative) походить від дієслова narrate, що в перекладі означає «розповідати історію». Наративи оточують нас, і йдеться не лише про художній твір, на кшталт роману або історичного часопису. У широкому сенсі наратив постає результатом нарації як акту розповідання про будь-які події. Так, наративом є розповідь диктора на радіо або телебаченні, викладача у школі, товариша за обіднім столом та, звісно ж, наратора улюбленої казки, яку ми читаємо на ніч дітям. Будь-хто може виступати наратором, адже у всіх наведених вище ситуаціях зберігається

той самий алгоритм. Наратор, тобто той, хто здійснює розповідь, добирає події, послідовність їх викладу, мовно-мовленнєвий арсенал, вирішує щодо експресивності та метафоричності нарації.

Підсвідомо людина здатна співвідносити нову інформацію, нові події із власним набутих досвідом, проводити паралелі, доповнювати знаннями із своїх ментальних «архівів», *відтворювати власні спогади як історії*. Розповідати означає створювати, виступати креатором історії, вирішувати на власний розсуд, які моменти висвітлити, а які знівелювати. Одну і ту саму подію можна передати у безліч способів. Подія може бути наратована як грандіозний епізод життя або ж як констатація факту, що колись відбувся. Наприклад, історію зустрічі із своєю другою половинкою люди схильні розповідати емоційно, зупиняючись на маленьких деталях, власних відчуттях і думках. Втім, таку подію можна розповісти і досить прозаїчно, лише зазначивши місце і обставини зустрічі. Історія постає невагомою гнучкою консистенцією, яку можна вилити у форму будь-якого об'єму, стилю, кольору.

Наратив як історія будується за причинно-наслідковим принципом певної послідовності подій. Наратив є результатом нарації наратора = історія розповідається певною інстанцією (істотою або неістотою). Наратив з'являється в результаті мовлення, тобто нарації як певної мовленнєвої події, яку здійснює наратор. Той, хто розповідає історію, стає її наратором – *Narrative is a story that the narrator tells* (Fludernik, 2002: 4).

Французький наратолог Жерар Женетт, чий теоретичні наукові доробки є засадничими в наратології, дає чітке витлумачення наративу і всіх його будівельних елементів. Так, науковець розуміє наратив як кластерне утворення, що власне складається із *нарації* як акту повістування наратором, *наративу* як виду дискурсу та *історії*, про яку розповідає наратор у своєму наративі (Женетт, 1998).

Наратив як історія постає гнучким матеріалом, обрамлення і форму якому можна обрати будь-яку. Так, історія про Попелюшку у версії Шарля Перро не схожа на Попелюшку Расела Шорто або Джеймс Фінн Гарнера. Історія Попелюшки зазнала великої кількості

переказів, реінтерпретацій, переосмислення і тепер існує в іронічному, гендерно переорієнтованому, політично коректному форматі, проте це все ще історія про Попелюшку. Нарація як спосіб розповідання може бути здійснена вербально (текст) або невербально (балет, живопис), поєднувати вербальні та аудіовізуальні способи нарації (кінонарратив).

Жералд Принс у своєму доробку *A Dictionary of Narratology* витлумачує нарратив як «розповідь про одну або кілька реальних або вигаданих подій, що повідується одним, двома або кількома нараторами одному або кільком нараторам» (*The recounting of one or more real or fictitious events communicated by one, two or several narrators to one, two or several narratees*) (Prince, 2003: 58).

Сеймур Четмен розширює обрії розуміння нарративу і додає до звичного набору елементів нарративу різноманітні способи його маніфестації. Наратив, таким чином, постає симбіозом дискурсу та історії, що може маніфестуватись у художньому тексті або кінотексті як мультимодальному тексті, а також через різноманітні види мистецтва на кшталт балету або живопису. Четмен вводить поняття «кінонаратора» (*cinematic narrator*), який виконує функції наратора в кінотексті і, відповідно, втілюється закадровим голосом, внутрішнім голосом персонажа тощо (Chatman, 1980: 22).

У сучасному медіапросторі та цифровому світі дедалі частіше з'являються екранізації, дигітальні версії, інтерактивні формати казкових нарративів, які вдихають нове життя в казкові світи, що приваблюють дитячу аудиторію.

Прикладом такої тенденції є поява кінонарративів казок «Білосніжка» – «Білосніжка і мисливець» (2012) та «Білосніжка: помста гномів» (англійська версія “*Mirror, mirror*”) (2014); за мотивами казки «Спляча красуня» створено екранну версію – фільм «Малефісента»; кіноадаптація казки «Красуня і чудовисько» французької письменниці Габрієли-Сюзан Барбот де Вільньов вийшла у світ у форматі фільму-мюзиклу у 2017 р. Головну роль виконала улюблениця дітей Емма Уотсон, яка стала відомою завдяки своєму персонажу Герміоні із циклу творів про Гаррі Поттера. У 2018 р. глядачі побачили кіноверсію казкового нарративу Редьярда Кіплінга «Книга Джунглів» – фільм за однойменною назвою «Книга Джунглів» (“*The Jungle Book*”). Неабиякого успіху здобула кіноверсія казки Льюїса Керрола «Аліса у країні чудес», створена відомим режисером Тімом Бартоном,

що отримала дві премії Оскар та дві премії БАФТА.

Вже у травні 2019 р. на екрани вийшла версія казки про Аладіна з серії «Тисяча і одна ніч» у сучасному 3D-форматі.

Лише за останніх кілька років на екрани вийшли сучасні кіноверсії казкових нарративів, що постають яскравим втіленням мультимодальної нарації як симбіозу форматів текстового, візуального та аудіоповістування. Мультимодальна нарація постає результатом роботи цілої команди з автора оригінального казкового тексту, що екранізується, автора сценарію, кінорежисера та автора пісенного (музичного) ряду, що у результаті створює мультимодальний кінотекст. Полікодовість сучасних казкових нарративів, відповідно, втілюється на екрани завдяки взаємодії різних семіотичних кодів. Канали передачі – текстові та аудіовізуальні – створюють новий формат повістування. Кінонарратив є кластерним кінотекстовим утворенням, що втілює в кіноверсії казки переосмислене бачення сюжету, що колись існував тільки на папері.

Однією з останніх успішних спроб є екранізація 2018 р. казкової повісті Памели Треверс «Мері Поппінс повертається» (“*Mary Poppins returns*”), яка привернула увагу сучасних глядачів до відомого та всіма улюбленого персонажа ідеальної няні. Фільм є мюзиклом, сповненим яскравих сцен, динамічних танців, у фільмі казковий світ дитячих розваг Бенксів із Мері Поппінс зливається воедино з реальним світом Лондона та його буттєвими проблемами. Екранний образ Мері Поппінс втілено Емілі Блант, яка уособлює вишуканість і елегантність свого персонажа. Мері Поппінс створює магичні трюки, потрапляє в безліч пригод із дітьми, співає, танцює, літає на парасольці.

Абсолютним лідером у створенні анімаційних фільмів за казковими сюжетами була і залишається компанія Дісней, якій належать реалістичні та водночас казкові образи найвідоміших казок усього світу. Секрет створення оригінальних та реалістичних образів полягає в тому, що при створенні кожного з них аніматори спирались на зовнішність, манеру поведінки, жести, міміку реальних людей. Казковими прототипами слугували акторки та актори Голлівуду, що і дало змогу відомій компанії створити новітній формат анімації і образи, що поєднують риси реальних людей та казкову ауру.

Так, наприклад, прототипом для створення анімаційного образу Білосніжки була акторка-

танцівниця Марджері Селеста Белчер. Кіностудія відзняла окремі сцени, в яких Марджері рухається, танцює, граційно посміхається, а вже потім відтворили зовнішність та манеру рухатись на малюнках для майбутньої анімації. Образ Білосніжки вийшов надзвичайно тендітним і живим.

Зла чаклунка з казки «Спляча красуня» в мультиплікаційному фільмі компанії Дісней отримала ім'я Малефісента (Malificent – похідне від іменника malice (злоба, злий намір), що означає особу, яка спричиняє біль). Таке ім'я і зовнішність вродливої, проте злої чаклунки було вигадано аніматором Марком Девісом, який працював над створенням оригінального образу і черпав натхнення від американської акторки Елеонор Одлі, голосом якої і розмовляє мультиплікаційний персонаж Малефісента. Сучасна тенденція переосмислення казкових наративів реалізувалась в екранній версії про Малефісенту, виконаному в дусі темного фентезі.

Сам фільм слугує передісторією відомих у казці Шарля Перро подій і прояснює істинні причини, що спонукали колись добру фею стати злою та жорстокою. Малефісента, зла чаклунка, антагоністка казки Перро, постає протагоністкою у фільмі, що має щирі почуття та співпереживає Аврорі (героїня казки Перро). Зміна фокалізації – історію повідано у баченні самої Малефісенти, а деякі епізоди у сприйнятті Аврори, гендерний зсув, що проявляється в активній позиції жінки-протагоністки та Аврори і абсолютній пасивності, інфантильності чоловічого персонажа короля Філіппа постає реалізацією сучасного переосмислення казкових сюжетів та гендерних стереотипів, що наявні у казках XVII–XIX ст.

Всесвітньо відома історія про хлопчика, який завжди залишається юним, Пітера Пена, створена на початку XX ст. Джеймсом Баррі, налічує близько півсотні театральних постановок, анімаційних фільмів та серіалів, кіноадаптацій: німе кіно компанії Paramount Pictures 1924 р. (“Peter Pan”), екранна версія “Peter Pan”, відзнята у 2003 р. трьома компаніями Голлівуду Paramount Pictures, Columbia Pictures та Revolution Studios, найсучасніша версія належить компанії Warner Bros. Pictures “Pan” (2015 р.). Сама особистість письменника також привабила сценаристів та режисерів Голлівуду. За версією дослідників творчості письменника, створити образ Пітера Пена та його чарівний світ надихнули п'ятеро дітей подружжя Девіс, яких Баррі всиновив після смерті їх батьків. Фільм

«У пошуках Небувалії» (“Finding Neverland”) розповідає історію створення улюбленого багатьма дітьми і дорослими Пітера Пена. Сам Баррі був добрим та трохи дивакуватим, його екранний образ втілено актором Джонні Деппом, який додав особистості Баррі комічності та віддзеркалив його творчу уяву і талант веселити дітей, створюючи для них цікаві історії.

3. Гендерний зсув у кінонаративах

Найпопулярнішою казкою за весь час існування літератури для дітей залишається Попелюшка, чия історія надихнула сотні авторів на її переосмислення, чий персонаж впевнено відмикає двері будь-яких казкових текстових світів і заграє новими барвами.

Мультифільм про Попелюшку компанії Дісней відомий в усьому світі. Реальним прототипом для створення діснеївського образу стала акторка Хелен Стенлі (Helene Stanley).

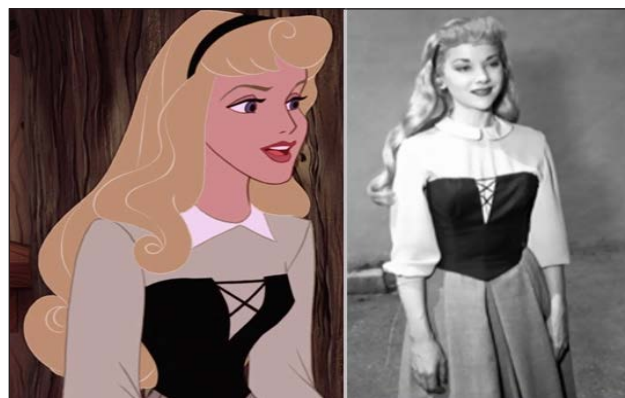

Рис. 1. Образ акторки Хелен Стенлі як прототип казкового анімаційного персонажа Попелюшки

Витончена фігура, біле обличчя, надзвичайна граційність, світле кучеряве волосся, ніжний голос Хелен бездоганно перевтілились в анімаційного казкового персонажа, що повністю відповідає уявленням про чарівний жіночий образ казкової принцеси.

Кінематографічні адаптації казки про Попелюшку тяжіють до усунення гендерної асиметрії, що так наявно проявляється у класичних казках та мультифільмах, і створюють новий образ Попелюшку, наділяють її змогою висловлювати свою думку, вільно розмовляти, читати, приймати рішення. Це зумовлено, перш за все, фокусом авторів сценаріїв та режисерів на сучасну цільову аудиторію. Гендерний паритет, якого так прагнули жінки, активна жіноча позиція, яка б надихала дівчат та жінок на успішну самореалізацію у будь-яких сферах життя, вилилась у потребі нової

героїні – Попелюшки сучасної та розумної. Сам образ Попелюшки слугував підґрунтям для створення історій становлення жінок, історій про їх шлях до заповітної мрії.

У кінореінтерпретації казки під назвою “Ever after: a Cinderella story” персонаж Дрю Беррімор постає рішучою дівчиною із характером бунтарки. Попелюшка сама приходить на порятунок принцу, їй допомагає вже не казкова фея, а відомий винахідник і науковець – Леонардо да Вінчі. У кінострічці «Покоївка з Манхеттену» Попелюшка постає бідною матір’ю-одиначкою, покоївкою, яка закохується в заможного чоловіка і зрештою знаходить свою долю і кохання. Історіями Попелюшки також постає фільм 1990 р. «Красуня» (“Pretty woman”) – романтична історія кохання, що перевернула весь світ головних героїв, яких зіграли акторка Джулія Робертс та актор Річард Гір. У комедії «Зачарована Елла» (“Ella Enchanted”) іронічного переосмислення зазнає покірність Попелюшки своїй мачусі та сестрам. За сюжетом фільму, даром покірності Попелюшку нагороджує фея Люсінда і лише позбавлення дару покірливо виконувати накази чужих людей дає змогу героїні знайти своє щастя.

Прикладом іронічного переосмислення гендерних стереотипів, що втілюються в персонажах казки про Попелюшку, – пасивність, бездіяльність та покірність Попелюшки, її доля чекати на порятунок принца, перевертаються «догори дригом» і втілюються в **гендерній переорієнтації сюжету**. У сучасній комічній реінтерпретації “Cinderella” покірним сином свого батька, що виконує забаганки мачухи і мріє про одруження, стає чоловічий персонаж Фелла. Фелла завоює серце принцеси Чармейн і змінює своє життя.

Казки «догори дригом» постають наративами із дзеркальною нарацією. Історія залишається та сама – один персонаж (Попелюшка/принц/чаклунка) стає учасником відомих аудиторії подій, проте нарація як особливий спосіб повісткування про події відтворює історію з іншого ракурсу, додаючи нових незвичайних властивостей персонажам, створює гендерне зміщення стереотипних ролей, занурює персонажів у сучасний світ із його реаліями. Текстовий казковий світ засвідчує свою багатогранність, властивість до множинних інтерпретацій, здатність співіснувати з новими текстовими світами, залучати нових або переосмислених персонажів і при цьому зберігати свою первинну казковість.

4. Дигітальні версії

У мережі Інтернет можна знайти численні рейтингові списки, в яких надається перелік найпопулярніших художніх творів для дітей як окремої країни, так і світової літератури загалом. Рейтинг має певну амбівалентність, що проявляється в навіюванні аудиторії читачів, як дітей, так і дорослих, вже готових результатів оцінки творчої спадщини дитячої літератури, оскільки вже заявлено, що є популярним і варто почитати, що тим самим позбавляє читача необхідності робити власний висновок. По-друге, такі рейтинги нашоухують на твори, які дійсно варті уваги читачів, оскільки є свого роду еталонами, здобули популярність і вже завоювали серця мільйонів прихильників. Так, Міжнародний каталог «The White Ravens» включає 250 найпопулярніших творів із 40 країн світу (такий рейтинг складається на основі заявок, які надходять до Міжнародної молодіжної бібліотеки у Мюнхені) (<https://www.ijb.de/en/reference-library/white-ravens-online.html>).

Проведений нами моніторинг сайтів різних видань, асоціацій, як аматорських, так і професійних, демонструє приблизно однакові результати з невеликою похибкою. Так, серед світової літературної спадщини, адресованої читачу-дитині, до рейтингових списків потрапили такі твори: «Гаррі Поттер та філософський камінь» Дж.К. Роулінг (Велика Британія), «Пригоди Пеппі Довгапанчохи» А. Ліндгрена (Швеція), «Пригоди Піноккіо» К. Коллоді (Італія), «Маленький принц» А. де Сент-Екзюпері (Франція), «Нескінченна історія» М. Енде (Німеччина), «Гайді» Й. Шпірі (Швейцарія), «Тореадори з Васюківки» В. Нестайка (Україна), «Платеро і я» Х. Рамона Хіменеса (Іспанія), «Академія пана Ляпки» Яа Бжехви (Польща), «Артемід Фаул та парадокс часу» Й. Колфера (Ірландія), «Країна Мумі-тролів» Т. Янссон (Фінляндія) тощо. Наведені твори перекладені багатьма мовами світу і давно завоювали популярність поза межами країни, в якій були створені. Стає очевидним, що особливості кожної лінгвокультури, відбиті у художніх текстах, не ставлять перешкод перед читачем-дитиною, оскільки в кожному творі є те, що його зацікавлює і спонукає до прочитання. Більшість художніх текстів об’єднує протагоніст-дитина (Маленький принц, хлопчик Бастіан, Гаррі Поттер, дівчинка Гайді), яка опиняється в незвичних для себе, а інколи й надскладних для її віку обставинах (Маленький Принц один у Всесвіті, Бастіан вирішує історію людства,

а Гаррі Поттер рятує увесь світ від найбільшого зла). І хоча головні герої за віком діти, вони долають усі перешкоди і виявляються напрочуд кмітливими, щирими, справжніми. У творах створюється образ героя, що за віком дитя, і саме його дитяча щирість, подекуди наївність, віра у добро, вміння вірити понад усе у перемогу стає кенотипомним образом сучасної літератури для дітей.

За версією BBC (2015), беззаперечними лідерами англійських художніх текстів для дітей є казкові наративи «Чарлі та Шоколадна Фабрика» та «Матильда» Р. Дала, «Аліса у Країні Чудес» Л. Керрала, «Вінні Пух та всі всі всі» О.А. Мілна, фентезійний наратив «Хроніки Нарнії» К. Стейплза Льюїса.

Нині не можна посперечатись із тим, що дітей значно легше зацікавити казкою, якщо її можна прочитати у дигітальному форматі на сайті в мережі Інтернет. Як правило, такі сайти супроводжуються яскравою анімацією, різними надписами кольоровим шрифтом, змогою долучитись до інтерпретації та усвідомлення казкового наративу в режимі онлайн. Так, наприклад, нами було вивчено принцип роботи з дигітальними текстами казок на сайті Fairytalez (доступ за посиланням <https://fairytalez.com/fairy-tales/>). На стартовій сторінці сайту користувач може ознайомитись зі списком казок, які можна прочитати, натиснувши на їх назву. Такий список подається в алфавітному порядку і містить найвідоміші казки за всіх часів. Казки не розподілено за тематикою, країною або письменником. У такий спосіб створюється єдиний цифровий простір усіх художніх текстів, що відкриває безліч можливостей для юного читача. На сайті у правому кутку є віконце із пропозицією надіслати на сайт власний текст казки, своє творіння і мати змогу опублікувати його. Такий формат створює режим комунікації із читачем, дає йому доступ до інформації і пропонує стати автором тексту, яким він, можливо, хоче поділитись. Якщо обрати будь-яку казку, в один клік відкривається сторінка із текстом. Користувач у заголовку може отримати інформацію щодо країни створення та автора, а також рівень складності казки і приблизний час її прочитання.

5. Висновки

Сучасний цифровий простір казкових наративів – це кінонаративи, дигітальні та інтерактивні казки, що постають мультимодальними текстами, в яких взаємодіють вербальні, аудіальні та візуальні семіотичні коди. Кінонаративи втілюють авторські реін-

терпретації, гендерно переосмислені версії із новими феміністичними персонажами-жінками, 3D-екранізації, що вдихають нове життя у давно відомі сюжети. Критичний огляд кінонаративів літературних казок засвідчив головні тенденції, що існують у кінопросторі, відтворення сюжетів казок. Так, до першої групи належать гендерно переосмислені казки, в яких пасивні жіночі художні персонажі постають бунтарками, активними і відважними героїнями (“Mirror, mirror”, “Ever after: a Cinderella story”, “Cinderfella”). До другої групи ми зараховуємо кінонаративи, які реалізують формат нарації «догори дригом», головними ознаками якого є зміна фокалізації і перетворення антагоніста художньої казки на протагоніста кінонаративної казки (“Melificent”). Третя група мультимодальних кінотекстів охоплює кіноверсії із максимальним збереженням базового сюжету і образів, додаючи лише спецефекти і об’ємне зображення (“Mary Poppins returns”, “The Jungle Book”). Четверта група – це кінонаративи, які зазнали значної модернізації щодо хронотопу подій та персонажних образів (“Pan”, “Pretty Woman”, “Ella Enchanted”).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білецька О.В. Графосеміотичне кодування наративної поліфонії в англійському постмодерністському художньому тексті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Одеський нац. ун-т ім. Мечникова. Одеса, 2016. 20 с.
2. Єфименко В.А. Жанрові трансформації та мультимодальність сучасних казкових наративів (на матеріалі англійської мови) : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04 / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2018. 472 с.
3. Женетт Жерар *Фигуры*. Москва : изд-во им. Сабашниковых, 1998. 944 с.
4. Карп М.А. Текстотвірні ознаки когезії та когерентності в англійських мультимодальних літературних казках (на матеріалі творчості Філіпа Арда) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Львівський нан.ун-т імені Івана Франка. Львів, 2016. 258 с.
5. Лещенко А.В. Нарративная напряженность художественного текста : монография. Черкассы : ЧП Гордиенко Е.И., 2017. 336 с.
6. Монахова Т.В. Сучасні стратегії текстотворення в українській мові : автореферат дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / Одеський нац. ун-т ім. Мечникова. Одеса, 2016. 35 с.
7. Савчук Р.І. Наративні стратегії художнього текстотворення: лінгвокогнітивний і семіотичний аспекти (на матеріалі французьких прозових творів XIX–XXI століть) : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.05 / Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2016. 474 с.

8. Barber, J. (2016) Digital storytelling: New opportunities for humanities scholarship and pedagogy. *Cogent Arts & Humanities*. P. 1–14. doi.org/10.1080/23311983.2016.1181037 (дата звернення: 27.07.2019).
9. Chatman, S. (1980) *Story and discourse. Narrative structure in fiction and film*. Ithaca and London : Cornell University Press. 277 p.
10. Fairytalez. URL: <https://fairytalez.com/fairy-tales/> (дата звернення 27.07.2019).
11. Fludernik, M. (2002) *An introduction to narratology*. London and New York : Routledge. Taylor and Francis group. 190 p.
12. Hallet, W. (2014) *The Rise of the Multimodal novel: Generic change and Its narratological Implications. Storyworlds across media. Towards a media-conscious narratology* / Ed. M.-L. Ryan and J.-N. Thon. Lincoln and London : University of Nebraska Press. P. 151–173.
13. Kukkonen, K. (2013) *Contemporary comics storytelling*. Lincoln and London : University of Nebraska Press. 231 p.
14. Ogata, T., Akimoto, T. (2016) *Computational and cognitive approaches to narratology*. The USA : IGI Global. 466 p.
15. Prince, G.A. (2003) *Dictionary of narratology*. University of Nebraska Press. 126 p.
16. The White ravens. URL: <https://www.ijb.de/en/reference-library/white-ravens-online.html> (дата звернення 05.08.2019).
5. Leshchenko A.V. *Narrativnaia napriazhennost teksta [Narrative tension of a literary text]* : manuscript. Cherkassy : ChP Gordienko E.I., 2017. 336 p.
6. Monakhova T.V. *Suchasni strategii tekstotvorennia v ukrainiskii movi [Modern textbuilding strategies in the Ukrainian language]* : avtoref. dis. ... cand. filol. nauk : 10.02.04 / Odesa Illia Mechnikov National University. Odesa, 2016. 35 s.
7. Savchuk R.I. *Naratyvni strategii hudozhnogo tekstotvorennia: lingvocognitivnyi ta naratyvnyi aspekty (na materialii frantsuzkyh prozovyh tvoriv XIX–XX stolit) [Narrative strategies of fictional text formation: linguistic, cognitive and semiotic aspects (case study of French fiction of the XIX–XXth centuries)]* : dis. ... doctora filol. nauk : 10.02.04 / Kyiv National Linguistic University, Kyiv, 2016. 474 s.
8. Barber, J. (2016). Digital storytelling: New opportunities for humanities scholarship and pedagogy. *Cogent Arts & Humanities*. P. 1–14. doi.org/10.1080/23311983.2016.1181037.
9. Chatman, S. (1980). *Story and discourse. Narrative structure in fiction and film*. Ithaca and London : Cornell University Press. 277 p.
10. Fairytalez. URL: <https://fairytalez.com/fairy-tales/> (data zvernennya 27.07.2019).
11. Fludernik M. (2002). *An introduction to narratology*. London and New York: Routledge. Taylor and Francis group. 190 p.
12. Hallet, W. (2014). *The Rise of the Multimodal novel: Generic change and Its narratological Implications. Storyworlds across media. Towards a media-conscious narratology* / Ed. M.-L. Ryan and J.-N. Thon. Lincoln and London: University of Nebraska Press. P. 151–173.
13. Kukkonen, K. (2013). *Contemporary comics storytelling*. Lincoln and London : University of Nebraska Press. 231 p.
14. Ogata, T., Akimoto, T. (2016) .*Computational and cognitive approaches to narratology*. The USA : IGI Global. 466 p.
15. Prince, G.A. (2003). *Dictionary of narratology*. University of Nebraska Press. 126 p.
16. The White ravens. URL: <https://www.ijb.de/en/reference-library/white-ravens-online.html> (data zvernennya 05.08.2019).

REFERENCES:

1. Biletska O.V. *Grafosemiotychne koduvannya naratyvnoi polifinii v anglovomnomu postmodernistskomu dyskursi [Graphic Coding of narrative Polyphony in English Postmodern Text]* : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk :10.02.04 / Odesa Illia Mechnikov National University. Odesa, 2016. 20 p.
2. Yefymenko V.A. *Zhanrovi transformatsii ta multymodalnist suchasnyh kazkovykh naratyviv [Genre transformations and multimodality of contemporary fairy-tale narratives (case study of the English language)]* : dis. ... doctora filol. nauk : 10.02.04 / Taras Shevchenko National University of Kyiv. 2018.
3. Genette G. *Figury [Figures]*. Moskva : izd-vo im. Sabashnikovykh, 1998. 944 s.
4. Karp M.A. *Tekstovirni oznaky kogezi ta kogerentnosti v anglyskiyh multymodalnyh literaturnykh kazkah (na materialii tvorchosti Filipa Arda) [Text characteristics of cohesion and*

*Стаття надійшла до редакції 30.07.2019.
The article was received 30 July 2019*

СЕКЦІЯ 2 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'373.612.2:82-1Укр.03
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-14>

МЕТАФОРИЧНІСТЬ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ ЛЕСІ УКРАЇНКИ: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ВИМІР

Голі-Оглу Тамара Войцехівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української мови та слов'янської філології
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
goli.oglu.t.v@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7474-2563

Абушек Марія Олександрівна,
магістрант кафедри української мови та слов'янської філології
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
abushek1996@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0600-1146

У статті розглянуто типологію поетичної метафори Лесі Українки в поемі «Віла-посестра», досліджено мотивованість застосування в перекладі російською мовою М. Комісаровою різних прийомів перекладу метафоричних сполук. Подано огляд останніх українських і зарубіжних досліджень перекладної спадщини Лесі Українки, її погляди на сутність перекладацької діяльності, механізм іншомовної трансформації поетичного тексту, функціональний статус поетичного перекладу.

Жанрова специфіка поетичного тексту зумовлює використання автором різних мовних засобів вираження (тропів), серед яких метафора є найчастотнішим і найефективнішим засобом, адже саме поетичний текст передбачає здійснення естетичного та емоційного маніпулятивного впливу на читача, формування його естетичних смаків і вподобань, індивідуального емоційного фону, тому активність використання розгорнутої метафори є значною.

Метою наукового дослідження є аналіз метафоричного складника тропоїстики Лесі Українки в перекладознавчому вимірі, зокрема з'ясування рівня трансформаційності перекладу метафоричних одиниць у поемі «Віла-посестра».

У науковій розвідці проаналізовано різні типи метафоричних перетворень у процесі перекладу, зокрема збереження метафори, деметафоризацію, реметафоризацію, трансметафоризацію, що є невід'ємною частиною поетичного перекладу. Автори статті подають детальний аналіз застосованих перекладачем поемі Лесі Українки «Віла-посестра» метафоричних трансформацій. Зокрема, встановлено, що в зазначеному творі переважає прийом збереження фразеологізованої метафори фольклорного походження з притаманними їй тавтологічними повторами та евфемізацією табуованих семантичних компонентів. Під час перекладу оригінальної авторської метафори Лесі Українки М. Комісарова використовує повний арсенал прийомів передачі метафори – збереження, деметафоризацію, реметафоризацію, трансметафоризацію, що зумовлює адекватність здійсненого поетичного перекладу, а також функціональну тотожність вихідного тексту й тексту перекладу. Заслуговує на увагу спостереження автора стосовно використання в поемі характерного для фольклорних текстів стилістичного прийому градації – розташування кількох метафор у порядку поступового нагнітання задля підвищення їх емоційно-сміислової значущості, що також супроводжується фольклорними повторами й тавтологією.

Описується специфіка використання в перекладацькій діяльності прийомів деметафоризації, реметафоризації і трансметафоризації, що застосовуються, коли асоціативні зв'язки спираються не на універсальні уявлення про навколишню дійсність, а на культурно марковані моделі світосприйняття, що фіксуються лише в межах певної національної картини світу. У такому разі перекладач має здійснити під час перекладу накладання двох різних асоціативних моделей, що мають національно-культурне маркування, і знайти їх точки перетину; вони й будуть контекстуальними лексичними відповідниками. Така методика пошуку контекстуального культурного аналога-метафори, залежно від застосованої метафоричної трансформації, передбачає виникнення численних варіантів супровідних формальних і семантичних деформацій.

Ключові слова: фольклорна метафора, фразеологізована метафора, метафорична трансформація, збереження метафори, реметафоризація, деметафоризація, трансметафоризація.

METAPHORIC POETIC TEXT BY LESYA UKRAINKA: TRANSLATION ASPECT**Goli-Oglu Tamara Voitsekhivna,**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Ukrainian language and Slavic Philology
*Pryazovskij State Technical University*goli.oglu.t.v@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7474-2563**Abushek Maria Oleksandrivna,**Magister of the Department of Ukrainian language and Slavic Philology
*Pryazovskij State Technical University*abushek1996@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0600-1146

The article is devoted to the analysis of the typology of poetic metaphor in the poem "Vila-posestra" by Lesya Ukrainka. The author investigates the motivation of using various ways of metaphor transformations withing the translation of the poem into Russian made by M. Komissarova. A review of the latest Ukrainian and foreign studies devoted to the legacy of Lesya Ukrainka's works' translation, her views on the essence of translation as well as the mechanism of poetic texts transformations and the functional status of poetic translation are presented in the article.

The genre specificity of the poetic text determines the wide use of different language means of expressiveness (tropes), among which metaphor is the most frequent and effective one, as it is the poetic text that provides an aesthetic and emotional influence on the readers, the formation of their aesthetic tastes and preferences as well as the individual emotional background. That's why extended metaphor is made wide use in poetry.

The purpose of the article is to analyze the metaphorical component of Lesya Ukrainka's tropoistiki in the translation aspect, in particular to research the level of metaphor transformations in the translation of the poem "Vila-posestra" by Lesya Ukrainka.

The presented research is devoted to the analysis of different types of metaphorical transformations in the process of translation, in particular the preservation of metaphorization, demetaphorization, remetaphorization, transmetaphorization, which are considered to be an integral part of poetic translation are analyzed in the article. The author analyzes in detail the metaphorical transformations used in Russian translation of L. Ukrainka's "Vila-posestra". It has been found out that the method of preserving the phraseological metaphor of a folklore origin with its inherent tautological repetitions and the euphemization of the taboo semantic components prevails in the translation of the poem. When translating the original L. Ukrainka's metaphor, M. Komissarova uses all possible techniques of metaphor transference, namely preservation, demetaphorization, remetaphorization, transmetaphorization, which determines the adequacy of the poetic translation, as well as the functional identity of the original text and the translation text.

Particular attention in the article is paid to the gradation, the use of an ascending series of metaphors accompanied by folklore repetitions and tautology to increase their emotional and semantic significance. That is a special stylistic device characterizing folklore texts

There has been described the specific character of the use of demetaphorization, remetaphorization and transmetaphorization translation techniques, which are employed when associative links are not based on universal concepts of the reality, but on culturally marked models of world perception, which are fixed within a certain national worldview. In that case a translator has to compare two associative models that have different national and cultural markers and find out the area of their intersection; it will constitute contextual lexical equivalents. Depending on the transformation applied in the translation of a metaphor the above mentioned method of searching for a contextual cultural analogue provides the appearance of numerous formal and semantic deformations.

Key words: folklore metaphor, phraseologized metaphor, metaphorical transformations, preservation of metaphor, demetaphorization, remetaphorization, transmetaphorization.

1. Вступ

Мова є головним і незамінним засобом фіксації результатів когнітивної діяльності національної спільноти, матеріалізацією змісту цієї діяльності, її національної специфічності й унікальності. Метафоризація мовної діяльності людини, що є невід'ємною частиною становлення мови, основою її розвитку й поступу, найактивніше представлена в художньому мовленні, зокрема й у поетичному.

На думку Є. Еткінда, «поезія є найвищою формою буття національної мови. У поетичній творчості з найбільшою повнотою й концентрованістю виражається дух народу – своєрідність його історичного та культурного розвитку, його психічного ладу. Зрозуміти позицію іншого народу – значить досягнути інший національний характер, емоційний світ іншої культури» (Еткінд, 1963: 3). Важко не погодитися із цим твердженням, проте в

такому разі постає питання про виділення в системі координат національної мови окремої мікросистеми – поетичної мови, наявність якої під впливом естетики футуризму у 10-ті – 20-ті рр. ХХ ст. обстоювали члени наукового об'єднання ОПОЯЗ (рос. Общество изучения поэтического языка), тобто представники «російського формалізму» – Л. Якубінський (див.: Почепцов, 1998: 127–135), Є. Поліванов (див.: Почепцов, 1998: 127–135), певною мірою О. Брик, Р. Якобсон (Якобсон, 1972), Б. Ейхенбаум (Эйхенбаум, 1922: 8–20) та ін.

Зважаючи на дискусійність питання, мова поезії й зараз залишається об'єктом наукових студій, зокрема її увиразнювальні мовні засоби, тропоїстика, ритмічна організація поетичного твору, римування тощо. Якщо лінгвістичний бік поетичного твору є досить вивченим, студіювання проблем поетичного перекладу потребує додаткової конкретизації, вони ще мають стати предметом детальних і всебічних наукових пошуків.

Осмислення перекладу як наукової проблеми в українській літературній і мовознавчій критиці ХІХ – початку ХХ ст. засвідчує важливе значення перекладознавчої думки в розвитку літературознавства, мовознавства, у результаті чого поглиблювалося розуміння завдань і перспектив літературного поступу загалом та індивідуальної творчості митця зокрема.

Творчий спадок української поетеси, прозаїка й драматурга Лесі Українки перебуває в центрі уваги вітчизняних мовознавців і літературознавців. Окрім того, її багатогранна спадщина досліджується й аналізується представниками західноєвропейської наукової спільноти, зокрема в 1982 р. Ю. Бойко-Блохін організував у Мюнхені наукову конференцію стосовно дослідження творчості Лесі Українки, результати якої опубліковані в збірці наукових праць «Lesja Ukrainka und europäische Literatur». На сторінках видання відведено належне місце дослідженням славістів: Г. Глясла, Ю. Бойка-Блохіна, І. Качуровського, Ф. Шольца, Е. Веделя, М. Неврлі, Г. Роте, А. Кіпа, Й. Гак та ін. (Lesja Ukrainka und die europäische Literatur, 1994). Проте в зазначених студіях розглянуто поетичні й драматичні твори Лесі Українки в літературознавчому вимірі. Натомість у сучасній науці відсутні системні дослідження особливостей індивідуального стилю поетеси, а також трансформаційні можливості перекладу поезій і драм Лесі Українки, особливості передачі елементів її тропоїстичної системи засобами іншої мови, зокрема російської.

В історії української перекладознавчої думки новий рівень осмислення проблем художнього перекладу пов'язується з літературознавчими поглядами, перекладацькою та оригінальною діяльністю Лесі Українки, яка, зокрема, «художній переклад розглядає в контексті особливостей національного літературного розвитку кінця ХІХ – початку ХХ ст. насамперед у зв'язку з проблемою пошуку нових художньо-естетичних форм і їх трансформації на рідному ґрунті (це, зокрема, промовисто засвідчує масштабна перекладацька програма Лесі Українки, підготовлена для проекту «Плеяди» з метою створення «Бібліотеки світової літератури»)» (Тетеріна, 2014: 3).

Загальновідомо, що твори Лесі Українки перекладено слов'янськими, романськими, германськими мовами. Проте Леся Українка й сама була вправним перекладачем. Художній переклад – явище поліфункціональне, проте для Лесі Українки найважливішим були дві його функції: функція впливу на почуття, на переконання (маніпулятивна), що спрямована на самоідентифікацію українського читачького загалу, та функція розвитку мови перекладу за рахунок її внутрішніх потенцій і безпосередніх запозичень.

Нині в теорії та практиці художнього перекладу співіснують дві тенденції: перша виявляється в намаганні якомога точніше відтворити оригінал, зберігаючи всі особливості його формальної організації; друга полягає у збереженні духу оригіналу, його загального емоційного й естетичного впливу на читача (Бублейник, 2001).

Л. Бублейник свого часу студіювала питання адекватності перекладів поетичних творів Лесі Українки й дійшла висновку, що «іноді переклад вимагає уваги до буквального значення, на якому базується метафора, тому що вихідні лексико-семантичні варіанти однокореневих відповідників в обох мовах можуть суттєво різнитися, і неврахування цього в перекладі затемнює змістові основи поетичного образу» (Бублейник, 2001: 125). Так, із цього погляду переклад із «Досвітніх огнів» (*Вставай, хто живий, в кого думка повстала!*) слово *думка* перекладається В. Звягінцевою рос. *дума* (*Вставайте, живые, в ком дума восстала!*); такий переклад Л. Бублейник вважає не зовсім вдалим, адже «у Лесі Українки образ повсталого думки символізує свідомість, яка пробуджується для боротьби, а вжите в перекладі рос. *дума* – більш вузьке, конкретне за значенням, сино-

німізується зі словами рос. *размышление, раздумье* (Бублейник, 2001: 125).

Метою наукового дослідження є аналіз метафоричного складника тропоїстики Лесі Українки в перекладознавчому вимірі, зокрема з'ясування рівня трансформаційності перекладу метафоричних одиниць у поемі «Віла-посестра».

2. Збереження метафори під час перекладу російською мовою поеми Лесі Українки «Віла-посестра»

Як свідчить перекладацька практика, переклад метафоричних сполук може супроводжуватися різними видами міжмовних трансформацій. Насамперед маємо уточнити визначення поняття «метафора» та його тлумачення в лінгвістиці й перекладознавстві. Аксиомою є той факт, що метафорою називають перенесення найменування з одного предмета, явища на інший за подібністю, схожістю. Для перекладознавчих студій важливою є наявність у визначенні національно-культурологічного компонента, тому доцільно та правомірно сформулювати іншу дефініцію: метафора є розумінням однієї концептосфери в термінах іншої концептосфери (оригінальної й реципієнтської). У професійній практичній діяльності перекладач повсякчас стикається з можливими трьома основними перетвореннями метафоричних одиниць: 1) **деметафоризацією** (укр. *прийшли кораблі* – рос. *появились*); 2) **реметафоризацією** (укр. *склалась пісня* – рос. *родилась песня*); 3) **трансметафоризацією** (укр. *дівчина цвіла* – рос. *щеки горели*).

Жанрові особливості поетичного тексту зумовлюють використання автором різних засобів увиразнення (тропів), серед яких метафора є найуживанішим і найефективнішим засобом, оскільки саме поетичний текст має на меті естетичний та емоційний маніпулятивний вплив на читача, тому частотність використання метафоричних сполук є значною.

У перекладі поеми Лесі Українки «Віла-посестра» М. Комісаровою найчастотнішим є прийом збереження метафори. Збереження метафори, адекватне її відтворення засобами мови перекладу є досить складним і багатогранним процесом для перекладача, адже будь-яка метафорична сполука виникає на підґрунті асоціативних зв'язків між лексичними одиницями в мові оригіналу. Саме тому проблема перекладу метафори є не стільки лексичною, а більше культурологічною, світоглядною.

У перекладі поеми фіксуємо численні випадки абсолютного **збереження розгорнутих метафор** Лесі Українки: укр. *не хочять зганьбити ясну зброю* (Українка, 1986: 334) – рос. *не хотят оружия позорить* (Українка, 1968: 410) (збереження метафори супроводжується опущенням лексично надмірного елемента укр. *ясну*); укр. *Гей ти, коню, ти, маро крилата!* (Українка, 1986: 335) – рос. *Ой ты, конь, крылатое виденье!* (Українка, 1968: 411) (метафора під час перекладу зберігається, однак вилучається лексично надмірний елемент – фольклорний повтор особового займенника укр. *ти*); укр. *темну ніч пройма вогненным зором* (Українка, 1986: 336) – рос. *темень огненным пронзает взором* (Українка, 1968: 412) (розгорнута книжна метафора старослов'янського походження супроводжується граматичною заміною укр. *темна ніч* – рос. *темень*); укр. *Десь про мене тут і смерть забула* (Українка, 1986: 337) – рос. *Верно, обо мне и смерть забыла* (Українка, 1968: 413) (фольклорна метафора супроводжується внесенням вставного компонента рос. *верно*, що можемо інтерпретувати як лексико-семантичну заміну, адже певною мірою трансформується модальність речення під час перекладу) тощо.

Переважну частку, за нашими спостереженнями, серед випадків збереження метафори в російському перекладі поеми Лесі Українки «Віла-посестра» посідають випадки відсутності метафоричної деформації під час передачу засобами російської мови української фразеологізованої метафори: укр. *«Скарай, боже, тебе, віло біла, що зламала ти братерське слово...»* (Українка, 1986: 334) – рос. *«Пусть тебя господь накажет, вила, Братское порушила ты слово...»* (Українка, 1968: 410)]; укр. *«Потьмарився віщий розум з туги, і померк урочий погляд з горя...»* (Українка, 1986: 335) – рос. *«Помутился с горя вещий разум, И померк в печали взгляд волшебный...»* (Українка, 1968: 411) – фразеологізовані метафори книжного (літературного) походження повністю збережено під час перекладу (семантично і структурно).

За нашими спостереженнями, саме фольклорна фразеологізована метафора, яку часто в неоромантичній поемі використовує Леся Українка, зберігається в перекладі без будь-яких семантичних і структурних деформацій: укр. *«Ой ти, коню, ти, проклята зрадо! Хоч би я могла тебе убити, все б мені на серці легше стало!..»* (Українка, 1986: 335) – рос. *«Ой ты, конь, изменник ты проклятый!»*

Если бы тебя убить могла я, Все бы мне на сердце легче стало!..» (Українка, 1968: 411); укр. «*Мовчки віла огиря сідлає, а на серці мов гадюка в'ється...*» (Українка, 1986: 335) – рос. «*Молча вила тут коня седлает, а в груди змея как будто вьется...*» (Українка, 1968: 412); «*Облилося кров'ю серце вілі...*» (Українка, 1986: 337) – рос. «*Облилось тут кровью сердце вилы*» (Українка, 1968: 413); укр. «*Вже мені сириця тіло з'їла, а залізо кості перегризло, а темниця очі помутила, горде серце висушив той сором, що зламав я сам почесну зброю і живим до рук дістався туркам*» (Українка, 1986: 337) – рос. «*Тело мне ремнями перерело, И железо кости перегрызло, И темница очи помутила, Горький стыд повысушил мне сердце, Что сломал я славное оружие, не мила и жизнь теперь мне стала Ни в темнице, ни на вольной воле!*» (Українка, 1968: 414) – у представленому уривку використовується характерний для фольклорних текстів стилістичний прийом градації – розташування кількох метафор у порядку поступового нагнітання задля підвищення їх емоційно-сислової значущості, що супроводжується фольклорними повторами й тавтологією (рос. *вольная воля, темная темница*) тощо.

Серед фольклорних метафор у тексті поеми Лесі Українки «Віла-посестра», що під час перекладу російською мовою не зазнали жодних лексичних чи стилістичних деформацій, маємо виокремити метафоричні сполуки-фраземи евфемістичного походження, творення яких в українській мові зумовлене давнім табуванням поняття «смерть» і мовним табу на вживання відповідної лексичної одиниці: укр. «*Де вони поділи побратима? Чи живий він, чи пішов до бога?*» (Українка, 1986: 335) – рос. «*И куда девали побратима? Жив ли он иль душу отдал богу?*» (Українка, 1968: 411); укр. «*Ой спасибі, шпарку прорубала, хоч побачу промінь у темниці, поки бог до себе прийме душу*» (Українка, 1986: 337) – рос. «*Вот спасибо – щелку прорубила, Хоть увижу светлый луч в темнице, Бог мою еще не принял душу*» (Українка, 1968: 413) – збереження фольклорної евфемізованої метафоричної сполуки фольклорного походження із семантикою «смерть» супроводжується застосуванням перекладацького прийому антонімічного перекладу: стверджувальна конструкція передається заперечною синтаксичною конструкцією без лексико-семантичної трансформації. Подібні комунікативні табу зумовлені насамперед ста-

родавньою магічною практикою всіх слов'ян, вірою в те, що вимовлене за певних обставин слово може зреалізуватися, стати небажаною реальністю (Бацевич, 2007).

3. Використання різних видів метафоричних трансформацій під час перекладу поеми Лесі Українки «Віла-посестра» російською мовою

Деметафоризація, реметафоризація і трансметафоризація в поетичному тексті під час перекладу виникають тоді, коли асоціативні зв'язки спираються не на універсальні (загальноприйнятні) уявлення про світ, а на культурно марковані моделі світосприйняття, що притаманні лише певній національній картині світу. У такому разі перекладач має здійснити під час перекладу накладання двох різних асоціативних моделей, що мають національно-культурне маркування, і знайти точки перетину, що й будуть контекстуальними лексичними відповідниками. При цьому в перекладі, залежно від застосованої метафоричної трансформації, виникають різні варіанти формальних і семантичних деформацій.

У разі **деметафоризації** метафоризованість мовної одиниці «розмивається» або зникає повністю, натомість відповідник набуває статусу вільного словосполучення. Так, у російськомовному перекладі поеми Лесі Українки «Віла-посестра» фіксуємо такі випадки деметафоризації: укр. «*... та й убився так глибоко в серце, Що порвав би два життя одразу*» (Українка, 1986: 339) – рос. «*... и вонзила так глубоко в сердце, Что сразил бы он две жизни сразу*» (Українка, 1968: 416) – у перекладі розгорнуті метафоричні сполуки передано вільними словосполученнями книжного ужитку, тому деметафоризація супроводжується стилістичною трансформацією.

Сутність **реметафоризації** полягає в деформації форми і змісту мовної одиниці за моделлю: вільне словосполучення (неметафора) → метафора (поетизм). М. Комісарова під час перекладу російською мовою поеми Лесі Українки «Віла-посестра» лише один раз вдалася до такої метафоричної трансформації: укр. «*Через тебе побратим загинув, поможи ж мені знайти хоч трупа!*» (Українка, 1986: 335) – рос. «*Загубил ты душу побратима, Помоги же отыскать мне тело!*» (Українка, 1968: 411) – загальноновживане, стилістично нейтральне дієслово укр. *загинути* замінено в перекладі на метафоричну сполуку фольклорного походження рос. *загубить душу*, що спровокувало емпатизацію, експресивно підсиливши текст перекладу.

Трансметафоризація реалізується в синонімічній заміні донорської зони метафоризованої сполуки на іншокультурний фрагмент. Це найскладніший для втілення варіант метафоричної трансформації, оскільки перекладач має або вийти із зони комфорту власної національної культури і світосприйняття й перейти в поле іншої, менш знайомої культури і світобачення, або, навпаки, наблизити незнайому, «не-свою» культуру й менталітет до національно-культурних стереотипів власного народу. Можливий також третій варіант, коли мовно-культурні простори текстів оригіналу та перекладу є однаково «чужими» для перекладача, тоді завдання здійснення адекватного перекладу ускладнюється ще більше через необхідність подолання перекладачем двох національних систем стереотипів і тимчасової відмови від власного культурно-когнітивного досвіду. Саме тому в практичній перекладацькій діяльності такі ситуації фіксуються вкрай нечасто.

У російському перекладі поеми Лесі Українки «Віла-посестра» М. Комісаровою фіксуємо поодинокі випадки трансметафоризації: укр. «*Але віла при житті зосталась, тільки серце кров'ю обкипіло*» (Українка, 1986: 339) – рос. «*Но осталась жить посестра вила, Только сердце обагрилось кровью*» (Українка, 1968: 416) – в оригіналі в основі метафори перенесення значення за способом дії, а в перекладі – за кольоровими характеристиками і ступенем інтенсивності; укр. «*Туга давить, серцю тісно в грудях*» (Українка, 1986: 339) – рос. «*Горе давит! Сердцу стало тесно!*» (Українка, 1968: 416) – донорський центр метафори укр. *туга* замінено на контекстуальний синонім рос. *горе* в перекладі; окрім того, трансметафоризація в зазначеному випадку супроводжується синтаксичною і стилістичною трансформацією – зміною типу речення (складне безсполучникове речення передається в перекладі двома простими реченнями) і збільшенням рівня емоційності, тобто емпатизацією (застосовується емотивна емфаза), що є потужним способом прагматичної адаптації під час перекладу.

Трансметафоризація завжди зумовлює зміну прагматичного впливу на реципієнта перекладу, тому має значний маніпулятивний потенціал: укр. «*Гинь ти, зброє, коли гине щирість!..*» (Українка, 1986: 334) – рос. «*Сгинь, оружие, если гибнет верность!*» (Українка, 1968: 411) – лексичні центри метафори в тексті оригіналу й тексті перекладу

укр. *щирість* і рос. *верность* не є повними лексичними відповідниками, проте можуть сприйматися як контекстуальні відповідники, що можемо інтерпретувати як випадок трансметафоризації; укр. «*Чи живий він, чи пішов до бога?*» (Українка, 1986: 335) – рос. «*Жив ли он иль душу отдал богу?*» (Українка, 1968: 411) – фразеологізована фольклорна метафора під час перекладу російською мовою піддана трансметафоризації.

4. Висновки

Передача метафоричних одиниць поетичного тексту засобами іншої, зокрема російської, мови є досить складним і багаторівневим процесом через розгалуженість і національну самобутність асоціативних зв'язків, що є підґрунтям метафоризаційного процесу. Саме тому проблема перекладу метафори не є суто перекладознавчою, а відбивається в культурологічній і світоглядній площинах. У російському перекладі М. Комісаровою поеми Лесі Українки «Віла-посестра» переважають випадки збереження фольклорної фразеологізованої метафори з притаманними їй тавтологічними повторами та евфемізацією табуйованих семантичних елементів (смерть, хвороба тощо). Під час перекладу оригінальної авторської метафори Лесі Українки перекладачка використовує весь арсенал прийомів передачі метафори – збереження, деметафоризацію, реметафоризацію, трансметафоризацію, що й забезпечує адекватність і функціонально-естетичну відповідність поетичного перекладу.

Проблема перекладу метафори є багатогранною і складною й не вичерпується одним перекладознавчим аспектом, тому перспективними, на наш погляд, буде подальші студіювання прагматичної адаптації метафоризованого поетичного тексту, аналіз доречності прийомів такої адаптації стосовно різних поетичних стилів і мов.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арутюнова Н.Д. Теория метафоры. Москва : Астрель, 1992. С. 5–59.
2. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. Москва, 1999. 356 с.
3. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.
4. Блэк М. Метафора. *Теория метафоры* : сборник. Москва : Прогресс, 1990. С. 153–172.
5. Бублейник Л.В. Співвідношення в компонентному складі метафор у російських перекладах лірики Лесі Українки. *Збірник тез та повідомлень наук.-методичної конференції, присвяченої 120-річчю від дня народження Лесі Українки*. Луцьк, 2001. С. 34–36.

6. Гальперин И.Г. Текст как объект лингвистического исследования. Москва, 1981. 257 с.
7. Горбач А.-Г. Німецькі славісти перекладають творчість Лесі Українки. *Сучасність*. 1996. № 3–4.
8. Кривець Н. З історії українсько-німецьких зв'язків у XIX – на початку XX ст. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки* : міжвідомчий збірник наукових праць. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2014. С. 67–84.
9. Крысин Л.К. Эвфемизмы в современной русской речи. *Русистика*. Берлин, 1994. № 1-2. С. 28–49.
10. Почепцов Г.Г. История русской семиотики до и после 1917 года. Москва : Лабиринт, 1998. 336 с.
11. Складаревская Г.Н. Метафора в системе языка. Санкт-Петербург : Наука, 1993. 150 с.
12. Тетерина О.Б. Переклад як наукова проблема в українській літературно-критичній думці XIX – початку XX ст. (компаративний дискурс) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2014. 20 с.
13. Чередниченко І. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. Київ, 1969. 490 с.
14. Украинка Л. Стихотворения. Поэмы. Драмы / перевод с украинского. *Библиотека всемирной литературы*. Москва : Художественная литература, 1968. Серия 3. Том 157. 702 с.
15. Українка Леся. Поетичні твори. Драматичні твори. *Твори : у 2 т.* Київ : Наукова думка, 1986. Т. 1. 608 с.
16. Эйхенбаум Б. Мелодика русского лирического стиха. Петербург : ОПОЯЗ, 1922. 200 с.
17. Эткинд Е. Поэзия и перевод. Москва-Ленинград : Советский писатель, 1963. 346 с.
18. Якобсон Р. К вопросу о зрительных и слуховых знаках. *Семиотика и искусствометрия*. Москва, 1972. 236 с.
19. Lesja Ukrainka und die europäische Literatur. [Herausgegeben von Jurij Bojko-Blochyn, Hans Rothe und Friedrich Scholz]. Köln, Weimar und Wien : Böhlau, 1994. 249 p.
20. *120th anniversary of the birth of Lesya Ukrainka*. Lucj, p. 34-36.
21. Galperin I. G. (1981) Tekst kak obyekt lingvisticheskogo issledovaniya. [Text as an object of linguistic research]. Moskva, 257 p.
22. Ghorbach A.-Gh. (1996) Nimets'ki slavisty perekladayut' tvorchist' Lesi Ukrayinky. [German Slavacists translate the works of Lesya Ukrainka]. *Suchasnist'*. [Modernity]. № 3, 4.
23. Kryvecj N. (2014) Z istoriji ukrajinsjko-nimecjkjkh zv'jazkiv u XIX – na pochatku XX st. [From the history of Ukrainian-German ties in the XIX – early XX centuries]. *Mizhnarodni zv'jazky Ukrajinjy: naukovj poshuky i znakhidky : mizhvidomchij zb. nauk. Pracj*. [International relations of Ukraine: scientific searches and findings: interdepartmental community : sciences works]. Kyjiv : In-t istoriji Ukrajinjy NAN Ukrajinjy. P. 67–84.
24. Krysin L. K. (1993) Evfemizmy v sovremennoj russkoy rechi. [Euphemisms in modern Russian language]. *Rusistika*. [Russian Studies]. Berlin. № 1-2.
25. Pocheptsov G.G. (1998) Istoriya russkoy semiotiki do i posle 1917 goda. [The history of Russian semiotics before and after 1917]. Moskva: Labirint, 336 p.
26. Sklyarevskaya G. N. (1993) Metafora v sisteme yazyka. [Metaphor in the language system]. Sankt-Peterburg: Nauka, 150 p.
27. Teterina O. B. (2014) Pereklad jak naukova problema v ukrajinsjkij literaturno-krytychnij dumci XIX – pochatku XX st. (komparatyvnij dyskurs) [Translation as a scientific problem in the Ukrainian literary critique of the XIX - early XX centuries. (comparative discourse)] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk. Kyjiv, 20 p.
28. Cherednychenko I. (1969) Narisy z zaghaljnoji stylistyky suchasnoji ukrajinsjkoi movy. [Essays on the general stylistics of contemporary Ukrainian language]. Kyjiv, 490 p.
29. Ukrainka L. (1968) Stikhotvoreniya. Poemy. Dramy. [Poems. Poems. Dramas]. Perevod s ukrainskogo. *Biiblioteka vsemirnoj literatury. Seriya tretia. Tom 157*. [Library of world literature. Series Three. Volume 157]. Moskva: Khudozhestvennaya literature, 702 p.
30. Ukrajinka L. (1986). Poetychni tvory. Dramatychni tvory. [Poetry. Dramatic works]. *Tvory. U 2 t.* [Works: At 2 t.]. Kyjiv: Naukova dumka. T.1. 608 p.
31. Eykhenbaum B. (1922) Melodika russkogo liricheskogo stikha. [The melody of the Russian lyric verse]. Peterburg: OPOYAZ, 200 p.
32. Etkind E. (1963) Poeziya i perevod. [Poetry and translation]. Moskva-Leningrad: Sovetskiy pisatel, 346 p.
33. Jakobson R. (1972) K voprosu o zritel'nykh i slukhovjkh znakakh. [To the question of visual and auditory signs]. *Semiotika i iskusstvometriya*. [Semiotics and artmetry]. Moskva, 236 p.
34. Lesja Ukrainka und die europäische Literatur (1994). [Lesya Ukrainka and European literature]. Köln, Weimar und Wien, 249 p.

REFERENCES:

1. Arutyunova N. D. (1992) Teoriya metafory [Metaphor theory]. Moskva. Astrel. P. 5–59.
2. Arutyunova N. D. (1999) Yazyk i mir cheloveka. [Language and human world]. Moskva, 356 p.
3. Vacevych F.S. (2007) Slovyk terminiv mizhkuljturnoji komunikaciji. [Glossary of Terms of Intercultural Communication]. Kyjiv: Dovira, 205 p.
4. Blek M. (1990) Metafora. [Metaphor]. *Teoriya metafory*. [Theory of metaphor]. Moskva: Progress. P. 153–172.
5. Bublejnyk L. V. (2001) Spivvidnoshennja v komponentnomu skladi metafor u rosijjsjkjkh perekladakh liryky Lesi Ukrajinky. [Value in the component composition of metaphors in Russian translations of Lesya Ukrainka lyrics]. *Zbirnyk tez ta povidomlen' nauk.-metodychnoi konferentsiji, prysvyachenij 120-richchju vid dnya narodzhennja Lesi Ukrayinky*. [Collection of abstracts and reports of science-methodical conference devoted to the

*Стаття надійшла до редакції 26.07.2019.
The article was received 26 July 2019*

УДК 81'25:[81'367.625+81'37](=30.811.111=811.162.2)
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-15>

ПЕРЕКЛАД СЕМАНТИЧНО УСКЛАДНЕНИХ ДІЄСЛІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ

Кришталь Світлана Михайлівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Донецький національний університет імені Василя Стуса
sv.krishtal@gmail.com
orcid.org/0000-0002-6562-3896

У центрі уваги статті – англійські дієслова, утворені засобом метафоричної конверсії, під якою у статті розглядається процес, що передбачає перехід іменників у дієслова зі збереженням форми іменників (нульова деривація) і паралельним розвитком метафоричного значення в дієсловах. Дослідження проведено на матеріалі 60 слів-назв тварин в англійській мові. З'ясовано, що 36 іменників на позначення тварин переходять у дієслова з одним або декількома метафоричними значеннями (наприклад, *badger – to badger, ferret – to ferret, lark – to lark, squirrel – to squirrel, rat – to rat*). Утворені дієслова є влучними, образними, компресивними лексичними одиницями, які не тільки називають дію, а й описують/характеризують її, інакше кажучи, є семантично ускладненими одиницями.

Здатність дієслова, утвореного засобом метафоричної конверсії, описувати або характеризувати дію залежить від особливостей метафоричного перенесення, що супроводжує конверсію.

Дієслова, що описують фізичні властивості дії (такі як швидкість, інтенсивність, сила, особливості рухів тощо), є результатом перенесення на основі зовнішньої подібності об'єктів, інакше кажучи, переосмислення денотативного компонента лексичного значення слова. І, навпаки, дієслова, що дають морально-етичну характеристику дії і виражають відношення мовця, виникають у результаті перенесення, яке базується на емоційному враженні (уявлювана подібність) та розвитку конотативного компонента лексичного значення слова на позначення тварин.

Уявлювана схожість лежить в основі більш ніж половини метафоричних значень дієслів, утворених методом конверсії. Якщо взяти до уваги високий ступінь асоціативності слів на позначення тварин, що уходить корінням у міфологічний контекст, у культурний та історичний досвід носіїв, то такий висновок можна вважати закономірним.

Під час перекладу слід ураховувати ускладнену семантичну структуру метафоричних дієслів, що утворені способом конверсії. Здебільшого не досить використання одного лише українського дієслова для того, щоб передати значення, яке закладено в семантичну структуру англійського слова. Домінуюча модель під час перекладу з англійської мови українською – англ. дієслово → укр. дієслово + прислівник, наприклад, англ. *to crow – ворона* – укр. *кричати радісно; радіти голосно, шумно*. Об'єднуючи в собі властивості декількох частин мови, метафоричні дієслова не тільки стріють метафоричності англійської мови, але й також виступають засобом мовної образної компресії. Вони є яскравим відбиттям як структурних особливостей англійської мови, так і особливостей мислення її носіїв.

Ключові слова: метафоричне перенесення, метафорична конверсія, конотація, переосмислення, компресія, перекладацька адаптація.

TRANSLATING SEMANTICALLY COMPLICATED WORDS FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN

Kryshstal Svitlana Mykhailivna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Translation Studies
Vasyl' Stus Donetsk National University
sv.krishtal@gmail.com
orcid.org/0000-0002-6562-3896

This article deals with English verbs formed through metaphorical conversion, which is studied as a process that involves transition of nouns into verbs. Metaphorical conversion presupposes the preservation of the noun form and simultaneous development of the metaphorical meaning by the verb. The study is carried out on the material of 60 words naming animals in the English language. It has been found that 36 nouns that name animals are transformed into verbs with one or several metaphorical meanings (for example, *badger – to badger, lark – to lark, squirrel – to squirrel, rat – to rat*). The resulting verbs are accurate, imagery and concise lexical units that do not only name action but also describe/characterize it and, as such, are semantically complicated lexical units.

The ability of a verb formed through metaphorical conversion to describe or characterise action is predetermined by the peculiarities of the metaphorical transference that accompanies conversion.

The verbs that describe the physical properties of an action (such as speed, intensity, force) is the result of transference based on the external similarity of objects; in other words, interpretation of the denotation component of the lexical meaning of a word. As opposed to this, verbs that lend moral-ethical characteristics to an action or express the speaker's attitude towards it emerge through transference that is based on the emotional impression (imaginary similarity) and the development of the connotation component of the lexical meaning of the words.

Imaginary likeness leads to the formation of more than a half of all metaphorical meanings of verbs formed through conversion. The conclusion seems logical if one takes into account the high potential of words naming animals to trigger associations which, in turn, is linked to the mythology context, as well as the cultural and historical experience of the language speakers.

When translating metaphorical verbs into Ukrainian it is necessary to consider their complicated semantic structure. The dominant translation model is a verb in English → a verb + an adverb in Ukrainian. Metaphorical verbs embrace properties of several parts of speech; they enrich the language metaphorically and are powerful means of imagery compression.

Key words: metaphorical transference, metaphorical conversion, connotation, interpretation, compression, translation adaptation.

1. Вступ

У центрі уваги статті – семантично ускладнені дієслова, що є продуктом метафоричної конверсії в англійській мові. Під метафоричною конверсією ми розуміємо процес, який передбачає перехід іменника в дієслово, що супроводжується розвитком метафоричного значення у останнього. Слід зазначити, що метафоричне значення може розвиватись як від іменника в його прямому значенні, так і від метафоричного значення іменника. Дослідження процесу метафоричної конверсії проводилось на **матеріалі** слів на позначення тварин в англійській мові. Всього було проаналізовано 60 назв тварин з точки зору їх здатності переходити в дієслово із метафоричним значенням.

Наприклад, слово *ferret* (тхір) на основі подібності дій розвиває в англійській мові друге метафоричне значення – ретельний, старанний пошук чогось, яке, своєю чергою, завдяки конверсії переходить у дієслово *to ferret* (порпатися, шукати всюди; винюхувати, розвідувати, вивідувати секрет) (MacMillan, 2010).

Іменник *lark* (жайворонок) є метафоричним позначенням людини, яка рано встає і почувається бадьорою зранку. На базі прямого і метафоричного значень іменника розвивається метафоричне дієслово *to lark* – поводитися грайливо, пустотливо й отримувати задоволення від цього (MacMillan, 2010).

Метафоричне значення дієслова *to badger* – просити когось щось зробити неодноразово та в набридливій і докучливій формі – розвивається безпосередньо від іменника *badger* (борсук) у його прямому значенні, оскільки метафоричний іменник на базі цього слова відсутній (MacMillan, 2010).

Як відомо, результатом дії метафоричного процесу будь-якого типу є семантично ускладнене слово, тобто слово, яке поєднує в собі інформацію (фактичну й емоційно-коно-

тативну) про, як мінімум, два об'єкти – той, що отримує метафоричне найменування, і той, чие ім'я переноситься на інший об'єкт. Метафоричність завжди супроводжується образністю, яка є суміщенням баченням двох картин. У метафоричному найменуванні поєднано два потоки семантичної інформації, що робить його більш складним і емоційно насиченим, ніж найменування в його прямому значенні.

Метафоричні утворення завжди були викликом для перекладача. Є безліч досліджень з проблем перекладу різних типів метафори – мовної, термінологічної, фразеологічної і т. ін.; ретельно вивчено питання перекладу одиниць, що є типовими для різних стилів і жанрів. Проблеми перекладу метафори, утвореної засобом метафоричної конверсії, окремо не розглядались, як і саме явище переходу іменника в метафоричне дієслово без зміни форми іменника. Це зумовлює **актуальність** цього дослідження і його **мету** – дослідити шляхи адаптації англійських метафоричних дієслів, утворених засобом метафоричної конверсії, в українській мові. **Об'єкт** дослідження – семантично ускладнені дієслова, утворені засобом метафоричної конверсії, **предмет** – адаптація метафоричних дієслів, утворених методом конверсії, українською мовою.

Стаття сконцентрована на вирішенні таких **завдань**:

Дослідити особливості семантики метафоричних дієслів, утворених засобом метафоричної конверсії.

З'ясувати, як семантика дієслів впливає на особливості перекладу.

2. Особливості семантики дієслів, утворених засобом метафоричної конверсії

Дослідження метафоричних конверсійних процесів на базі 60 назв тварин в англійській мові свідчить про потужний метафоричний потенціал слів, що належать до такої групи. Із

60 іменників на позначення тварин 44 назви розвивають свої значення, які переходять у метафоричні іменники, і 36 назв стають метафоричними дієсловами з одним і більше значеннями (всього зафіксовано 55 метафоричних дієслівних значень).

Такий досить легкий перехід іменників у метафоричні дієслова базується на низці чинників.

По-перше, такі іменники називають об'єкти, які можуть виконувати дію. При цьому різноманітність тварин забезпечує різноманітність дій, їх різний характер і відмінності. Потенційна дія, яку часто закладено в дефініції назви тварини, є однією з передумов, що веде до метафоричного переосмислення і, зрештою, до появи метафоричного дієслова.

По-друге, іменники на позначення тварин називають об'єкти, які мають стійкі асоціації як у свідомості носіїв мови, так і в її словарному, насамперед фразеологічному фонді. А, як відомо, саме асоціації та асоціативність людського мислення є одними з найголовніших каталізаторів метафоричного перенесення імені (Black, 1965; Richards, 1965: 90).

Використання іменника як основи для перенесення дає можливість дати детальну характеристику дії, яку означає метафоричне дієслово. Відмінність метафоричного дієслова від дієслова, що використовується в його прямому значенні, полягає в тому, що в його семантиці закладено відповідь водночас на два запитання: «Що робити?» і «Як робити?». Дія може описуватись з точки зору звичайних фізичних параметрів, таких як швидкість, інтенсивність, направленість тощо, а також характеризуватись з точки зору емоційного враження та із залученням моральних критеріїв. Цікаво, що одна тварина може бути джерелом для назв дій обох типів. Наприклад, іменник *worm* (черв'як) переходить у метафоричне дієслово, яке в одному зі своїх значень дає суто фізичну характеристику дії, а в іншому – морально-етичну: *to worm* 1) *move with difficulty by crawling or wriggling* (пересуватись із труднощами, важко; плентатись, згинатись); 2) *obtain information from someone by cunning persistence* (отримати інформацію від когось завдяки хитрощам та упертістю) (MacMillan, 2010).

Тип характеристики дії, яку закладено в семантиці дієслова, залежить від типу метафоричного перенесення, що супроводжує конверсію, а саме: чи відбувається воно на основі зовнішньої подібності, інакше кажучи, переосмислюється денотативний компонент

значення слова, або на основі уявлюваної схожості, емоційного враження або асоціації, тобто переосмислюється конотативний компонент лексичного значення іменника. Наприклад, у метафоричному дієслові *to crab* зафіксовано манеру пересуватися краба, або інакше кажучи, як краб: пересуватися боком (MacMillan, 2010).

Дієслово *to hawk* втілює схожість зі специфічними звуками, які видає яструб: голосно прочистити горло (MacMillan, 2010).

Схожість із зовнішніми характеристиками зафіксовано в метафоричному дієслові *to spider*, яке в англійській мові має значення «створити модель, візерунок, який нагадує павука або його павутиння» (MacMillan, 2010).

Метафора *to rabbit* (багато говорити, базікати, казати щось несуттєве, тривіальне) фіксує емоційне враження людини від кролика та асоціації, які з ним пов'язані. Такі асоціації не відображають реальну картину і не зафіксовані в дефініції, яка зосереджена на зовнішньому описові та способі життя тварини: *rabbit – a gregarious burrowing plant-eating mammal, with long ears, long hind legs, and a short tail* (кролик – стадна, травоядна тварина, ссавець з довгими вухами, довгими задніми ногами та коротким хвостом) (MacMillan, 2010).

Виключно на емоційному враженні базується перенесення імені *hog* (кабан), яке втілюється у метафоричному значенні дієслова *to hog – take or use most or all of (something) in an unfair or selfish way* (брати все або майже все; користуватися всім або майже всім, тобто поводитись егоїстично та несправедливо стосовно інших) (MacMillan, 2010).

З причин, які можуть критися в підсвідомості носіїв мови та в її культурних пластах (міфологічний контекст, культурний і історичний досвід носіїв мови), така тварина, як ласка, також асоціюється з негативними рисами і переходить у метафоричне дієслово зі значенням *to weasel – to achieve something by use of cunning or deceit* (досягти чогось завдяки підступності та обману). Семантика іншого метафоричного значення дієслова *to weasel* здається більш зрозумілою і базується на реальних фактах: *to weasel – to deprive of its meaning using weasel-words* (позбавляти значення за допомогою спеціальних слів) від *weasel-word – a word which destroys the force of a statement, as a weasel ruins an egg by sucking out its content* (різнотлумачення, ухиляння – слова, які позбавляють висловлювання сили,

так само, як ласка руйнує яйце, висмоктуючи його) (The Shorter Oxford, 1973).

Іменник *parrot* (папуга) переходить у дієслово *to parrot – to repeat (words) mechanically like a parrot; to iterate to weariness; to repeat or imitate without understanding or sense* (The Shorter Oxford, 1973) (повторювати механічно, як папуга, не розуміючи сенсу; стомлювати, виснажувати повторюваннями). Таке значення теж базується на сприйнятті цієї тварини людиною і не пов'язане з об'єктивними характеристиками.

Спектр негативних емоцій та характеристик, які пов'язані з різними тваринами, – доволі широкий. Так, згідно з дефініціями дієслів у їх метафоричних значеннях, тварини в свідомості носіїв англійської мови асоціюються з такими якостями, які, своєю чергою, викликають негативні емоції та негативне ставлення (роздратування, зневагу, презирство, огиду, страх тощо): борсук – надокучливість, бугай – жорстокість, ведмідь – загрозна, неконтрольована поведінка, вовк – жадібність, ворона – самовпевненість, кінь – пустотливість, корова – боягузтво, лякливо, кролик – легковажність, курка – боягузтво, ласка – хитрість, підступність, лебідь – безвідповідальність, лисиця – хитрість, мавпа – дурість, нерозумність, папуга – відсутність власної думки, поросся – жадібність, риба – холодність, відстороненість, собака – надокучливість, свиня – егоїзм, щука – безвідповідальність, підступність, щур – зрадництво.

3. Передача значень англійських метафоричних дієслів під час перекладу українською

Семантична інформація, яка переходить у дієслово від іменника, значно поглиблює й уточнює його значення. У наступній таблиці підсумовані додаткові семи, що втілено в метафоричному значенні дієслів залежно від типу метафоричного перенесення. Такі семи описують дію і таким чином виконують функцію прийменника, який інкорпоровано в дієслово. Таблиця яскраво демонструє значну перевагу випадків, коли додаткові семи саме характеризують дію з точки зору ставлення до неї мовця.

Вивчення додаткових сем у значенні дієслів дає можливість виділити 3 основні групи дієслів, в яких дія характеризується: 1) з точки зору її інтенсивності (тобто акцентуються такі параметри, як швидкість, тривалість, потужність) та загальної фізичної манери її виконання; 2) з точки зору емоцій, які вона викликає у спостерігача; 3) з точки

зору емоцій, які переживає той, хто виконує дію.

Наприклад, *to bull* (від *bull* – бик) означає «штовхнути, пересунути щось, когось сильно, шалено, нестямно або навіть жорстко, із застосуванням сили, насильства. У метафорі *to swan* (від *swan* – лебідь) зафіксовано відношення спостерігача до дії, що виконується: переїжджати з місця на місце в несерйозній, недбалій, безвідповідальній та показній манері. Така велика кількість негативних характеристик у дефініції цього метафоричного дієслова не залишає сумнівів щодо відношення до того, хто виконує дію, яка цим дієсловом описується. Метафоричне дієслово *to squirrel* (від *squirrel* – білка), навпаки, фіксує емоції, ставлення до дії того, хто її виконує: «пересуватися в такій манері, яка свідчить про невгамовність, нетерплячість та цікавість» (MacMillan, 2010).

Під час перекладу слід враховувати ускладнену семантичну структуру метафоричних дієслів, що утворено способом конверсії. Здебільшого не досить використання одного лише українського дієслова для того, щоб передати значення, яке закладено в семантичній структурі англійського слова. Домінуюча модель під час перекладу з англійської мови українською – англійське дієслово → українські іменник + прислівник. Наприклад: англ. *to crow* (від *crow* – ворона) – укр. кричати радісно; радіти голосно, шумно (MacMillan, 2010).

Дієслова, що утворені завдяки метафоричному перенесенню на основі уявлюваної подібності або емоційного враження, є ще більш складними для перекладу, оскільки виражають оцінку або ставлення до дії, а це потребує додаткових лексичних одиниць для передачі значення.

Об'єднуючи в собі властивості декількох частин мови, англійські метафоричні дієслова виступають засобом образної мовної компресії. Звичайно, в українській мові можна знайти дієслова, які називають дію, і прислівники, які її уточнюють, але структурні особливості української мови майже унеможливають повні структуро-семантичні відповідники для групи слів, яка розглядається, тобто дієслова, які б водночас називали дію, характеризували її і представляли б її в образній формі. Найбільш загальна причина цього криється в більшій метафоричності англійської мови, що, своєю чергою, зумовлюється багатьма чинниками лінгвістичного та позалінгвістичного характеру.

Таблиця 1

**Додаткові семи в значенні метафоричного дієслова,
утвореного засобом метафоричної конверсії**

	Іменник на позначення тварини	Додаткові семи в значенні метафоричного дієслова залежно від типу метафоричного перенесення	
		Метафоричне перенесення, що базується на розвитку денотативного компонента значення іменника	Метафоричне перенесення, що базується на розвитку конотативного компонента значення іменника
1	Білка – squirrel	швидкість	невгамовність, нетерплячість
2	Борсук – badger	–	надокучливість
3	Бугай, бик – bull	–	жорстокість, сила
4	Ведмідь – bear	великий розмір	загроза, небезпека
5	Вовк – wolf	–	жадібність
6	Ворона – crow	голосність	самовпевненість
7	Гуска – goose	–	заохочування
8	Жайворонок – lark	–	легковажність, пустотливість
9	Заєць – hare	швидкість	полохливість, боягузтво
10	Землерийка – shrew	–	роздратування, злісність, зловредність
11	Змія – snake	форма, тип рухів	–
12	Качка – duck	тип рухів	ухильність, уникливість
13	Кінь – horse	–	легковажність, пустотливість
14	Кіт – cat	–	похитливість
15	Корова – cow	–	боягузтво, лякливість
16	Краб – crab	тип рухів	–
17	Кролик – rabbit	швидкість	легковажність, надокучливість
18	Курка – chicken	–	полохливість, боягузтво
19	Ласка – weasel	–	уникливість, підступність, хитрість
21	Лебідь – swan	–	самовпевненість, пихатість, безвідповідальність
22	Лисиця – fox	–	хитрість, підступність
23	Мавпа – monkey	–	пустотливість, безвідповідальність
24	Миша – mouse	форма	–
25	Павук – spider	форма, тип рухів	–
26	Папуга – parrot	голосність	нерозумність
27	Порося – pig	–	жадібність, неохайність
28	Равлик – snail	швидкість	–
29	Риба – fish	–	підступність, обережність
30	Собака – dog	–	надокучливість, настирливість
31	Свиня (кабан) – hog	–	жадібність, егоїзм
32	Тхір – ferret	–	наполегливість, підступність
33	Черв'як – worm	манера пересуватись	хитрість, упертість
34	Щука – pike	–	підступність, зрадливість
35	Щур – rat	–	зрадливість
36	Яструб – hawk	голосність	–
	36	14	28

4. Висновки

Вивчення англійських метафоричних дієслів, які утворено засобом метафоричної конверсії від іменників на позначення тварин, дає змогу дійти таких висновків:

Іменники на позначення тварин активно використовуються в англійській мові як основа для розвитку дієслівного метафорич-

ного значення. Із 60 іменників, що називають тварин, 36 перейшли в дієслова із 55 метафоричними значеннями. Утворені дієслова є семантично ускладненими лексичними одиницями, оскільки одночасно і називають дію, і характеризують її. Такий процес характеризується образністю, що є результатом метафоричних процесів, які супроводжують

конверсію. Це ще більше ускладнює семантику метафоричних дієслів і робить їх унікальними мовними одиницями, складними для перекладу за допомогою ресурсів мов іншого структурного типу, які представляє в цьому разі українська мова.

Значення дієслова, утвореного засобом метафоричної конверсії, залежить від типу метафоричного перенесення. Перенесення, що базується на зовнішній подібності, призводить до появи дієслів, у значенні яких зафіксовано фізичні властивості дії, яку вони називають. Перенесення, поштовхом для якого є емоційне враження або уявлювана подібність, є засобом утворення дієслів, що дають емоційно-етичну характеристику дії і виражають ставлення мовця до неї. Метафоричні дієслова обох типів не мають повних структурних і семантичних відповідників в українській мові і потребують додаткових пояснень, функції яких під час перекладу виконують прислівники. Домінуюча перекладацька модель – англ. дієслово → укр. дієслово у поєднанні з прислівником. Дієслова,

які утворено на основі уявлюваної подібності, можуть потребувати вживання додаткових лексичних одиниць, оскільки виражають оцінку і мають більш складну семантику.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Black M. Models and metaphors. Studies in language and philisophy. Ithaca. New York, 1965. P. 39–41.
2. Richards I.A. The Philosophy of Rhetoric. New York, 1965. 284 p.
3. MacMillan English Dictionary for Advanced Learners. Second Edition. 2010. 1748 p.
4. Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles. Third Edition. Volume II. Oxford : Clarendon Press, 1973. 2672 p.

REFERENCES:

1. Black, M. (1965). Models and metaphors. *Studies in language and philisophy. Ithaca*. New York, P. 39–41.
2. Richards, I.A. (1965). The Philosophy of Rhetoric. New York, 284 p.
3. MacMillan English Dictionary for Advanced Learners (2010). Second Edition. 1748 p.
4. Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles (1973). Third Edition. Volume II. Oxford : Clarendon Press, 2672 p.

*Стаття надійшла до редакції 30.07.2019.
The article was received 30 July 2019*

УДК 81'373.4-026.613.1:[82.111Фаулз.01+/.03]
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-16>

КОЛОРОНІМ ЧЕРВОНИЙ НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ДЖОНА ФАУЛЗА

Кучма Тетяна Валеріївна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романо-германської філології
Рівненський державний гуманітарний університет
kuchma.tv@gmail.com
orcid.org/0000-0001-5635-1473

Стаття присвячена дослідженню колороніма червоний на матеріалі англomовних творів Джона Фаулза та їх перекладів українською мовою, а також встановленню особливостей його функціонування у творах.

У ході дослідження шляхом суцільної вибірки було виявлено колоронім червоний у зазначених творах; визначено склад і структуру лексико-семантичного поля кольору, утвореного цими колоронімами; проаналізовано особливості перекладу досліджуваних колоронімів українською мовою.

З'ясовано, що у тексті-оригіналі і тексті-перекладі мікрополе червоного кольору/red є найоб'ємнішим – 24% від загальної кількості дібраних одиниць з колірним компонентом у тексті-оригіналі та 23,5% від загальної кількості дібраних одиниць з колірним компонентом у тексті-перекладі. Більшість дібраних одиниць становлять ад'єктивні лексеми на позначення кольору.

Досліджуване мікрополе містить 39 прикладів уживання колоронімів і 6 відтінків в англійській (*carmine, ruddy, scarlet, russet, purple, pink*) та 36 прикладів уживання колоронімів і 7 відтінків в українській мові (*карміновий, багряний, червонястий, яскраво-червоний, рудий, рудуватий, рожевий*).

Виявлення колірного компонента у текстах однієї чи обох мов уможливило виділити такі три категорії колірних словесних образів: повні еквіваленти (*She must have been reading all the time; he saw the straw hat with the red sash on the grass behind her as she came toward them, book still in hand // Мабуть, весь час читала, а тепер, залишивши на траві свого солом'яного капелюшка з червоною стрічкою, підійшла до них, все ще тримаючи в руці книжку*); часткові еквіваленти: (*If the Mouse was odd, this creature was preposterous. She was even smaller, very thin, a slightly pinched face under a mop of frizzed-out hair that had been reddened with henna // Якщо Миша здавалася чудернацькою постаттю, то це створіння мало просто безглуздий вигляд. Ще нижча, худюча, з вузьким обличчям, над яким стирчить копиця рудих від хни кучериків*); безеквівалентні кольоропозначення: (*I do think this is the most terrible red herring, sergeant. // – Я певна – ви взяли хибний слід*).

Ключові слова: мовна картина світу, когнітивний підхід, колір, переклад, еквівалент.

COLOUR TERM RED BASED ON THE JOHN FOWLES' WORKS

Kuchma Tetiana Valeriivna,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Romance and Germanic Philology
Rivne State University for the Humanities
kuchma.tv@gmail.com
orcid.org/0000-0001-5635-1473

The article is devoted to the research of the microfield red based on the John Fowles' English-language works and their translations into Ukrainian, as well as to the establishing of the peculiarities of its functioning in his works.

During research the colour term red was found in these works; the composition and structure of the lexico-semantic variants of this microfield were determined; the peculiarities of translation of studied colour term components into Ukrainian were analyzed.

It is found that in the original text and in the text translation, the red/chervonyy microfield is the largest – 24% of the total number of units with the colour component in the original text and 23.5% of the total number of units with the colour component in the text translation. The selected units with the colour term component are mostly adjectives.

The studied microfield contains 39 examples of the colour term usage and 6 shades in English (*carmine, ruddy, scarlet, russet, purple, pink*) and 36 examples of the colour term usage and 7 shades in Ukrainian (*karminovyi, bahrianyi, chervoniastyi, yaskravo-chervonyi, rudyi, ruduvatyi, rozhevyi*).

Identification of a colour component in one or both languages made it possible to distinguish the following three categories of colour verbal images: full equivalents (*She must have been reading all the time; he saw the straw hat with the red sash on the grass behind her as she came toward them, book still in hand // 'Mabut, ves chas chytala, a teper, zalyshyvshy na travi svoho solomianoho kapeliushka z chervonoiu strichkoiu, pidiishla do nykh, vse shche trymaiuchy v*

rutsi knyzhku); *partial equivalents* (*If the Mouse was odd, this creature was preposterous. She was even smaller, very thin, a slightly pinched face under a mop of frizzed-out hair that had been reddened with henna // 'Yakshcho Mysha zdavalasia chudernatskoiu postattiu, to tse stvorinnia malo prosto bezghluzdyi vyhliad. Shche nyzhcha, khudiucha, z vuzkym oblychchiam, nad yakym styrchyt kopytsia rudykh vid khny kucherykiv*); *non-equivalent colour terms*: (*I do think this is the most terrible red herring, sergeant. // 'Ya pevna – vy vzialy khybnyi slid*).

Key words: language world image, cognitive approach, colour, translation, equivalent.

1. Вступ

У колі актуальних проблем сучасної лінгвістики важливе місце посідає когнітивний підхід до вивчення мовних явищ: дослідження мовної картини світу, особливо індивідуальної мовної картини світу письменника, яка є комплексом багатьох чинників: культурно-історичних, суспільно-політичних, індивідуально-психофізіологічних, художньо-виражальних, зумовлених традицією, тематикою тощо. Серед засобів передачі чуттєвого сприйняття світу та його відображення знаковим способом найбільш розвинене, чітко структуроване семантичне поле колоронімів, яке відіграє важливу роль в естетичному сприйнятті. Як зазначає М. Кочерган, «представники когнітивної семантики вважають, що їхнє головне завдання – виявити і пояснити, як організоване знання про світ у свідомості людини і як формуються та фіксуються поняття про світ» (Кочерган, 2010: 149–150).

Моделюючи картину світу, яка співвідноситься з реальною дійсністю, автор насичує текст реаліями епохи. Колористична лексика виступає тут конкретизатором. Слова зі значенням кольору утворюють лексико-семантичне поле кольору. Колороніми можуть бути розглянуті в різних аспектах: формальному, функціональному, семантичному тощо. Слова зі значенням кольору зазнають постійного розвитку і змін у мові. Результатом семантичного розвитку слів на позначення кольору стало співіснування в мові їх прямих, переносних і символічних значень, що активно використовувалися і використовуються в різних видах словесної художньої творчості. У конструюванні світу художнього твору істотну роль відіграє підбір колоронімів і їх використання, тому що характер функціонування колірних слів у творі відбиває своєрідність стилю автора, його творчу індивідуальність і неповторність бачення світу. Тому не випадково зусилля багатьох дослідників мови художньої літератури спрямовані на вивчення колірної бачення світу письменників.

Колороніми досліджувалися у таких аспектах, як: структурний і семантичний аналіз кольоропозначень (Деменчук, 2003), кольоропозначення у художньому мовленні

(Бабій, 1997), колір у світлі психолінгвістики (Фрумкіна, 1984), колористика як перекладознавча проблема (Ковальська, 2001) та інші. Проте проблеми перекладознавчого аналізу колоронімів залишаються ще не досить вивченими.

На думку А. Вежбицької, «для того, щоб повністю зрозуміти культуру, відмінну від нашої власної, ми маємо проникнути у смисл слів, які кодують культуру» (Вежбицька, 1999: 31).

Об'єктом дослідження стала збірка творів Дж. Фаулза «Вежа з чорного дерева» (John Fowles. *The Ebony Tower*), до якої входять новели «Вежа з чорного дерева», «Елідюк» та «Загадка».

Матеріал дослідження представлений англійськими текстами та їх перекладами на українську мову: Fowles J. *The Ebony Tower*. Eliduc. *The Enigma*. Moscow, 1980; Фаулз Дж. Вежа з чорного дерева / Пер. з англ. В. Ружицького та Д. Стельмаха. Київ, 1986.

Метою дослідження є аналіз колороніма *червоний* на матеріалі англійських текстів Джона Фаулза та їх перекладів українською мовою, а також встановлення особливостей функціонування у творах.

Із мети дослідження випливають конкретні завдання: 1) шляхом суцільної вибірки виявити колороніми у зазначених творах; 2) визначити склад і структуру лексико-семантичного поля кольору, утвореного цими колоронімами; 3) проаналізувати особливості перекладу досліджуваних колоронімів українською мовою.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що на тепер в Україні немає жодної монографії, у якій було б досліджено мову творів Джона Фаулза. Його творчість привертала увагу лише літературознавців, зокрема Н. Жлуктенка (Жлуктенко, 1993), С. Павличко (Павличко, 1993), О. Сачик (Сачик, 1999), Д. Дроздовського (Дроздовський, 2013), які досліджували ідейно-художню специфіку інтелектуальної прози Фаулза.

2. Виклад основного матеріалу дослідження

Семантична структура колоронімів може видозмінюватися у різних стилістичних функ-

ціях. Що, своєю чергою, впливає на використання у перекладі того чи іншого колороніма.

Словесні образи з компонентом кольору, як зазначає І. Ковальська (Ковальська, 2001: 7), поєднують предметно-логічну зорову інформацію зі складним переплетенням асоціативних зв'язків, символічного навантаження та особливостей оригінального авторського світобачення. Колірні семи є в ядрі кольороназви і одночасно в основі другого смислового пласта в тих словесних образах, що передають яскраві кольорні враження з низкою візуальних асоціацій:

The forest stood all around its shores, not a house in sight; the water a *delicate blue* in the September sunlight, smooth as a mirror (Fowles, 1980: 79) // Ліс підступав до самої води. Жодної хатини навколо. У світлі вересневого сонця дзеркальна поверхня води підсвічувала *ніжною голубинню* (Фаулз, 1986: 64).

У словесних образах наступного типу денотативні семи знаходяться на периферії, поступаючись неколірним семам (Дроздовський, 2013: 7). Цю групу образів являють переважно метафори та метафоричні епітети, в яких актуалізується закріплене переносне значення кольороназви, напр.: «*чорна ненависть*»:

The legend of his *black bile* for everything English and conventionally middle-class – especially if it had anything to do with official views on art, or its public administration – was well established by the time he returned to Paris in 1946 (Fowles, 1980: 40) // На час повернення Бреслі до Парижа у 1946 році його *чорна ненависть* до всього англійського і традиційно буржуазного, надто коли йшлося про офіційні погляди на мистецтво чи про адміністративні установи, стала легендою (Фаулз, 1986: 13).

Шляхом суцільної вибірки було виявлено склад і структуру поля кольору у мові збірки «Вежа з чорного дерева» (1974) Джона Фаулза та її перекладу українською мовою, виконаного В. Ружицьким і Д. Стельмахом. Текст-оригінал містить 160 прикладів уживання кольороназв, текст-переклад – 154. Репрезентують кольорову картину світу творчості письменника одиниці всіх мовних мікрополів кольору (*white* – білого, *black* – чорного, *red* – червоного, *blue* – синього, *green* – зеленого, *brown* – коричневого, *yellow* – жовтого, *orange* – оранжевого, *grey* – сірого). В обох мовах домінантами мікрополів є кольороназви хроматичного ряду *червоний* – 23,5% (*red* – 24%) та ахроматичного – *білий* – 20% (*white* – 22%), *чорний* – 18% (*black* – 17%).

Це прості і максимально насичені кольори. Оскільки зорове сприйняття світу включає і статику, і динаміку, у творах Дж. Фаулза зустрічаються не тільки ад'єктивні лексеми зі значенням кольору (*pink wall* – *рожева стіна*), але й субстантивні (*blue* – *синь*), дієслівні (*eyelids ... blackened* – *повіки ... підмальовані чорним*) і колоративні композити (*white-haired companion* – *сивоголовий супутник*). Але все ж таки більшість становлять саме прикметники.

Найоб'ємнішим є мікрополе *червоного* (*red*) кольору. Воно містить 39 прикладів уживання кольоропозначень і 6 відтінків в англійській (*carmine, ruddy, scarlet, russet, purple, pink*) та 36 прикладів уживання кольоропозначень і 7 відтінків в українській мові (*карміновий, багряний, червонястий, яскраво-червоний, рудий, рудуватий, рожевий*).

Виявлення колірної компоненти у текстах однієї чи обох мов уможливило виділити такі три категорії колірних словесних образів: 1) повні еквіваленти; 2) часткові еквіваленти; 3) безеквівалентні кольоропозначення (до них було віднесено фразеологічні одиниці, які не мають відповідників в українській мові, реалії та приклади, в яких спостерігається певна асиметрія).

1) повні еквіваленти:

A very handsome piece of dense but airy space, antique carved-wood furniture, bowls of flowers, a group of armchairs and two sofas farther down; old *pink and red carpets*; and inevitably, the art ... (Fowles, 1980: 35) // Дуже гарний куточок, трохи захарашений, але й досить просторий: старовинні різьблені меблі, вази з квітами, кілька крісел і дві канапи; старі *килими, рожеві й червоні*, картини... (Фаулз, 1986: 6).

His own work began to get enough reputation as it moved from beneath the Op Art umbrella to guarantee plenty of *red stars* at his exhibitions (Fowles, 1980: 43) // Вивільняючись з-під впливу оп-арту, Девід поступово покращував свою репутацію художника, і все більше *червоних зірочок*, що означали «продано», з'являлося на картинах, що їх він виставляв (Фаулз, 1986: 18).

She must have been reading all the time; he saw the straw hat with the *red sash* on the grass behind her as she came toward them, book still in hand (Fowles, 1980: 48) // Мабуть, весь час читала, а тепер, залишивши на траві свого солом'яного капелюшка з *червоною стрічкою*, підійшла до них, все ще тримаючи в руці книжку (Фаулз, 1986: 23).

It gave him a boyishness; but the *ruddy*, incipiently choleric *face* and the pale eyes

suggested something much older and more dangerous (Fowles, 1980: 49) // Зачіска робила Бреслі схожим на хлопчика, проте **черво-нясте** обличчя з ледь помітними ознаками холерика свідчило про його літа й жорстку вдачу (Фаулз, 1986: 24).

The occasional hint of aggression was based on such ludicrously old-fashioned notions of what shocked people, what **red rags** could infuriate them; to reverse the simile, it was rather like playing matador to a blind bull (Fowles, 1980: 54) // Причиною для ледь помітного гніву, що його Бреслі часом виявляв, були смішні й старомодні поняття про те, що може шокувати людину, виконувати роль **червоної ганчірки**, яка її дратуватиме. Розмова з Бреслі нагадувала гру матадора зі сліпим биком (Фаулз, 1986: 31).

She was less exotically dressed that evening – a black Kate Greenaway dress sprigged with little **pink** and green flowers (Fowles, 1980: 101) // Цього разу вона одяглася не так екзотично: чорна сукня з **рожевими** й зеленими **квіточками**, наче з ілюстрації Кейт Грінеуей (Фаулз, 1986: 92).

The sketch had been of a climbing rose against a wall; the painting was a trellis of **pinks** and greys and creams, a palette of dangers – which had been avoided (Fowles, 1980: 105) // Ескіз зображував троянду, що в'ється на тлі стіни. На картині переплелися **рожеві**, сірі та кремові **кольори** – небезпечна палітра, проте авторці вдалося уникнути небезпеки (Фаулз, 1986: 97).

Eliduc's wife went and picked it up, then returned and placed the **exquisite red flower** in Guiliadun's mouth (Fowles, 1980: 154) // Гільдельвек швидко схопила її, повернулася до Гіліадон і вклала їй в уста **багрянку** квітку (Фаулз, 1986: 156).

2) часткові еквіваленти:

She wore a wide-brimmed straw hat, its crown loosely **sashed with some deep red material** (Fowles, 1980: 35) // На голові в неї – крислатий солом'яний капелюшок, вільно **перев'язаний яскраво-червоною стрічкою** (Фаулз, 1986: 7).

For a brief few seconds he registered the warm tones of the indolent female figures, the catalpa-shade green and the grass green, the **intense carmine of the hat-sash**, the pink wall beyond with its ancient espalier fruit trees (Fowles, 1980: 36) // Девід постояв хвилину, занотовуючи в пам'яті теплі кольорові тони жіночого тіла, зелені барви катальпи й трави, **кармінову стрічку на капелюсі**, а вдалині – рожеву стіну і шпалерні фруктові дерева (Фаулз, 1986: 7).

If the Mouse was odd, this creature was preposterous. She was even smaller, very thin, a slightly pinched face under a mop of frizzed-out hair that had been **reddened with henna** (Fowles, 1980: 48) // Якщо Миша здавалася чудернацькою постаттю, то це створіння мало просто безглуздий вигляд. Ще нижча, худюча, з вузьким обличчям, над яким стирчить копиця **рудих від хни** кучериків (Фаулз, 1986: 23).

3) безеквівалентні кольоропозначення:

'But Peter does want it. He adores this house. Our life here. Whatever he says.' She smiled with a distinct edge of coldness. 'I do think this is the most terrible **red herring**, sergeant' (Fowles, 1980: 185) // – Пітер ні від чого не відмовляється. Йому страшенно подобається наш дім. І наше життя. Хай би що він там казав. – На її обличчі з'явилася дещо зверхня посмішка. – Я певна – ви взяли **хибний слід** (Фаулз, 1986: 160).

Оксфордський словник англійської мови подає таке визначення ідіоми **red herring** – an unimportant fact, idea, event, etc. that takes people's attention away from the important ones – досл. Неважливий факт, ідея, подія тощо, які відволікають увагу людей від важливих фактів, подій тощо (OALD).

Окрім цього, зафіксовано випадки, коли в українському тексті колороніми випускаються. Ймовірно, перекладачі вважали, що ці лексеми не мають значного семантичного навантаження і зміст твору від їх вилучення не постраждає. Але у новелах Дж. Фаулза немає жодного зайвого слова, більше того – окремі думки та їх ілюстрації виявляються «розпорошеними» у тексті, і надзвичайно цікаво збирати їх в єдине ціле, а через недбалий переклад скласти ці частини не завжди вдається. Наприклад, у перший вечір мешканці Котміне пили **red wine**, а в тексті перекладу – просто **вино**.

A last pale phosphorescence in the evening light outside, over the trees; the faces bathed in the quiet lambency from the milky diffuser; the Mouse **poured red wine** from a bottle without a label for David, the old man and herself (Fowles, 1980: 62) // Надворі над деревами блідо відсвічував згасаючий день. Рівне молочне світло лампи заливало обличчя присутніх. Миша взяла пляшку без наклейки й **налила вина** Девідові, старому й собі (Фаулз, 1986: 41).

Наприкінці вечери сп'янілий Генрі Бреслі не зміг донести чарку до рота, і вино вилилося на сорочку. Червона пляма на білій сорочці наводить читача на думку про криваву рану. Наступного дня Девід і Генрі говорили про громадянську війну в Іспанії, Пікассо і картину «Герніка».

“Guernica?” – “Good gravestone. Lets all the scum who didn’t care a damn at the time show off their fine feelings.”

There was a flash of bitterness; a *tiny red light* suddenly; something still raw (Fowles, 1980: 99) //

– А «Герніка»? – Гарний надгробок. Дає привід усім покидькам, яким тоді було начхати, виявляти на людях свої шляхетні почуття.

У словах Бреслі відчувалася гіркота. Перед Девідом наче мигнув **червоний** вогник: рана, яка ще ятрилася (Фаулз, 1986: 88).

Герніка – картина Пабло Пікассо, написана в травні 1937 р. на замовлення уряду Іспанської Республіки для павільйону на Всесвітній виставці в Парижі. Тема картини, виконаної в манері кубізму і чорно-білій палітрі, – бомбардування баскійського міста Герніка, яке сталося в квітні 1937 р. (2). Вилучення колірної лексеми під час перекладу призвело до зміни комплексу візуальних асоціацій. Оскільки в українському перекладі немає згадки про те, що вино червоне, то не виникає й асоціації з кривавою плямою на сорочці й розмовою про Іспанію, спогади про яку викликають душевний біль у старого художника.

У тексті перекладу після слів Ен (Химери) про те, що Бреслі намалював її портрет-пародію на шаржований портрет Іветт Жильбер роботи французького художника-постімпресіоніста Анрі де Тулуз-Лотрека випущено таке речення: **Deep scarlet nails** (Fowles, 1980: 89).

Естрадна співачка Іветт Жильбер працювала у відомому паризькому казино «Мулен Руж», а Тулуз-Лотрек створив серію афіш до його вистав. Обов’язковими деталями сценічного образу артисток кабаре є червоні губи, червоні нігті та підведені очі. Саме такий зовнішній вигляд має Химера, яку ще першого дня Девід назвав про себе “the absurd sex doll” (Fowles 1980: 58) – «недоладною секс-лялькою» (Фаулз, 1986: 37).

Прикметники на позначення червоного кольору вступають у синонімічні відношення: *red sash* – червона стрічка, *intense carmine* or *the hat-sash* – кармінова стрічка на капелюсі, *purple handkerchief* – червоний носовичок.

3. Висновки

У тексті-оригіналі і тексті-перекладі найоб’ємнішим є мікрополе **червоного** кольору/*red* – 24% від загальної кількості дібраних одиниць з колірним компонентом у тексті-оригіналі та 23,5% від загальної кількості дібраних одиниць з колірним компонентом у тексті-перекладі. Більшість дібраних

одиниць становлять саме ад’єктивні лексеми на позначення кольору. Досліджуване мікрополе містить 39 прикладів уживання колоронімів і 6 відтінків в англійській (*carmine, ruddy, scarlet, russet, purple, pink*) та 36 прикладів уживання колоронімів і 7 відтінків в українській мові (*карміновий, багрянний, червонястий, яскраво-червоний, рудий, рудуватий, рожевий*).

Виявлення колірної компоненти у текстах однієї чи обох мов уможливило виділити такі три категорії колірних словесних образів: 1) повні еквіваленти (*red stars* – червоні зірочки); 2) часткові еквіваленти (*reddened with henna* – руді від хни); 3) безеквівалентні кольоропозначення (*red herring* – хибний слід).

Перспективою досліджень є аналіз колоронімів на матеріалі творів англійських постмодерністів з їх подальшим зіставленням.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабій І.М. Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові (на матеріалі малої прози В. Стефаніка, М. Коцюбинського, М. Хвилювального) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1997. 21 с.
2. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / пер. с англ. А.Д. Шмелева. Москва : Языки русской культуры, 1999. I–XII. 780 с.
3. Герніка. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Герніка\(картина\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Герніка(картина)) (дата звернення: 20.07.2019).
4. Деменчук О.В. Когнітивно-ономасіологічний підхід до зіставного аналізу колоративних композит в англійській та українській мовах. *Слов’янський вісник* : збірник наукових праць. Вип. 3. Рівне, 2003. С. 77–83.
5. Дроздовський Д.І. Опозиція метафізичного й авангардного мистецтва в повісті «Вежа з чорного дерева» Дж. Фаулза. *Питання літературознавства*. 2013. Вип. 88. С. 106–116.
6. Жлуктенко Н.Ю. Інтелектуальна проза Джона Фаулза. *Література Англії ХХ століття*. Київ : Либідь, 1993. С. 319–349.
7. Ковальська І.В. Колористика як перекладознавча проблема (на матеріалі українських і англійських художніх текстів) : автореф. дис... канд. філол. наук. Київ, 2001. 19 с.
8. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. Видання 3-тє, доповн. Київ : Академія, 2010. 464 с.
9. Павличко С.Д. Джон Фаулз. Життя як магічний театр. *Лабіринти мислення: інтелектуальний роман сучасної Великобританії*. Київ : Наукова думка, 1993. С. 78–104.
10. Сачик О. Творча гра і ігрова творчість. *Всесвіт*. 1999. № 1. С. 114–116.
11. Фаулз Дж. Вежа з чорного дерева / пер. з англ. В. Ружицького та Д. Стельмаха. Київ : Дніпро, 1986. 276 с.
12. Фрумкіна Р.М. Цвет, смысл, сходство. Москва : Наука, 1984. 280 с.

13. Fowles J. The Ebony Tower. Eliduc. The Enigma. Moscow : Progress, 1980. 248 p.
14. Red herring. *Oxford Advanced Learner's Dictionary* (OALD). URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/red-herring?q=red+herring> (дата звернення: 20.07.2019).

REFERENCES:

1. Babii, I.M. (1997). Semantyka, struktura ta stylistychni funktsii nazv koloriv u suchasni ukrainskii movi (na materialy maloi prozy V. Stefanyka, M. Kotsiubynskoho, M. Khvylovoho) [Semantics, structure and stylistic functions of color names in modern ukrainian language (based on flash fiction of V. Stefanyk, M. Kotsiubynskyi, M. Khvylovyi)] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
2. Vezhbczkaya, A. (1999). Semanticheskie universalii i opisanie yazy'kov [Semantic universals and language descriptions] / per. s angl. A.D. Shmeleva. Moskva : Yazy'ki russkoj kul'tury' [in Russian].
3. Hernika. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Hernika> (kartyna) [Guernica (picture)] (data zvernennia: 20.07.2019) [in Ukrainian].
4. Demenchuk, O.V. (2003). Kohnityvno-onomasiolohichni pidkhid do zistavnoho analizu koloratyvnykh kompozyt v anhliiskii ta ukrainskii movakh [A cognitive-onomasiological approach to comparative analysis of color composites in English and Ukrainian]. Slovianskyi visnyk : Zbirnyk naukovykh prats. Rivne [in Ukrainian].
5. Drozdovskyi, D.I. (2013). Opozytsiia metafizychnoho y avanhardnoho mystetstva v povisti "Vezha z chornoho dereva" Dzh. Faulza [Opposition to metaphysical and avant-garde art in the story "The Ebony Tower" by J. Fowles]. Pytannia literaturoznavstva [in Ukrainian].
6. Zhluktenko, N.Yu. (1993). Intelektualna proza Dzhona Faulza [John Fowles Intellectual Prose] Literatura Anhlії XX stolittia. Kyiv : Lybid [in Ukrainian].
7. Kovalska, I.V. (2001). Kolorystyka yak perekladoznavcha problema (na materialy ukrainskykh i anhlovnykh khudozhnykh tekstiv [Coloristics as a Translation Problem (Based on Ukrainian and English Artistic Texts)] : avtoref. dys... kand. filol. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
8. Kocherhan, M.P. (2010). Zahalne movoznavstvo [General linguistics]. Vydannia 3-tie, dopovn. Kyiv : Akademiia [in Ukrainian].
9. Pavlychko, S.D. (1993). Dzhon Faulz. Zhyttia yak mahichnyi teatr. Labirynty myslennia: intelektualnyi roman suchasnoi Velykobytanii [John Fowles. Life as a magic theater]. Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].
10. Sachyk, O. (1999). Tvorchyia hra i irova tvorchiia [Creative play and game creativity]. Vsesvit. [in Ukrainian].
11. Faulz, Dzh. (1986). Vezha z chornoho dereva [The Ebony Tower] / per. z anhli. V. Ruzhytskoho ta D. Stelmakha. Kyiv : Dnipro [in Ukrainian].
12. Frumkina, R.M. (1984). Cvet, smysl, shodstvo [Color, meaning, similarity]. Moskva : Nauka [in Russian].
13. Fowles, J. (1980). The Ebony Tower. Eliduc. The Enigma. Moscow : Progress [in English].
14. Red herring. *Oxford Advanced Learner's Dictionary* (OALD). Retrieved from: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/red-herring?q=red+herring> (data zvernennia: 20.07.2019). [in English].

*Стаття надійшла до редакції 30.07.2019.
The article was received 30 July 2019*

UDC 81'253

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-17>

SIGHT TRANSLATION IN THE TRANSLATION TAXONOMY

Mykhailenko Valerii Vasylovych,

Doctor of Philology,

Professor of the Department of Translation and Philology

King Danylo University

valerymykhaylenko@i.ua

orcid.org/0000-0003-3263-7156

This research has a twofold objective: finding some evidence of specific translation competence skills in translation tasks and comparing these data in sight translation and written translation in order to prove the sight translation. Two main assumptions are put forward: (1) the Sight Translation (henceforth, ST) is a complex process representing a three-act operation: (1) perception of the written text; (2) transformation; (3) oral reproduction. Step (2) has a restriction "retaining the content". (2) The translator's activity reveals another function in the specific setting, that of a "mediator" between either two parties of experts, for instance, at the negotiation, or in the court room – amid the trial party and the defendant, or betwixt the doctor and the patient in the hospital, or the architect and the construction worker, the designer and the executor at the enterprise, etc. Accordingly, ST differs from interpreting (see Dragsted, 2007:251) (consecutive and simultaneous (Ivanova, 2019:27; cf. Song, 2010:120) in Step (1). It differs from the consecutive interpreting in timing the reproduction – simultaneity : sequence (Step 3). It differs from the simultaneous interpreting in its type of the target recipient (Step 3) – it needs specification: expert or layman. We shall start considering the ST definition with the background notion of translation proposed by Lawrence Venuti as "a process by which the chain of signifiers that constitutes the source-language text is replaced by a chain of signifiers in the target language (Venuti, 2004:15). The term ST can refer to different types of activity, depending on the conditions under which the ST is performed. Firstly, one may distinguish between ST with and without preparation of the text, called "unstressful ST" and "stressful ST", respectively. Secondly, the literature on ST also distinguishes between ST and SI (sight interpreting) (Lambert, 2004:298). The overview of the ST research and a critical analysis of current publications are by no means exhaustive, but they reveal the major trends of the ST development.

Key words: concept of translation, competence, algorithm of sight translation, intra- and inter-relationship, professional discourse, integrity.

ПЕРЕКЛАД З АРКУША В ТАКСОНОМІЇ ПЕРЕКЛАДУ

Михайленко Валерій Васильович,

доктор філологічних наук,

професор кафедри перекладу та філології

Університет Короля Данила

valerymykhaylenko@i.ua

orcid.org/0000-0003-3263-7156

Це дослідження має двояку мету: визначити певну специфіку перекладацької компетенції для подальшого її порівняння з компетенцією перекладу з аркуша. Запропоновано два основні припущення: (1) переклад з аркуша (ПА) є складним процесом, що являє операцію з трьох дій: (1) сприйняття письмового тексту; (2) трансформація; (3) усне відтворення. Крок (2) має обмеження – «збереження змісту». (2) Діяльність перекладача актуалізує додаткову функцію в конкретному контексті, як наприклад, «посередника» між двома сторонами експертів, наприклад, на перемовинах, або у залі судових засідань – серед учасників судового засідання та обвинуваченим, або між лікарем і пацієнтом у лікарні, або архітектором і будівельником тощо. Відповідно, ПА вирізняється від усного перекладу своєю послідовністю та одночасністю (крок 1). ПА вирізняється від послідовного перекладу часом відтворення – одночасність : послідовність (Крок 2). Він також вирізняється від синхронного перекладу типом реципієнта інформації (Крок 3), який потребує уточнення: спеціаліст : неспеціаліст. Розглянемо визначення ПА у рамках основного поняття перекладу, запропонованого L. Venuti (2004), як «процесу, за допомогою якого ланцюжок позначень, що становлять текст мови оригіналу, замінюється на ланцюжок означень мовою перекладу. Термін ПА може належати до різних видів діяльності, залежно від умов, за яких виконується ПА. По-перше, можна розрізнити ПА як з попереднім опрацюванням тексту оригіналу, так і без попереднього опрацювання, по-друге, у літературі з ПА також розрізняють «переклад з аркуша (класичний)» та ПУ «усний переклад з аркуша». Огляд публікацій з ПА та проведене дослідження ніяк не є вичерпними, але вони накреслюють основні тенденції розвитку ПА як окремого виду перекладацької діяльності. Необхідні додаткові дослідження ST, щоб підтвердити або відкинути наші припущення, що розвиваються на терені у межах корпусного аналізу, практики комп'ютерної лексикографії для підготовки електронних двомовних глосаріїв і тезаурусів для перекладачів у різних галузях науки та техніки. Також потрібні дослідження у галузі підготовки професійних багатопрофільних перекладачів.

Ключові слова: концепт перекладу, компетенція, алгоритм перекладу з аркуша, інтра- та екстравідношення, професійний дискурс, цілісність.

1. Introduction

The numerous studies in the area of translation/interpreting helped us to put forward: First, the Sight Translation (henceforth, ST) is a complex process representing a three-act operation: (1) perception of the written text; (2) transformation; (3) oral reproduction. Step (2) has a restriction “retaining the content”. Second, the translator’s activity reveals another function in the specific setting, that of a “mediator” between either two parties of experts, for instance, at the negotiation, or in the court room – amid the trial party and the defendant, or between the doctor and the patient in the hospital, or the architect and the construction worker, the designer and the executor at the enterprise, etc.

Accordingly, ST differs from interpreting (see Dragsted, 2007:251) (consecutive and simultaneous (Ivanova, 2019:27; cf. Song, 2010:120) in Step (1). It differs from the consecutive interpreting in timing the reproduction – simultaneity : sequence (Step 3). It differs from the simultaneous interpreting in its type of the target recipient (Step 3) – it needs specification: expert or layman, for instance, “it is vital that the court interpreter provides a complete and accurate sight translation of the document so the accused can understand the conditions imposed by the judge” (see The Ministry of the Attorney General, Ontario). In case of the layman as a receptor the ST interpreter must actualize the function of a “cross-cultural mediator”. The functions the translator/interpreter have been radically reconsidered. Lawrence Venuti and later Susana Bassett and André Lefevere wrote on a “cultural turn” in translation studies and explored the history of translation in the Anglo-American world, arguing that the illusion of fluency –i.e. creating the impression that a text has not actually been translated at all –marginalizes translation and effectively renders translators invisible. They point out that the illusion of transparency “conceals the numerous conditions under which a translation is made, starting with the translator’s crucial intervention in the foreign text” (Bassett, 2011).

Lawrence Venuti points out that “the growth of translation studies as a separate discipline is a success story of the 1980s” (Venuti 2004: vii). Thanks to the communities of expertise and world economy ST has come into prominence as an instrument to gain access to the information encoded in a foreign language text (see Bassett, 2011). Thence the ST definition as an autonomous branch located between Translation and Interpreting in the Translation taxonomy needs clarifying.

Traditionally, ST used to be defined as the oral translation of a written text: the source text is a written text as in written translation, while the target

text is an oral text as in interpreting in various settings (cf. Chen, 2015). This is a special mode of simultaneous interpreting (henceforth, SI), which is termed “simultaneous interpreting with text” (cf. Viaggio, 1995: 45; Lee, 2012: 695]. One can note the overlapping of (written) translation and (oral) interpreting. Additionally, rapid development of immigration and international institutions of justice require the Court Interpreting as a type of ST has been recently drawing an increasing level of attention in a variety of disciplines, including legal science, applied linguistics, and translation studies. Cf the statistics of the job market for various types of translators and interpreters, which have become ubiquitous in different spheres of the US life.

Employment of interpreters and translators is expected to grow 42 percent from 2010 to 2020, much faster than the average for all occupations. In particular, job opportunities should be plentiful for interpreters and translators specializing in healthcare and law, because of the critical need for all parties to fully understand that information (U.S. Department of Labor 2012). The following investigation presents the state-of-the-art of the sight translation status in the translation taxonomy.

2. Definitional analysis

We shall start considering the ST definition with the background notion of translation proposed by Lawrence Venutias: “a process by which the chain of signifiers that constitutes the source-language text is replaced by a chain of signifiers in the target language, which the translator provides on the strength of interpreting (Venuti, 2004: 15).

(1) The most popular definition of ST is the reading of a text by the interpreter from the SL into the TL, simultaneously, in a manner in which the content of the document can be easily understood by the professionals. In our view it rather vague where interpreting is a part of the generalized “reading” which must be including three acts: reading, transforming, and reproducing.

(2) Sight translation is often considered to be a step that comes before simultaneous interpretation. Then ST seems to be an initial stage in the Simultaneous Interpreting track of training interpreters.

(3) Sight translation transforms a written message into a spoken message. It involves reading a text silently in the source language, and then speaking it in the target language (see The Ministry of the Attorney General, Ontario). Here the component of simultaneity of reading and interpreting is mentioned

(4) Olga Krapivka says that sight translation is often mentioned in relation to court interpreter training. In fact, ST is just as difficult as simultaneous interpretation, and involves some of the

same mental processing: the input is visual (the written word) rather than oral (the spoken word) (Krapivka, 2018: 695), but the interpreter still has to process a thought in the Source Language and generate the Target Language version of that thought.

(5) Sight translation means the oral translation of a written document, a hybrid of translation and interpretation (Gonzalez, 2012: 895), often known as “sight interpretation”. Here the term interpreting substitutes the term translation Jiménez Ivars points out the lack of agreement on what to call this form of translation and how it should be defined (Ivars, 2008: 79–80). After reviewing a number of definitions proposed by scholars over the years, the author arrived at the following definition: sight translation consists of the oral reformulation in the target language of a text written in the source language for at least one recipient; this recipient may be a listener who shares the communicative situation with the translator, or a reader who will later read a written transcript of the oral reformulation carried out by the translator (Ivars, 2008: 79). The type of recipient is underlined – his/her sharing the common knowledge of the content with the author – each in their own languages. Xiangdong Li expresses his “industrial” approach to ST, which he links with three forms of translation: dictated translation, recorded translation, ST, and speech recognition technology unification due to the same nature, at the same time he stresses the importance of ST which “should be taught as an itself” (Li, 2014: 67–68).

2.2. ST as a Form of Professional Practice in the T&Industry

Sight translation is a quicker way of translating, especially when an interpreter is already on site for an assignment. It helps both the client and the professional tremendously, and is incredibly demanding for the interpreter, as it is a combination of both translation, formal transformation and contentive interpreting. However, we must take into consideration that not all translators and interpreters are well read in the professional discourse they have to translate (see Felberg, 2017: 23) the fruit of their interpreting won’t meet the demands of the client or customer.

3. Current issues of sight translation

In spite of its importance in both interpreting contexts and interpreting training, sight translation and its role in interpreting/translation has not enjoyed an overhauling investigation among other modes of interpreting (Akbari, 2017: 24; Vargas, 2019: 2). Holly Mikkelson stresses that ST has been always treated as one of the functions performed and the public service interpreters should acquire a list of “knowledge, skills and abilities from various

areas of human endeavours before starting a career” (Mikkelson, 2014: 9). But ST requires rapid text analysis while reading, rapid conversing information from one language to another avoiding word for word translation, and masterfully employing public speaking techniques (Lee, 2012: 695). Reading may be self-paced, but “ST delivery speed may not be entirely at the discretion of the interpreter” (Brady 1989: 142). Sight translation is sometimes called sight interpreting, underlining the oral target-text presentation. According to M. Agrifoglio and some other scholars sight translation have been treated as a type of simultaneous interpreting or a special type of use of a written text in interpreting (Agrifoglio, 2004: 43). Sight translation has mostly been considered as a supportive interpretation method for simultaneous and consecutive interpretation or just a pedagogical exercise for getting started in the techniques of consecutive interpreting and simultaneous interpreting, an exercise by which interpreter trainees can learn to react quickly and improve their oral skills (Weber, 1990).

Recent developments in many fields such as international relations, business, world trade, social sciences, and technology and the need for accessing to information in the shortest possible time necessitate the ST growth to an active and efficient communication medium. Translation, notably interpretation, is one of those communication media. The term “interpretation” generally brings to mind simultaneous, consecutive or liaison kinds of interpretation to mind. No doubt, sight translation, when performed without previous reading, may be considered by some authors to be closer to interpreting than to written translation both because of the immediacy that imposes strict time restrictions and the oral nature of the task (Jiménez Ivars, 2001, 2008; Agrifoglio, 2003; 2004).

However, sight translation, consecutive interpreting and simultaneous interpreting are performed under different conditions. Even though there are similarities in the mental process, the overall process is different. In sight translation, the translator reads a written text, whereas the interpreter, in both consecutive and the simultaneous modes, listens to a speaker. Due to the differences in the process, the methods and strategies that an interpreter trainee uses in sight translation will change (Felberg, 2017: 232). The term ST can refer to different types of activity, depending on the conditions under which the ST is performed. Firstly, one may distinguish between ST with and without preparation of the text, called “unstressful ST” and “stressful ST”, respectively. Secondly, the literature on ST also distinguishes between ST and SI (sight interpreting) (Lambert, 2004: 298).

4. Sight translation competence

Jiménez Ivars defines translation competence (cf: Schwieter, 2014; see also interpreting competence: Kalina, 2000: 3) as the ability to carry out the transfer process from the Source Text to the production of the Target Text for the receptor's needs and the purpose of the translation (2003: 57–59). We shall employ the term “intelligence” (Gardner, 2010) for the constituents of the Translation competence model instead of the sub-competence proposed by the PACTE Group “Procés d'Adquisició de la Competència Traductorai Avaluació” (see Albir, 2017: 3–34): Bilingual intelligence is a procedural knowledge needed to communicate in two languages which also includes the ability to control language interferences.

Extralinguistic intelligence is a declarative knowledge about the world in general and special areas covering bicultural, encyclopedic, and subject knowledge. Translation intelligence is a declarative knowledge, both implicit and explicit. Instrumental intelligence is a procedural knowledge related to professional practice. Psycho-physiological intelligence is a part of expert knowledge including different types of cognitive and attitudinal components and psycho-motor mechanisms (see Lorsch, 1991).

Strategic intelligence is planning the translation process, assessing it, activating the different intelligences, it identifies translation problems and applies procedures to solve them. Cross-cultural intelligence is transmission of values and beliefs. Susan Bassnett writes that “some authors have gone so far as to suggest that translation is a common human condition in the new millennium, with people “translating” from one culture to another” (Bassnett, 2011). Actually, it is quite true, one can observe at a family reunion when relatives of three or four generations try to exchange their views using translation or rather interpreting as an efficient instrument.

The main concern for the sight translator is to keep to the source text content avoiding his/her individual mode. However, in case of the receptor's misunderstanding the writer's intention or the national values referred to the translator must fill in the gap to help the receptor fully comprehend the content. The choice of cultural strategy may result in source-culture bound translation (the translation stays within the source language culture – so called foreignisation), target-culture bound translation (the translation stays within the target language culture – so called domestication) or in a “hybrid”, where the translation is a product of a compromise between two or more cultures (Ginter, 2002: 1650;

Treguer, 2017: 137; Mykhaylenko, 2018: 63; Vargas-Urpi, 2019: 1–3).

Let's consider the multinational corporation where all the referred intelligences are actual for various types of translators and interpreters, but primarily for sight translators dealing with (1) paper-work, (2) employers, and (3) employees speaking different languages. It is nowadays the most commonly used form in environments such as courtroom, education, healthcare, customs, police, public administration, or other settings (Lee, 2002: 695; Cenková 2015: 374; Šarčević, 2016; Yaling, 2012: 319; Vagras, 2019: 2). There the ST translator can expect users (clients) to ask questions to ensure they understand the information. Naturally, ST is thus a dyadic or a triadic communication, but in all the settings of ST the printed text is first.

5. Challenges to sight translator/interpreter

The lay public often assumes that language professionals are able to perform a number of language functions (or tasks or services). On the contrary, different language functions require different types of language skill training to be best honed through practice. ST as any other type of translation/interpreting requires similar skills such as a good memory, the ability to analyze meaning, and knowledge of terminology, each also relies on different skills within the four domains of language – listening, speaking, reading, and writing.

Evidently, the high quality of ST can be based primarily on reading technique, reading comprehension, semantic mapping of the text, its restructuring in accordance with the TL rules and verbal presentation of the processed fragment. As one can see it is only an explicit part of the sight translator's competence (see Gile, 1991: 153), the major body or volume of his/her competence is implicit – the public language-in-use and specializing in professional discourses.

While interpreting/translation tend to occur in different settings and contexts, there is a danger of their overlapping: interference of the printed Source Language text, especially, English word order impact upon the Target (Ukrainian) Language oral interpreting, and foreignizing the Ukrainian terminological items due to the difference in professional discourse lexis.

The overview of the ST research in general and more specifically, for instance courtroom, interpreting is by no means exhaustive, but it attempts to discover the major trends on the topic, which has always been closely related to the translator/interpreter training and various settings of their activities.

6. Conclusions

This article provides an analysis of the current state-of-the art in the ST theory and practice and

it also is aimed at raising some of the important sight translation issues – definition, status, internal (in translation taxonomy) and external (inter-disciplinary) relationships. More research into ST is needed in order to confirm or reject our assumptions evolving the corpora analysis and compiling electronic bilingual dictionaries and thesauri for the translators and interpreters in various areas of science and technology. Studies in professional public service interpreting are also needed.

BIBLIOGRAPHY:

- D'Hayer Danielle. Public service interpreting and translation: Moving towards a (virtual) community of practice. *Meta*. 2012. Vol. 57. No1. P. 235–247.
- Dragsted B., Hansen I.G. Exploring translation and interpreting hybrids: The case of sight translation. *Meta*. 2009. Vol. 54. No. 3. P. 588–604.
- Frash S.S., Maksyutina O.V. Sight Translation as an Independent Branch of Translation. *Вестник ТГПУ*. 2010. Vol. 4. 76–81.
- Gardner Howard. Multiple intelligences. 2010. <http://www.howardgardner.com/MI/mi.html> (Last accessed: 05/01/19).
- Gile Daniel. Conference interpreting as a cognitive management problem. / Ed. Joseph H. Danks, Gregory M. Shreve, Stephen B. Fountain, Michael K. McBeath. *Cognitive processes in translation and interpreting*. Thousand Oaks, CA: Sage Press, 1997. Pp. 196–214.
- Goldberg Joseph H., Wichansky Anna M. Eye tracking in usability evaluation: A practitioner's guide. / Ed. Jukka Hyönä, Ralph Radach, Heiner Deubel. *The mind's eye: Cognitive and applied aspects of eye movement research*. Amsterdam : Elsevier, 2003. Pp. 493–516.
- Hale S. Community interpreting / Ed. F. Pöchhacker. *The Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. Abingdon : Routledge, 2015. Pp. 65–69.
- Hale S., Gonzalez Garcia E. Teaching legal interpreting at university level: A research-based approach. / Ed. L. Cirillo, N. Niemants. *Teaching dialogue interpreting research-based proposals for higher education*. Amsterdam /Philadelphia : John Benjamins, 2017. Pp. 199–216.
- Hale S.B. Public service interpreting / *The Oxford Handbook of Translation Studies*. 2012. URL: <http://dx.doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199239306.013.0024> (Last accessed: 05/01/19).
- Hong S. Paraphrasing as an anti-interference technique in sight translation. *Interpreting and Translation Studies*. 2010. Vol. 13. No. 2. Pp. 141–170.
- Jakobsen Arnt L. Orientation, segmentation, and revision in translation / Ed. Glyde Hansen. *Empirical translation studies: Process and product. Copenhagen studies in language*. 27. Copenhagen : Samfundslitteratur, 2002. Pp. 191–204.
- Jensen Kristian. Distribution of attention between source text and target text during translation / Ed. Sharon O'Brien. *Cognitive explorations of Translation*. London : Continuum, 2011. Pp. 215–236.
- Kohn Kurt, Kalina Silvia. The strategic dimension of interpreting. *Meta*. 1996. Vol. 41(1). Pp. 118–38.
- Mikkelsen Holly. *The interpreter's companion*. Spreckels, CA: Acebo, 1993. (CD-ROM edition).
- Mikkelsen Holly. *The Interpreter's Edge*. Spreckels, CA: Acebo, 1995. 325 p.
- Muñoz Martín, Ricardo. On paradigms and cognitive translatology / Ed. Gregory M. Shreve and Erik Angelone. *Translation and cognition*. Amsterdam : John Benjamins, 2010. P. 169–187.
- Mykhaylenko V.V. *Glossary of Linguistics and Translation Studies: English-Ukrainian*. Chernivtsi : Tehnodruk, 2015. 555 p.
- Mykhaylenko V.V. Sight translation: Training algorithm / *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*: зб. наук. праць. № 1. Львів, 2017. С. 49–54.
- Mykhaylenko V.V. Sight translation in cross-cultural communication. *Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки*. № 2. (53) Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2018. С. 63–68.
- Mykhaylenko V.V. Meronymy in professional discourse translation / Ed. С.М. Єнікєєва. *Нова філологія*. Зб. наук. пр. Запоріжжя : ЗНУ, 2018. № 73. С. 82–88. DOI: <https://doi.org/10.26661> (Last accessed: 05/01/19).
- Mykhaylenko Valery. Internationalisms in cross-cultural communication. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1 (69), ч. 2. С. 25–28. DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)2-25-28 (Last accessed: 05/01/19).
- Ondelli Stefano. Medium shift in interpretation: Do interpreters produce oral texts? *The Interpreters' Newsletter*. 1998. Vol. 8. Pp. 181–193.
- Pym Anthony. Redefining translation competence in an electronic age. In defence of a minimalist approach. *Meta*. 2003. Vol. 48(4). Pp. 481–97.
- Risku Hanna. A Cognitive scientific view on technical communication and translation: Do embodiment and situatedness really make a difference? *Target*. 2010. Vol. 22(1). Pp. 94–111.
- Šarčević S. *New approach to legal translation*. The Hague; Boston : Kluwer Law International, 2016. xiii, 308 pp.
- Seeber Kilian G. Cognitive load in simultaneous interpreting. Existing theories – *New Models. Interpreting*. 2011. Vol. 13(2). Pp. 176–204.
- Shreve Gregory M., Lacruz Isabel, Angelone Erik. Cognitive effort, syntactic disruption and visual interference in a sight translation task. / Ed. G.M. Shreve, E. Angelone. *Translation and Cognition*. American Translators Association Scholarly Monograph Series XV. Amsterdam/ Philadelphia : John Benjamins, 2010. Pp. 63–84.
- Song S.Z. Skill transfer from sight translation to simultaneous interpreting. *International Journal of Interpreter Education*. 2010. Vol. 2. Pp. 120–134.
- Viaggior S. The praise of sight translation. *The Interpreters' Newsletter*. 1995. Vol. 9. Pp. 33–42.
- Viezzi Maurizio. Information retention as a parameter for the comparison of sight translation and simultaneous interpretation: An experimental study. *The Interpreters' Newsletter*. 1989. No. 2. Pp. 65–69.
- Valencia Virginia. *Note-taking manual: A Study guide for interpreters and everyone who takes notes*. Columbia, MD : Create Space Independent Publishing Platform, 2014. 123 p.

32. Weber W.K. *Training translators and conference interpreters*. Orlando : Harcourt Brace Jovanovich International, 1984. 74 p.

REFERENCES:

1. Agrifoglio, Marjorie. (2004). Sight translation and interpreting. A comparative analysis of constraints and failures. *Interpreting*. Vol.6. Issue 1. P. 43–67.
2. Akbari, Alireza. (2017). Needed skills and strategies to improve the efficiency of sight translation in classroom context. *Trans-kom*. 2017. Vol. 10(1). P. 22–44.
3. AlbirAmparo, Hurtado. (2017). Translation and translation competence / Ed. A.H. Albir. *Researching translation competence*. Amsterdam. Philadelphia : Benjamins. P. 3–34.
4. Bassnett, Susan. (2017). *The Translator as cross-cultural mediator*. Oxford Handbooks Online. Retrieved from: <https://www.oxfordhandbooks.com/.../oxfordhb/.../oxfordhb-9780199239306-e-008> (Access: 04/30/19).
5. Brady, M. (1989). Case studies in sight translation / Ed. J. Dodds. *Aspects of English*. Udine : Campanotto, 1989. P. 141–243.
6. Cenkova, I. (2015). Sight interpreting/translation / Ed. F. Pöchhacker. *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. Abingdon : Routledge. P. 374–375.
7. Chen, Wallace. Sight translation. (2015). *The Routledge Handbook of Interpreting*. London/NewYork : Routledge. 468 p.
8. Dragsted, Barbara, Hansen, Inge G. (2007). Speaking your translation: Exploiting synergies between translation and interpreting / Ed. Franz Pöchhacker, Arnt L. Jakobsen, Inger M. Mees. *Interpreting studies and beyond. Copenhagen Studies in Language*. 35. Frederiksberg : Samfundslitteratur Press. P. 251–274.
9. Felberg, Tatjana R., Nilsen, Anne Birgitta. (2017). Exploring semiotic resources in sight translation. *The Journal of Specialized Translation*. Issue 18. P. 230–248.
10. Gile, D. (1995). *Basic concepts and models for interpreter and translator training*. Amsterdam : John Benjamins, 270 p.
11. Ginter, Anna. (2002). Cultural issues in translation. *Studies about languages*. No. 3. P. 1648–2824.
12. Gonzalez, Roseann Dueñas et al. (2012). *Fundamentals of court interpretation: Theory, policy, and practice*. Durham, North Carolina : Carolina Academic Press. Ixxii, 1539 pp.
13. Ivanova, Adelina. (2019). Use of retrospection in research on simultaneous interpreting / Ed. S. Tirkonen-Condit. *Tapping and mapping the processes of translation and interpreting outlook on empirical research*. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins. P. 27–52.
14. Ivars, Jiménez. (2008). Sight translation and written translation. A comparative analysis of causes of problems, strategies and translation errors within the PACTE Translation competence model. *FORUM. Revue internationale d'interprétation et de traduction/International Journal of Interpretation and Translation*. Vol 6. Issue 2. P. 79–104.
15. Kalina, Silvia. (2000). Interpreting competences as a basis and a goal for teaching interpreters. *Newsletter*. Vol. 10. P. 3–32.
16. Krapivkina, Olga. (2018). Sight translation and its status in training of interpreters and translators. *Indonesian Journal of Applied Linguistics*. Vol. 7. No. 3. P. 695–704.
17. Lambert, Sylvia. (2004). Shared attention during sight translation. Sight interpretation and simultaneous interpretation. *Meta*. Vol. 49, No 2, P. 221–458.
18. Lee, Jieun. (2012). What skills do student interpreters need to learn sight translation training? *Meta*. Vol. 57. No 3. P. 693–714.
19. Li, Xiangdong. (2014). Sight translation as a topic in interpreting research: Progress, problems and prospects. *Across Languages and Cultures*. Vol. 15(1). P. 67–89.
20. Lörscher, Wolfgang. (2001). *Translation performance, translation process, and translation strategies. A psycholinguistic investigation*. Tübingen : Gunter Narr. 307 p.
21. Mikkelsen, Holly M. (2014). Evolution of public service interpreter training in the U.S. *FITTIS pos International Journal*. Vol. 1. P. 9–22.
22. Mykhaylenko, V.V. (2018). Sight translation in cross-cultural communication. *Derzhava ta regioni. Seriya Humanitarni nauki*. № 2 (53). C. 63–68.
23. Šarčević, S. (2016). *Language and culture in EU law: Multi disciplinary perspectives*. London, New York : Routledge. 270p.
24. Schwieter, John W., Ferreira, Aline. (2014). The development of translation competence: theories and methodologies from psycholinguistics and cognitive science. Cambridge : Cambridge Scholars Publishing. 328p.
25. Song, Hongwei. (2010). Skill transfer from sight translation to simultaneous interpreting: A Case study of an effective teaching technique. *International Journal of Interpreting: Education*. Vol. 2. P. 120–134.
26. Treguer-Felten, Genevieve. (2017). The role of translation in the cross-cultural transferability of corporate codes of conduct. *International Journal of Cross Cultural Management*. Vol. 17(1). P. 137–149.
27. Vargas-Urpi, Mireia. (2019). Sight translation in public service interpreting: a dyadic or triadic exchange? *The Interpreter ad Translator Trainer*. Vol. 13. P. 1–17.
28. Venuti, Lawrence. (2014). *The translator's invisibility*. London, New York : Routledge. 366 p.
29. Viaggio, S. (1995). The praise of sight translation and squeezing the last drop thereof. *The Interpreters' Newsletter*. Vol. 4. P. 45–58.
30. Viezzi, Mario. (1990). Sight translation, simultaneous interpretation and information retention / Ed. L. Gran & C. Taylor. *Aspects of applied and experimental research on conference interpretation*. Udine : Campanotto, P. 54–60.
31. Weber, Wilhelm K. (1990). The importance of sight translation in an interpreting program / Ed. David Bowen, Margareta Bowen. *Interpreting yesterday, today, and tomorrow*. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing. P. 44–52.
32. Yaling, Chen. (2017). Court sight translation from text-linguistic approach. *Journal of Literature and Art Studies*. Vol. 7. No. 3. P. 319–331.

Стаття надійшла до редакції 25.07.2019.
The article was received 25 July 2019

СЕКЦІЯ 3 МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

УДК 378.016:81'276:811.161.2-054.6
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-18>

ВИВЧЕННЯ СЛЕНґУ В КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ (УМІ)

Данчишин Назар Романович,
молодший науковий співробітник

*Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»
nazar.danch@gmail.com
orcid.org/0000-0001-8350-9109*

У статті проаналізовано характер впливу сленгової лексики на сучасному етапі розвитку української мови, окреслено генезу цієї лексики, причини її появи та чинники, що сприяють її поширенню. У контексті вивчення української мови як іноземної запропоновано долучити теми про сленг в українській мові, зокрема, в середовищі студентської молоді, адже вивчення сучасного молодіжного сленгу іноземною аудиторією стане запорукою вільного спілкування в іншому соціумі, себто поглибить розуміння того мовлення, з яким іноземець, перебуваючи в країні побутування мови, щоденно стикається на вулиці, у пресі та сучасній художній літературі. Взято до уваги ту обставину, що частина іноземців в Україні навчається у вишах і не має наміру залишитися в Україні чи здобувати громадянство України, а це зумовлює не надто жваву адаптацію в середовище власне українських студентів. Також розглянуто поняття «престижність мови», яке корелює зі сферою інтересів лінгвістичної прагматики, бо показує, наскільки практично студентів вивчити мову і яку користь вона йому принесе. Мотивацією для вивчення її є, крім отримання позитивної оцінки на іспиті в університеті, також послугоування українською мовою в щоденному побуті, вживання її в типових сценаріях мовної інтеракції – у крамницях, закладах харчування, охорони здоров'я тощо.

Обґрунтовано важливість і потрібність вивчення сленгу в курсі української мови як іноземної. Окреслено, що таке сленг і яка його роль у сучасній комунікації українськомовного соціуму; показано практичну реалізацію вивчення сленгу в курсі української мови як іноземної на прикладі нових навчальних вправ для студентів рівня B2 і вище.

Наприклад, запропоновано знайти в поданих у вправі реченнях слова, вжиті у «сленговому» значенні, і скласти з ними свої речення, у яких це слово матиме значення, узвичаєне в літературній мові. У контексті бурхливого напливу в український сленг слів і висловів з англійської мови запропоновано в одній із вправ знайти зайві «інтернаціоналізми» в мові сучасної реклами і, відповідно, замінити їх на слова літературної української мови. Також запропоновано вправу, завданням якої є визначити в поданому тексті слова, що їх можна замінити українськими питомими відповідниками.

Ключові слова: сленг, українська мова як іноземна, англізми, міжкультурна комунікація, іншомовні запозичення.

LEARNING SLANG IN THE COURSE OF UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Danchyshyn Nazar Romanovych,
Junior Research Fellow

*International Institute of Education, Culture and Diaspora Relationships
Lviv Politechnic National University
nazar.danch@gmail.com
orcid.org/0000-0001-8350-9109*

In the article the influence of slang at the present stage of development of the Ukrainian language was analyzed, the genesis of this slang, the reasons for its occurrence and the factors contributing to its spread were outlined. In the context of studying the Ukrainian language as a foreign language, it is suggested to include slang topics in the Ukrainian language, in particular in the environment of students. After all, the study of contemporary youth slang by a foreign audience will be the key to free communication in another society, that is, it will deepen the understanding of the language a foreigner encounters on the street, in the press and in contemporary fiction daily in the country where he or she lives. The fact that some foreigners in Ukraine study in higher education and do not intend to stay in Ukraine or acquire Ukrainian citizenship is taken into account, which leads to a not too much adaptation to the environment of Ukrainian students. The concept of

"language prestige" is also considered, which correlates with the sphere of interests of linguistic pragmatics, because it shows how practical it is for the student to learn the language and what benefit it will bring. The motivation for studying it is, in addition to receiving a positive mark in the university exam, also using Ukrainian in everyday life, using it in typical scenarios of language interaction – in shops, establishments, health care, etc.

The importance and necessity of studying slang in the course of Ukrainian as a foreign language is substantiated. It outlines what slang is and what its role is in contemporary communication of the Ukrainian-language society; The practical implementation of slang learning in the course of Ukrainian as a foreign language is shown on the example of new training exercises for students of level B2 and above.

For example, it is suggested to find the words used in the exercise in the slang's meanings, and to compose with them the sentences in which the word will have the meaning common in the literary language. In the context of the rapid influx of words and expressions from the English language into the Ukrainian slang, it is suggested in one of the exercises to find unnecessary "internationalisms" in the language of modern advertising and, accordingly, to replace them with the words of literary Ukrainian. Also, an exercise is proposed, the task of which is to define in the given text words that can be replaced by Ukrainian specific correspondences.

Key words: slang, Ukrainian as a foreign language, Anglicisms, Intercultural communication, foreign language borrowing.

1. Вступ

Важливим та актуальним аспектом у засвоєнні іноземної мови як – тої, якою послуговуються в побуті, є вивчення пластів, так би мовити, неофіційної лексики, зокрема сленгу, адже це стане запорукою вільного спілкування в іншому соціумі, себто поглибить розуміння того мовлення, з яким іноземець, перебуваючи в країні побутування мови, щоденно стикається на вулиці, у пресі та сучасній художній літературі.

Звісно, частина іноземців в Україні навчається у вишах і не має наміру залишатися в Україні чи здобувати громадянство України. Це зумовлює не надто жваву адаптацію в середовище власне українських студентів. Однак перебування в країні з іншою мовою, поза сумнівом, впливає на характер комунікації іноземного студента.

Цим питанням, зокрема, присвячено соціологічне дослідження про престижність української мови серед іноземних студентів трьох вишів Львова (Національного університету «Львівська політехніка», Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, Львівського національного університету імені Івана Франка), яке цьогоріч провів Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою (МІОК). За його результатами ми визначимо, наскільки інтегруються студенти-іноземці в середовища українських студентів і загалом суспільства довкола, для цього ми з-поміж іншого дізнавалися, чи послуговуються вони, іноземці, тутешнім сленгом, чи розуміють діалектизми, які вживаються в повсякденному мовленні мешканців Львова.

Звісно, поняття «престижність мови» корелює зі сферою інтересів лінгвістичної прагматики, бо показує, наскільки практично студентіві вивчити мову і яку користь вона

йому принесе. Вочевидь, мотивацією для вивчення її є, крім отримання позитивної оцінки на іспиті в університеті, також послуговування українською мовою в щоденному побуті, вживання її в типових сценаріях мовної інтеракції – у крамницях, закладах харчування, охорони здоров'я тощо. Зрозуміло, що в містах, де домінує державна мова, мотивація її вивчення, а отже, й престиж мови більші. Більші вони, й коли студент планує залишитися в Україні, зокрема у Львові.

Мета статті – обґрунтувати важливість і потрібність вивчення сленгу в курсі української мови як іноземної (далі – УМІ). Науково-дослідницькими завданнями є окреслити, що таке сленг і яка його роль у сучасній комунікації українськомовного соціуму; показати практичну реалізацію вивчення сленгу в курсі УМІ на прикладі навчальних вправ. Методологія дослідження базується на системно-діяльнісному підході й передбачає націленість на практичне втілення проблеми в навчальному курсі. Новизною дослідження є пропозиція включити до предмету УМІ вивчення сленгу.

2. Сленг

Явище українського сленгу досліджували Н. Шульжук (Шульжук, 2011), О. Глазова (Глазова, 2013), Д. Масько (Масько, 2019), О. Кондратюк (Кондратюк, 2005) та інші.

О. Глазова наводить таке визначення цього терміна: «Сленг (slang із норв. sleng – лаятися) – інтержаргонне явище; особливості мовлення чималих верств носіїв мови, пов'язаних не лише груповою, корпоративною спільністю, а й просторовою, наближаючись до просторіччя» (Глазова, 2013: 1). Покликаючись на Енциклопедію «Українська мова», дослідниця зазначає, що сленг поділяється на загальний і спеціальний (професійний жаргон і мову певних соціальних прошарків)

і, власне, загальний сленг – це «відносно стійкий, досить поширений і загальнозрозумілий шар лексики та фразеології в середовищі живого розмовного мовлення» (Глазова, 2013: 2).

Емансипацію сленгу простежила Н.Шульжук. За її словами, «настанова на емоційність та експресивність у словесному вираженні змушує мовців звернутися до розмовної лексики, а саме до сленгу, який найповніше відповідає зазначеним вимогам». Тож «посилення ролі нелітературних елементів у мовленні виявляється не лише в нестандартизації розмовного мовлення, а й у проникненні сленгу до інших стилістичних рівнів – мовлення засобів масової інформації та художньої літератури» (Шульжук, 2011: 103).

Власне, дослідники спостерігають такі специфічні сленгізми серед українських студентів: «*парнокопитні* – студенти зооінженерного факультету; *гнати біса* – говорити нісенітницю; *здати на шару* – легко скласти іспит; *розчавити сливу* – випити горілки; *рубати хвости* – відмовити в чомусь; *ганяти понти* – поводитися зарозуміло; *запороти бочину* – зіпсувати якусь ситуацію; *розслабити булки* – відпочити, *стіпуха* – стипендія» (Український молодіжний сленг, web).

За спостереженням О. Кондратюк, «молодіжний сленг є неоднаковим відповідно до спілкування; кожне з таких середовищ має свої відмінності і сленг озвучує реалії життя саме у цьому оточенні» (Кондратюк, 2005). Дослідниця наводить приклади зі студентського середовища: *друшляти* (прогулювати пари), *гуртак* і *братська могила* (гуртожиток), *Степанίδα*, *Баба Степа* та *стіпуха* (стипендія); зі середовища школярів: *хвіст* (заборгованість), *шпора* (або *шпаргалка*), *плавати* (погано знати матеріал), *іти на шпорах* (списувати), *врубитись* (зрозуміти), *засипатись* (не скласти іспити)» (Кондратюк, 2005).

Варто, однак, зазначити, що джерелом поповнення лексики сленгу в Україні залишаються англійські та російські лексеми. Це суттєвий недолік, зумовлений значною мірою постколоніальним станом українського суспільства. А однією з найважливіших ланок повнокровного життя мови є формування власного молодіжного сленгу, що виростає на ґрунті питомих українських словотворчих засобів. Поки такий процес не розпочнеться, молодь (та й не лише вона) і надалі схоплюватиме «новинки» з англійського та російського мовних середовищ, здебільшого не прилаштовуючи їх до правил української мови. Тому

корінь проблеми, чому англізми та росіянізми так рвучко надалі вриваються в лексикон українців, особливо сленгу юнацтва, лежить, зокрема, у відсутності питомого українського «сленгу» (Данчишин, 2018: 19–20).

Як зазначає Д. Масько, «потужна інтервенція чужих культур (здебільшого з російської та англо-американської) призводить до невиправдано посиленого використання у мовленні запозичених слів (*шейпінг, тренінг, промоушн, фітнес, бренд, хот-дог*), слів-паразитів та вигуків іншомовного походження на кшталт: *чисто, блін, точняк, тіпа, конкретно, супер, вау* (англ. Wow!), *упс* (англ. Oops!), *ауч* (англ. Ouch!), *ес* (англ. Yes!)» (Масько, 2019). На думку Д. Маська, міжмовна інтерференція є водночас й ознакою розвитку мови та поповнення її ресурсів, і каталізатором низки негативних наслідків від лексичних запозичень, які заміщують питомі українські слова та словоформи. «Активізацію запозичених слів та інтернаціоналізмів, – продовжує дослідник, – спостерігаємо як у сфері виробничо-професійної термінології (*адвертайзинг, білборд, брокер, демпінг, дилер, лейбл, лізинг, маркетинг, провайдер, сервіс, холдинг*), так і в розмовно-побутовій мові (*дизайн, ексчейндж, паркінг, стайлінг, тостер, шоу*)» (Масько, 2019).

3. Навчальні вправи з вивчення сленгу

Розуміння сленгу сучасної української студентської молоді є важливим чинником для інтеграції іноземних студентів і кращого вивчення української мови. Тож доречним є долучити до курсу викладання УМІ тему про сленгову лексику.

Деякі фахівці з української мови як іноземної вже застосовують у навчальних матеріалах вправи на вивчення сленгу. Зокрема, в ігровому додатку до підручника «Яблуко. Вищий рівень», виданого Українським католицьким університетом, подано зразки сленгової лексики, поширеної в студентському середовищі; наприклад, подано словосполучення «завалити екзамен», а одна з ігор називається «Йой! Капець» (Синчак, 2015: 17, 25).

Нижче наводимо типи вправ, які можна давати виконувати студентам, чий рівень володіння українською мовою є щонайменше середнім (B1).

Отже, є низка слів, які мають узвичаєне значення в літературній мові, але в сленгу набувають іншого. Часто така омонімія утворюється завдяки метафоризації. Наприклад: «**залити** воду в чайник – **залити** відео в

інтернет». Інші ж значення виникають унаслідок фонетичної або графічної подібності українського слова на іншомовне (здебільшого англійське), як-от: «мило» (електронна пошта) і «mail».

Можна запропонувати студентам таку вправу:

Знайдіть у реченнях слова, вжиті у «сленговому» значенні, і складіть із ними свої речення, у яких це слово матиме значення, узвичаєне в літературній мові:

1. **Залити** нове відео на свій сайт в інтернеті відтепер значно простіше.

2. До іспиту студентка хотіла підтягнути всі свої **хвости**.

3. Вечорами подруга любила переглядати багатосерійне **мило**.

4. Остап не часто перевіряв своє **мило**, тож там накопичилося з десятків непрочитаних листів.

5. Випускники **зависали** на вечірці до ранку.

6. Сайт нашого підприємства **завис** на кілька годин.

7. Двір був рясно всіяний **бичками**.

8. На кнопці клавіатури стерся **равлик**.

9. За святковим столом Олена **наїхала** на Сергія за вчорашню витівку.

10. Його щодня **пресувало** керівництво новими складними дорученнями.

11. Оксана весь день **сушила** голову над питанням, що вдягнути в театр.

12. Між другою та четвертою парою в студентів було **вікно**.

Можна також запропонувати таку вправу:

Замініть сленгові слова на слова з літературної мови:

1. На старій **клаві** неможливо було друкувати.

2. Ніка **морозилася** підійти до Дена.

3. **Комп глючив**, тому я недоробив реферат.

4. Я часто **пошу на фб** і в **інсті**, а мій останній **пост** назбирав понад тисячу **лайків**.

5. **Степухи** не вистачило на нову **трубку**.

6. По **телеку** показують увесь день суцільне **мило**.

7. **Лаба** виявилася дуже складною.

8. Навпроти **універу** працює цілодобовий **магаз**.

9. На виборах він **топив** за одного з кандидатів.

10. У дворіку ми часто **шпіляємо у футбик**.

Інша вправа:

Замініть сленгові фразеологізми висловами з літературної мови:

1. Ми майже перемогли у змаганнях, але наш капітан **запоров бочину**.

2. Після оголошення результатів іспиту я **видав в осад**.

3. **П'яний в зюзу** водій спровокував ДТП.

4. Учора директор весь день **компостував мені мозок**.

5. Останній іспит ми здали **на шару**.

Масово проникають сленгізми у вигляді англіцизмів у рекламу.

Можна запропонувати студентам і таку вправу:

Знайдіть зайві «інтернаціоналізми» в мові сучасної реклами й, відповідно, замініть їх на слова літературної української мови.

«Показуємо аудиторії відео, де таких прикладів хоч греблю гати; ось лише декілька таких рекламних гасел: «**Памі-мест** зроблено: замовляй і забирай»; «**Вигравай незабутній уїк-енд у Німеччині**»; «**Фокстрот: вперед за девайсами**»; «**Збезлічі гаджетів народився тан Ельдорон**»; «**Кешбек 20%**»; рюкзаки «**Yes**»; «**Гаджет на будь-який баджет**»; «**Зроби мені леп, зроби мені топ**, у «**Комфі**» є **ваще любий лептон**» тощо. Потому студенти впізнають знайомі слова-англізми й шукають до них правильні відповідники. Притім варто наголосити, що вживання варваризмів засмічує мову, тому бажано уникати їх під час ділового спілкування» (Данчишин, 2018: 19).

Можна також запропонувати вправу, завданням якої є визначити в запропонованому тексті слова, що їх можна замінити українськими питомими відповідниками (під час вибору завдань, ясна річ, треба зважати на рівень володіння українською мовою в представників навчального класу). Наприклад:

Спікер парламенту дав депутатам чіткий меседж, аби ті збільшили продуктивність власної роботи: «Поки дехто, замість ухвалювати конче потрібні країні закони, доїдає чізкейк і допиває мілкішейк у їдальні, наші недруги готують нові пастки: креативно поширюють чергові фейки через своїх тролів, що спамлять ними в коментарях під постами популярних пабліків та блогерів. Невже ви цього не бачите в девайсах, у які вступилися? Відкладіть бодай на мить усі свої гаджети, припиніть скролити розважальні сайти. Час працювати заради народу.

Текст рясніє виділеними жирним шрифтом англіцизмами, «модними» в сучасному мовленні й тиражованими в медіях. Звернувши увагу на навмисну перенасиченість тексту цими варваризмами, запропонуємо студентам відшукати рівноцінні відповідники з україн-

ської літературної мови, чимало з яких можна надібати на сторінці slovotvir.org.ua. Отже, *спікер* українською – це *промовець*, однак словосполучення *спікер парламенту* в контексті наведеного уривку варто замінити на вислів *голова парламенту*; *чізкейк* виправляємо на *сирник*, *мілкшейк* – на *молочний коктейль*; далі за текстом: *креативно* – *творчо*; *фейк* – *вигадка* (*фальшивка*, «*качка*», *брехня*); *троль* – *трунь*, *глумар*; *спамити* – *смітити* (у всесвітній павутині), *дошкуляти*, *зигзичити*; *коменти* – *коментарі*, *відгуки*; *пост* – *допис*; *побліки* – *спільноти* (у соцмережах); *блогер* – *дописувач*, *денникар* (від слова *денник*, яке сучасні словотворці пропонують на заміну *блогу*); *девайс* – *пристрій*; *гаджет* – *пристрій*, *пристосунок*, *знадіб*; *скролити* – *гортати*; *сайт* – *сторінка* (Данчишин, 2018: 19).

4. Висновки

Упровадження теми сленгу до курсу української мови як іноземної є цілком доречним і на часі, адже вивчення сленгу сприятиме кращому розумінню сучасної української мови, а також більшій інтеграції іноземного студента в українськомовне середовище.

Сьогодні сленг став невід'ємною частиною публічного простору: такою лексикою рясніє медіа, реклама, художня література, не кажучи вже про повсякденну комунікацію передусім молоді. Тож вивчення її в курсі української мови як іноземної є органічним явищем.

У майбутньому доцільно працювати над створенням нових навчальних матеріалів, які міститимуть приклади найчастіше вживаних сленгізмів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Глазова О.П. Жаргон і сленг: як ставитись до них словеснику? URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2651/1/O_Glazova_MD_9_IPPO.pdf (дата звернення: 08.08.2019).
2. Шульжук Н.В. Сленг як нелітературний пласт сучасної української лексики. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2011. Випуск 21. С. 102–112.
3. Український молодіжний сленг. URL: <http://ukrgramota.kievpereklad.com.ua/sleng/> (дата звернення: 08.08.2019).

4. Кондратюк О.С. Молодіжний сленг як мовне явище. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n38texts/kondratyuk.htm> (дата звернення: 08.08.2019).
5. Масько Д. Український сленг та міжмовна інтерференція. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine62-8.pdf> (дата звернення: 08.08.2019).
6. Синчак О. Додаток «Комунікативні ігри та розваги» до підручника з української мови як іноземної «Яблуко» (вищий рівень). Львів: Видавництво УКУ, 2015. 58 с.
7. Данчишин Н.Р. Проблема засилля англізмів у сучасному українськомовному дискурсі: як це використати у викладанні української мови як іноземної. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2018. Випуск 35. Том 1. С. 18–20.

REFERENCES:

1. Hlazova O. P. Zharhon i slengh: yak stavytys do nykh slovesnyku? [Jargon and slang: how to treat them as a dictionary?]. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2651/1/O_Glazova_MD_9_IPPO.pdf (date of appeal: 08.08.2019).
2. Shulzhuk N. V. Slengh yak neliteraturnyi plast suchasnoi ukrainsoi leksyky *Naukovi zapysky. Seria «filolohichna»*. [Slang as a non-literary layer of modern Ukrainian vocabulary]. 2011. № 21. P. 102–112.
3. Ukrainskyi molodizhnyi sleng. [Ukrainian youth slang]. URL: <http://ukrgramota.kievpereklad.com.ua/sleng/> (date of appeal: 08.08.2019).
4. Kondratiuk O. S. Molodizhnyi slengh yak movne yavyshe. [Youth slang as a language phenomenon]. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n38texts/kondratyuk.htm> (date of appeal: 08.08.2019).
5. Masko D. Ukrainskyi slengh ta mizhmovna interferentsiia. [Ukrainian slang and interlingual interference]. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine62-8.pdf> (date of appeal: 08.08.2019).
6. Synchak O. Dodatok «Komunikatyvni ihry ta rozvahy» do pidruchnyka z ukrainsoi movy yak inozemnoi «Iabluko» (vyshchyi riven). [Addition "Communicative games and entertainment" to the textbook on Ukrainian as a foreign language "Apple" (higher level)]. Lviv: Vydavnytstvo UKU, (2015). 58 p.
7. Danchyshyn N. R. Problema zasyllia anhlizmiv u suchasnomu ukrainsoimovnomu dyskursi: yak tse vykorystaty u vykladanni ukrainsoi movy yak inozemnoi. [The problem of dominance of Anglicisms in contemporary Ukrainian discourse: how to use it in teaching Ukrainian as a foreign language]. *Naukovi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seria: Filolohiia*. Odessa, 2018. № 35. V. 1. P. 18–20.

*Стаття надійшла до редакції 29.07.2019.
The article was received 29 July 2019*

УДК 82.09:821.111-31
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-19>

ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ Й МОТИВНО-ТЕМАТИЧНІ КОМПЛЕКСИ В РОМАНІ «АМСТЕРДАМ» І. МАК'ЮЕНА

Дроздовський Дмитро Ігорович,
кандидат філологічних наук,
науковий співробітник відділу світової літератури
Інститут літератури імені Т.Г. Шевченка
Національної академії наук України
drozdovskyi@ukr.net
orcid.org/0000-0002-2838-6086

У статті роман «Амстердам» І. Мак'юена проаналізовано як твір, у якому експліковано перехід постмодернізму в постпостмодернізм в аспекті репрезентованих мотивно-тематичних комплексів. Визначено динаміку кореляцій між постмодернізмом і постпостмодернізмом у сучасному британському романі. Запропоновано поняття «перехідний постмодернізм» для характеристики історико-культурної ситуації після 2000 р. й, зокрема, роману як ключового жанру, що репрезентує спектр світоглядно-філософських змін після 2000 р. Обґрунтовано доцільність уживання терміна «постпостмодернізм» і правомірність розгляду роману «Амстердам» як твору, який оприявнює формування нового культурно-історичного напрямку в сучасній британській літературі. Визначено світоглядно-філософську специфіку твору, представлену через комплекс ключових тем: усвідомлення вищого смислу в дійсності, віра у випадок як вищу (непізнавану для розуму) закономірність, неможливість розпізнати, яка зі сконструйованих реальностей навколо персонажів справжня. Акцентовано на формах реактуалізації філософських проблем, оприявнених у дискурсі класичної німецької філософії, яка, відповідно до поглядів Б. Шалагінова, значною мірою експлікована в дискурсі європейського літературного модернізму. В основі зазначеної філософської системи – уявлення про красу й піднесене як царини духу, що детермінують існування смислів (телеологічної заданості) в житті персонажів художніх творів. Окреслено жанрову специфіку твору з огляду на жанровий патерн роману як історії про сучасне життя. Визначено, у який спосіб відбувається залучення іронічного модусу сприйняття подій, явищ тощо і як іронія перестає бути ключовою формою інтерпретації подій і ставлення персонажів до світу. Схарактеризовано поетологічну специфіку роману «Амстердам» І. Мак'юена, визначено модель постпостмодерного світосприйняття як такого, що поєднує іронічність з іманентним бажанням дошукатися правди, усвідомити симулякри в медіа або політиці навколо персонажів, гіпотетично припустити існування вищих смислів. Наголошено на ревізії у творі тем, пов'язаних із поняттям гранднаративу в дискурсі постмодернізму.

Ключові слова: постмодернізм, постпостмодернізм, сучасний британський роман, гранднаратив, вищі смисли, «Амстердам», І. Мак'юен.

PHILOSOPHICAL, ETHICAL, AND MOTIVE-THEMATIC UNITS IN I. MCEWAN'S NOVEL "AMSTERDAM"

Drozdovskyi Dmytro Ihorovych,
Candidate of Philological Sciences,
Academic Fellow of the Department of World Literature
Taras Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine
drozdovskyi@ukr.net
orcid.org/0000-0002-2838-6086

In the paper, the Ian McEwan's novel "Amsterdam" is analyzed as a work, which demonstrates the transformation of postmodernism into post-postmodernism. The dynamics of correlations between postmodernism and post-postmodernism in the contemporary British novel has been determined. The concept of "pre-post-postmodernism" is proposed for the characteristic of the historical and cultural situation in which the visualization of the motives and the themes that will become clear in the novels written after 2000-s is represented. The expediency of the use of post-postmodernism and the validity of "Amsterdam", which determines the emergence of a new literary trend in the contemporary British literature, is substantiated in the research. The thematic and problematic units, represented in the novel of the British writer, have been determined. The outlook and philosophical specificity of a work presented through a set of key themes is defined: the awareness of the supreme senses in the reality, the belief in the supreme (not recognizable by mind of the human beings) regularity, the impossibility of recognizing which of the constructed realities around the characters is real, etc. I am focusing on the forms of the re-actualization of philosophical problems that have been adopted in the discourse of

classical German philosophy, which, according to the views of B. Shalahinov, was substantially explicated in the discourse of European literary modernism. The concept of beauty and sublime as the realm of the existence of supreme esthetical senses (teleological aspect) is the essential for the German philosophical system. The genre specificity of the novel is described in the aspect of the genre pattern of the novel outlining this genre as a story about the contemporary life. It is spotlighted, in what way the involvement of the ironic mode of perception of events, phenomena, and others is embodied in the novel. Besides, it is discussed whether irony ceases to be the key form of interpretation of events and the attitude of characters to the world. I describe the poetic specifics of Ian McEwan's "Amsterdam, the model of post-postmodern outlook as a combination that irony with an immanent desire to seek the truth, to understand simulacra images in media or politics around the protagonists, hypothesizes to assume the existence of supreme (ontological) senses of life. It is emphasized on the revision in the novel the topics related to the concept of great narratives in the discourse of post-postmodernism.

Key words: postmodernism, post-postmodernism, contemporary British novel, great narratives, supreme senses, "Amsterdam", I. McEwan.

1. Вступ

Питання про заміну постмодернізму новим культурно-історичним періодом або принаймні напрямом (бо постмодернізм доцільно схарактеризувати і як історико-літературний період, і як напрям) належить до актуальних у сучасному літературознавстві. Його значущість визначається потребою з'ясувати світоглядно-філософські, естетичні, поетологічні зміни, що виникають у просторі літератури.

В англосаксонському літературознавстві (американсько-британському) дискусія про постпостмодернізм значним чином реактуалізована після публікації праці американського професора Джефрі Нілона «Post-Postmodernism: or, The Cultural Logic of Just-in-Time Capitalism Paperback» (Nealon, 2012). Хоча в новітніх компендіумах, що систематизують літературний процес Великої Британії після 2000 р., поняття «постпостмодернізм» не представлено (наприклад, «The Routledge companion to twenty-first century literary fiction», який підготували Деніел О'Гормен (Daniel O'Gorman) і Роберт Іглстоун (Robert Eaglestone), 2018 р.; «The contemporary British novel since 2000» (редактор Джеймс Ейчесон (James Acheson), Единбург, 2017 р.), проте в дослідженні Дж. Нілона цей термін є ключовим і позначає сукупність літературно-мистецьких напрямів, експериментів, нових способів зображення в літературі й мистецтві, що відмінні від постмодерністських. Зрештою, навіть у згаданих британських компендіумах, які оприявнюють динаміку розвитку сучасного британського роману, зазначено поняття «Beyond» (тобто «далі; те, що йде після») на позначення періоду й напрямку, які прийшли на зміну постмодернізму. Зрештою, в іншій праці – «Plant Theory: Biopower and Vegetable» (Nealon, 2016) – Дж. Нілон порушує питання про «біосилу» й розглядає цивілізаційний поступ у біологічно-еволюціоністських категоріях, прагнучи поєднати дискурс гуманіта-

ристики з дарвіністською теорією та іншими концепціями людського розвитку. О. Павлов (Павлов, 2019), який у докторській дисертації «Філософія культури в постпостмодернізмі: критичний аналіз» систематизує напрями постпостмодернізму, також звертає увагу на формування нового світогляду, нової філософії, нової концепції мистецтва й світорозуміння, що дає підстави говорити про відхід від постмодернізму. У британському літературознавстві одним із прибічників поняття «постпостмодернізм» є Брен Нікол, який у монографії «The Cambridge Introduction to Postmodern Fiction» (Nicol, 2009) здійснює ревізію постмодерністського періоду британської літератури, гіпотетично визначаючи світоглядні, філософські, естетичні, генологічні параметри постпостмодернізму.

Мета статті – схарактеризувати роман «Амстердам» І. Мак'юена як твір, у якому репрезентовано світоглядно-філософські параметри, властиві постпостмодерністській британській літературі; визначити спектр ключових постпостмодерністських мотивно-тематичних комплексів в аналізованому романі І. Мак'юена, які дають підстави зарахувати твір до категорії «перехідного постмодернізму». Досягнення мети можливе за умови розв'язання таких завдань: визначити маркери переходу постмодернізму в постпостмодернізм; окреслити «Амстердам» як приклад етичного нарративу; систематизувати ключові тематичні комплекси й світоглядні позиції, властиві постпостмодерністському нарративу або ж роману періоду «перехідного постмодернізму».

2. «Амстердам» І. Мак'юена як роман межі британського постмодернізму й постпостмодернізму

Роман «Амстердам» І. Мак'юена належить до періоду, у який відбувається формування зародків нового постпостмодерного світовідчуття, проте ми ще не можемо говорити про зримо явлений постпостмодернізм. Суто методологічно й термінологічно аналізований

роман доцільно зарахувати до препостпостмодернізму. Зазначене поняття містить морфемні нагромадження, проте воно точно відтворює історико-літературний контекст, у якому написано твір одного з визначальних представників сучасного британського літературного процесу. У згаданих вище компендіумах британського роману після 2000 р. (цей рік літературознавці визначають як своєрідну умовну межі в переході постмодернізму до постпостмодернізму) прозова творчість І. Мак'юена аналізована в площині як постмодернізму, так і постпостмодернізму («Субота» тощо).

Комплекс проблем, оприявнених у романі «Амстердам», дає підстави говорити про реактуалізацію у творі філософських проблем, пов'язаних із шуканнями персонажів (й оповідача) у площині онтології буття. У романі оповідач часто акцентує на осмисленні сутності життя, таких категорій, заперечуваних постмодернізмом, як Краса, Істина й Добро. Зауважимо, що, за І. Кропивко, «постмодерна іронічна література зруйнувала модерну ціннісну вертикаль метафізичних понять Істини, Добра, Краси і сфокусувала увагу читача на питаннях власної екзистенції у світі, позбавленому невідомого й таємниць» (Кропивко, 2019: 510). Зазначені теми традиційно розглядаються як властиві допостмодерному етапу культури, й вони пов'язані з поняттям «великих наративів», або «гранд-наративів», за І. Кропивко. Зауважу, що в одному фрагменті роману І. Мак'юена відбувається діалог про постмодернізм і премодернізм, із яким один персонаж співвідносить іншого: «Думаю, ви назвете це рівнянням на взірєць. Або постмодерністським цитуванням. Але хіба ви не премодерніст» (Мак'юен, 2017: 205).

Оповідач (наратор) роману розмірковує про силу, яка детермінує поступ людства, проте, чи є вищі сили, які визначають долі людей, про потребу дошукатися «ейдосу», послуговуючись платонівським поняттям, або категорії, послуговуючись аристотелівським поняттям, краси, прекрасного: «Якщо ж порівнювати з існуванням будь-якої іншої живої форми на землі, людський проект виявився не просто провальним – він був помилковим від самого початку» (Мак'юен, 2017: 80); «А що взамін? Гроші. Слава. Безсмертя. Це все – намагання заперечити випадковість, яка породила нас, намагання подолати страх смерті» (Мак'юен, 2017: 99).

Наведені приклади філософських проблем, репрезентованих у романі, мали осо-

бливе значення для філософських шукань німецьких романтиків, на чому наголошує Б. Шалагінов (Шалагінов, 2011). Оповідачеві важливо загострити проблему непізнанності істини, краси, добра, неможливості дискурсивного окреслення зазначених явищ. Водночас вони є об'єктом розмислів героїв, які на перший погляд сприймають життя прагматично й навіть цинічно, розуміючи, що в житті часто людина має справу не зі справжніми сутностями, а їх заміниками, тобто симулякрами, орієнтованими передусім на розважання читачів: «*Прийшов час нам ставити побільше популярних колонок. Вони дешеві, й усі так роблять. Знаєте, наймаємо когось із низьким або середнім рівнем інтелекту, можливо, жінку, яка писала б... ну, ні про що. Ви таке бачили. Ходить на вечірки і не може пригадати імен. Тисяча двісті слів*» (Мак'юен, 2017: 162). Дискурс медіа наприкінці ХХ ст. перетворився на простір, у якому неможливо розрізнити, що є справжнім, а що вигаданим. Оповідач звертає уваги на скепсис, властивий персонажам роману, що виникає в результаті розуміння «внутрішньої кухні» медіапроцесів: «*Макдональд пояснив свої сумніви: втручання в особисте життя, бульварні методи, підводне каміння тощо*» (Мак'юен, 2017: 143).

Часто обидва головні герої роману ховаються за іронічними репліками, щоб не видати власного занепокоєння тим, що відбувається в стосунках між людьми й загалом у британському соціумі й політиці. Ідеться про мотив відчуженості, непотрібності людини та беззмістовності самого життя, підпорядкованого штучним цінностям і симулякривим ідеалам: «*Час відвойовувати музику в комісарів і час відроджувати в музиці колишню комунікативність, бо в Європі вона кувалася в гуманістичній традиції, що завжди визнавала загадку людської природи; час визнати, що публічне виконання – це «закрите причастя», і час визнати першість ритму, тону й елементарного характеру мелодії. Для цього ми мусимо виробити сучасне визначення прекрасного, не просто повторюючи стару музику, а це, у свою чергу, неможливо без розуміння «фундаментальної істини». <...> наша здатність «зчитувати» ритми, мелодії та чарівливу суголосність, як і наші унікальні людські здібності до вивчення іноземних мов, генетично обумовлені. Ці три елементи, виявлені антропологами, наявні в усіх культурах*» (Мак'юен, 2017: 32).

3. «Амстердам» І. Мак'юена як приклад «етичного нарративу»

В аналізованому романі І. Мак'юена оприявлено проблему «постправди» (ситуації «post veritas»), коли неможливо ідентифікувати, яке повідомлення є справжнім, а яке – вигаданим. І водночас набуває значущості саме загострене сприйняття дійсності в аспекті пошуку відповідей на екзистенційні й навіть онтологічні запитання, що стосуються принципів світобудови й чинників світобачення.

У дослідженнях британського постмодерністського роману актуалізовано погляди Адама Ньютона (Adam Zachary Newton) щодо теорії «нарративної етики» («narrative ethics»). Клаус Бракс (Klaus Brax) послуговується цією теорією, розглядаючи романи Джона Фаулза в дисертації «The Poetics of Mystery. Genre, Representation, and Narrative Ethics in John Fowles's Historical Fiction» (Brax, 2003: 25). А.З. Ньютон, окреслюючи сутність нарративної етики, акцентує на тому, що ця теорія акцентує на способі, відповідно до якого етичний дискурс залежить від нарративу (Newton, 1995: 8). К. Бракс поділяє погляди дослідників, які наголошують на взаємодії різних жанрових патернів в історичній прозі Дж. Фаулза. Зокрема, дослідник покликається на роботу Кевелті, у якій зазначено, що в історичних творах британського автора експліковано взаємодію між такими жанрами, як «пригодницькі історії, романтичні романи, мелодрами, міцні детективні історії, готичний роман і трилер про злочин» (Cawelti, 1976: 43). А.З. Ньютон наголошує на тому, що його дослідження прагне показати, як в історичній прозі Фаулз послуговується конвенційними принципами різних жанрів задля того, щоб створити відчуття містерії/загадковості» (Brax, 2003: 16). У такому разі дослідники британської літератури погоджуються з тим, що романам одного з найвизначніших письменників британського постмодернізму властива жанрова дифузія й гібридизація.

Загалом літературознавці одноставні у визначенні роману як «поліфункціональної системи». Цей жанр «багато в чому визначається ґрунтовним зображенням людини й середовища, тому жанрово моделюється залежно від визначених автором пріоритетів – особа, соціум, світ (перші дві категорії часто є й внутрішньоконфліктними, і взаємовиключними» (Матвєєва, 2016: 81). У романі «Амстердам» І. Мак'юена зображено зіткнення двох персонажів, які прагнуть

довести одне одному (а водночас і собі), кого ж насправді кохала покійна Молі Лейн. Натомість не менш важливим є внутрішній сюжет роману, пов'язаний із зображенням контексту, що вияскравлює психологію та характери персонажів, які перебувають у світі постправди.

Гібридна сутність постмодерністського британського роману спричиняє залучення до нарративу тем, мотивів і сюжетів, які інтегруються до простору постмодерністської гри, зберігаючи власну автономність у плані постановки філософських питань про життя і смерть, ціннісні аспекти життя, важливість адекватного розуміння дійсності та критичного ставлення до неї: «Він знав стількох людей, які померли, що в цьому нинішньому стані роз'єднаності був здатний побачити свій кінець як буденний – буревій похорону або кремації, яскравий рубець скорботи, що поволі стухає, бо життя котиться далі» (Мак'юен, 2017: 41). Реципієнт не зобов'язаний давати на них серйозну відповідь, він може сприйняти їх іронічно або скептично, проте можливий й інший варіант, коли за іронією вловляється потреба в осмисленні порушених тем як екзистенційно важливих для читачів, пов'язаних із відчуттям соліпсизму, проблемою екзистенційної самотності: «За винятком двох розмов, під час решти він встиг прийняти рішення, визначити пріоритети, делегувати, обрати або висунути думку, що мала бути витлумачена як наказ. Ця вправа з авторитарності не загострила його самовідчуття, як було раніше. Натомість Вернону здалося, що він нескінченно розчиняється; він просто сума людей, які його вислуховують, а на самоті він ніщо» (Мак'юен, 2017: 38).

У романі «Амстердам» І. Мак'юена значна частина художнього нарративу приділена описам ставлень персонажів (Клайва та Вернона) або ж самого оповідача до журналістики й загалом медіадискурсу. Читачам розкривають «внутрішню кухню» медіавиробництва новин. Проте навіть іронічний спосіб, до якого вдається оповідач, розкриваючи цю тему, не позбавляє її серйозності. З одного боку, читач розуміє абсурдність медіаповідомлень, самого способу написання статей, підготовки заголовків, які викликають сміх: «Його добробут, його видавничка «імперія» залежать від невпинної експлуатації недоумкуватих: приховані числові шифри у Біблії віщують майбутнє, інки — родом з космосу; Священний Грааль, друге пришестя, третє око, сьома печатка, Гітлер живий і здоровий у Перу» (Мак'юен, 2017: 68); «Заголовки на

перших шпальтах ділилися приблизно навпіл на «шантажиста» і «блоху», і більшість видань оприлюднила фотографії Верона з бенкету» (Мак'юен, 2017: 159). Водночас ідеться про формування цілковито інакшої реальності, що побудована на принципах «гібридної правди», або ж «постправди», коли немає можливості відмежувати симулякр від справжньої події.

У романі І. Мак'юена порушено питання й про те, чи прагнуть реципієнти медіаповідомлень здійснювати таку критичну ревізію інформації й чи не легше жити в дійсності, сконструйованій журналістами. Саме в такій постановці соціально значущого питання оповідач і, відповідно, І. Мак'юен торкаються площини етики, а наратив «Амстердама» перетворюється на «етичний наратив», за А.З. Ньютоном, тобто на такий, у якому постульовано питання етичного характеру: «Клайву було легко думати про цивілізацію як про суму родів і жанрів мистецтва, на рівних з дизайном, кулінарією, добрим вином тощо. А тепер він побачив її такою, як вона є насправді: квадратні милі вбогих сучасних будинків, чия головна мета полягає у підтримці телевізійних антен і тарілок; фабрики, що виробляють мотлох, який і по телевізору рекламувати ганьба» (Мак'юен, 2017: 79).

«Амстердам» спрямований не лише на гру знаків і семіотичних систем, не лише на представлення іронічного або ж скептичного ставлення персонажів до навколишньої дійсності в аспекті осмислення етичних питань, причому естетичні явища в романі репрезентовано також у кореляціях із етичними: «У маленьких зсохлих умах фанатиків, як наполягав Клайв, будь-який вияв успіху, нехай і обмеженого, як і взагалі будь-яке суспільне визнання, були стовідсотковою ознакою естетичного компромісу. Коли напишеться остаточна, завершена історія західної музики ХХ століття, то побачать, що до переможців належать блюз, джаз, роки і традиції народної музики, які постійно розвиваються. Ці форми наочно продемонстрували, що мелодія, гармонія і ритм не ворожі інтонаціям» (Мак'юен, 2017: 31).

У романі «Амстердам» експліковано форми імпліцитної критики медійної політики, яка детермінована впливами політичних інституцій на пресу. Політичні інституції завжди, як показує І. Мак'юен, прагнули здійснювати контроль над журналістикою, прагнучи змінити акценти в статтях. У дійсності Клайва та Верона йдеться про цілковито перевернутий світ журналістики, у якому викривлено зобра-

жено «реальну дійсність» та акцентовано на розважальній функції медіа, що позбавляють свою аудиторію здатності критично сприймати реальність: «Прийшов час нам ставити побільше популярних колонок. Вони дешеві, й усі так роблять. Знаєте, наймаємо когось із низьким або середнім рівнем інтелекту, можливо, жінку, яка писала б... ну, ні про що. Ви таке бачили. Ходить на вечірки і не може пригадати імен. Тисяча двісті слів» (Мак'юен, 2017: 162).

Акцентуація на етичних питаннях є тим містком, який дає підстави розглядати роман «Амстердам» у парадигмі не лише постмодерністського, а й постпостмодерністського роману, що є джерелом смислів, які спонукують читачів до постановки екзистенційних запитань і до критичного сприйняття процесів у дійсності навколо себе. Перед читачем не лише історія задля розваги, а наратив, у якому порушено питання етики: втручання медіа в життя людини задля формування симулякровоного, штучного, викривленого уявлення про світ. Таке втручання позначається на світосприйнятті персонажів, які стають жертвами медіаманіпуляцій, що призводять до того, що реципієнти починають жити відповідно до викривленого уявлення про життя, його аксіологічний вимір і соціальні проблеми: «Клайву здавалося, що головна справа поліції – це згаджувати численні та непередбачувані наслідки злиднів, що працівники й виконували з набагато більшим терпінням і меншою гидливістю, ніж зміг би він» (Мак'юен, 2017: 192).

Водночас оповідач часто апелює до образів музики, розмірковуючи над питаннями як онтології життя, так й онтології мистецтва. У романі мають місце дискусії щодо іманентної сутності краси й прекрасного (піднесеного), що цілком відповідає сутності шукань німецьких філософів (Канта, Шеллінга, Фіхте та ін.). «Визначення музичної краси веде до визначення й людської природи, що поверне нас до гуманітарних наук і комунікативності...» (Мак'юен, 2017: 33). У романі згадано, щоправда, не без іронічного контексту розмови персонажів, видатних німецьких композиторів як творців естетичного довершених музичних творів: «Подейкують, що ви обскубли Бетховена, як курку» (Мак'юен, 2017: 205). Персонажі, яким властиві скепсис і прагматичність, водночас постають представниками «гуманістичної» культури, які ще мають здатності піддавати сумніву події реальності, хоча й розуміють не без іронії, що часто така критична ревізія не має жодного

сенсу, оскільки більшість людей не схильні критично сприймати новини. І. Мак'юен в ігровій формі ставить доволі складні питання, які доцільно схарактеризувати як такі, що стосуються царини філософії, зокрема онтології, епістемології та естетики. Наведемо кілька прикладів: «Тримайся, контролюй свій занепад, а потім, коли буде неможливо працювати або гідно жити, укороти собі віку» (Мак'юен, 2017: 35); «Зараз ми живемо у більш мудрий, співчутливий і терпимий вік, коли особисті, не шкідливі для громадськості людські вподобання залишаються приватною справою людини. Коли немає нагального питання, яке хвилювало б громадськість, немає місця старим трюкам шантажистів і самовдоволених інформаторів, і хоча наша газета не збирається досліджувати моральну стійкість блохи...» (Мак'юен, 2017: 158-159).

«Амстердам» постає формою художнього «етичного нарративу», за А.З. Ньютоном, у якому показано зіткнення різних інтелектуальних позицій, спрямованих на критичну ревізію дійсності. Така художня настанова загалом властива британському роману кінця ХХ ст., який традиційно розглядають у парадигмі інтелектуального роману. Інтелектуалізм – визначальна риса, як можна пересвідчитися в результаті аналізу роману І. Мак'юена, і британського постмодернізму, й постпостмодернізму. Ситуація постправди, проблеми, детерміновані таким станом, належать до ключових в «Амстердамі».

4. Висновки

Визначено, що роман «Амстердам» (1998) І. Мак'юена репрезентує риси, не властиві постмодерністському роману. Передусім ідеться про експлікацію у творі етично-філософських проблемних комплексів, які дають підстави зарахувати роман до «етичного нарративу» (А.З. Ньютон), що, відповідно, уможливує розгляд цього твору в парадигмі раннього постпостмодернізму. У творі оприявлено мотив пошуків відповідей на філософські запитання, пов'язані із сутністю мистецтва, краси, піднесеного й прекрасного, що реактуалізує в романі філософські питання, властиві німецькому романтизму. Водночас акцентування на таких концептах, як Краса, Істина й Добро, уможливує інтерпретацію твору в парадигмі гранднарративу, що, за І. Кропивко, є нівельованим у постмодерністській літературі. Натомість постпостмодернізм звертає увагу на осмислення реальності як площини смислів, окремі з яких мають онтологічний

характер. Комплекс етичних питань детермінований залученням до роману мотивів і тем, зумовлених осмисленням медіадійсності, специфікою конструювання новин, а також аналізом їх впливу на сприйняття дійсності. Доведено, що персонажі роману здатні здійснювати критичну ревізію реальності, а їхні світоглядні настанови поєднують як іронію і скепсис, так і потребу дошукатися справжніх з аксіологічного погляду основ життя. У такому разі у філософському ядрі роману постають проблеми онтології мистецтва й екзистенції людини.

Межа переходу постмодернізму в постпостмодернізм досі належить до невивчених об'єктів літературознавства. Попри усвідомлення вслід за західними теоретиками культури «кінця постмодернізму», літературознавці схильні розглядати твори сучасного літературного процесу (принаймні після 2000 р.) в парадигмі постмодернізму. Прискіпливе прочитання творів (методом close reading), написаних на межі 1999–2000-х рр., дає можливість зафіксувати світоглядно-філософські й поетологічні зміни, властиві новому культурно-історичному напрямку, який може набути статусу й окремого періоду в історії літератури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кропивко І. Українська і польська постмодерна проза (карнавал, фрагментація, фронтір) : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 524 с.
2. Мак'юен І. Амстердам / пер. з англ. О. Смольницької. Київ : Видавничка група КМ-БУКС, 2017. 224 с.
3. Матвеева Т.С. Український роман другої половини ХІХ ст.: модель світу, жанрові трансформації. Харків : Вид-во ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. 420 с.
4. Павлов А.В. Філософія культури в постпостмодернізмі: критический анализ : автореф. дисс. ... докт. філософ. наук. URL: https://iphras.ru/upfile/zinaida/ROOTED/aspir/autoreferat/pavlov/Pavlov_avtoreferat_signed.pdf (дата звернення: 20.07.2019).
5. Шалагінов Б. Авангард і літературний мейнстрім ХХІ століття. *Всесвіт*. 2011. № 9–10. С. 220–226.
6. Acheson J. (Ed.). The contemporary British novel since 2000. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2017. 214 p.
7. Brax K. The Poetics of Mystery Genre, Representation, and Narrative Ethics in John Fowles's Historical Fiction (2003). URL: https://www.academia.edu/686523/The_Poetics_of_Mystery_Genre_Representation_and_Narrative_Ethics_in_John_Fowles_Historical_Fiction?email_work_card=interaction_paper (дата звернення: 20.07.2019).
8. Cawelti J.G. Adventure, Mystery, and Romance. Formula Stories as Art and Popular Culture. Chicago and London : The University of Chicago Press, 1976. 336 p.

9. Nealon J.T. *Plant Theory: Biopower and Vegetable Life* 1st Edition. Stanford : Stanford University Press, 2016. 165 p.
 10. Nealon J. *Post-Postmodernism; or, The Cultural Logic of Just-in-Time Capitalism*. Stanford : Stanford University Press, 2012. 241 p.
 11. Nealon J.T., Giroux S.S. *The Theory Toolbox: Critical Concepts For The Humanities, Arts, & Social Sciences (Culture And Politics Series)*. London; New York : Rowman & Littlefield Publishers, 2011. 296 p.
 12. Newton A.Z. *Narrative Ethics*. Cambridge (Massachusetts) and London : Harvard University Press, 1995. 335 p.
 13. Nicol B. *The Cambridge Introduction to Postmodern Fiction*, Cambridge : Cambridge University Press, 2009. 248 p.
 14. O'Gorman D., Eaglestone R. (Ed.). *The Routledge companion to twenty-first century literary fiction*. London-New York : Routledge, 2018. 474 p.
- REFERENCES:**
1. Kropyvko, I (2019). *Ukrainska i polska postmoderna proza (karnaval, frahmentatsiia, frontyr): monohrafiia* [Ukrainian and Polish postmodern prose (carnival, fragmentation, frontier): monograph]. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].
 2. Makiuen, I. (2017). *Amsterdam* [Amsterdam]. Kyiv: Vydavnycha hrupa KM-BUKS [in Ukrainian].
 3. Matvieieva, T. (2016). *Ukrainskyi roman druhoi polovyny XIX st.: model svitu, zhanrovi transformatsii* [Ukrainian novel of the second half of the nineteenth century: the model of the world, genre transformation]. Kharkiv: Vyd-vo KhNU imeni V.N. Karazina [in Ukrainian].
 4. Pavlov, A.V. (2019). *Filosofiyakulturyvpostpostmodernizme: kriticheskiy analiz. Avtoreferat diss.* [The Philosophy of Culture in Post Postmodernism: A Critical Analysis. Thesis of the dissertation]. Retrieved from: https://iphras.ru/uplfile/zinaida/ROOTED/aspir/avtoreferat/pavlov/Pavlov_avtoreferat_signed.pdf [in Russian].
 5. Shalahinov, B (2011). *Avanhard i literaturnyi meinstrim XXI stolittia* [Avant-garde and literary mainstream of the 21st century] *Vsesvit*, 9-10, 220-226 [in Ukrainian].
 6. Acheson, J. (Ed.). (2017). *The contemporary British novel since 2000*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
 7. Brax, K. (2003). *The Poetics of Mystery Genre, Representation, and Narrative Ethics in John Fowles's Historical Fiction*. Retrieved from: https://www.academia.edu/686523/The_Poetics_of_Mystery_Genre_Representation_and_Narrative_Ethics_in_John_Fowles_Historical_Fiction?email_work_card=interaction_paper
 8. Cawelti, J. G. (1976). *Adventure, Mystery, and Romance. Formula Stories as Art and Popular Culture*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
 9. Nealon, J. T. (2016). *Plant Theory: Biopower and Vegetable Life*, 1st Edition. Stanford: Stanford University Press.
 10. Nealon J. (2012). *Post-Postmodernism; or, The Cultural Logic of Just-in-Time Capitalism*. Stanford: Stanford University Press.
 11. Nealon, J. T., Giroux S. S. (2011). *The Theory Toolbox: Critical Concepts For The Humanities, Arts, & Social Sciences (Culture And Politics Series)*. London; New York: Rowman & Littlefield Publishers.
 12. Newton, A. Z. (1995). *Narrative Ethics*. Cambridge (Massachusetts) and London: Harvard University Press.
 13. Nicol, B. (2009). *The Cambridge Introduction to Postmodern Fiction*. Cambridge: Cambridge University Press.
 14. O'Gorman, D., Eaglestone, R. (Ed.). (2018). *The Routledge companion to twenty-first century literary fiction*. London-New York: Routledge.

*Стаття надійшла до редакції 26.07.2019.
The article was received 26 July 2019*

УДК 81'42.82-1.08.111
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-20>

ДУМКА У ДУМЦІ ЯК КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНА ЗВ'ЯЗНІСТЬ ТЕКСТОПРОСТОРУ РОМАНІВ МАРГАРЕТ ДРЕББЛ

Кауза Ірина Богданівна,
аспірант кафедри прикладної лінгвістики
Національний університет «Львівська Політехніка»
irynakauza1989@gmail.com
orcid.org/0000-0002-3030-2523

Статтю присвячено аналізу комунікативної природи думки у думці (як форми внутрішнього мовлення) і зв'язності прозового тексту романів Маргарет Дреббл. В постмодерністських романах письменниці думка у думці персонажа як вияв моментів його психічного стану зображуються опосередковано – засобами ендофазного мовлення. Через те зображення внутрішнього мовлення в романах письменниці умовне. Рівень умовності та характер відображення внутрішнього мовлення персонажів (як архітектоніко-мовленнєвої частини художнього тексту) є однією з ланок, яка базується на літературних традиціях, індивідуальних, естетичних і світоглядних позиціях М. Дреббл. Думка у думці у романах письменниці має тенденцію відбивати нарацію, вона не є загальноживаним, структурним утворенням в тексті, а радше виявляє себе як вкраплення у процесі наративного процесу. Думка у думці – типологічна ланка внутрішнього мовлення художніх текстових співбесідників, наділених антропоморфними ознаками – наратора і персонажа. Це форма глибокої психологічної контамінації дискурсної зони персонажа оповідним контекстом дискурсної зони наратора, а також авторської оцінки, однак непрямой, а опосередкованої. При її використанні в романах М. Дреббл зникає все, що не має першочергового значення для персонажа і не виходить поза межі його фізичного Я, а комунікативне спрямування тексту набуває стрижневого значення.

Постмодерністський прозовий текст безперечно є неоднорідним утворенням, що складається з декількох негомогенних частин, якому притаманні текстові категорії, що є первинно характерними для гомогенних вербальних текстів. Постмодерністські тексти є креолізованими. Засобами реалізації прагматичної настанови такого тексту можуть виступати одиниці всіх рівнів мови: морфеми, слова та фразеологізми, синтаксичні конструкції та синтаксичні прийоми. Проте найбільшої виразності постмодерністські тексти набувають за рахунок поєднання вербальних, мисленневих та візуальних елементів, що доповнюють одне одного.

Постмодерністський англійський текст є результатом поєднання й ефективного функціонування елементів різних семіотичних систем; це – особливий лінгвовізуальний феномен, текст, у якому вербальний та невербальний компоненти утворюють одне візуальне, структурне, смислове та функційне ціле, що забезпечує його комплексний прагматичний вплив на адресата.

Ключові слова: думка у думці (Дуд), комунікативна природа Дуд, дискурсна зона персонажа, дискурсна зона наратора, мисленнєво-мовленнєві процеси.

THOUGHT IN THOUGHT AS A COMMUNICATIVE-PRAGMATIC COHESION OF THE PROSE TEXT OF MARGARET DRABBLE'S NOVELS

Kauza Iryna Bogdanivna,
Postgraduate Student at the Department of Applied Linguistic
National University "Lviv Polytechnic"
irynakauza1989@gmail.com
orcid.org/0000-0002-3030-2523

The article deals with the communicative nature of thought in thought (as a form of endophase speech) and the coherence of the prose text of Margaret Drabble's novels. In the postmodern novels of the writer character's thought in thought is as an expression of moments of his mental state are depicted indirectly - by means of endophase speech. Therefore, the image of internal speech in novels of the writer is based on the conditional state. The level of conventionality and the way of displaying the characters' internal speech is one of the links that is provoked by the literary traditions, individual, aesthetic and philosophical positions of M. Drabble. The thought in thought in the novels of the writer tends to reflect the narrative; it is not a commonly used, structural formation in the text, but rather manifests itself as an embedding in the narrative process. The thought in thought is a typological link of the internal speech of artistic text interlocutors, endowed with anthropomorphic features - narrator and character. It is a form of deep psychological contamination of the character's discourse zone by the narrative context of the narrator's discourse zone, as well as the author's evaluation, however indirect but indirect. When used in the novels of M. Drabble thought in thought makes everything which is not of primary importance to the character and does not go beyond his physical ego disappear, and the communicative direction of the text becomes pivotal.

Postmodern prose text is undoubtedly a heterogeneous formation consisting of several non-homogeneous parts, which are characterized by text categories that are primarily characteristic of homogeneous verbal texts. Postmodern texts are creolized. Units of all levels of language: morphemes, words and phraseologisms, syntactic constructions, and syntactic techniques may be the means of implementing the pragmatic instruction of such a text. However, postmodern texts are most expressive through the combination of verbal, thinking, and visual elements that complement each other.

Postmodern English-language text is the result of the combination and effective functioning of elements of different semiotic systems; it is a special linguistic phenomenon, a text in which the verbal and non-verbal components form one visual, structural, semantic and functional whole, providing its complex pragmatic effect on the addressee.

Key words: thought in thought, the communicative nature of thought in thought, discourse zone of the character, discourse zone of the narrator, thinking and speech processes.

Вступ. Думку у думці (Дуд) вирізняє характерологічна ознака, властива англійськомовним прозовим текстам постмодернізму – психологічна образність акцентуєваних психічних репрезентацій мислення персонажа, що можуть виявлятися в ендофазних формах персонажного дискурсу – більшою мірою, аніж інші його способи й форми (Бехта, 2019: 6).

Дуд володіє структурно-смысловими рисами, які увиразнюють її комунікативну природу: інтимність, віртуальність, відсутність логіки, обриви логіки, присутність незвичних логічних зв'язків, заплутування, розтягування, або раптової компресії смислу, смислове нагромадження, або ж навпаки смислово розмитість, полікодування смислів. Спостереження над мовою англійськомовних постмодерністських романів М. Дреббл дають підстави говорити про те, що дискурсна зона персонажа, яка виникає на тлі системи способів передачі мовлення, а також перебуває в наративному діалозі, розвиває в читача уявлення про персонажа як про мисленнєво-мовленнєву особистість і водночас як художній інтелект, розум, а також уможливує автора імпліцитно виражати своє ставлення до подій, що відбуваються в тексті.

Розділ 1. М.М. Бахтін, говорячи про взаємодію автора і персонажа в художньому творі, вказує на те, що читач бачить твір саме через призму автора. «Кожен момент твору даний нам в реакції автора на нього, яка охоплює і мовленнєву ситуацію, і реакцію персонажа на неї» (Бахтін, 1997: 9).

Фактично вся комунікативна фактура художнього тексту рельєфно постає перед читачем у вигляді двох дискурсних зон – наратора та персонажів (Бехта, 2013: 5). Взаємодіючи між собою, ці обидві зони формують дискурсний (мисленнєво-мовленнєвий) простір художнього тексту. І якщо оповідна манера наратора є відбиттям писемної форми мови і сформована композиційно-мовленнєвими формами наративу, то мисленнєво-мовленнєва діяльність персонажа – її розмовного модусу конкретної текстової епохи відбита

в архітектоніко-мовленнєвих формах тексту (Бехта, 2010: 196).

Власне авторське й персонажне мовлення, упродовж тривалого часу постійно вивчається різними дослідницькими школами філологічних студій (Балли, 2001; Бахтін, 1972; Блох 2011; Бенвенист, 2002; Сергеева, 2009; Гончарова, 1984; Кожевникова, 1977; Лотман, 1998; Максимова, 2005; Отьє-Ревю, 1999; Падучева, 2002; Комаров, 2010; Труфанова, 2001; Чумаков, 1975; Banfield, 1982; Cappelen, Lepore, 1997; Cohn, 1978; Fludernik, 1993; Jahn, 1992; Marnette, 2005; McHale, 1978; Sanders, Redeker, 1996; Short, 1996; Tannen, 2007; Vandelanotte, 2009).

Метою статті є аналіз комунікативної природи думки у думці (як форми внутрішнього мовлення) і зв'язності прозового тексту романів Маргарет Дреббл.

Розділ 2. У комунікативній парадигмі форми мовомислення наратора та персонажів аналізуються на різних рівнях: семантичному, синтаксичному та з урахуванням екстралінгвальних чинників – ситуації спілкування, комунікативного спрямування. Адже саме дискурс є центральною інтегральною одиницею мисленнєво-мовленнєвої діяльності, яка відображається у тексті-комуніканті. Художній текст сприймається як комунікативне ціле і передбачає розгляд його частин як елементів реального спілкування. Найважливішими елементами в комунікативному просторі тексту є двочленна опозиція: «дискурс наратора - - персонажний дискурс» (Головенко, 2010: 216).

Дискурс наратора, здійснюючи свою основну функцію репродукції персонажного дискурсу, одночасно є за своєю суттю, за призначенням формою реалізації модусу висловлення і в комунікативному аспекті. Він відображає ті фрагменти тексту, де оповідь або роздуми ведуться від автора, або ті його сегменти, в яких наратор звертається до читачів від себе. Наприклад:

And Clara's first thought, upon seeing him, was that he had known she was there, for he did

not seemed surprised to see her: he could well have known it, for the evening had been arranged some days ago, and she knew that all the family were in daily contact; they would ring each other constantly, all over the country, at vast expense. It seemed dangerous to assume that he might have wished to see her; it seemed to be a notion that verged on madness, as so many of her notions in the past have done, or if not upon madness, then upon some colossal, crazy, optimistic hope. And yet other hopes just as crazy had in the past been fulfilled, so why not this one?

Дискурсна зона персонажа – це сегменти тексту, спрямовані на передачу системи репрезентованих висловлень через прийняті у мові форми такої передачі. Персональний дискурс заснований на включенні дискурсу іншої особи в дискурс власне наратора (Thompson, 1982: 28).

Він прогнозує іншу комунікативну ситуацію: адресант не висловлює свої думки про дійсність сам, а передає зміст висловлення адресатові мовлення. Таким чином, об'єктом інформації є думка чи висловлення не адресанта, а іншої особи. Для прикладу:

And she thought, a little aggrieved: I do think Cleila might have told me, how could she assume that I knew her mother's maiden name? Or does everyone know such things but me? Of course they don't, and she should have known that if anyone didn't, it would be me. This is what she said to herself, but at the same time she was alarmed, faintly alarmed by the implication that everyone did know such things. She had a long way, still, to go.

З погляду змістовних і комунікативно-інтенціональних значень тексту та його компонентів, персональний дискурс надає висловленню двоїстого характеру та формує поліфонічну нарацію. З одного боку, очевидно є зона наратора, з іншого зона дискурсу персонажа, яка виділяється на тлі оповіді й через те є підпорядкована наратору. Між обома планами встановлюється одностороння залежність, формуються зв'язки детермінації, «при яких один член передбачає існування іншого, а не навпаки» (Thompson, 1982: 131). Персональний модус передбачає існування зони дискурсу наратора і саме наратор є тим суб'єктом свідомості та мово мислення, який втілений у тексті і передає читачеві думки, настрої та переживання персонажів. Він же стає центром системи часово-просторових координат, закладеної в мові й задіяної в наративі романів М. Дреббл. Можна припустити, що провідний феномен, який забезпечує

цілісність структури й композиції тексту в поєднанні з його комунікативною природою – це наратор та його роль та місце в наративній структурі романів.

Твори М. Дреббл, як яскраві представниці постмодернізму, засвідчують перехід від реалізоцентричної парадигми до комунікативної насиченості постмодернізму. Це виявляє себе у посиленні екзистенційної домінанти, у зміні традиційної лінгвопоетики на когнітивну та комунікативну. Стратегія романів М. Дреббл полягає в тому, що персонажі та обставини в художньому тексті займають невелику частку. Натомість комунікативні акценти переносяться на інші типи – образи світу, образи деталей, образи почуттів та думок і уявлення про них, все балансує на межі реальності та уявлення про неї. Проте, попри невизначеність персонажа, можемо стверджувати, що письменниця зобразила персонажа як героя його часу, котрий не завжди виглядає як цілісна особа. Для прикладу: Клара в романі “Jerusalem the Golden” або Джесс у “The Pure Gold Baby”.

Ознакою проаналізованих нами контекстуалізованих фрагментів Дуд в романах М. Дреббл є те, що вони (за характером свого виразнення) є відтвореним, репрезентованим мовомисленням. Дуд – це елемент текстової комунікації, це мовомислення осіб зображеного світу, воно позбавлене реальної ситуації, в якій осмислюється художній текст в його цілісності.

З допомогою комунікативної природи Дуд у структурі та змісті своїх персонажів М. Дреббл імплікує «маніфестацію» мисленнево-мовленнєвої діяльності, що має помітний вплив на читача. Зв'язність прозового тексту романів письменниці значною мірою забезпечується способами передачі Дуд, історично складеними методами впровадження Дуд у висловлення, які відображають міру їх інформаційної точності, комунікативної спрямованості та смислової повноти, з одного боку, і морфолого-синтаксичну структуру, цільову настанову, експресивне забарвлення – з іншого (Бехта, 2019: 9). Художній текст як складне гетерогенне утворення, стаючи «сумішню розмаїтих форм усного і писемного мовлення» (Вейхман, 2005: 348), сприймається як комунікативне ціле і передбачає розгляд його частин як елементів реальної комунікації. Отже, дискурсна зона персонажа – загальнолінгвістичне явище, яке разом з іншими типами і модифікаціями утворює систему засобів мови для передачі

інформації, думок, волевиявлення, станів, почуттів тощо, це явище, яке найповніше відкриває комунікативну природу Дуд у тексті.

Кожен спосіб репрезентації Дуд має дві сфери: означальну і сферу означуваного. Сутність кожного способу лежить у сфері зв'язків комунікативного та формального аспектів. Компоненти структури, що вводять Дуд, виконують завдання відтворення чинників і умов актуальної комунікативної ситуації. Вони виявляють комунікативне спрямування, ілокутивну силу висловлення, перлокутивний ефект, містять паралінгвальні чинники ситуації, комунікативної тактики продуцента, його ставлення до партнера і, нарешті, до змісту мовлення (Бехта, 2019: 10).

Висновки. Конституантам романів М. Дреббл не завжди властива однорідність структури, адже дискурсивний простір персонажного мовомислення з присутніми в ньому контекстуалізованими одиницями Дуд може бути таким гетерогенним утворенням, яке не повністю асимілювалось з текстом нарації і окреслюється в ньому, як окрема автономна структура. Все ж, Дуд завжди виражає істинний внутрішній світ персонажа, його переживання, сумніви та емоції, даючи змогу читачеві правильно трактувати комунікативне повідомлення автора.

За нашими спостереженнями, у дослідженні дискурсивної зони персонажа, а також одиниць вияву Дуд, важливим є концептуальний зсув: від аналізу мисленнево-мовленнєвої діяльності персонажів, оснований на аналізі окремих речень (модель рівня речення (Larson, 1978: 408)) (*But Danhams seemed gaily unaware of the dreadful risk that they were running, and Clara, looking with Cleila at the strange pages of strange photographs, could see that they thought they had little to lose*), до контекстно обгрунтованого підходу, заснованого на більших одиницях тексту (модель рівня тексту (Smith, 2003: 129)) (*Clara, staring, in the instant before her mother stirred and woke, wondered how she could not have known, how she could have missed the warnings of this imminent decay. And she felt that she was standing empty-handed, bringing nothing, unless; in a jug by the bedside a few roses withered, and she thought, at least I could have brought her flowers. And she was the more ashamed because she had thought of bringing flower, she had passed, on the way there, a dozen flowershops, and had not stopped, because she had been afraid, afraid of rejection, afraid of that sour smile with which so many years ago her mother had received her small offerings of needle cases and cross-stitch pin*

cushions and laboriously gummed and assembled calendars. She had been afraid of the gesture; she had learned nothing, she could not give, and yet she knew that without gestures there was no hope that love might fill the empty frames, the extended arms, the social kisses, the proffered flowers. She had brought nothing, and her meanness dismayed her. She had not wished to be mean), а також на комунікативних уявленнях читача (модель рівня читача (Fludernik, 1993: 309-311)). Це відкриває перспективи для аналізу мисленнево-мовленнєвих процесів (зокрема Дуд) в романах М. Дреббл з позицій комунікативно-дискурсивної парадигми лінгвістики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бехта І. А. Думка у думці як ендозафазна форма мовлення в художній проекції персонажного дискурсу. Львів, 2019. 12 с.
2. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. Москва, 1979. 423 с.
3. Бехта І. А. Авторське експериментаторство в англомовній прозі ХХ століття. Львів, 2013. 268 с.
4. Бехта І. А. Оповідний дискурс в англомовній художній прозі : типологія та динаміка мовленнєвих форм : дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 – германські мови. Львів, 2010. 390 с.
5. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва, 2001. 416 с.
6. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского. Москва, 1972. 470 с.
7. Блох М. Я., Сергеева, Ю. М. Внутренняя речь в структуре художественного текста. Москва, 2011. 180 с.
8. Бенвенист Э. Общая лингвистика. Москва, 2002. 448 с.
9. Сергеева А.С. Критический дискурс-анализ как инструмент исследования организационного дискурса. Санкт-Петербург, 2009. 20 с.
10. Гончарова Е.А. Категории автор-персонаж и их лингвостилистическое выражение в структуре художественного текста : автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра филол. наук : спец. 10.02.04 – германские языки. Санкт-Петербург, 1989. 32 с.
11. Кожевникова Н. А. „Чужая речь” в изображении Ф. М. Достоевского. Вестник МГУ. 2002. № 1. С. 120 – 130.
12. Лотман Ю.М. Об искусстве. Структура художественного текста. Санкт-Петербург, 2000. 704 с.
13. Максимова Н.В. „Чужая речь” как коммуникативная категория : автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра филол. наук : спец. 10.02.01 «русский язык». Санкт-Петербург, 2006. 41 с.
14. Отье-Ревю Ж. „Явная и конститутивная неоднородность: к проблеме другого в дискурсе”. Квадратура смысла: Французская школа анализа дискурса. Москва, 1999. 94 с.
15. Падучева Е. В. Семантические исследования (Семантика времени и вида в русском языке; Семантика нарратива). Москва, 1996. 464 с.
16. Комаров А.С. Конструкции, вводящие чужую речь, в художественном тексте : дис. канд. филол. наук : спец. 10.02.04 – «германские языки». Москва, 2010. 214 с.
17. Труфанова И. В. Прагматика несобственно-прямой речи : автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра филол. наук : спец. 10.02.04 «германские языки». Н. Новгород, 2001. – 41 с.
18. Чумаков Г. М. Синтаксис конструкций с чужой речью. Киев, 1975. 220 с.

19. Banfield A. Unspeakable Sentences. Narration and representation in the language of fiction. London, 1982. 331 p.
20. Cappelen H., Lepore E. Semantic Theory and Indirect Speech. ProtoSociology. London, 1997. 18 p.
21. Cohn D. Transparent Minds. Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction. Princeton, 1978. 323 p.
22. Fludernik M. The fictions of language and the languages of fiction: the linguistic representation of speech and consciousness. – London, 1993. 311 p.
23. Jahn M. Contextualizing Represented Speech and Thought. Journal of Pragmatics. 1992. № 17. P. 347 – 367.
24. Mamette S. Speech and Thought Presentation in French. Concepts and strategies. Amsterdam, 2005. 397 p.
25. McHale B. Free Indirect Discourse: A Survey of Recent Account. A Journal of Descriptive Poetics and Theory of Literature. 1978. № 3. P. 249 – 287.
26. Sanders J., Redeker G. Perspective and the Representation of Speech and Thought. Worlds and Grammar. Chicago, 1996. 317 p.
27. Short M. Exploring the Language of Poems, Plays and Prose. New York, 1996. 399 p.
28. Tannen D. Talking voices. Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse. Cambridge, 2007. 245 p.
29. Vandelanotte L. Speech and Thought Representation in English: A Cognitive-Functional Approach. Berlin, 2009. 401 p.
30. Головенко Ю. А. Основные принципы структурно-семантической организации текста и методика ее исследования. Львов, 1982. 339 с.
31. Thompson G. Voices in the Text: Discourse Perspectives on Language Reports. Applied Linguistics. № 17. 1982. P. 23 – 47.
32. Ельмслев Л. Прологомены к теории языка. Москва, № 1. 1999. С. 131 – 257.
33. Вейхман Г. А. Грамматика текста. Москва, 2005. 640 с.
34. Larson M. L. The Functions of Reported Speech in Discourse. A publication of the Summer Institute of Linguistics and the University of Texas at Arlington. № 59. 1978. 421 p.
35. Smith C. S. Modes of Discourse. The Local Structure of Text. Cambridge. 2003. 320 p.
- an abstract. diss. on the nipple. scientist. steppe. Dr. Philol. Sciences: Special. 02/10/04 - Germanic Languages. St. Petersburg, 1989. 32 p.
11. Kozhevnikova N.A. "Alien speech" in the image of F. M. Dostoevsky. MSU Bulletin. 2002. № 1. P. 120 - 130.
12. Lotman Yu.M. About art. The structure of the artistic text. St. Petersburg, 2000. 704 p.
13. Maksimova N.V. "Alien speech" as a communicative category: author. diss. on the nipple. scientist. steppe. Dr. Philol. Sciences: special 10.02.01 "Russian language". St. Petersburg, 2006. 41 p.
14. Otier-Revue J. "Clear and Constitutional Heterogeneity: Toward the Problem of the Other in Discourse." Quadrature of Meaning: French School of Discourse Analysis. Moscow, 1999. 94 p.
15. Paducheva E.V. Semantic research (Semantics of time and view in Russian; Narrative semantics). Moscow, 1996. 464 p.
16. Komarov A.S. Constructions introducing another's speech in an artistic text: dis. Cand. philol. Sciences: Special 10.02.04 - "Germanic languages". Moscow, 2010. 214 p.
17. Trufanova I.V. Pragmatics of non-direct speech: abstract. diss. on the nipple. scientist. steppe. Dr. Philol. Sciences: Special 10.02.04 "Germanic languages". N. Novgorod, 2001. – 41 p.
18. Chumakov G.M. Syntax of constructions with another's speech. Kiev, 1975. 220 p.
19. Banfield A. Unspeakable Sentences. Narration and representation in the language of fiction. London, 1982. 331 p.
20. Cappelen H., Lepore E. Semantic Theory and Indirect Speech. ProtoSociology. London, 1997. 18 p.
21. Cohn D. Transparent Minds. Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction. Princeton, 1978. 323 p.
22. Fludernik M. The fictions of language and the languages of fiction: the linguistic representation of speech and consciousness. - London, 1993. 311 p.
23. Jahn M. Contextualizing Represented Speech and Thought. Journal of Pragmatics. 1992. 17. P. 347 - 367.
24. Mamette S. Speech and Thought Presentation in French. Concepts and strategies. Amsterdam, 2005. 397 p.
25. McHale B. Free Indirect Discourse: A Recent Account Survey. A Journal of Descriptive Poetics and Theory of Literature. 1978. № 3. P. 249 - 287.
26. Sanders J., Redeker G. Perspective and the Representation of Speech and Thought. Worlds and Grammar. Chicago, 1996. 317 p.
27. Short M. Exploring the Language of Poems, Plays and Prose. New York, 1996. 399 p.
28. Tannen D. Talking voices. Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse. Cambridge, 2007. 245 p.
29. Vandelanotte L. Speech and Thought Representation in English: A Cognitive-Functional Approach. Berlin, 2009. 401 p.
30. Golovenko Yu. A. Basic principles of structural-semantic organization of the text and method of its research. Lviv, 1982. 339 p.
31. Thompson G. Voices in the Text: Discourse Perspectives on Language Reports. Applied Linguistics. No. 17. 1982. P. 23 - 47.
32. Elmslev L. Prolegomena to the Theory of Language. Moscow, Progress. №1. 1999, pp. 131 - 257.
33. Weihman G.A. Grammar of the text. Moscow, 2005. 640 p.
34. Larson M. L. The Functions of Reported Speech in Discourse. A publication of the Summer Institute of Linguistics and the University of Texas at Arlington. № 59. 1978. 421 p.
35. Smith C.S. Modes of Discourse. The Local Structure of Text. Cambridge. 2003. 320 p.

ДЖЕРЕЛА:

36. Drabble M. (1967) Jerusalem the Golden. (electronic book)
37. Drabble M. (2013) The Pure Gold Baby. (electronic book)

REFERENCES:

1. Bekhta I.A. Thought in thought as an endophase form of speech in the artistic projection of personal discourse. Lviv, 2019. 12 p.
2. Bakhtin M.M. Aesthetics of verbal creativity. Moscow, 1979. 423 p.
3. Bekhta I.A. Author's experimentation in 20th-century English prose. Lviv, 2013. 268 p.
4. Bekhta I.A. Narrative discourse in English-language prose: typology and dynamics of speech forms: diss. ... Dr. Philol. Sciences: Special. 02/10/04 - Germanic Languages. Lviv, 2010. 390 p.
5. Balli S. General linguistics and questions of the French language. Moscow, 2001. 416 p.
6. Bakhtin M.M. Problems of Dostoevsky's poetics. Moscow, 1972. 470 p.
7. Bloch M. Ya., Sergeeva, Yu. M. Inner speech in the structure of artistic text. Moscow, 2011. 180 p.
8. Benvenist E. General Linguistics. Moscow, 2002. 448 p.
9. Sergeeva A.S. Critical discourse analysis as a tool for the study of organizational discourse. St. Petersburg, 2009. 20 p.
10. Goncharova E.A. Author-character categories and their linguostylistic expression in the structure of an artistic text: an abstract. diss. on the nipple. scientist. steppe. Dr. Philol. Sciences: Special. 02/10/04 - Germanic Languages. St. Petersburg, 1989. 32 p.
11. Kozhevnikova N.A. "Alien speech" in the image of F. M. Dostoevsky. MSU Bulletin. 2002. № 1. P. 120 - 130.
12. Lotman Yu.M. About art. The structure of the artistic text. St. Petersburg, 2000. 704 p.
13. Maksimova N.V. "Alien speech" as a communicative category: author. diss. on the nipple. scientist. steppe. Dr. Philol. Sciences: special 10.02.01 "Russian language". St. Petersburg, 2006. 41 p.
14. Otier-Revue J. "Clear and Constitutional Heterogeneity: Toward the Problem of the Other in Discourse." Quadrature of Meaning: French School of Discourse Analysis. Moscow, 1999. 94 p.
15. Paducheva E.V. Semantic research (Semantics of time and view in Russian; Narrative semantics). Moscow, 1996. 464 p.
16. Komarov A.S. Constructions introducing another's speech in an artistic text: dis. Cand. philol. Sciences: Special 10.02.04 - "Germanic languages". Moscow, 2010. 214 p.
17. Trufanova I.V. Pragmatics of non-direct speech: abstract. diss. on the nipple. scientist. steppe. Dr. Philol. Sciences: Special 10.02.04 "Germanic languages". N. Novgorod, 2001. – 41 p.
18. Chumakov G.M. Syntax of constructions with another's speech. Kiev, 1975. 220 p.
19. Banfield A. Unspeakable Sentences. Narration and representation in the language of fiction. London, 1982. 331 p.
20. Cappelen H., Lepore E. Semantic Theory and Indirect Speech. ProtoSociology. London, 1997. 18 p.
21. Cohn D. Transparent Minds. Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction. Princeton, 1978. 323 p.
22. Fludernik M. The fictions of language and the languages of fiction: the linguistic representation of speech and consciousness. - London, 1993. 311 p.
23. Jahn M. Contextualizing Represented Speech and Thought. Journal of Pragmatics. 1992. 17. P. 347 - 367.
24. Mamette S. Speech and Thought Presentation in French. Concepts and strategies. Amsterdam, 2005. 397 p.
25. McHale B. Free Indirect Discourse: A Recent Account Survey. A Journal of Descriptive Poetics and Theory of Literature. 1978. № 3. P. 249 - 287.
26. Sanders J., Redeker G. Perspective and the Representation of Speech and Thought. Worlds and Grammar. Chicago, 1996. 317 p.
27. Short M. Exploring the Language of Poems, Plays and Prose. New York, 1996. 399 p.
28. Tannen D. Talking voices. Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse. Cambridge, 2007. 245 p.
29. Vandelanotte L. Speech and Thought Representation in English: A Cognitive-Functional Approach. Berlin, 2009. 401 p.
30. Golovenko Yu. A. Basic principles of structural-semantic organization of the text and method of its research. Lviv, 1982. 339 p.
31. Thompson G. Voices in the Text: Discourse Perspectives on Language Reports. Applied Linguistics. No. 17. 1982. P. 23 - 47.
32. Elmslev L. Prolegomena to the Theory of Language. Moscow, Progress. №1. 1999, pp. 131 - 257.
33. Weihman G.A. Grammar of the text. Moscow, 2005. 640 p.
34. Larson M. L. The Functions of Reported Speech in Discourse. A publication of the Summer Institute of Linguistics and the University of Texas at Arlington. № 59. 1978. 421 p.
35. Smith C.S. Modes of Discourse. The Local Structure of Text. Cambridge. 2003. 320 p.

SOURCES:

36. Drabble M. (1967) Jerusalem the Golden. (electronic book)
37. Drabble M. (2013) The Pure Gold Baby. (electronic book)

*Стаття надійшла до редакції 26.07.2019.
The article was received 26 July 2019*

УДК 811.111-028.16
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-21>

УСНА ПРЕЗЕНТАЦІЯ “IGNITE TALK” ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Красуля Алла Вікторівна,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри германської філології,
заступник декана з міжнародної діяльності
факультету іноземної філології та соціальних комунікацій,
керівник групи організації міжнародного академічного співробітництва
Сумський державний університет
a.krasulia@gf.sumdu.edu.ua
orcid.org/0000-0003-2048-1879

Метою статті є аналіз усної презентації “Ignite Talk” як методу формування комунікативної компетенції на рубіжному рівні (Threshold або B1) володіння англійською мовою з метою ефективною міжкультурною комунікації. Дослідження передбачало розв’язання таких завдань: 1) надати визначення терміна “Ignite Talk”; 2) окреслити вимоги до форми та змісту презентації “Ignite Talk”; 3) організувати та провести педагогічний експеримент із використанням методу усної презентації “Ignite Talk”; 4) охарактеризувати особливості формування англійської комунікативної компетенції за допомогою “Ignite Talk”.

Методи дослідження – метод ретроспекції, описовий метод та метод комплексного лінгво-прагматичного аналізу обробки дослідницького корпусу фактичного матеріалу.

Результати. Автором подано визначення терміна “Ignite Talk”, охарактеризовано історичні чинники виникнення зазначеного методу, окреслено змістові та структурні вимоги до усної презентації цього формату. У результаті дослідження з’ясовано, що формування комунікативної компетенції за допомогою “Ignite Talk” є досить ефективним методом під час вивчення англійської мови як іноземної, зокрема на старшому етапі загальноосвітньої школи. Результати досліджень виявили загальне позитивне ставлення та сприйняття цього методу серед опитаних учнів. Зауважимо, що під час підготовки до презентації виникали деякі психологічні та технічні проблеми, проте це жодним чином не зменшує значущості отриманих результатів та доречності використання описаного методу усної презентації.

Висновки. Проаналізований матеріал педагогічного експерименту, який був проведений у межах дисципліни англійська мова в 11-му класі загальноосвітньої школи, дав змогу створити алгоритм підготовки до усної презентації “Ignite Talk” з метою формування комунікативної компетенції. Таким чином, описаний метод усної презентації можна застосовувати під час вивчення як другої іноземної мови, так і інших дисциплін, оскільки він дає змогу розвивати комунікативні навички та ораторську майстерність. Перспективою подальших наукових розвідок у цьому напрямі може бути вивчення особливостей застосування методу усної презентації “Ignite Talk” як технології формування англійської комунікативної компетенції студентів-філологів, зокрема усних перекладачів, а також низки інших новітніх підходів з метою підвищення мотивації в процесі вивчення іноземних мов у ЗВО.

Ключові слова: “Ignite Talk”, усна презентація, комунікативна компетенція, англійська міжкультурна комунікація.

ORAL PRESENTATIONS “IGNITE TALK” AS A METHOD OF COMMUNICATIVE COMPETENCE FORMATION

Krasulia Alla Viktorivna,
PhD in Pedagogy (Education Sciences),
Senior Lecturer at the Germanic Philology Department,
Associate-Dean for International Relations
of the Faculty of Foreign Philology and Social Communications,
Head of International Academic Collaboration Group
Sumy State University
a.krasulia@gf.sumdu.edu.ua
orcid.org/0000-0003-2048-1879

The purpose of the paper is to analyze “Ignite Talk” oral presentation as a method of communicative competence formation for effective intercultural communication at the Threshold or B1 level of learning English. The study tasks involved the following steps: 1) to define the term “Ignite Talk”; 2) to outline the requirements to the format and content of the “Ignite

Talk" presentation; 3) to organize and conduct a pedagogical experiment using "Ignite Talk" oral presentation method; 4) to characterize the peculiarities of the English speaking competence formation by means of "Ignite Talk".

Research methods are the following: a retrospective analysis, a descriptive method, and a method of complex linguistic and pragmatic analysis of the obtained data.

Results. The author defined the term "Ignite Talk", described the historical factors in the inception of this method, outlined key structural and contextual requirements to the oral presentation of such format. The results of the study proved that "Ignite Talk" is a very effective method for learning English as a foreign language, particularly in high school. Research findings revealed overall positive attitudes and perceptions amongst the students surveyed. However, some psychological difficulties and technical literacy challenges emerged during the intervention. Despite some constraints, the students indicated their readiness for new methods in English language teaching.

Conclusions. In light of the research results presented in this paper, it is worth saying that the pedagogical experiment, conducted in terms of the English language course for 11-graders at a high school, made it possible to create an "Ignite Talk" presentation preparation algorithm in order to form communicative competences. Thus, the above-mentioned method can be used to learn/teach a second foreign language, as well as other subjects because it develops students' communicative and public speaking skills. The prospects for further scientific research in this area might comprise the peculiarities of using the oral presentation method "Ignite Talk" as an educational technology aimed at students-philologists' English-speaking competence formation, including interpreters; as well as a number of other new teaching approaches to enhance motivation in the process of learning foreign languages.

Key words: "Ignite Talk", spoken presentation, communicative competence, English-speaking intercultural communication.

1. Вступ

Принципи риторичної педагогіки були визначені ще стародавніми мислителями: «Говори, аби я міг пізнати тебе» (Сократ). Усна презентація є своєрідним витвором мистецтва, який одночасно здійснює вплив як на свідомість, так і на почуття. Образна, емоційна, змістовна та багата усна мова є одним з найпотужніших засобів впливу на свідомість людей. З перших хвилин оратор має підтримувати психологічний контакт зі слухачами, безперервно загострюючи та збуджуючи зацікавленість, долаючи байдужість, згадуючи недоброзичливі або критичні установки аудиторії. Окрім того, він мусить задовольняти допитливість, надихати, розважати, переконувати та закликати до певної активності, враховуючи мету виступу.

Актуальність наукового дослідження зумовлена недостатнім рівнем вивченості методу усної презентації "Ignite Talk" для формування комунікативної компетенції на рубіжному рівні (Threshold або B1) володіння англійською мовою з метою ефективної міжкультурної комунікації. Аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел (Beyer, Gaze, Lazicki, 2012; Guzman, 2008; Keith, 2014; Lucas, 2009; Neznanski, 2008) засвідчує, що, незважаючи на низку праць, що висвітлюють питання теми дослідження, проблема формування комунікативної компетенції на заняттях з англійської мови за допомогою "Ignite Talk" поки що не стала предметом окремого розгляду.

Метою дослідження є аналіз усної презентації "Ignite Talk" з точки зору її композиції, а також прийомів красномовства,

переконавання й привертання уваги слухачів у процесі розвитку навичок говоріння та формування комунікативної компетенції на рубіжному рівні (Threshold або B1) володіння англійською мовою. Для досягнення поставленої мети було сформульовано такі **науково-дослідницькі завдання:**

1. Надати визначення терміна "Ignite Talk".
2. Окреслити вимоги до форми та змісту презентації "Ignite Talk".
3. Організувати та провести педагогічний експеримент з використанням методу усної презентації "Ignite Talk".
4. Охарактеризувати особливості формування англомовної комунікативної компетенції за допомогою "Ignite Talk".

Методи дослідження. В основу дослідження покладено метод ретроспекції, описовий метод та метод комплексного лінгво-прагматичного аналізу обробки дослідницького корпусу фактичного матеріалу.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що на підставі цілісного підходу до організації педагогічного експерименту було одержано, проаналізовано та систематизовано емпіричні дані, що уможливило створення алгоритму підготовки до усної презентації "Ignite Talk" з метою формування комунікативної компетенції.

2. Визначення сутності терміна "Ignite Talk", характеристика форми та змісту цього формату доповіді

"Ignite Talk" (укр. блиц-повідь) – це різновид усної презентації, під час якої доповідач має протягом 5 хв. розкрити тему,

розміщену на 20 слайдах, які автоматично переключаються кожні 15 сек. (Neznanski, 2008). Формат виступів “Ignite Talk” уперше з’явився у м. Сіетлі, Каліфорнія, США, в 2006 році, ініціаторами якого виступили Бреді Форрест та Бре Петтіс. Завдяки динамічному поширенню в корпоративному та освітньому середовищах США цей формат усної презентації набув неабиякої популярності. Прототипом блищ-доповідей прийнято вважати вечори Печа-куча (англ. Pecha Kucha Nights), засновані в м. Токіо в 2003 році, які відрізняються лише тривалістю слайдів, а саме: 20 сек. замість 15 сек. на кожен, що в сумі збільшує час виступу до 6 хв. 40 сек. (Guzman, 2008). Нині є низка варіацій експрес-виступів. Наприклад, ті ж 5 хв., але без прив’язки до кількості слайдів; формат “speed geeking” є альтернативою “Ignite Talk” без візуального супроводу; так звана «ліфтова презентація» (англ. elevator pitch), що походить від концепції «встигнути розповісти в ліфті» і передбачає від 30 до 60 сек. цілеспрямованого мовлення. Зупинімося докладніше на вимогах до форми та змісту презентації “Ignite Talk”. Отже:

1. Оберіть важливу тему та вражаючу історію для її розкриття. Чим вагоміша тема і назва доповіді, тим простіше та наочніше має бути ілюстративний матеріал.

2. Подумайте про ключову ідею, яку ви хочете донести до аудиторії. Після завершення презентації впевніться, що слухачі сприйняли ваш матеріал.

3. Виокремте 4–5 головних тез і тільки потім працюйте над пошуком зображень і створенням слайдів, щоб створити візуальну опору своєї доповіді.

4. Створіть просту зрозумілу структуру доповіді та переконайтеся, що тема виступу прозоро прослідковується. Раціонально використовуйте час виступу.

5. Запитайте себе: що слухачі мають запам’ятати/зрозуміти/відчутти після завершення презентації?

6. Практикуйтеся з таймером, перш ніж зробити всі слайди. Практика – запорука успіху.

7. Добре дихайте та робіть паузи. Немає потреби заповнювати кожну секунду розмовами. Коли ви практикуєте доповідь, практикуйте й дихання. Дайте аудиторії час зрозуміти те, що ви сказали: витримайте коротку паузу між слайдами. Залиште слайд або два просто для того, щоб наздогнати матеріал і зробити видих.

8. Не зациклюйтеся на слайдах: доречні слайди підтримують ваші слова, а не навпаки. Виберіть прості зображення і якщо ви використовуєте текст, то застосовуйте великі шрифти. Жодних списків, тільки один або два пункти. Зробіть слайди досить гнучкими, щоб якщо ви відстанете, то зможете легко пропустити щось, аби наздогнати.

9. Зробіть свою доповідь гнучкою: на відміну від звичайних презентацій, якщо щось піде не за планом, немає шляху назад. Ви маєте побудувати свою презентацію на 4–5 частинах, кожна з якої може існувати окремо. Якщо ви відстанете або щось піде не за планом, ви зможете легко наздогнати, коли з’явиться перший слайд для наступної частини.

У такий спосіб презентація “Ignite Talk” може стати ефективною формою виступу, яка займає мінімум часу, а надає максимум інформації.

3. Особливості формування комунікативної компетенції за допомогою “Ignite Talk”

В епоху глобалізації та стрімкого науково-технічного прогресу англійська мова, як засіб міжнародного спілкування, відіграє значну роль для фахівців різних галузей. Знання іноземної мови сприяє успішному розвитку професійної діяльності. Вміння спілкуватися з діловими закордонними партнерами, самостійно вести переговори, не вдаючись до послуг перекладача, передбачає високий рівень сформованості комунікативної компетентності, отже, здатності до іншомовного міжкультурного спілкування. Поняття «комунікативна компетентність» вперше було визначено Д. Хаймсом, який охарактеризував її як внутрішнє знання ситуативної доцільності мови, як здібності, що дає змогу бути учасником мовленнєвої діяльності (Хаймс, 2001: 45). До складників комунікативної компетентності особистості відносять: знання норм і правил спілкування; високий рівень мовного розвитку; розуміння невербальної мови спілкування; вміння вступати в контакт із людьми з урахуванням їхніх статево-вікових, соціально-культурних, статусних характеристик; вміння переконувати співрозмовника; здатність правильно оцінювати особистість співрозмовника як конкурента або партнера, вибирати власну комунікативну стратегію залежно від такої оцінки; змогу викликати у співрозмовника позитивне сприйняття власної особистості (Кохтев, 2013: 76).

Без сумніву, формування іншомовної комунікативної компетентності вимагає системного підходу, який має реалізовуватися на всіх етапах освіти. Ефективність процесу формування комунікативних умінь та навичок буде забезпечена реалізацією таких педагогічних умов уже на старшому етапі вивчення англійської мови в загальноосвітньому навчальному закладі (Програма для загальноосвітніх навчальних закладів: 71), а саме: 1) підвищення мотивації навчання учнів; 2) підвищення творчої активності учнів; 3) збагачення змісту освітнього процесу.

Принагідно зауважимо, що сьогоднішня потреба вміння правильно побудови усного висловлювання з підтримкою аудіо-візуальної презентації. Однією з ефективних форм презентації є "Ignite Talk" (Beyer, 2012), оскільки вона сприяє мотивації та творчій активності учнів. Зупинімося докладніше на презентації "Ignite Talk" з точки зору формування комунікативної компетенції. Ретельне вивчення чинної програми з англійської мови для старшої школи засвідчує, що випускник навчального закладу з поглибленим вивченням іноземних мов мусить володіти англійською мовою, згідно з європейським стандартом, на рівні B2. Отже, саме в старших класах має відбуватися системна англомовна підготовка для якісного переходу від рівня B1 до B2.

З метою отримання емпіричних даних для аналізу, синтезу та узагальнення у межах дослідження було проведено експеримент на базі Сумської приватної гімназії «Просперітас» у 11-му класі. Загальна кількість учнів, які брали участь в експерименті, становить 14 осіб: з них 8 дівчат та 6 хлопців. Передусім, аби підтвердити теоретичне обґрунтування застосованого методу усної презентації "Ignite Talk" та надати об'єктивну оцінку ефективності її практичної реалізації, було здійснено опитування учасників. У ході анкетування було встановлено, що лише 14,3% опитуваних (2 учні) вже знали про різновид презентацій "Ignite Talk" (див. рис. 1). Отже, можна зробити висновок, що це відносно новий для України, але досить відомий для світу формат публічних вступів. Очевидно, що у школі практично немає жодного навчального предмета, де б учням не доводилося виступати публічно. Звичайно, більшість школярів зазнає труднощів, коли потрібно в офіційній обстановці представити доповідь перед класом.

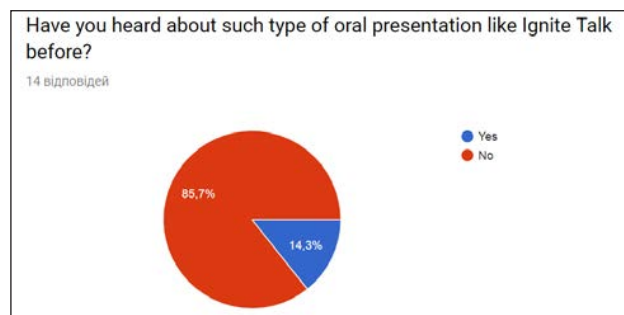

Рис. 1

Відзначимо, що більшість, а саме 85,7% (12 учнів), витратили 30 хв. на підготовку до виступу у форматі "Ignite Talk" (див. рис. 2). Безперечно, мінімум слайдів та виклад найважливішої інформації є запорукою успіху у публічних виступах.

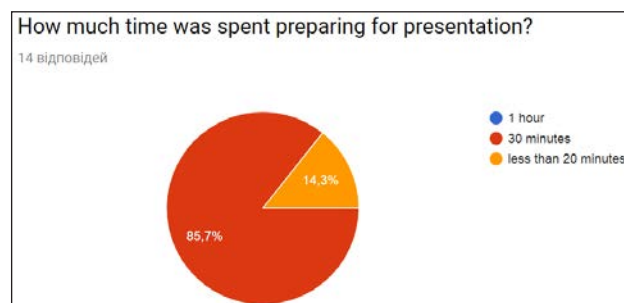

Рис. 2

Отримані результати свідчать про те, що 92,9% (13 учнів) вважають візуальний компонент публічного виступу підґрунтям для більш ефективного сприйняття інформації слухачами (див. рис. 3). Супровід усної промови за допомогою слайд-шоу допомагає швидше зрозуміти ціль виступу.

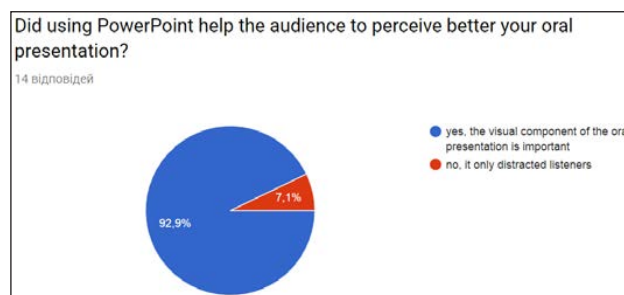

Рис. 3

За даними нашого експерименту, 85,7% (12 учнів) погодилися з тим, що 5 хв. цілком досить, аби розкрити тему виступу (див. рис. 4). Втім, учням довелося попрацювати з таймером, щоб виокремити тільки найважливішу інформацію, яку б вони хотіли донести до слухачів.

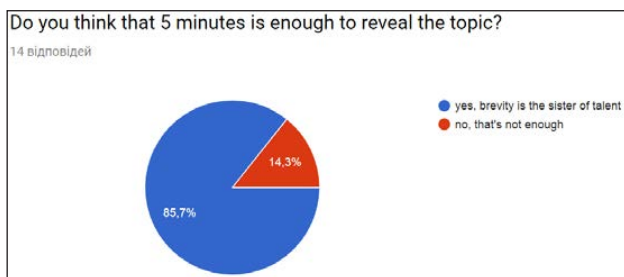

Рис. 4

На жаль, 28,6% (4 учням) довелося долати психологічні труднощі під час виступу (див. рис. 5), а саме: для одних це був страх відкритого простору, для інших, найімовірніше, – побоювання бути некомпетентним, смішним тощо.

Із аналізу результатів опитування виходить, що 21,4% (3 учні) зазнали фоностилістичних труднощів під час промови. Це насамперед стосується темпу та манери мовлення: так званого «проковтування» слів, коментування окремих слайдів та вимови складних англо-мовних звуків. Безумовно, чітка та зрозуміла вимова – один з найважливіших складників успішної презентації.

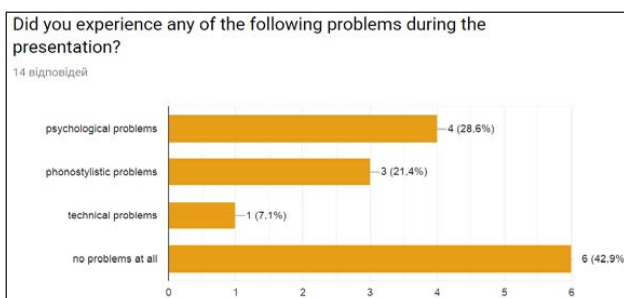

Рис. 5

Наприкінці відзначимо, що формат “Ignite Talk” виявився першим практичним досвідом у формуванні навичок публічного виступу для всіх учнів цього класу (див. рис. 6).

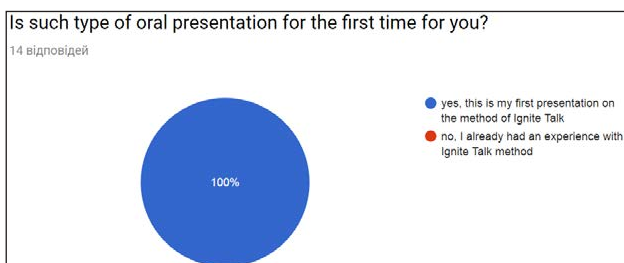

Рис. 6

Підсумовуючи, зауважимо, що, незважаючи на вищезазначену тезу, 100% учасників

експерименту дали стверджувальну відповідь на запитання щодо оцінки власного позитивного досвіду формування навички усної презентації (див. рис. 7). Певна річ, що вміння представити свої ідеї в умовах публічного виступу набувають особливої актуальності в старшій школі. Не викликає жодних сумнівів, що тільки за умов постійної практики учень зможе відточити свої навички усної презентації та майстерність промови, таким чином, отримати справжнє задоволення від власного виступу.

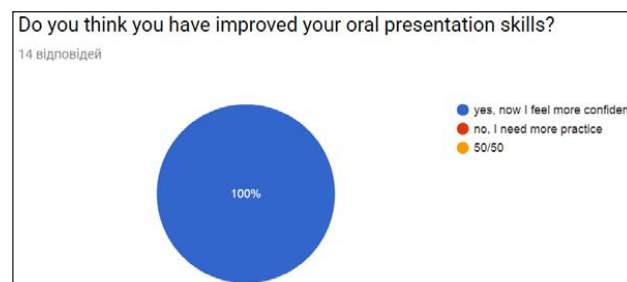

Рис. 7

Отже, метод усної презентації “Ignite Talk” – це не просто захоплюючий досвід, а навчальний інструмент, що сприяє формуванню комунікативної компетентності учнів, зокрема на рубіжному рівні (Threshold або B1) володіння англійською мовою.

4. Висновки

Безумовно, вміння побудувати свою промову переконливо, викладати свої думки струнко, вербально та невербально впливати на аудиторію – запорука успіху в багатьох сферах людської діяльності. Аналіз даних педагогічного експерименту, який було окреслено вище, дає змогу дійти висновку, що застосування методу усної презентації “Ignite Talk” для формування комунікативної компетенції на рубіжному рівні володіння англійською мовою, зокрема на старшому етапі загальноосвітньої школи, може бути ефективно використаний на заняттях. Таким чином, сформовані навички усної презентації та вміння переконливо висловлювати свої думки стане запорукою реалізації ефективної міжкультурної комунікації.

Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі може бути вивчення досвіду застосування методу усної презентації “Ignite Talk” як технології формування англо-мовної компетентності студентів-філологів та засобу підвищення мотивації вивчення іноземних мов у ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кохтев Н.Н. Основы ораторской речи : учебное пособие. Москва : Флинта, 2013. 328 с.
2. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/1-eng-pr.pdf> (дата звернення: 07.08.2019).
3. Хаймс Д.Х. Этнография речи. Новое в лингвистике. Москва : Прогресс, 2001. 479 с.
4. Beyer A., Gaze C., Lazicki J. Comparing students' evaluations and recall for Student Pecha Kucha and PowerPoint Presentations. *Journal of Teaching and Learning with Technology*. 2012. Vol. 1. No 2. P. 26–42.
5. Guzman M. Ignite Seattle 5: Big ideas and really fast talking hit Capitol Hill. *Seattle Post Intelligencer*. 2008. 553 p.
6. Keith W. Creating a history for public speaking. *Rhetoric and public affairs*. 2014. Vol. 17. No 1. P. 136–146.
7. Lucas S. The Art of Public Speaking. *MC GrawHill*. 2009. 320 p.
8. Neznanski M. Sharing ideas quickly. *Corvallis Gazette Times*. 2008. 452 p.

REFERENCES:

1. Kohtev, N.N. (2013). *Osnovy oratorskoj rechi* [Basics of public speaking]. Moskva : Flinta, 328 p.
2. Programa dla zahalnoosvitnih zakladiv [Curriculum for general education schools]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/1-eng-pr.pdf>.
3. Haims, D.H. (2001). *Etnografija rechi* [Ethnography of speaking]. Moskva : Progress, 479 p.
4. Beyer, A., Gaze, C., Lazicki, J. (2012). Comparing students' evaluations and recall for Student Pecha Kucha and PowerPoint Presentations. *Journal of Teaching and Learning with Technology*. Vol. 1. No 2. Pp. 26–42 [in English].
5. Guzman, M. (2008). Ignite Seattle 5: Big Ideas and Really Fast Talking Hit Capitol Hill. *Seattle Post Intelligencer*. 553 p. [in English].
6. Keith, W. (2014). Creating a history for public speaking. *Rhetoric and public affairs*. Vol. 17. No 1. Pp. 136–146 [in English].
7. Lucas, S. (2009). *The Art of Public Speaking*. MC GrawHill. 320 p. [in English].
8. Neznanski, M. (2008). Sharing ideas quickly. *Corvallis Gazette Times*. 452 p. [in English].

*Стаття надійшла до редакції 29.07.2019.
The article was received 29 July 2019*

УДК 2-236.7:398.21(71)
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-22>

ВТІЛЕННЯ БІБЛІЙНИХ МОТИВІВ У КАНАДСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ КАЗКАХ

Лисенко Єлізавета Андріївна,
викладач кафедри соціально-гуманітарних та фундаментальних дисциплін
Інститут Військово-Морських Сил
Національного університету «Одеська морська академія»
elizabethlysenkoaa@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2376-4399

Мета. Стаття присвячена аналізу лінгвокогнітивних механізмів втілення біблійних мотивів у текстах канадських фольклорних творів. **Методи.** Для досягнення поставленої мети у дослідженні було використано методологічний інструментарій наратологічних досліджень для виявлення вербальних наративних прийомів творення образів у художньому тексті. Матеріалом дослідження послугували канадські фольклорні казки "The Duck With Red Feet", "Star-Boy And The Sun Dance", "The Fountain of Youth", "Glooskap's country". **Результати.** Аналітичний аналіз теоретичного доробку та наратологічний аналіз фактичного матеріалу, а саме казкових фольклорних творів автентичного населення Канади, уможливили дійти таких висновків. **Висновки.** Було виявлено, що канадські фольклорні казки є результатом довготривалого розвитку цієї країни та її культури. Канадську фольклорну творчість розглядаємо як відображення національного досвіду. У текстах аборигенних творів ми відстежуємо, що, ввівши в себе елементи іммігрантських культур, ця літературна традиція зберегла власну індивідуальність. Враховуючи зазначену особливість казкових творів, яка пояснює поєднання елементів культурних традицій різних народів у текстових фрагментах, були розглянуті певні наукові підходи до вивчення цього питання. У фольклорних творах автохтонного населення ми заходимо поєднання власне індіанських елементів культурної традиції з біблійними образами. Таке нарощення християнського розуміння навколишньої дійсності на індіанську систему уявлень про світобудову знаходить своє відображення в аборигенних канадських казках завдяки шляхам реалізації наративного мапування. Відтак упродовж дослідження у виділених казкових творах ми розглядали втілення біблійних історій через мотиви як елементи сюжету або власне сюжети, дії персонажів, відображення певних людських якостей, власні назви, образи та символи, які присутні у фольклорних текстах, а також виявили окремі механізми мапування, що їм властиві. Лінгвокогнітивний аспект дослідження дав змогу засвідчити, що механізми творення архетипних образів можливі завдяки наративному мапуванню, яке постає через переосмислення біблійних історій і їхнє втілення через прямі номінації у вигляді власних назв, окремих слів, словосполучень, речень (складноспряжених), кількох речень і текстових фрагментів.

Ключові слова: канадська казка, фольклорна казка, Біблія, образ, мотив, сюжет, наративне мапування.

EMBODIMENT OF BIBLE MOTIFS IN CANADIAN FOLK TALES

Lysenko Yelizaveta Andriivna,
Instructor at the Department of Social and Humanitarian and Fundamental Disciplines
Naval Institute of National University "Odessa Maritime Academy"
elizabethlysenkoaa@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2376-4399

Purpose. The article focuses on the analysis of lingual and cognitive procedures of bible motifs embodiment in canadian folk tales. **Methods.** The method of narratological analysis enabled to reveal verbal means of images creation in literary texts. A case study of the research is canadian folk tales: "The Duck With Red Feet", "Star-Boy And The Sun Dance", "The Fountain of Youth", "Glooskap's country". **Results.** The study of theoretical material and narratological analysis of the text material, namely canadian aboriginal folk tales, enables to arrive at following conclusions. **Conclusions.** It is emphasized that canadian folk tales have come out from a prolonged development of the country and its culture. Canadian folklore is regarded as a reflection of national experience. Despite the fact that this cultural tradition has assimilated the elements of immigrant cultures, it has preserved its aboriginal individuality. In the connection with this peculiarity some scientific approaches that explain the nature of combining different cultural elements in a literary work, a folk tale in particular, are considered. The investigation reveals the process of merging of a proper canadian aboriginal literary tradition with the elements of the biblical doctrine. Moreover, this process is ensured due to the fusion of motifs and plots of a Christian cultural tradition with an Indian model of consciousness which is realized through a narrative mapping that intertwines all the components into a united whole. Much attention is given to the analysis of motifs as elements of plots, plots as complexes of motifs, images, characters, characters' acts, symbols which are present in folklore texts. The investigation elicits some typical mechanisms of mapping. Lingual and cognitive aspects of the investigation enable to prove that the process of archetype images creating is realized due to the mechanisms of a narrative mapping which occurs on the basis of bible events rethinking and their embodiment through direct nominations in the form of proper names, separate words, word combinations, sentences (complex and compound), a number of sentences and text fragments.

Key words: canadian fairy tale, folk tale, Bible, image, motif, plot, narrative mapping.

1. Вступ

Канада є тією країною, яка, пройшовши процес національного становлення, зберегла поліетнічну структуру. Суміш старої і нових культур спричинила появу своєрідного, суто канадського світобачення, що втілюється на різних рівнях існування національної культури – від лексичних, мовних особливостей до філософських уявлень. Ця особливість культурного розвитку країни породила проблему вивчення і збереження етнічної спадщини. Канадська казка як об'єкт літературознавчого дослідження цікавила науковців починаючи з кінця XIX – початку XX ст. (Boas, 1922; Thompson, 1946; Dundes, 1964; Lüthi, 1970). Особливої актуальності вона набула у працях науковців-лінгвістів XX і XXI ст., які розглядали її як вираження колективного психологічного й філософського аспектів загальнокультурного досвіду (Boas, 1921; Lutz, 1991; Н. Овчаренко, 2006; М. Гримич, 2016).

Станом натеper у Канаді сформована унікальна і розгалужена літературна традиція, у яку протягом кількох століть іммігранти до Канади привносили елементи своїх культур. Вплив прийдешніх народів на мистецьку самобутність цього регіону був доволі значним і водночас плідним (Жукова, 2005: 7). Жодна із культурних традицій, які були привезені іммігрантами до канадських земель, не була втрачена або витіснена місцевими звичаями. Це стосувалося і культури аборигенів: попри ймовірну загрозу бути зруйнованою або заміщеною, ідіоетнічність цього краю була збережена. Слід зазначити, що впродовж свого історичного розвитку Канаді було властиве особливе ставлення до культур іммігрантів, яке полягало у збереженні етнокультурних розбіжностей, і водночас попередженні і подоланні їхньої самоізоляції (Жукова, 2005: 8). На відміну від, наприклад, культурної традиції «плавильного котла» (“melting pot”), що була властива Сполученим Штатам, у Канаді була відзначена тенденція до сплетення наявних особливостей у єдиний культурний витвір, немовби у «кляптевий виріб» (“patchwork”) (Zipes, 2000: 426).

Зазначені вище риси культурного становлення Канади стосувалися всіх сфер життя аборигенного й іммігрантського населення цього регіону. З огляду на обсяг статті розглянемо лише один аспект культурного розвитку канадського народу – релігію, а саме привнесення християнської релігії у систему індіанських уявлень про світоустрій, адже саме відмінна модель вірувань була чи не

першим елементом, що інтегрувався у канадську культурну традицію з появою європейських поселень наприкінці XVI ст.

Впродовж XVII ст. на території східної частини Канади знаходились французькі колонії. Зазвичай ці колонії були очолені представниками французького панства і духовенства, які, крім укладання торговельних домовленостей з індіанцями, мали на меті долучити диких аборигенів до християнства (Прохоров, 1969–1978).

Попри оригінальну історію становлення, канадська фольклорна література тривалий час була виключена з кола досліджень літературознавців. Цю літературну традицію вважали нерозвиненою, такою, чий розквіт ще чекає на неї у майбутньому (Lüthi, 1970: 95), аргументуючи тим, що в основу цього фольклору покладені примітивні уявлення про світоустрій, на відміну від розгалуженої системи зразкової європейської культурної традиції (Boas, 1921: 3).

Актуальність статті зумовлена недостатньою вивченістю канадських фольклорних творів у річищі лінгвістичних досліджень.

Основна мета статті – розкрити лінгвокогнітивні механізми втілення біблійних мотивів у текстах фольклорних творів.

Відповідно, поставлені такі **завдання**:

1) дати загальну характеристику особливостей казки як жанру фольклору та деяких підходів до її вивчення;

2) уточнити визначення понять «мотив» і «сюжет»;

3) встановити шляхи втілення біблійних історій у деяких канадських фольклорних казках.

2. Виклад основного матеріалу

Читаючи твори фольклорних жанрів, читач здебільшого пов'язує їх із результатами історичного і соціокультурного надбання певних націй. Читач позасвідомо вбачає у фольклорі, казках зокрема, відображення певних ідіоетнічних ознак, етнопсихологічні особливості. Саме з казок ми отримуємо перші знання про базові моральні, релігійні, соціальні норми.

Зародившись дуже давно, казки як найбільш поширений вид усної творчості увібрали в себе первинні уявлення про світобудову, що притаманні кожному народові. Досліджуючи тексти казок, ми знаходимо втілення архаїчного розуміння світу, одухотворення сил природи, надання тваринам людських рис або магічних здібностей та інші елементи давніх культів і поклоніння тотемним божищам. З перебігом часу казки

розвивалися, вбираючи у себе нові елементи культурної традиції, які відображали підвалини національного життя, та завдяки культурно-історичним зв'язкам між народами запозичувались й інтегрувались в інші літературні традиції. Саме тому, досліджуючи фольклорні тексти, вчені повсякчас натрапляють на подібність/тотожність символів, образів, мотивів і сюжетів у фольклорі різних народів.

Ця особливість казкових творів – поєднання елементів культурних традицій різних народів до такої міри, що читач сприймає їх як нерозривні, спричинила появу окремого напрямку у дослідженнях учених. Фольклорно-орієнтований підхід із його провідною теорією запозичення пояснював подібність різних елементів фольклору не спорідненістю народів (як вважали представники міфологічної школи), а культурно-історичними зв'язками, запозиченнями, впливом Сходу на європейський Захід і навпаки (Соколов, 2007: 70). Однак такий стан речей у фольклористиці не свідчив про втрату самобутності казок. Доцільним буде згадати твердження М. Мюллера про те, що присутність запозичення сюжету в якомусь творі не позбавляє його права бути таким, що вважають національним, приналежним до певної галузі національної культури, адже немає запозичення без творчої обробки (Соколов, 2007: 72). На тлі фольклорно-орієнтованого підходу вчені натрапляли на запозичення сюжетів казок у фольклорі багатьох народів, через що такі сюжети почали називати мандрівними, а теорію запозичення – теорією мандрівних, або бродячих сюжетів (Соколов, 2007: 71).

Терміни «сюжет» і «мотив» є актуальними у дослідженнях літературознавчої науки й дотепер. Вивчення цих двох понять як категорій літературознавства були розпочаті у IX–XX ст. і проаналізовані у роботах з фольклорних нарративів. О. Веселовський у праці «Поетика сюжетів» (1897–1906) тлумачить мотив як формулу, що попервах суспільного розвитку відповідає на запитання, які природа повсякчас ставить людині, або як формулу, що закріплює особливо важливі та повторювальні враження від дійсності (Веселовський, 1989: 301). Головною рисою мотиву вчений вважає його нероздільність, «образний одночленний схематизм». Мотивом О. Веселовський називає елементарну оповідальну одиницю, яка завдяки образному втіленню відповіла на різні запитання первісного суспільства, або відобразила побутові спостереження (Веселовський, 1989: 305). Кожен мотив може

переходити у сюжет. Учений розмежовує ці два поняття, розглядаючи «сюжет як комплекс мотивів» (Веселовський, 1989: 301). За О. Веселовським, сюжет – це складні схеми, в образності яких були узагальнені відомі акти людського життя і психіки у поперемінних формах побутової дійсності. Одночасно з узагальненням привноситься ставлення до певної дії – позитивне чи негативне (Веселовський, 1989: 302).

Подібно еволюції казки як жанру, мотиви, сюжети та інші елементи творів підпорядковані історичному впливові, через що можуть комбінуватись, заміщувати, доповнювати один одного на різних етапах розвитку.

Такий погляд на природу мотивів і сюжетів фольклорних казок уможливує їхній розгляд у контексті видів мапування, а саме нарративного мапування. Нарративне мапування розуміємо як проектування мотиву чи сюжету художнього твору, історичної події чи побутового випадку на зміст образу шляхом їхнього переосмислення на основі параболічного чи есеїстичного мислення (Белехова, 2013: 226).

Нарративне мапування є механізмом творення образів у художньому тексті (Белехова, 2015). Цей процес втілюється завдяки особливому типові мислення, що властивий людям, – параболічному, який полягає в тому, що людина здібна категоризувати навколишній світ завдяки пакуванню власного досвіду в сценарії й історії (Белехова, 2013: 226). Така властивість людського мислення зумовлює той факт, що деякі життєві випадки та дійсність ми сприймаємо інакомовно, позасвідомо апелюючи до закарбованих у свідомості знань. Згідно з положеннями когнітивної лінгвістики і наратології мозок людини доволі часто сприймає і продукує думки алегорично, автоматично знаходячи злучні ланки із загальновідомими подіями і ситуаціями, які були творчо відтворені у літературних працях (Белехова, 2015).

Отже, параболічне мислення полягає в основі творення параболічних образів, головним механізмом творення яких є нарративне мапування – проектування відомих у світовій літературі мотивів і сюжетів шляхом прямого цитування або перефразів (Белехова, 2013: 226).

Отже, казки як результат багатовікового розвитку народів світу і вмістилище людських уявлень про світобудову завдяки поєднанню простих мотивів у складні сюжети є відображенням людського досвіду, який втілюється у тексті через нарративне мапу-

вання, що переплітає всі складники у єдине ціле. Ось чому втілення біблійних історій у канадських фольклорних казках через мотиви як елементи сюжету або власне сюжети, дії персонажів, відображення певних людських якостей, власні назви, образи, символи є закономірним і очікуваним явищем.

Проілюструємо деякі механізми втілення біблійних історій у текстах канадських казкових творів:

1) Мотив «творення світу».

Процес творення всього живого, що населяє Землю, зображений у Старому Заповіті таким чином: на п'ятий день Бог створив усіх істот, які живуть у воді або у небі, на шостий день – усіх земних тварин, і тільки потім чоловіка і жінку, яких Бог створив на свій образ і наказав їм панувати «над морською рибою, і над птаством небесним, і над худобою, і над усею землею, і над усім плазуючим, що плазує по землі» (Бут. 1:26). Людина була створена останньою, до того ж за подобою творця, і їй єдиній було призначено панувати над іншими істотами, що підкреслює її божественність і наближеність до Бога. Однак у другому розділі тієї самої Книги Буття сказано, що першим був створений чоловік і тільки потім усі інші земні істоти, й останньою – жінка. Саме така поетапність найбільше відповідає тій, що описана у казках аборигенів Канади, з єдиною обмовкою, що індіанський Бог та праотець – Глуסקап спочатку створив фей та ельфів, а потім індіанців, без зазначення статі, та останніми – тварин: *“And out of the bark of the trees at which he shot there came first men whom he called Indians ... Then came the animals and the birds of the air and the fish of the sea, and he gave them each a name”*. Подібно до Книги Буття, де зазначено, що Бог надав людині право панувати над іншими істотами, в аборигенному фольклорі Канади ми натрапляємо на майже ідентичні твердження, а саме, що індіанський Бог – Глуסקап дарував своєму народові владу над усіма живими істотами: *“Glooskap made all the animals smaller and weaker ... He gave his people power over them, so that the greatest and strongest of all his creatures was man”*.

2) Мотив «цікавість».

Інший біблійний мотив – кара за надмірну цікавість – втілений у казці *“The Duck With Red Feet”*. У Першій книзі Царств йдеться про подію, що супроводжували повернення Ковчегу – головної святині євреїв, із території філістимлян до Ізраїлю. Протягом цієї подорожі була зроблена зупинка у місті Вефса-

мисі, у якому деякі місцеві мешканці виявили надмірну цікавість щодо вмісту Ковчегу і відкрили скриню. За таке зухвальство Бог люто покарав народ Вефсамиса – *«I вразив Він жителів Вефсамиса за те, що вони заглядали у ковчег Господа, і вбив з народу п'ятдесят тисяч сімдесят чоловік»* (1Цар. 6:19). У канадській фольклорній казці *“The Duck With Red Feet”* чоловік, якого у творі називають Мисливець, також має скриню, у якій зберігає найдорожчий скарб – свого брата, який із невідомих причин був дуже крихітного зросту: *“he always closed the box tight up so that his little brother could not get out, for he feared that if he got out harm would come to him”*. Згодом Мисливець знайшов собі дружину, але своєї таємниці він їй не розповів. Дивна поведінка чоловіка викликала підозру у жінки, тому вона вирішує таємно прослідкувати за його діями. Однак, дізнавшись правду, жінка не зупинилась – їй закортіло відкрити скриню і ближче роздивитись крихітну людину. Коли вона підняла кришку і намагалася витягти малюка зі скрині, він вистрибнув і з переляку втік. Однак це була не єдина її проблема, адже руки жінки набули червоного кольору, який неможливо було змити. Побачивши дружину з червоними руками і порожню скриню, мисливець одразу зрозумів, що трапилось, і розлютився до такої міри, що ладен був вбити дружину. Намагаючись врятувати власне життя, жінка стрибнула у ставок, але вмить перетворилась на качку з червоними лапами: *“and to this day the Sheldrake Duck has red stains on her feet and feathers, because she was curious and took the funny little man from the box”*.

3) Сюжет «заборонений плід».

Архетипний біблійний сюжет «забороненого плоду» є поширеним у канадському фольклорі. Відповідно до Біблії Адаму і Єві було дозволено їсти з будь-якого дерева у раю, але єдиною умовою було не куштувати плодів із дерева у середині раю: *«Не їжте із нього, і не доторкайтесь до нього, щоб вам не померти»* (Бут. 3:3), але люди не послушали заборони Бога і з'їли плід із дерева «Пізнання добра і зла», за що були покарані: *«I Господь Бог вислав людину із еденського раю»* (Бут. 3:23). У казці *“Star-Boy And The Sun Dance”* дівчина, яку Ранкова Зірка – син бога Сонця, взяв за дружину і забрав із собою жити на небо, отримала подібну заборону від Сонця: *“You may dig any roots that grow in the sky, but I warn you not to dig up the large turnip”*. Так само, як Адам із Євою у Біблії, дівчина спокусилася і витягла ріпу, порушивши заборону Сонця, за що була

вигнана з неба: *"If she has disobeyed, she must go back to her people. She cannot live here"*. Ця фольклорна казка також перекликається з біблійним сюжетом про заборонений плід у наслідках, які спіткали героїв обох історій. Відповідно до Біблії кара Адама і Єви була у стражданнях, які супроводжували б їх протягом життя. Бог сказав Єві: *«Я зроблю так, що вагітність принесе тобі сильний біль і ти будеш народжувати в муках; ти прагнутимеш бути зі своїм чоловіком, а він пануватиме над тобою»* (Бут. 3:16). Адамові він сказав: *«За те, що ти послухався голосу дружини і з'їв плід з дерева ... проклята через тебе земля... Земля буде родити тобі терни й будяки, і ти їстимеш польові рослини. У поті чола ти здобуватимеш хліб, аж поки не повернешся в землю»* (Бут. 3:17–19). У казці *"Star-Boy And The Sun Dance"* після вигнання на землю дівчина неодноразово благала сина Сонця – Ранкову Зірку забрати її жити знову на небо, але отримувала лише відмови і покарання життєвими труднощами, які мали спіткати її та індіанський народ: *"You disobeyed ... your sin is the cause of your sorrow, and it has brought great trouble to you and your people"*.

4) Мотив непокори, втілений в образі «соляний стовп».

Архетипний словесний образ «соляний стовп» є втіленням біблійної історії про Лота, його дружину та доньок, яких було врятовано янголами від Божої кари. Проте дружина Лота ослушалась наказу Бога – не обертається на палаюче у вогні місто, тому була покарана за непослух і перетворена на соляний стовп. Певну паралель із цією історією знаходимо у канадській фольклорній казці *"The Fountain of Youth"*. Відповідно до тексту казки Король, у якого було троє синів, обіцяє передати володіння над королівством тому синові, який привезе йому цілющу воду з Джерела Молодості. Почувши батькове бажання, брати по черзі їдуть до далеких земель, де знаходиться чарівне джерело. Однак дорога до магічного місця наповнена випробуваннями, одним з яких була перевірка на покору і вміння слідувати заборонам: *"These sheep belong to the King of the Crystal Island. I forbid you to harm a single one of them"*. Через жадобу до володарювання, егоїзм і непокору двоє старших синів Короля: Пітер і Пол не пройшли випробування і були покарані – перетворені на соляні стовпи: *"You were warned! ... Very well. Now you know the consequences ... and Prince Paul was changed into another pillar of salt, right beside the one that had been his brother Peter"*.

5) Мотив суперництва, втілений у діях образів-персонажів «близнята».

У Біблії описані кілька випадків суперництва між близнятами: Каїном та Авелем (синами Адама і Єви), Іаковом та Ісавом (синами Ревеки й Ісаака, нащадка третього сина Адама і Єви – Сефа). В обидвох історіях брати є протилежністю один одного у характері та захопленнях: один – спокійний, миролюбний, полюбляє землеробство, другий – активний, агресивний, займається полюванням. У кожному випадку діти шукають прихильності батьків – земних або небесного Отця, а також прагнуть влади, через що заздять, обманюють і навіть у випадку Каїна й Авеля один із близнюків убиває другого: *«І зглянувся Господь на Авеля й на жертву його, а на Каїна й на жертву його не зглянувся. І сильно розгнівався Каїн, і обличчя його похилилось ... І сталося, як були вони в полі, повстав Каїн на Авеля, брата свого, і вбив його»* (Бут. 4:4-8). У канадських фольклорних казках також є доволі схожі мотиви. Наприклад, у казці *"Glooskap's country"* зображені двоє братів-близнят – Glooskap та Wolf, де перший є уособленням усього доброго, а другий – злого: *"He [Glooskap] was one of twin brothers, the other being Wolf the son of Wickedness. Glooskap was the son of Goodness"*. Від їхнього народження було вирішено, що саме Глускап буде володарювати на землях Сонця, що сходять у Канаді. Другий брат був невдоволений такою долею і теж хотів бути володарем земель на сході Канади. Задля отримання бажаного Вулф мав убити Глускапа, однак близнята були безсмертними і тому кожен, хто хотів убити одного з братів, мав би довідатись таємниці їхньої смерті, які у них були різні та відомі кожному окремо: *"he being the son of Wickedness would have been glad of chance [to kill his brother], but he did not know the secret of his brother's death"*. Дізнавшись про наміри Вулфа і переймаючись за власне життя, Глускап вирішує також довідатись секрет братової смерті і вбити його першим: *"The next night Glooskap hid himself among the trees near to Wolf's tent. He heard Wolf ... telling the secret of his death, – that he could be killed only by a fern root. And Glooskap, fearing for his own life, for he had no faith in the love of Wolf the son of Wickedness, at once slew his brother with a fern root"*.

6) Символ «світло»

У Старому Заповіті людська божественність і наближення до Бога виражені у тому, що людина була створена на образ творця, їй було доручено правити усіма істотами на

Землі, крім того, людина – це єдина істота, яка була наділена статтю. У канадських фольклорних казках про створення світу розмежування індіанців за статтю, так само як і тварин, відсутнє. Немає й чіткого формулювання, що індіанці були створені на образ свого творця – Глускапа. Однак у всіх канадських казках індіанців називають “the Children of Light”. Принагідно зазначити, що слово “indian” походить від іспанського виразу “Los Ninos de’la’endeo”, яке уперше було використане у XVI ст. Бартоломе де лас Касосом, коли він описував туземне населення у його листах до короля і королеви Іспанії, й означало воно “Children of God”: “their manners are decorous and praiseworthy, they are guileless and honest, with no vices among them, they have no thieves or liars among them and they give freely of all that they have, and when they have no more to give they cry ... they are truly as the children of God (Los Ninos de’la’endeo)”. Згідно з Біблією, Бог – це світло: «Бог – світло, й ніякої у ньому темряви немає». Оскільки у фольклорі індіанці представлені виразом “the Children of Light” – «діти світла», а світло то є Бог, як зазначено у Біблії, можемо припустити, що індіанці у фольклорних творах постають символами світла, і тому божественного початку.

3. Висновки

Канадські фольклорні казки є результатом довготривалого розвитку цієї країни. Вони, будучи відображенням людського досвіду, увібрали в себе елементи іммігрантських культур, але, попри це, не втратили своєї індивідуальності. У текстах аборигенних творів ми заходимо поєднання власне індіанських елементів літературної традиції з біблійними образами, втіленими через нашарування мотивів і сюжетів християнської культурної традиції. Аналіз фольклорних текстів дав змогу виявити механізми мапування, що їм властиві. Лінгвокогнітивний аспект дослідження дав змогу засвідчити, що механізми творення архетипних образів відбуваються завдяки наративному мапуванню, яке постає через переосмислення біблійних історій і їхнє втілення через прямі номінації у вигляді власних назв, окремих слів, словосполучень, речень (складносурядних і складнопідрядних), кількох речень і текстових фрагментів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белехова Л.И. Алгоритм прототипического прочтения поэтического текста (на материале американской

поэзии). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»: зб. наук. праць.* 2013. № 19. С. 221–233.

2. Белехова Л.И. Когнитивные подходы в теории образности. URL: <http://eKhSUIR.kspu.edu/handle/123456789/1496> (дата звернення: 10.04.2019).
3. Большая советская энциклопедия: в 30 т. 3-е изд. / гл. ред. А.М. Прохоров. Москва : Советская энциклопедия, 1969–1978. URL: <http://bse.sci-lib.com/article058414.html> (дата звернення: 06.04.2019).
4. Веселовский А.Н. Историческая поэтика. Москва : Высшая школа, 1989. С. 300–307.
5. Гримич Марина. Нариси з українсько-канадської фольклористики. Київ : Дуліби, 2016. 312 с.
6. Жукова И.В. Художественная культура современной Канады в контексте политики мультикультурализма (на примере этнопоэзии) : дис. на соискание уч. степени доктора культурологии : 24.00.01. Москва, 2005. С. 7–8.
7. Овчаренко Н.Ф. Канадський літературний канон на злам століть. Київ : Видавництво гуманітарної літератури, 2006. 311 с.
8. Соколов Ю.М. Русский фольклор : учебное пособие. 3-е изд. / отв. редактор В.П. Аникин. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 2007. 544 с.
9. Boas F. The Mind of a Primitive Man. New York : The Macmillan Company, 1921. P. 3.
10. Boas F. Primitive Art. New York : Dover Publications, 1922. 412 p.
11. Dundes A. The Morphology of North American Indian Folktales. Helsinki : FF Communications, 1964. 134 p.
12. Lüthi M. Once Upon A Time. On the Nature of Fairy Tales / Trans. Lee Chadcayne, Paul Gottwald. New York : Frederick Ungar Publishing, 1970. P. 95.
13. Lutz H. Contemporary challenges: conversations with Canadian native authors. Saskatoon : Fifth House Publishers, 1991. 292 p.
14. Thompson S. The Folktale. New York : The Dryden Press, 1946. 510 p.
15. Zipes J. The Oxford companion to fairy tales. New York : Oxford University Press, 2000. P. 426.

REFERENCES:

1. Belehova, L.I. (2013). Algorithm prototipicheskogo prochteniya poeticheskogo teksta (na materiale amerikanskoy poezii) [Algorithm of prototype reading of poetic text (case study of the research is American poetry)]. *Naukoviy visnik Hersonskogo derzhavnogo universitetu. Seriya "Lingvistika": zb. nauk. prats. No 19.* [in Russian].
2. Bieliikhova, L.I. (2015). Kognitivnyie podhodyi v teorii obraznosti [Cognitive theory of imagery]. Retrieved from: <http://eKhSUIR.kspu.edu/handle/123456789/1496> [in Russian].
3. Bolshaya sovetskaya entsiklopediya [Great Soviet Encyclopedia]: v 30 t. 3-e izd (1969–1978). / gl. red. A.M. Prohorov. Moscow : Sovetskaya entsiklopediya. Retrieved from: <http://bse.sci-lib.com/article058414.html> [in Russian].
4. Veselovskiy, A.N. (1989). Istoricheskaya poetika [Historical poetics]. Moscow : Vysshaya shkola. [in Russian].
5. Hrymch, M. (2016). Narisy z ukraïnsko-kanadskoyi folklorystyky [Essays on ukrainian and canadian folklore study]. Kyiv : Duliby. 312 s. [in Ukrainian].

6. Zhukova, I.V. (2005). Hudozhestvennaya kultura sovremennoy Kanady v kontekste politiki multikulturalizma (na primere etnopoezii) [The artistic culture of modern Canada in the context of the policy of multiculturalism (based on ethno-poetics)]: *Doctor's thesis*. Moscow. [in Russian].
7. Ovcharenko, N.F. (2006). Kanadskiy literaturniy kanon na zlami stolit [Canadian literary canon at the turn of the century]. Kyiv : Vydavnytstvo humanitarnoyi literatury. 311 s. [in Ukrainian].
8. Sokolov, Yu.M. (2007). Russkiy folklor [Russian folklore]: uchebnoe posobie. 3-e izd. / otv. redaktor V.P. Anikin. Moscow : Izd-vo Mosk. un-ta. [in Russian].
9. Boas, F. (1921). *The Mind of a Primitive Man*. New York : The Macmillan Company, P. 3.
10. Boas, F. (1922). *Primitive Art*. New York : Dover Publications. 412 p.
11. Dundes, A. (1964). *The Morphology of North American Indian Folktales*. Helsinki : FF Communications. 134 p.
12. Lüthi, M. (1970). *Once Upon A Time. On the Nature of Fairy Tales* / Trans. Lee Chadayne, Paul Gottwald. New York : Frederick Ungar Publishing. P. 95.
13. Lutz, H. (1991). *Contemporary challenges: conversations with Canadian native authors*. Saskatoon : Fifth House Publishers. 292 p.
14. Thompson, S. (1946). *The Folktale*. New York : The Dryden Press. 510 p.
15. Zipes, J. (2000). *The Oxford companion to fairy tales*. New York : Oxford University Press. P. 426.

*Стаття надійшла до редакції 25.07.2019.
The article was received 25 July 2019*

УДК 316.72(430)+78.03(430)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-22>**РОЛЬ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ДОМІНАНТ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ СПІЛЬНОТИ (НА ПРИКЛАДІ КОНЦЕПТУ ORDNUNG)****Лисенко Любов Володимирівна,**

кандидат культурології, доцент кафедри мов

Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського

lysenko.agapi@gmail.comorcid.org/0000-0002-9700-2576

Статтю присвячено дослідженню стереотипного лінгвокультурного концепту ORDNUNG, який очолив концептосферу культурного поля німецької етнолінгвостільності, і тим самим став для неї «мірою всіх речей», її головним лейтмотивом. Ми дослідили, яким чином домінуючий концепт ORDNUNG формував ментальну ідентичність німців, звідки його витoki, чи завжди його вплив є конструктивним, чи притаманний він для переважної більшості німців, і, взагалі, як працює механізм впливу домінуючих стереотипних лінгвокультурних концептів на формування та збереження ментальності цілих народів. Концептуальна лінгвокультурна домінанта ORDNUNG на свій лад продовжує стереотипізувати зміст ментальної ідентичності німців і таким чином впливає на їх вибір та поведінку, особливо якщо йдеться про побудову ієрархії цінностей, в якій завдяки ORDNUNG першочергово важливим для впорядкування здається абсолютно все, що оточує людину. Тому, стаючи головним життєвим імперативом як окремої особистості, так і цілої етнолінгвостільності, концепт ORDNUNG може одночасно і допомагати, і заважати в облаштуванні як приватного, так і національного буття. Саме завдяки дисциплінованості, раціональному мисленню, вмінню упорядковувати та систематизувати, німецька лінгвостільність досягла величезних успіхів у світі, зайнявши провідні позиції не лише в науці, а й у царинах музики і літератури. Водночас пристрасть до структурування дрібниць, скрупульозне ставлення до дотримання порядку та прагнення впорядковувати весь навколишній простір, іноді заважає осягнути суть справи та розібратися в головному. Відтак, існують виключення з усіх правил, проілюструвати які в цій статті ми вирішили на прикладі не звичайних бургерів, а носія прецедентного імені в світі німецької музики Л. В. Бетховена. Проте, переважна більшість німців все ж таки є адептами цієї стереотипної поведінкової установки і тому відповідають змісту стереотипу *typisch deutsch*. Тому недарма назва нації *Deutschland* та назва мови *Deutsch* є настільки співзвучними до слова *deutlich*.

Ключові слова: німецька культура, стереотипний лінгвокультурний концепт ORDNUNG, ментальна ідентичність, німецька музична мова.

THE ROLE OF LINGUACULTURAL DOMINANT IN THE PROCESS OF FORMING THE IDENTITY OF THE GERMAN LANGUAGE COMMUNITY (BASED ON THE CONCEPT – ORDNUNG)**Lysenko Liubov Volodymyrivna**

PhD

Department of languages

National Music Academy of Ukraine named after Petro Tchaikovsky

lysenko.agapi@gmail.comorcid.org/0000-0002-9700-2576

The article is devoted to the study of the stereotypical linguacultural concept of ORDNUNG, which led the conceptual sphere of the cultural field of the German ethnolinguistic community, and thus became for her the «measure of all things», its main leitmotif. We investigated how the dominant ORDNUNG concept shaped the mental identity of the Germans, where its origins were, whether its influence was always constructive, whether it was inherent to the vast majority of Germans, and, in general, how the mechanism of influence of dominant stereotypical linguistic and cultural concepts works peoples. The conceptual linguistic and cultural dominance of ORDNUNG, in its own way, continues to stereotype the content of the mental identity of the Germans and thus influences their choice and behavior, especially when it comes to building a hierarchy of values, which, thanks to ORDNUNG, is of utmost importance for ordering. Therefore, becoming a major life imperative for both the individual and the entire ethno-linguistic community, the ORDNUNG concept can both assist and interfere with the arrangement of both private and national existence. Thanks to discipline, rational thinking, the ability to organize and organize, the German linguistic community has achieved great success in the world, having taken a leading position not only in the economy, but also in the fields of philosophy, music, literature and more. At the same time, the passion for structuring the little things, the meticulous attitude to keep order and the desire to tidy up the whole surrounding space, sometimes prevents you to grasp the essence of the case and to understand the main thing. Therefore, there are exceptions to all the rules to illustrate which in this article we have decided on the example not ordinary burgers, and the carrier of the precedent name in the world of German music by L.V. Beethoven. However, the vast majority of Germans are still adherents of this stereotypical behavioral setting and therefore conform to the content of the *typisch deutsch* stereotype. That is why the name of the nation *Deutschland* and the name of the language *Deutsch* are so consonant with the word *deutlich*.

Key words: German culture, the stereotypical linguacultural concept ORDNUNG, mental identity, German musical language.

1. Вступ

«Скажи мені, хто твій друг, і я скажу, хто ти!». Багато сторіччя поспіль людство повторювало спочатку за Еврипідом, потім – за Сервантесом цей відомий крилатий вислів. Адже дуже часто людина в особі тих, кого наближає до себе, визначає той тип особистості, який є для неї по-справжньому близьким, а, отже, може репрезентувати її саму. Ми спробуємо переформатувати цей відомий вислів та транспонувати його смисл з масштабу особистості на етнос. При цьому на роль «друзів» для етносу запросимо комплементарні його лінгвокультурі ментальні маркери, ті етноспецифічно забарвлені одиниці, які в нашій роботі отримали назву стереотипних лінгвокультурних концептів. В такому випадку вислів звучатиме наступним чином: «Скажи мені, який стереотипний лінгвокультурний концепт домінує в ментальній ідентичності твого народу, і я скажу, яким є ти та твій народ!».

Об'єктом дослідження, який мусить підтвердити чи спростувати вислів Еврипіда-Сервантеса, в цій статті виступив німецький етнос. А найяскравіший стереотипний лінгвокультурний концепт, який вже сотні років поспіль репрезентує ментальність німецькомовної спільноти, є німецький порядок, або ж – ORDUNUNG.

Дослідженню впливу концептуальної картини світу на ментальність відповідних етноспільнот присвячено праці багатьох лінгвістів. Зокрема провідні науковці в цій галузі (Вежицька, 1999; Карасик, 2002; Медведева, 2011) усебічно аналізували і описували те, як певні концепти моделюють культурні сценарії і поведінкові моделі народів – їх носіїв. Визначення ролі концепту ORDUNUNG і його місця в ціннісній системі координат німців також було у фокусі уваги фахівців не лише з німецькомовного світу, а й за його межами (Gelfert, 2005; Kant, 1755; Dinzelbacher, 1993; Іонова, 2011; Опарін, 2010; Приходько, 2007). В усіх вищенаведених дослідженнях лінгвокультурний концепт ORDUNUNG названо домінантою німецької концептуальної картини світу.

Мета статті – проаналізувати, як цей концепт вплинув на формування ментальної ідентичності німців, чи завжди був комплементарним для переважної більшості німців без виключень. І взагалі – дослідити, як працює механізм впливу домінуючих стереотипних лінгвокультурних концептів на формування і збереження ментальності цілих народів.

2. Розділ 1

Символічно, що сучасну німецьку лексему ORDUNUNG було утворено шляхом суфіксації саме від латинського субстантивованого іменника *Ordo*, запозиченого спочатку в давньоверхньонімецьку мову у формі *Ordinōn* або *ordinunga*, а пізніше асимільованого в середньовіжній німецькій мові у формі *Ordenen* або *ordenunge*.

Таким чином прадавні германські племена успадкували цю лексему від своїх споконвічних ворогів – Римської Імперії. Цікавим є те, що на час цього лінгвокультурного запозичення розрізнені германські (варварські) племена, які створювали чимало загроз римлянам, уособлювали певний хаос – особливо в плані військової організації. Тоді як Рим мав найдосконалішу тогочасну військову машину у вигляді чітко структурованої армії із залізною дисципліною. Про мілітаристську етимологію лексеми ORDUNUNG свідчать деякі значення латинського кореня *Ordo* (ряд, стрій, шеренга). Отже, германцям було чому повчитися у своїх супротивників. Прагнучі перемоги, вони зосередили свою увагу перш за все на тій характерній рисі менталітету римлян, яка могла б стати в нагоді у боротьбі проти них, тобто на концепції порядку. І щойно власний порядок військової організації германців покращився, вони почали дедалі частіше перемагати. Це красномовно доводить доленосна для германців битва в Тевтобургському лісі у вересні 9 року I ст. н.е., яка назавжди виокремила германський світ від зони контролю романської цивілізації. В особистості вождя германців Армінія, якого під іменем Герман через півтора тисячоріччя було проголошено символом німецького патріотизму, германці отримали персоніфікований ORDUNUNG. Адже перед тим, як знищити легіони Квінтілія Вара, германець Арміній дослужився у римському війську до високого звання вершника, вивчив досконало військову тактику та порядок організації легіонів майбутнього супротивника та навіть отримав безцінне на той час римське громадянство. Таким чином модель римського військового ORDUNUNG, яку Арміній передав германцям, допомогла їм упорядкувати свою військову стратегію і, врешті решт, звільнитися від експансії з боку Римської Імперії та самостійно прокласти свій історичний шлях. Перемога германців над римлянами в Тевтобургському лісі стала відправною точкою в поділі європейського лінгвокультурного простору на романський та германський.

А далі, коли епоха перших перемог залишилася у минулому, відбулося компліментарне засвоєння концепту *ORDNUNG* не лише у мілітарній сфері, а й в усіх вимірах буття германського етносу. Так концепт *ORDNUNG* став стереотипним лінгвокультурним репрезентантом ментальної ідентичності всієї німецькомовної етнолінгвоспільноти. Германці, так само як і римляни, почали приділяти значну увагу статусу особистості в соціальній ієрархії, з повагою ставитися до її матеріального стану, стежити за збереженням порядку й дисципліни в рамках взаємодії власних суспільних груп. В подальші сторіччя *ORDNUNG* став характерною рисою бюргерського життєвого укладу, тому й часто сприймався буквально, що позначилося на німецькій архітектурі та живописі (Лисенко, 2016: 24–35).

Не залишилося поза впливом Німецького Порядку й музичне мистецтво. В XVII–XIX ст. особливим позитивним прикладом функціонування концепту *ORDNUNG* в світовій музиці став величезний внесок німецькомовних композиторів. Й. С. Бах довів до вершин досконалості поліфонію як форму викладення музичного тексту, а Й. Гайдн, В. А. Моцарт та Л. Бетховен остаточно сформували та вдосконалили класичну сонатну форму, яка може вважатися прикладом доведеного впорядкування структури музичної думки. Р. Вагнер удосконалив та структурував оперний жанр, ввівши систему лейтмотивів. Також саме Р. Вагнеру належить честь упорядкування всіх творчих здобутків театрального і музичного мистецтва через їхнє переосмислення у вигляді системи *Gesamtkunstwerk*, тобто – нового синтетичного музичного жанру, що сполучає усі різновиди мистецтва на одній сцені під час оперного дійства. Варто в контексті важливого структурного та розвиваючого внеску німецькомовних композиторів у загальносвітову музичну скарбницю згадати й такі постаті, як Й. Брамс, А. Брукнер та Г. Малер. Вони вдосконалили та розвинули жанр симфонії, піднісши його на якісно новий рівень. Таким чином представники німецько-австрійської композиторської школи зробили непересічний внесок в європейську музичну мову, і зрештою змусили весь музичний світ слідувати академічному канону німецького музичного *ORDNUNG*.

В німецькій філософії того часу також преважує позитивна тенденція до впорядкування та категоризації наукового інструментарію.

Лінгвокультурний концептуарій тієї чи іншої етнолінгвоспільноти не є чимось константним, його зміст може трансформуватися з плином часу і набувати різних семантичних відтінків, як змінюється й саме суспільство, його культура і мова. *ORDNUNG* – не виключення, тому зміст, ступінь важливості та впливовості цього лінгвокультурного концепту, набував деякої трансформації в різні історичні періоди. Не завжди домінування концепту *ORDNUNG* в ментальній ідентичності німців призводило до вищезгаданих позитивних зрушень та відкриттів. Наприклад, за часів Третього рейху цей концепт різко змістився в політико-ідеологічний вимір і перетворився на *Überwertigkeit* (надцінність). Запропонований Гітлером в 30–40 роках XX ст. *NeuORDNUNG* (Новий порядок), але з негативною конотацією, швидко став суспільною мотивацією до облаштування націонал-соціалістичного устрою Німеччини. Не всі німці одразу помітили цю ідеологічну підміну, тому що протягом багатоміліардної історії розвитку німецькомовної етноспільноти концепт *ORDNUNG* був головною позитивною точкою їхньої ментальної опори. І тому заклики Гітлера до *NEUORDNUNG* на початку були співзвучними головним постулатам ментальної ідентичності німців. Ця поверхнева ментальна спорідненість поступово перетворилася на рушійну силу розповсюдження нацистської ідеології та пропаганди ніцшеанської «*Übermensch – Konzeption*» («концепції надлюдини»). Напевне, саме схильність до «*Ordnung über alles*» (порядок понад усе), і, як наслідок, послух та дисципліна, зрештою і стали тим «родючим ґрунтом», на який впали гасла про *NEUORDNUNG*, що повинен був запанувати в усьому світі та гіпотетично принести процвітання людській цивілізації. Навіть якщо ціною його запровадження було винищення *Untermenschen* (недолюдей), тобто меншовартісних представників «нижчої раси», які не підходили під фашистські критерії «істинних арійців».

В ментальному просторі німецькомовної етнолінгвоспільноти концепт *ORDNUNG* знаходиться в нерозривній асоціативній низці з концептом *Sicherheit* (безпека), і тому відсутність *ORDNUNG* означає для німців втрату точки ментальної опори, що є суттєвим приводом для занепокоєння. «*UNORDNUNG* діє на німця як наркотик, який паралізує частину його здібностей і викликає коротке замикання у мозку» (Nuss, 1992:130) Таким чином, не викликає здивування той факт, що під кінець Другої світової

війни лідери нацистського режиму намагалися мобілізувати залишки своєї армії листівками з лозунгами на кшталт «Deutscher Sieg oder russisches Chaos!», тобто «Німецька перемога, або російський хаос» (Nünning, 1994:227). Таке протиставлення привносило контрастність в ідентифікацію двох контрствітів «Ordnung – Chaos», і це викликало підсвідомий страх перед небезпекою, породженою хаосом, тобто не порядком (UNORDNUNG). Тому під впливом вищезгаданих заохочень знаходилося чимало фанатиків, які йшли на вбивство та смерть заради «подолання хаосу» та запровадження ідеалу NEUORDNUNG. Антитезою до цього гасла виступає іронічна назва статті дослідника турбулентності в економіці О.В. Доброчеева: «Російський хаос – той самий німецький порядок, але тільки для дуже великої країни» (Доброчеев, 2009).

Зважаючи на вищесказане, можна без сумніву вважати концепт SICHERHEIT нерозривно пов'язаним з концептом ORDNUNG. Отже, безпека є наслідком порядку і тому концепту ORDNUNG в контексті концепту Sicherheit делегується домінуюча роль в концептосфері німецької лінгвокультури, оскільки один є безальтернативною передумовою іншого. Німецький соціолог Х. Просс розглядає зміст концепту SICHERHEIT не тільки як гарантію відсутності небезпеки фізичної або соціальної, але і як стан психічної та духовної рівноваги, надійності, впевненості, відсутності внутрішньої розгубленості. В системі координат цього дослідника SICHERHEIT виступає своєрідним ідентифікатором міри добра і зла (Pross, 1982:103). Надзвичайна цінність та домінуюча роль цих двох стереотипних лінгвокультурних концептів, які стоять в нерозривній семантичній низці в ментальній ідентичності німців, знаходить свій відбиток у таких ціннісних орієнтирах, як прагматизм та реалізм. Водночас, за думкою Х. Просса, в стилістичному забарвленні деяких типових безеквівалентних лексем лунають і нотки песимістичності: Sicherheitsverlangen (потреба або жага безпеки) та die tiefe Sehnsucht nach Sicherheit (глибока туга по безпеці) (Pross, 1982:105).

ORDNUNG та SICHERHEIT для носіїв німецької ментальної ідентичності є також індикаторами ступеню доречності будь-чого, і тому все оцінюється за шкалою більшої або меншої упорядкованості та безпечності. А. Н. Приходько пише, що для переважної більшості німців концепт ORDNUNG є невід'ємною

складовою їхньої буденної мовної свідомості або навіть еталоном буття. Він також виступає певним мірилом рівня цивілізованості інших народів. (Приходько, 2007).

3. Розділ 2

Визначити ступінь важливості концепту ORDNUNG в німецькій лінгвокультурі допомагає аналіз його семантичного поля, в якому знаходиться велика кількість складнозставних лексем. Завдяки широкій дериваційній флексибельності ORDNUNG утворюються наступні прикметники: ordentlich (акуратний, упорядкований), Ordnungsmäßig, Ordnungsgemäß (правильний, належний), або їхні антоніми: Ordnungswidrig (той, що порушує порядок), unordentlich (неакуратний, безладний), nicht Ordnungsgemäß (не правильний, не належний). Існує також велика кількість адвербіальних іменників з емпіричного виміру: Ordnungssinn, Ordnungsgeist (дух порядку), Ordnungsliebe (любов до порядку), Ordnungsgefühl (відчуття порядку), Ordnungsfimmel (нав'язлива ідея або «пунктик» щодо порядку), Ordnungsenergie (енергія упорядкування), Ordnungsgabe (талент до порядку). Більшість з вищезгаданих лексем – композитів з основами Ordnung- та orden- є безеквівалентними поняттями, і їх переклад на інші мови відбувається виключно методом описування (Лисенко, 2016: 24–35).

Лінгвоконцептуарний образ ментальної ідентичності німецької етнолінгвоспільноти споконвічно закарбовувався не тільки в лексичних одиницях, але і в фразеології усної народної творчості, а саме в говірках та прислів'ях. Наприклад – прислів'я про німецький ORDNUNG, з якими обов'язково ознайомлюються всі, хто вивчає німецьку мову:

- Ordnung muss sein (порядок повинен бути);
- Ordnung erhält die Welt (порядок зберігає мир);
- Ordnung hat Gott lieb (порядок Богу милий);
- Ordnung, Ordnung, liebe sie, sie erspart dir Zeit und Muh' (люби порядок, він зберігає твій час і сили);
- Ordnung ist das halbe Leben (порядок – це половина життя) (Лисенко, 2016: 24–35).

Водночас у функціонуванні цього лінгвокультурного концепту трапляються й контраверсійні варіації його оцінки. Наприклад, відоме прислів'я «Ordnung und Sauberkeit ist bei den deutschen wie eine Krankheit» (порядок і чистота – у німців – як хвороба). Своєрідним підтвердженням того, що ORDNUNG зали-

шається актуальним, а тому й проходить кризь певні трансформації змісту синхронно до змін у ментальній ідентичності своїх носіїв, є сучасні модуляції класичного виразу «*Ordnung ist das halbe Leben*» («порядок – це половина життя»). Німецька молодь з притаманною їй філософською самоіронією додає до нього наступні варіанти продовження: «*aber die andere Hälfte ist schöner*» (але друга половина – прекрасніша); «*aber wer will schon halb leben?*» (але хто захоче жити наполовину?); «*ich lebe in der anderen Hälfte*» (але я живу – на другій половині); «*und diese Hälfte habe ich hinter mir*» (і ця половина для мене вже позаду); «*und ich hasse halbe Sachen*» (але я ненавиджу половинчасті речі). Це доводить, що ніяка риса ментальної ідентичності не є абсолютною константою для всіх без виключення.

Проте, не зважаючи на такі винятки, більшменш суворе дотримання низки регламентованих правил та основ порядку керувало і продовжує керувати життям переважної більшості сучасних німців. Отже, точки ментальної опори представників німецькомовної етнолінгвокультури у вигляді стереотипних лінгвокультурних концептів *ORDNUNG* та *Sicherheit* втілюються у тяжінні до всезагального впорядкування буття, а також у законослухняності та точності. А. Вежбицька пише, що «для німців необхідним є мати *ORDNUNG* (порядок) і жити в світі, де панує *ORDNUNG*. Насправді тільки *ORDNUNG* в змозі забезпечити їм внутрішній спокій» (Вежбицкая, 1999:606).

Німці здебільшого живуть в рамках планів, укладених та впорядкованих заздалегідь. Про це свідчить добре структурований розклад руху міського транспорту (запізнення або випередження встановленого в графіку прибуття рейсового автобуса майже виключено), чіткий графік роботи установ (за яким робочий день не перевищує відведені 8 годин, і затримки на робочому місці після його закінчення не схвалюються так само, як і запізнення), та навіть дозвілля (дорослі діти, які майже завжди живуть окремо, не можуть просто завітати до своїх батьків, коли їм цього захочеться, тобто без попередньої домовленості).

Автори колективної монографії «Ключові концепти німецької лінгвокультури» стверджують наступне: «В німецькій культурі високу значимість мають охорона тиші і спокою громадян, чітка деталізація відрізків часу, розмежування приватного і суспільного простору, детальне розподілення відповідальності у

випадку порушення заборон, виховування у дітей почуття відповідальності за свої дії, право приватних осіб на волевиявлення при посередництві суспільних законів, екологічна свідомість» (Медведева, 2011:137). Німці не люблять несподіванок і раптовостей, які вносять дисгармонію в чіткий розпорядок їхнього буденного життя та призводять до необхідності докладати додаткових зусиль на поновлення порушеного порядку.

Незважаючи на те, що у сучасних німців, все ж таки, дуже розвинене почуття індивідуалізму, в їхній ментальній ідентичності, ще з часів панування прадавніх германських племен та й дотепер спостерігається водночас і тяжіння до колективізму, як необхідної передумови утримання суспільного порядку, а саме – через утворення різноманітних угруповань та участь в їхній діяльності. Найпопулярнішою з них є *Gesellschaft* (товариство), *Gewerkschaft* (профспілка), *Bürgerinitiative* (громадянська ініціатива), *Verein* (товариство), *Bund*, *Bündnis*, *Verband* (союз) та ін. Переважна більшість німців є членами того чи іншого об'єднання. Також на державному рівні розгорнуто спеціальну кампанію, яка має на меті допомагати громадянам (та стимулювати їх) анонімно повідомляти про підозрілі дії та правопорушення, скоєнні сусідами або іншими сторонніми особами. Це ілюструє бажання німців буквально втілити в своє повсякденне життя концепт *ORDNUNG*. Таким чином, на сторожі порядку в Німеччині стоять не тільки самі люди, але й безліч державних та приватних установ, покликаних упорядковувати буття окремих громадян та громадських організацій.

Відомий німецький письменник ХХ-го ст. Х. Белль в своїй новелі «Моє сумне обличчя» сатирично зображує досить курйозний епізод. Поліція затримує на вулиці людину та засуджує її до десяти років ув'язнення за порушення порядку, яке полягало в сумному виразі її обличчя. З'ясовується, що це не відповідає новоспеченому закону, який проголошував, що всі обов'язково мають виглядати щасливими й веселими. В оповіданні розгортається наступний діалог (Böll, 2001:83)

- За що ж все таки? – ще раз запитав я.
- Є закон, згідно з яким всі зобов'язані бути щасливими.
- Я щасливий! – вигукнув я.
- А ваше сумне обличчя... – Він похитав головою.
- Але це новий закон, – сказав я.

– Йому вже тридцять шість годин, і ви добре знаєте, що кожен закон набирає чинності через двадцять чотири години. після його офіційного опублікування.

– Але я не знаю цього.

– Це не захищає від покарання.

Абсурдність та гротескність цієї історії доповнюється ще й тим фактом, що ту ж саму особу було раніше заарештовано та засуджено до п'яти років ув'язнення з іншої причини – на той час вийшов протилежний наказ, який забороняв всім прилюдно радіти, а вона порушила порядок, тому що виглядала щасливою. Зла іронія новели саме в тому, що людина ніяк не могла прилаштуватися до змін смислового наповнення змісту концепту ORDNUNG.

Не випадково вигадані історії, описані в літературі, часто є прототипами подій з життя реальних людей. На доказ цього наведемо приклад з біографії видатної особистості в галузі німецької музики, а саме Л. Бетховена. Цей курйозний випадок трапився з Л. Бетховеном у 1821 або 1822 році, коли він, на той час – вже автор 8-ми симфоній та безлічі відомих музичних творів найрізноманітніших жанрів, подорожував з Бадена до Вінер-Нойштадта і раптово заблукав. Через те, що чоловік був неохайно одягнений в старий сюртук і не мав на голові капелюха, а також здавався розгубленим, люди викликали поліцію. Л. Бетховена заарештували й звинуватили в бродяжництві. Ніхто не хотів йому вірити. Коли композитор почав стверджувати: «Я – Бетховен!», він отримав відповідь: «Як би не так! Ти волоцюга, так Бетховен не виглядає» (Thomas-San-Galli, 2014:351).

Іронічний зміст цих двох випадків, літературного та реального, слугує одночасно і попередженням про те, що безрозсудливе слідування букві закону, коли ORDNUNG, втілений у крайнощах законослухняності та дисциплінованості, підноситься до абсолюту і починає превалювати над здоровим глуздом, може призвести до такого прикрого фарсу, про який ми дізнаємося через сторіччя, а іноді й до життєвої драми. Б. Шоу писав про цю схильність німців йти до кінця в будь-яких своїх переконаннях: «німці мають велику гідність, але в них є небезпечна слабкість – одержимість будь-яку хорошу справу доводити до крайності, так що добро перетворюється на зло» (Павловская, 2015).

Таким чином прагнення до абсолютного втілення у життя стереотипного концепту ORDNUNG зазіхає на те, щоб повністю рег-

ламентувати життя німців, як на державному, так і на побутовому рівні. Держава для німця є його великим домом, так би мовити, макро-домом, який треба оберігати від хаотичних дій окремих особистостей, та в якому має панувати безперечний ORDNUNG. Тому все ретельно упорядковується, як при виконанні службових обов'язків, перед очима зовнішніх спостерігачів, так і за стінами власної домівки. Добрим прикладом того, як німці стоять на варті порядку в своєму приватному просторі, є опис організації домашньої бібліотеки одного з героїв роману Е. Шміттер: «Він впорядкував літературу за мовами, а потім за епохами, він навіть має картотеку. Звичайно, сьогодні завдяки комп'ютеру це не є проблемою, але він почав це робити ще студентом, він показав мені старі карточки... це досить зворушливо» (Schmitter, 2002:69).

Така пристрасть до структуривання дрібниць, скрупульозне ставлення до дотримання порядку та прагнення упорядковувати все, що тільки трапляється на очі, має, як ми вже писали, і зворотній бік. Через подібну акуратність та педантичність у другорядних питаннях існує ризик упустити щось першочергово важливе. Коли увага людини прискіпливо чіпляється за форму, намагаючись її невпинно та безкінечно впорядковувати та удосконалювати, вона може так і не досягнути суті самої справи, просто не встигнути розібратися в головному.

В передвиборчих перегонах це може бути ефективно використано політиками, які, маніпулюючи обіцянками щодо впорядкування другорядних за важливістю питань, вправно відволікають увагу електорату від дійсно важливих проблем. Наочний приклад дає нам цитата з роману «Коло» німецького письменника Д. Шванітца: «Люди не хочуть складних проблем, які їх мучать. Ні, вони люблять прості речі, спрощені альтернативи. ... Правопис для народу від педантів до невротиків нав'язливих станів має велике значення» (Schwanitz, 2000:23).

Отже, концептуальна лінгвокультурна домінанта ORDNUNG на свій лад стереотипізує зміст ментальної ідентичності німців, і таким чином впливає на їх вибір та поведінку. Особливо якщо не вибудована ієрархія цінностей, і першочергово важливим для впорядкування здається абсолютно все, що оточує людину. Тому, стаючи головним життєвим імперативом як окремої особистості, так і цілої етнолінгво-спільноти, ORDNUNG може одночасно і допомагати, і заважати в облаштуванні як приватного, так і національного буття.

В. Г. Зусман узагальнює: «Ментальність німців, розглянута з точки зору концепту (константи) «німецький/німецьке», виглядає наступним чином: «німецьке» (Deutsch) є упорядковане, чітке, підлегле перекладу, пряме, ясне (deutlich). Історія німецької культури та німецької ментальності буде прагнути реалізувати і зворотній хід: «ясне, відкрите, упорядковане, пряме» – означає «німецьке» (Зусман, 2001:185). Тому не дарма назва нації Deutschland та назва мови Deutsch є настільки співзвучними до слова deutlich.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / пер. с англ. А. Д. Шмелева под ред. Т. В. Булыгиной. Москва : Языки русской культуры, 1999. 780 с.
2. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
3. Ключевые концепты немецкой лингвокультуры : монография / Т. С. Медведева и др. ; под ред. Т. И. Зелениной. Ижевск : Удмуртский университет, 2011. 160 с.
4. Лисенко Л. Концепт ORDNUNG як домінанта ідентичності німецькомовної етнолінгвоспільноти. *Київське музикознавство: зб. наук. праць.*, 2016. С. 24–35.
5. Gelfert H.-D. Was ist deutsch? Wie die Deutschen wurden, was sie sind. München : Verlag C. H. Beck, 2005. 211 S.
6. Kant I. Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels. Königsberg, Leipzig : Petersen, 1755. 268 S.
7. Dinzelsbacher P. Europäische Mentalitätsgeschichte: Hauptthemen in Einzeldarstellungen. Stuttgart : A. Kröner, 1993. 663 S.
8. Ионова А. М. Концепт «Ordnung» с позиции лингвокультурологического подхода к обучению иноязычному общению. *Вестник Университета (Государственный Университет Управления)*. 2011. № 13. С. 56–58.
9. Опарин М. В. Особенности формирования этноспецифического концепта Текст. *Вестник УдГУ. Серия 5: История и филология*. 2010. Вып. 2. С. 54–58.
10. Приходько А. Н. Концепт ORDNUNG как мерная единица немецкого этнического менталитета (лингвокультурный аспект). *Vita in lingua: к юбилею профессора С. Г. Воркачева* / отв. ред. В. И. Карасик. Краснодар : Атриум, 2007. С. 158–171.
11. Nuss B. Das Faust Syndrom. Ein Versuch über die Mentalität der Deutschen. Bonn, Berlin : Bouvier Verlag, 1992. 213 S.
12. Nünning A. Der Deutsche an sich: einem Phantom auf der Spur. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1994. 255 S.
13. Доброчеев О. В. Русский хаос – тот же немецкий порядок, но только для очень большой страны. *Философия хозяйства*. 2009. № 6 (66). С. 52–63.
14. Pross H. Was ist heute deutsch? Wertorientierungen in der Bundesrepublik. Reinbek : Rowohlt Verlag, 1982. 158 S.
15. Böll H. Mein trauriges Gesicht. Erzählungen. Moskau : Raduga Verlag, 2001. 276 S.
16. Thomas-San-Galli W. A. Ludwig van Beethoven. Berlin : Europäischer Literaturverlag, 2014. 540 S.
17. Павловская А. Особенности национального характера, или зачем немцы моют улицы с мылом. *Вокруг Света*. 2003. № 10. URL: <http://www.vokrugsveta.ru/vs/article/587/> (дата обращения: 8.12.2015).
18. Schmitter E. Leichte Verfehlungen. Berlin : Berlin Verlag, 2002. 310 S.
19. Schwanitz D. Der Zirkel. München : Goldmann Verlag, 2000. 446 S.
20. Зусман В. Г. Немецкое. *Межкультурная коммуникация : Учебное пособие*. Нижний Новгород : Деком, 2001. С. 184–197.

REFERENCES:

1. Vezhbitskaya, A. (1999). *Semanticheskie universalii i opisaniye yazykov [Semantic universals and description of languages]*. Moscow: Languages of Russian Culture [in Russian].
2. Karasik, V. I. (2002). *Yazykovoy kruh: lichnost, kontsepty, diskurs [The linguistic circle: personality, concepts, discourse]*. Volgograd: Changes [in Russian].
3. Medvedeva, T. S. (2011). *Klyucheveye kontsepty nemetskoj lingvokultury [Key concepts of German linguoculture: monograph]*. Izhevsk: Udmurt University [in Russian].
4. Gelfert, H.-D. (2005). *What is German? How the Germans became what they are [Was ist deutsch? Wie die Deutschen wurden, was sie sind]*. Munich: Verlag C. H. Beck [in German].
5. Kant, I. (1755). *General Natural History and Theory of Heaven [Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels]*. Königsberg, Leipzig: Petersen [in German].
6. Dinzelsbacher, P. (1993). *European mentality history: main topics in individual representations [Europäische Mentalitätsgeschichte: Hauptthemen in Einzeldarstellungen]*. Stuttgart: A. Kröner [in German].
7. Ionova, A. M. (2011). *Kontsept "Ordnung" s positsiyi lingvokulturologicheskogo podhoda k obucheniyu inoyasychnomu obshcheniyu [The concept of "Ordnung" from the point of view of a linguacultural approach to teaching foreign language communication]*. University Gazette (State University of Management) [in Russian].
8. Oparin, M. V. (2010). *Osobennosti formirovaniya etnospetsificheskogo kontsepta [Features of the formation of ethno-specific concept]*. UdGU Newsletter. Series 5: History and Philology. Iss. 2. [in Russian].
9. Prikhodko, A. N. (2007). *Kontsept ORDNUNG kak mernaya edinitsa nemetskogo etnicheskogo mentaliteta (lingvokulturnyy aspekt) [The ORDNUNG concept as a unit of measure of German ethnic mentality (linguocultural aspect)]*. Krasnodar: Atrium [in Russian].
10. Nuss, B. (1992). *The Faust syndrome. An attempt on the mentality of the Germans. [Das Faust Syndrom. Ein Versuch über die Mentalität der Deutschen]*. Bonn, Berlin: Bouvier Verlag [in German].
11. Nünning, A. (1994). *The German in itself: a phantom on the track [Der Deutsche an sich: Einem Phantom auf der Spur]*. Munich: Deutscher Taschenbuch Verlag [in German].
12. Dobrocheev, O.V. (2009). *Russkiy kaos – tot she nemetskiy poryadok, no tolko dlya ochen bolshoy strany. [Russian chaos is the same German order, but only for a*

- very large country*]. *Philosophy of economy* No. 6 (66) [in Russian].
13. Pross, H. (1982). *What is German today? Value orientations in the Federal Republic* [Was ist heute deutsch? Wertorientierungen in der Bundesrepublik]. Reinbek: Rowohlt Verlag [in German].
 14. Böll, H. (2001). *My sad face. Stories* [Mein trauriges Gesicht. Erzählungen]. Moskau: Raduga Verlag [in German].
 15. Thomas-San-Galli, W. A. (2014). *Ludwig van Beethoven* [Ludwig van Beethoven]. Berlin: Europäischer Literaturverlag [in German].
 16. Pavlovskaya, A. (2003). *Osobennosty natsionalnogo charaktera, ili sachem nemtsy moyut ulitsy s mylom* [Features of national character, or why Germans wash the streets with soap]. *Around the World*. 2003. № 10. Retrieved from <http://www.vokrugsveta.ru/vs/article/587/> [in Russian].
 17. Schmitter, E. (2002). *Slight misconduct* [Leichte Verfehlungen]. Berlin: Berlin Verlag [in German].
 18. Schwanitz, D. (2000). *The circle* [Der Zirkel]. Munich: Goldmann Verlag [in German].
 19. Zusman, V. G. (2001). *Nemetskoe. Meshkulturnaya kommunikatsiya: Uchebnoe posobie* [German. Intercultural communication. A textbook]. Nizhny Novgorod: Dekom [in Russian].

*Стаття надійшла до редакції 30.07.2019.
The article was received 30 July 2019*

УДК 81'272:070.16=811.111

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-24>

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ПСЕВДОСМИСЛУ У ТЕКСТАХ АНГЛОМОВНИХ ФЕЙКОВИХ НОВИН

Омельчук Юлія Олександрівна,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри мовознавства
Херсонський державний університет
lady.julli.om@gmail.com
orcid.org/0000-0001-5917-066X

У статті описано лінгвокогнітивні механізми творення неправдивого, перекрученого, гіперболізованого смислу – псевдосмислу – у текстах англomовних фейкових новин. З'ясовано, що кожна парцела фреймової моделі концепту LIE (АГЕНС, ПАЦІЄНС, ІНСТРУМЕНТ, БЕНЕФІЦІАНТ, ТЕМПОРАТИВ, ЛОКАТИВ) є обов'язковою в текстах псевдонovin, проте її вербальне наповнення диференціюється й, відповідно, змінюється інтенція автора (бенефіціант) та ціль обману – чи перебільшити інформацію новин, чи надати фальсифіковане повідомлення. Визначено особливості вербального наповнення двох полярних фреймів у текстах фейкових новин СВІТ ПРАВДИ vs. СВІТ НЕПРАВДИ. **Мета** нашої наукової розвідки – розкрити лінгвокогнітивні механізми формування псевдосмислу в текстах англomовних псевдонovin через реконструкцію ментальних просторів. Заради досягнення поставленої мети та розв'язання визначених завдань використано комплекс лінгвістичних **методів**, зокрема, для дослідження семантики аналізованих лексичних одиниць застосовано метод словникових дефініцій. Текстово-інтерпретаційний аналіз псевдонovin уможливив їх класифікацію за двома текстовими ситуаціями: «перебільшення інформації» та «фальсифікація інформації». Вербальне наповнення слотів фреймової моделі здійснено за допомогою семантичного аналізу номінативних одиниць текстів фейкових новин і текстів правдивих новин. Культурологічний аналіз сприяв співвіднесенню змісту текстів псевдонovin із загальнокультурною інформацією, а метод концептуального аналізу в поєднанні з методикою фреймового моделювання та методикою реконструкції ментальних просторів – опису семантичної структури концепту LIE, розкриттю лінгвокогнітивних механізмів формування псевдосмислу. **Результати** дослідження свідчать, що псевдосмисл у текстах неправдивих новин втілюється через описані текстові ситуації: 1) «фальсифікацію інформації», вербальне втілення якої відбувається за допомогою таких лексичних одиниць, як falsification, false, bill of goods тощо; 2) «перебільшення інформації», смисл якої актуалізується через такі лексеми, як exaggerate, embellish, extravagance, hype, hyperbole, inflation, overdo, overstate. Визнання беззаперечним того факту, що поняття неправди є протилежним поняттю правди, сприяло виокремленню двох полярних фреймів у текстах псевдонovin СВІТ ПРАВДИ vs. СВІТ НЕПРАВДИ. У **висновках** зазначено, що вилучення псевдосмислу в текстах англomовних фейкових новин, які представлено двома текстовими ситуаціями, вимагає розкриття механізмів його створення й осмислення шляхом залучення когнітивних процедур завершення й нарощування разом із дискурсивно-когнітивною реконструкцією ментальних просторів складників тексту фейкової новини та використанням елементів методики фреймового аналізу.

Ключові слова: псевдоновина, текстова ситуація, фреймова модель, фрейм, слот, ментальний простір.

LINGUOCOGNITIVE MECHANISMS OF PSEUDO SENSE FORMATION IN ENGLISH FAKE NEWS TEXTS

Omelchuk Yuliia Oleksandrivna,
Doctor of Philosophy in Philology,
Senior University Teacher at the Department of Linguistics
Kherson State University
lady.julli.om@gmail.com
orcid.org/0000-0001-5917-066X

The article deals with the linguistic and cognitive mechanisms of creation of false, perverted, hyper blemished sense – pseudo sense – in the texts of English fake news. It has been found out that each unit of the frame model of the concept LIE (AGENS, PATIENT, INSTRUMENT, BENEFICIENT, TEMPORATIVE, LOCATIVE) is obligatory in the texts of pseudo news, but its verbal content is different; so author's (BENEFICIENT) intention and the purpose of the deceit are different too – either to exaggerate the news information or to give a false message. The features of verbal filling of two polar frames in fake news texts THE WORLD OF TRUTH vs THE WORLD OF LIE are revealed. **The purpose** of our scientific research is to uncover the linguistic and cognitive mechanisms of pseudo sense formation in English fake news texts through the

reconstruction of mental spaces. In order to achieve the set goal and solve certain tasks, a complex of linguistic **methods** has been used, in particular for the study of semantics of the analyzed lexical units method of vocabulary definitions has been used. The text interpretation analysis of pseudo news has made it possible to classify them by two textual situations: "exaggeration of information" and "falsification of information". The verbal filling of the slots of the framing model has been accomplished through the semantic analysis of the nominative units of fake news texts and true news texts. Cultural analysis helped to correlate the content of pseudo news texts with general cultural information, and the method of conceptual analysis in combination with the method of frame modeling and the method of mental spaces reconstruction have been conducted for a description of the semantic structure of the concept LIE, the disclosure of linguistic and cognitive mechanisms of the pseudo sense formation. **The results** of the study show that pseudo sense in the texts of false news is embodied through the described textual situations: 1) "falsification of information", the verbal embodiment of which occurs through the following lexical units: falsification, false, bill of goods, etc.; 2) "exaggeration of information", the meaning of which is actualized through the following tokens: exaggerate, embellish, extravagance, hype, hyperbole, inflation, overdo, overstate. Acknowledging the fact that the concept of lie (deceit) is the opposite of the concept of truth has contributed to the distinguishing of two polar frames in the pseudo news texts THE WORLD OF TRUTH vs THE WORLD OF LIE. It is stated in **the conclusions** that the removal of pseudo sense in English fake news texts, represented by two textual situations, requires the disclosure of mechanisms of its creation and comprehension by involving cognitive procedures of termination and extension together with the discursive and cognitive reconstruction of mental spaces of the fake news text components and using elements of the frame analysis technique.

Key words: pseudo news, textual situation, frame model, frame, slot, mental space.

1. Вступ

Сучасний стан теоретичної лінгвістики, що характеризується синтезом когнітивної та комунікативної дослідницьких парадигм, визначається підвищенням інтересом до дискурсивного (текстового) напрямку когнітивних досліджень, який «пов'язаний із розробкою ідей щодо когнітивних механізмів розуміння дискурсу» (Кубрякова, 1992: 28) та способів його концептуальної організації (Дейк, 1989: 9). Вважають, що базовою структурою або форматом репрезентації опредметнених у тексті (дискурсі) знань є «модель ситуації» (Кубрякова, 1992: 28). Одним із форматів ситуаційно-текстової репрезентації знань, організованих навколо домінуючого концепту тексту фейкової новини (LIE), може бути визнана текстова ситуація, під якою ми, услід за О.П. Воробйовою, розуміємо тематично поєднаний змістовий компонент тексту, який репрезентує певну концептуальну ситуацію через комплекс мовних засобів, зображених у межах композиційно та структурно цілісного фрагменту тексту або розосереджених у текстовій тканині (Воробьева, 1997: 18–19).

Наведеній дефініції найбільш повно відповідають тексти фейкових новин, адже саме в них утворюється неправдивий смисл – псевдосмисл – завдяки висловлюванням, в яких він реалізується. Мовне втілення викривлення інформації відбувається, якщо дійсне положення речей підмінюється нереальним. Основними видами якості внутрішніх розбіжностей є приховування існуючої інформації, або, у разі вербальної комунікації, невиконання, і створення неіснуючої інформації, або, у разі вербальної комунікації, вигадка. Їх комбінація породжує фальсифі-

кацію, за допомогою якої правдива інформація підміняється неіснуючою. До таких номінацій за результатами лінгвостилістичного та концептуального аналізу текстів псевдоновин належать:

– фальсифікація інформації, вербальне втілення якої відбувається за допомогою таких лексичних одиниць, як *falsification, false, bill of goods* тощо;

– перебільшення інформації, смисл якої актуалізується через такі лексеми, як *exaggerate, embellish, extravagance, hype, hyperbole, inflation, overdo, overstate*.

2. Розділ 1

У комунікативній ситуації обману, в псевдоновинах зокрема, суб'єктом виступає власне автор фейкової новини (парцела АГЕНС), який ставить перед собою певні прагматичні цілі (парцела БЕНЕФІЦІАНТ), а реципієнт (читач, глядач, слухач) (парцела ПАЦІЄНС) є об'єктом обману. Досягнення перлокутивного ефекту на адресата досягається через свідоме або несвідоме сприйняття та розпакування об'єктом самого концепту LIE. Концептуальна система неправди сприймається адресатом як посередник між словами та екстралінгвальною дійсністю, що стосуються недостовірної інформації (парцела ІНСТУМЕНТ). Усі парцели фреймової структури концепту LIE набувають актуалізації, а парцела БЕНЕФІЦІАНТ відрізняється від тексту до тексту псевдоновини залежно від мети, яку ставить перед собою її автор.

За результатами обробки фактичного матеріалу фальсифікація інформації відбувається, коли реципієнт постає об'єктом дезінформації, – перекручування певних фактів уводить її в обману: "It has never been my intention

*to mislead anybody about my financial history, and so I think it's important for me to reveal that I made roughly \$30 trillion dollars in 2006, with various contractual bonuses pushing that total closer to \$32 trillion", Romney told an assembled press corps (TO). На думку автора «фейкової новини» Мітт Ромні, американський політик, звертаючись до преси, визнав, що **ніколи не мав наміру дезінформувати** кого-небудь стосовно його фінансового стану. Автор навмисно привертає нашу увагу до номінативної одиниці *to mislead*, яка у своєму інтенціоналі має сему брехні. Об'єктом дезінформації виступає Мітт Ромні, а інструментом – перекручені неправдиві цифри його прибутків. Проте у тексті правдивої новини йдеться про статки політика від 190 до 230 мільйонів доларів (*According to federal financial disclosures Romney is now worth between \$190 and \$250 million*) (HMRAMH). Отже, полярність чисельних відповідників (*\$30 trillion dollars – \$250 million*) ілюструє факт перебільшення інформації, відповідно, автор ставить за мету дезінформувати читача (об'єктивації набуває парцела БЕНЕФІЦІАНТ).*

Перебільшення інформації вербалізується, якщо автор говорить неправду про зображувану в фейковій новині особу, – людина постає об'єктом неправди/брехні. Так, у новині «*What Is Trump Hiding?*» начебто подано секретні документи, які компрометують особистість президента США Дональда Трампа (парцела АГЕНС). Його звинувачують в ухиленні від сплати податків та стверджують, що він начебто страждає від деяких серйозних емоційних розладів: *However, beyond the headline-grabbing scandals of Russian collusion, tax evasion, and conflicts of interest, what these documents reveal, above all else, is that there is something haunting President Trump. Throughout these pages, there is **substantial proof** that Trump is afflicted with some severe emotional disorder, given that he requires arm restraints in his bed and calls out the name «Frederick» whenever he sleeps, that he scrapped his plan for a new golf course because its layout was too painfully reminiscent of the supple curves of Marla Maples, and that he has his aides lay him down on the Oval Office couch each evening and repeat the words «handsome,» «luxury,» and «strong» for 20 to 30 minutes in a calm and steady tone of voice to soothe his destructive impulses* (WITH).

У наведеному фрагменті псевдоновини образ президента США представлено як людину, яка страждає нав'язливими ідеями

(*haunting, repeat the words «handsome,» «luxury,» and «strong»*), емоційним розладом свідомості (*emotional disorder, he requires arm restraints in his bed, destructive impulses*), із планами відмовитися від нового корту для ігри в гольф (*he scrapped his plan for a new golf course*). Проте достовірні джерела інформації (PTHCFOHD) свідчать про те, що Дональд Трамп має такі самі проблеми із серцем, як і більшість людей світу: *Like most men of his age, President Donald Trump has a common form of heart disease, relatively easy to address if he increases the dose of his cholesterol-lowering medication and makes necessary lifestyle changes*. Проте використання автором цієї псевдоновини лексеми *substantial proof* сприяє тому, що читач свідомо вірить «правдивому» твердженню. Мета автора фейкової новини досягнена – введення в оману (парцела ПАЦІЄНС).

У наступному фрагменті новини «*Well, Time To Go Out In Front Of A Bunch Of People And Lie To Them*» колишній прес-секретар Білого Дому Джей Карні (парцела АГЕНС) через суб'єктивний погляд автора псевдоновини стає об'єктом обману. Текстово-інтерпретаційний аналіз тексту новини дає нам змогу стверджувати, що оповідь ведеться від першої особи, тобто від імені самого Джея Карні, який начебто постає перед представниками ЗМІ і вважає, що вже час розповісти усю неправду. Про це свідчить заголовок псевдоновини та експліцитно вживана номінативна одиниця *lie*, семантика якої вказує на актуалізацію концепту *LIE*, точніше, відповідає імені концепту. Детальніший семантичний і концептуальний аналіз тексту зазначеної фейкової новини свідчить, що, окрім лексеми в заголовку тексту, увесь текст перенасичений іншими одиницями, які номінують прозору брехню, яка лунає з вуст політика: *It's time for me **completely lie** to their faces; **telling dozens and dozens of lies; I mislead** the media; I'm disseminating the **appropriate lies** on all the hot-button issues; I know exactly which **lies I'm going to tell and how**; I'm going to tell them **something that isn't the truth**; sometimes I'll **merely distort the truth**; I'll realize that **tossing a simple lie** his way just won't cut it; **I lie for a living** – pretty manageable; they've got their rehearsed questions, and I've got my **rehearsed lies**. It's a good setup; I **deceive** these reporters, it won't end there; I **might start out spinning lies** in front of the 50 or so journalists; the actual truth remains obscured* (WTTGOIFOABOPALTT).

Підрунтям виникнення такої новини й окреслення такого «брехливого», дещо

гротескного, образу колишнього прес-секретаря Білого Дому стає достовірною інформація, згідно з якою Джей Карні проявив неабиякий тиск щодо репортерів, висміював і передражнював їх, створюючи жвавий і відвертий образ опонента представникам ЗМІ. Про це свідчить уживання таких лексичних одиниць, як *mock* і *mimic*: *White House Press Secretary Jay Carney has become increasingly animated and explicit in his pushback against some reporters, and at Monday's daily briefing that trend continued with a lively exchange in which Carney openly mocked and mimicked ABC News Chief White House Correspondent Jonathan Karl* (PREOJSCOPA). Створення двох полярних образів одного політика у двох текстах новин ілюструє явну інтенцію автора – змусити змінити ставлення адресата до конкретної особи.

У тексті псевдоновини «Best Special Effects In Film History» читач виступає об'єктом маніпуляції: *Hollywood's ability to manipulate millions is born when it is discovered that a bunch of absolute morons believe A Trip To The Moon is real* (BSEIFH). Йдеться про мільйонну аудиторію, якою маніпулює Голлівуд. Така його здатність, за словами автора новини, розвинулася тоді, коли люди повірили в те, що «Подорож на Місяць» – справжня. В еволюційному розрізі (у вигляді начебто певних кадрів кіноплівки) стисло презентовані вказівки на виконавців спецефектів (*Henry Thomas, Keanu Reeves*), час (1902, 1988, 2008 pp.) і режисерів відомих кінострічок (*Steven Spielberg, Alfonso Cuarón*). Зіткнення двох лексичних одиниць – *to manipulate* та *real*, які належать до ближньої та, відповідно, дальньої периферії позитивного значення логіко-поняттєвого шару концепту *LIE*, сприяє парадоксальності смислу тексту фейкової новини: з одного боку, описані трюки – найкращі (цей факт засвідчено в назві тексту), а з іншого боку – на синтаксичному рівні тексту псевдоновини їхнє виконання представлене порівнянням: *Few crews have been able to induce headaches in audiences as fast as the effects team on Speed Racer was able to* (BSEIFH).

3. Розділ 2

Особливістю текстів псевдоновин є мапування ознак істинної інформації з різних сфер життя людини та соціуму взагалі на неправдиву через вивчення специфіки актуалізації та взаємодії опозиційних фреймів СФЕРА ПРАВДИ vs. СФЕРА НЕПРАВДИ. Йдеться про навмисне перекручення інформації елементів соціальної культури суспільства в текст фейкової новини з метою створення псевдосмислу.

Специфіка текстів псевдоновин полягає в тому, що обидва фрейми нашаровуються один на одного в межах одного тексту й утворюють міжфреймову сітку залежно від того, який із семантичних вузлів обох фреймів об'єктивується в тексті псевдоновини. Семантичний та концептуальний аналіз названих текстових ситуацій довів, що найчастішими є такі слоти (семантичні вузли): АРТЕФАКТ (термінал РЕЗУЛЬТАТ), ЛЮДИНА / НЕІСТОТА (термінал СФЕРА ДІЯЛЬНОСТІ, ДІЯ, СТАН), СОЦІАЛЬНІ ІДЕЇ / ПОНЯТТЯ (термінал МЕТА), МІСЦЕ ПЕРЕБУВАННЯ (термінал ЛОКАТИВ), ЧАС ПЕРЕБУВАННЯ (термінал ТЕМПОРАТИВ). Активізація того чи іншого слоту сигналізує про створення псевдосмислу в тексті окремої псевдоновини.

Вивчення характеру взаємодії зазначених фреймів дало нам поштовх до моделювання концептуальних ситуацій та структурування ментальних просторів. Особливістю побудови мережі ментальних просторів (асоціативних знань) є наявність вхідного ментального простору і правдивої інформації, виявлення якої здійснюється шляхом аналізу семантики тексту реальної новини, що й сприяє активізації фрейму СФЕРА ПРАВДИ. Вхідний ментальний простір 2 структуровано номінативними одиницями тексту псевдоновини.

Об'єктивізацію фрейму СФЕРА НЕПРАВДИ в текстах фейкових новин простежуємо на початку тексту, тобто в заголовку. Так, наприклад, до назви псевдоновини «NASA's Mars Roomba Begins Mission To Clean Dust From Planet's Surface» (ТО) входить назва пилососу *Roomba* як приладу, що активно рекламується на шпальтах інтернет-видань: *a vacuum that takes care of cleaning floors while its owners are off at work* (AWOASARMYH).

Першим кроком на шляху створення псевдосмислу є заголовок наведеної новини, де стверджується, що цей прилад розпочинає прибирання пилу з поверхні планети Марс. Наведена назва є іронічно забарвленою через використання дієслівної фрази *Begins Mission*, що виконує функцію гіперболи: дії пилососу ототожнюються з групою людей, який направлено до іншої країни з метою встановлення певних відносин, проведення переговорів тощо (*a group or committee of persons sent to a foreign country to conduct negotiations, establish relations, provide scientific and technical assistance, or the like*) (TDBMW).

Побудова мережі ментального простору текстової ситуації «перебільшення інформації» ілюструє, що вхідний ментальний

простір 1 структуровано складниками, що належать до царини правдивої інформації новин щодо пилососу *Roomba*, а вхідний простір 2 структуровано складниками, які належать до царини неправдивої інформації.

Кожен вхідний простір наповнено лексичними одиницями на позначення таких слотів: СТАН, СФЕРА ДІЯЛЬНОСТІ, МІСЦЕ ПЕРЕБУВАННЯ, ВЛАСТИВОСТІ. Так, царина правдивої інформації (вхідний простір 1) з урахуванням вищезазначених слотів містить номінативні одиниці:

– слот СТАН: *robot, completely new robot, with mapping and navigation capabilities, wireless integration, a camera, home robot;*

– слот ДІЯ: *to navigate, to manage to cram everything new and amazing, WI-FI communication, remote control, do nice and neat straight lines, set a new different behavior, clean half of the floor, covers each part of the floor;*

– слот МІСЦЕ ПЕРЕБУВАННЯ: *home, all over the room, a distant room, entire level of a home with multiple rooms;*

– слот ВЛАСТИВОСТІ: *neat features, round, little, smart, clever, can remember, knows, intelligent.*

Вхідний ментальний простір царини неправдивої інформації (вхідний простір 2) структуровано такими лексичними одиницями:

– слот СТАН: *vehicle, self-navigating vacuum, nuclear reactor;*

– слот ДІЯ: *to scour even the crevices where mountains meet the planet's surface, landed safely and commenced the task of cleaning dust from the planet's surface, vital sweeping and suction systems intact, started vacuuming loose pebbles and dust kicked up by its retrorockets during descent, tidying up, can discern steep slopes and prevent it from accidentally plunging into a canyon, could remove all dirt down to the bedrock, removing iron oxide particles and small debris;*

– слот МІСЦЕ ПЕРЕБУВАННЯ: *the Schiaparelli Crater, Martian terrain, entire planet, Red Planet, Mars;*

– слот ВЛАСТИВОСТІ: *the bristle brushes to the satellite mapping software, advanced features, a maximum speed of 1.3 kilometers per hour.*

Бленд, ментальний простір, де відбувається концептуальна інтеграція значень складників вхідних просторів 1 та 2, містить позначення їх ролей: ідентифікація ролі пилососу як надмірне перебільшення технічних властивостей приладу, що створює перекручений смисл тексту псевдоновини.

Псевдосмисл фейкової новини «NASA's Mars Roomba Begins Mission To Clean Dust From Planet's Surface» розкривається через порушення причинно-наслідкових зв'язків між родовим простором, який містить універсальні знання про істинність новини та може бути представлений концептуальною метафорою НОВИНА Є ПРАВДА, і новим ментальним простором, пов'язаним із неправдою. Попри відсутність словесного оформлення результату концептуального злиття, ця когнітивна операція забезпечує формування псевдосмислу фейкової новини: неможливість (нездатність) маленького приладу, призначеного для домашнього застосування, виконувати роль прибиральника усієї планети Марс. Цей смисл відтворюється в емергентній структурі бленда шляхом комбінації значень номінативних одиниць *home robot, Mars, vital sweeping*, визначених через ідентифікацію їх ролей – *inability (неспроможність)*.

4. Висновки

Поняття неправди є опозиційним до поняття правди, що сприяє виокремленню двох полярних фреймів у текстах псевдоновин СВІТ ПРАВДИ vs. СВІТ НЕПРАВДИ, оскільки правда і неправда локалізуються в одному концептуальному просторі. У фреймовій структурі концепту *LIE* основними актантами є АГЕНС, ПАЦІЄНС, БЕНЕФІЦІАНТ, ІНСТРУМЕНТ, ЦІЛЬ, ЛОКАТИВ І ТЕМПОРАТИВ.

Окрім того, неправда, точніше, її мовна актуалізація, є результатом перебільшення (додавання інформації) певних фактів, з одного боку, а з іншого – результатом фальсифікації (подекуди опущення інформації стосовно окремих аспектів соціального життя індивідуума та суспільства загалом). Вилучення псевдосмислу в текстах англійських «фейкових» новин, які представлено двома текстовими ситуаціями, вимагає розкриття механізмів його створення й осмислення шляхом залучення когнітивних процедур завершення і нарощування разом із дискурсивно-когнітивною реконструкцією ментальних просторів складників тексту фейкової новини та використанням елементів методикою фреймового аналізу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Воробьева О.П. Текстовая номинация в ракурсе когнитивной лингвистики. *Языковая категоризация (части речи, словообразование, теория номинации)* : материалы круглого стола, посвящ. юбилею Е.С. Кубряковой. Москва : Российская академия наук. Институт языкознания; Тамбовский гос. ун-т, 1997. С. 18–20.

2. Дейк Т.А. ван. Язык, познание, коммуникация. Москва : Прогресс, 1989. 312 с.
 3. Кубрякова Е.С. Проблемы представлений знаний в современной науке и роль лингвистики в решении этих проблем. *Язык и структуры представлений знаний*. Москва : Изд-во РАН, Ин-т научной информации по общественным наукам, 1992. С. 4–38.
 4. HMRAMH – How Mitt Romney actually made all his money. URL: <http://www.businessinsider.com/how-mitt-romney-made-his-money-2011-12> (Last accessed: 23.02.2019)
 5. TDBMW – The Dictionary by Merriam-Webster: America's most trusted online dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/lie> (Last accessed: 05.04.2019)
 6. AWOASARMYH – A week of autonomous ships and Roomba mapping your home. URL: <https://www.siliconrepublic.com/machines/roomba-shipping-iot-internet-of-things> (Last accessed: 05.04.2019)
 7. BSEIFH – Best Special Effects In Film History. URL: <https://www.theonion.com/best-special-effects-in-film-history-1819594199> (Last accessed: 05.04.2019)
 8. PTHCFOHD – President Trump has common form of heart disease. URL: <https://edition.cnn.com/2018/01/17/health/trump-heart-disease-gupta/index.html> (Last accessed: 05.04.2019)
 9. PREOJCOPA – Press Room Explodes on Jay Carney Over Photographer Access. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=W90rfEgsFAI> (Last accessed: 05.04.2019)
 10. TO – The Onion. URL: <https://www.theonion.com/> (Last accessed: 05.04.2019)
 11. WTTGOIFOABOPALTT – Well, Time To Go Out In Front Of A Bunch Of People And Lie To Them. URL: <https://www.theonion.com/well-time-to-go-out-in-front-of-a-bunch-of-people-and-1819584871> (Last accessed: 05.04.2019)
 12. WITH – What Is Trump Hiding? URL: <https://www.theonion.com/what-is-trump-hiding-1819579940> (Last accessed: 20.03.2019)
- REFERENCES:**
1. Vorobyova, O.P. (1997). *Tekstovaya nominatsiya v rakurse kognitivnoy lingvistiki* [Text nomination from the perspective of cognitive linguistics]. *Yazykovaya kategorizatsiya (chasti rechi, slovoobrazovanie, teoriya nominatsii)* : materialy Kruglogo stola, posvyasch. yubileyu E.S. Kubryakovoy. Moscow : Rossiyskaya akademiya nauk. Institut yazykoznaniiya; Tambovskiy gos. un-t. S. 18–20.
 2. Deyk, T.A. van (1989). *Yazyk, poznanie, kommunikatsiya* [Language, cognition, communication]. Moscow : Progress. 312 s.
 3. Kubryakova, E.S. (1992). *Problemy predstavleniy znaniy v sovremennoy nauke i rol lingvistiki v reshenii etih problem* [Problems of knowledge representations in modern science and the role of linguistics in solving these problems]. *Yazyk i struktury predstavleniy znaniy*. Moscow : Izd-vo RAN, In-t nauchnoy informatsii po obschestvennym naukam. S. 4–38.
 4. HMRAMH – How Mitt Romney actually made all his money. URL: <http://www.businessinsider.com/how-mitt-romney-made-his-money-2011-12> (Last accessed: 23.02.2019).
 5. TDBMW – The Dictionary by Merriam-Webster: America's most trusted online dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/lie> (Last accessed: 05.04.2019).
 6. AWOASARMYH – A week of autonomous ships and Roomba mapping your home. URL: <https://www.siliconrepublic.com/machines/roomba-shipping-iot-internet-of-things> (Last accessed: 05.04.2019).
 7. BSEIFH – Best Special Effects In Film History. URL: <https://www.theonion.com/best-special-effects-in-film-history-1819594199> (Last accessed: 05.04.2019).
 8. PTHCFOHD – President Trump has common form of heart disease. URL: <https://edition.cnn.com/2018/01/17/health/trump-heart-disease-gupta/index.html> (Last accessed: 05.04.2019).
 9. PREOJCOPA – Press Room Explodes on Jay Carney Over Photographer Access. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=W90rfEgsFAI> (Last accessed: 05.04.2019).
 10. TO – The Onion. URL: <https://www.theonion.com/> (Last accessed: 05.04.2019).
 11. WTTGOIFOABOPALTT – Well, Time To Go Out In Front Of A Bunch Of People And Lie To Them. URL: <https://www.theonion.com/well-time-to-go-out-in-front-of-a-bunch-of-people-and-1819584871> (Last accessed: 05.04.2019).
 12. WITH – What Is Trump Hiding? URL: <https://www.theonion.com/what-is-trump-hiding-1819579940> (Last accessed: 20.03.2019).

*Стаття надійшла до редакції 29.07.2019.
The article was received 29 July 2019*

УДК 316.77:801.83:81'276:004.7=811.111
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-25>

СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ СТРУКТУРНО-ЛІНГВІСТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ АНГЛІЙСЬКОГО МЕРЕЖЕВОГО СЛЕНГУ

Пірожкова Ірина Вікторівна,
викладач кафедри гуманітарної підготовки
Приватний заклад «Морський інститут післядипломної освіти
імені контр-адмірала Ф.Ф. Ушакова»
iri8112@ukr.net
orcid.org/0000-0002-1903-4978

У статті розглядаються загальні тенденції і національно-культурні особливості інтернет-комунікації англійською мовою, зумовлені як внутрішніми мовними законами, так і екстралінгвістичними факторами. Вказано, що адаптацію мовних феноменів до мережевої комунікації варто вважати принципом економії мовно-мисленевих зусиль учасників спілкування, причому особлива увага приділяється соціальній та культурній специфіці, що виявляється у процесі реалізації цього принципу.

Вивчення проблем міжкультурної комунікації передбачає знайомство з такими явищами і поняттями: принципи комунікації, основні функції культури, вплив культури на сприйняття і комунікацію в її різних сферах і видах, параметри для опису впливу культури на людську діяльність і розвиток суспільства в контексті вивчення професійної лексики. Нині комп'ютерні та інформаційні технології, зокрема інтернет, розвиваються дуже динамічно, охоплюючи всі сторони нашого життя. У всьому світі зростає число користувачів Глобальної мережі, активно освоюють її інформаційні та комунікаційні ресурси. Ця стаття розглядає проблеми формування міжкультурної компетенції в мережі Інтернет. У ній порушено низку питань, пов'язаних із формуванням міжкультурної компетенції у процесі спілкування в соціальних групах та чатах, іншомовного спілкування з урахуванням культурних і ментальних відмінностей носіїв мови, що є необхідною умовою для успішного діалогу культур. Таким чином, у Мережі реалізується розкріпачення мовної особистості, яка, своєю чергою, змушена адаптуватися до умов нового середовища комунікації, підкоряючись форматним обмеженням й іншим законам «мережевих жанрів».

Також особливість мережевої комунікації пов'язана з тим, що використання всіма учасниками одного і того самого «арсеналу засобів» формує інтернаціональний комплекс прийомів, норм і стратегій спілкування. При цьому реакція тих чи інших сегментів Мережі на інновації у сфері інформаційних технологій або інші зміни умов віртуальної комунікації варіюються залежно від соціально-культурної специфіки аудиторії, рівня її інформаційно-технологічної компетентності, а також від формату комунікації в тому чи іншому сегменті, підкоряються принципу пріоритету «швидкості реакції» перед «збереженням специфіки» за умов збільшення швидкості змін у сфері інформаційних технологій.

Ключові слова: інтернет, інтернет-комунікація, інтернет-неологізми, інформаційні та комунікаційні ресурси, достатній рівень освіченості.

SOCIAL-COMMUNICATIVE ASPECTS OF STRUCTURAL-LINGUISTIC FEATURES OF ENGLISH NETWORK SLENG

Pirozhkova Iryna Viktorivna,
Teacher of Humanitarian Preparation Department,
Private Institution "Maritime Institute of Postgraduate Education
named After Rare Admiral F. F. Ushakov"
iri8112@ukr.net
orcid.org/0000-0002-1903-4978

The article is devoted to the general tendencies and national-cultural features of Internet communication in English, caused by both internal language laws and extra-linguistic factors. It is shown that the adaptation of linguistic phenomena to network communication follows the principle of saving the speech and thought efforts of the participants of communication, with particular attention being paid to the social and cultural specificity manifested in the implementation of this principle.

The study of problems of intercultural communication involves acquaintance with the following phenomena and concepts: the principles of communication, the main functions of culture, the influence of culture on perception and communication in its various spheres and types, parameters for describing the impact of culture on human activity and the development of society in the context of learning professions. Nowadays, computer and information technologies, in particular the Internet, are developing very rapidly, covering all aspects of our lives. There's growing number of Global Network users

worldwide, actively obtaining (using) its information and communication resources. This article is devoted to the problems of intercultural competence formation on the Internet. It deals with a number of issues related to the formation of intercultural competence in the process of communication in social groups and chats, foreign language communication taking into account the cultural and mental differences of native speakers, which is a prerequisite for a successful dialogue of cultures. Thus, the Network is implementing the emancipation of the linguistic personality, who, in turn, is forced to adapt to the conditions of the new medium of communication, subject to format restrictions and other laws of "network genres".

Also, the peculiarity of network communication is the fact that the use of all participants of the same "arsenal of means" forms an international set of techniques, norms and strategies of communication. The response of certain segments of the Network to innovation in the field of information technology or other changes in the conditions of virtual communication varies depending on the socio-cultural specificity of the audience, the level of its information and technological competence, as well as the format of communication in one or another segment and their the principle of prioritizing "reaction speed" over "retaining specificity" in the context of increasing the speed of change in information technology.

Key words: Internet, Internet communication, Internet neologisms, information and communication resources, sufficient education.

1. Вступ

У століття інтенсивного розвитку суспільства мова не стоїть на місці, а адаптується до навколишньої дійсності. Через це слушним залишається судження про розвиток і перспективи того чи іншого суспільства щодо його мови. Проблематика сленгу є предметом постійного наукового пошуку. Теоретичні дослідження таких учених, як Е. Партрідж, І. Гальперін, Г. Менкен, В. Вілюман, М. Маковський, В. Балабін, О. Клименко, У. Потятиник, Г. Іванова, присвячені різним аспектам сленгу. У сучасному суспільстві відбуваються безперервні зміни, з'являються нові сленгові одиниці, широко використовувані в мовленні молодих людей, що потребують постійного вивчення та детального аналізу. Комп'ютеризація та інформатизація суспільства у величезних масштабах вплинула на швидкість змін у способі спілкування між людьми. Нині в епоху інформаційних технологій і спілкування засобами системи Інтернет мова має володіти такими якостями, як гнучкість і мобільність. З появою інтернету і Служб інтерактивного спілкування (Viber, What's Up та інші месенджери), а також коментування різних публікацій у соціальних мережах (Facebook) ці неологізми перейшли і в письмову мову. У сфері морських професій кожен кадет прагне стати спеціалістом на високооплачуваній, престижній і перспективній роботі, яка вимагає знання англійської мови як іноземної. Подорож за кордон та спілкування з іноземними колегами в мережах чи месенджерах також передбачає знання не тільки мови, а й неологізмів, зокрема тих, які активно використовуються носіями англійської мови в інтернеті.

З огляду на вищесказане метою нашої статті є виявлення структурно-лінгвістичних особливостей англійського мережевого сленгу молоді як однієї з форм усно-письмової електронної комунікації.

2. Розділ 1

Інтернет-комунікація – опосередковане комп'ютером спілкування двох або більше осіб, що характеризується невидимістю комунікантів, друкованою формою обміну повідомлень, можливістю негайного зворотного зв'язку, а також взаємодією або обміном електронними повідомленнями або ж взаємним обміном і правом доступу до інформації, що зберігається в комп'ютерах комунікантів. Одним із засобів інтернет-комунікації є чат та коментарі.

Чат (chat) (англ. to chat – бовтати) – обмін повідомленнями в режимі реального часу через інформаційну мережу; віртуальне місце зустрічі в інтернеті. Обмін інформацією в чаті здійснюється «тут і зараз»; чат являє собою вікно, в якому йде потік повідомлень від всіх учасників чату. В наш час саме чат є однією з невід'ємних частин життя молоді і важливим компонентом інтернет-культури як такої.

Коментар (comment) (англ. to comment – коментувати) – пояснення до тексту, міркування, зауваження про що-небудь або в інтернеті – до посту (повідомлення). Обмін інформацією в коментарі здійснюється або в режимі реального часу або з деяким часовим проміжком залежно від місця проживання користувачів. Як і чат, це досить популярна форма спілкування, під час якої точаться досить гострохарактерні дискусії.

Успішність трудової діяльності суднового працівника безпосередньо пов'язана з рівнем його освіти, досвідом його роботи в тих чи інших умовах, його безпосереднім бажанням і прагненням підвищувати професіоналізм усіма можливими і доступними йому засобами. Впевнене володіння англійською мовою, а саме термінологію в судновій механіці є однією з основних складових частин успішної міжкультурної комунікації у професійній діяльності (Вербицкий, 2012).

Але сучасний спеціаліст торговельного флоту, який володіє іноземною мовою, виявляється втягнутим у процес спілкування з іншими людьми, які є представниками своїх культур. У зв'язку з цим, вивчаючи іноземну мову (за професійним спрямуванням), потрібно приділяти увагу не тільки багатому професійному лексичному запасу, вимові, добре знати іншомовну граматику, а й формувати культуру спілкування в мережі Інтернет.

3. Розділ 2

Важливим є той факт, що для чату та коментаря помітною ознакою повідомлень є обмежене число знаків, що зумовлює лексичні, синтаксичні, морфологічні особливості цього типу повідомлень. В англійській мові феномен «скороченої мови» називається txtslangtxtspk (textspeak), txttlk (texttalking), txtmsg (textmessaging), txtwrit (textwriting), txtin (texting). Тексти створюються за принципом економії зусиль під час набору тексту через клавіатуру телефону чи персонального комп'ютера, що зумовлює використання знаків одного регістра. Є досить відомі серед активних учасників інтернет-комунікації акроніми. Варто зазначити, що написання здійснюється великими літерами, що часто виконує атрактивну функцію, а саме функцію залучення додаткової уваги (SSDD – same stuff, different day, WYCM – Will you call me?, YGM – You've got mail? тощо). Багато букв та слів також можуть бути виражені через цифри, які за звучанням дуже схожі з використовуваною буквою або словом. Наприклад, англійський прийменник "for" можна без зміни сенсу замінити цифрою "4 (four)". За тим самим принципом прийменник "to" замінюється цифрою "2 (two)" (2DAY – today, B4 – before, F2F – face to face та ін.). Або приклад такого скорочення, як LMAO (Laughing myself out).

Питання What are you waiting for? в повідомленні «розширеного» користувача виглядатиме так: Wot r u w8ting 4?

Повідомлення "My smmr hols wr CWOT. B4, we usd 2go2L 2C my sis, her BF & thr 3 kds FTF. ILL, it's a gr8 plc" у перекладі літературною англійською мовою означає: "My summer holidays were a complete waste of time. Before, we used to go to London to see my sister, her boyfriend and their three screaming kids face to face. I love London, it's a great place".

4. Висновки

Створюється дедалі більше і більше нових слів, які входять до складу сленгу. Незважаючи на той факт, що така комунікація зародилася зовсім недавно, вона стала невід'ємною

частиною життя практично всього світу: мільйони людей використовують чати та коментарі для повсякденного спілкування в багатьох точках нашої планети. Вони являють собою новий вид текстів, що відрізняється «економічним стилем», бо відбувається редукція на орфографічному, морфологічному, синтаксичному і лексичному рівнях. Збільшення вимог до рівня комунікативної компетентності морського спеціаліста іноземної мови міжнародними регулюючими організаціями зобов'язує морські ВНЗ шукати нові шляхи вирішення поточних проблем навчання студентів англійської мови. Сьогодні інтеграція у світовий простір професійної освіти підготовки фахівців неможлива без основної дієвої сили – зростання як особистісного, так і фахового, що є основним фактором розгалуження та розширення предметних засад фахового спрямування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вербицкий А.А. Проблемные точки реализации компетентностного подхода. *Вестник Московского государственного гуманитарного университета им. М.А. Шолохова. Педагогика и психология*. 2012. № 2. С. 52–60.
2. Дейнего Ю.Г. Судовой механик. Технический минимум, ил. (Библиотека Судового Механика) Издание переработанное и дополненное ISBN 978-5-90380-48-9. Москва : Моркнига, 2008. 304 с.
3. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. *Интернет-журнал «Эйдос»*. 2006. 05.05.
4. Матюшенков В.С. Dictionary of Slang in North America, Great Britain and Australia. Словарь английского сленга. Особенности употребления сленга в Северной Америке, Великобритании и Австралии. Москва : Флинта: Наука, 2002. 176 с.
5. Тенищева В.Ф. Интегративно-контекстная модель формирования профессиональной компетенции : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Москва, 2008. 375 с.
6. Terms and Expressions in Shipping and Offshore. London, 2009. 13 p.

REFERENCES:

1. Verbitskiy, A.A. (2012). Problemnyye tochki realizatsii kompetentnostnogo podkhoda. [Problem points of implementation of the competence approach] *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo humanitarnogo universiteta imeni M.A. Sholokhova. Seriya «Pedagogika i psikhologiya»*. № 2, P. 52–60.
2. Deynego, Yu.G. (2008). Sudovoy mekhanik. Tekhnicheskiy minimum., il. (Biblioteka Sudovogo Mekhanika) [Ship engineer. Technical minimum., Il. (Ship Engineer Library)] *Izdaniye pererabotannoye i dopolnennoye* ISBN 978-5-90380-48-9. Moskva : Morkniga, 304 p.
3. Zimnyaya? I.A. (2006). Klyuchevyye kompetentsii – novaya paradigma rezul'tata obrazovaniya. [Key competencies –

- a new paradigm of the result of education]. *Internet-zhurnal «Eydos»*. 5 maya.
4. Matyushenkov, V.S. (2002). Slovar' angliyskogo slenga. Osobennosti upotrebleniya slenga v Severnoy Amerike, Velikobritanii i Avstralii [Dictionary of Slang in North America, Great Britain and Australia]. Moskva : Flinta : Nauka, 176 p.
 5. Tenishcheva, V.F. (2008). Integrativno-kontekstnaya model' formirovaniya professional'noy kompetentsii: [Integrative contextual model of the formation of professional competence] dis. ... d-ra ped. nauk : 13.00.01. Moskva, 375 p.
 6. Terminy ta vyrazy v sudnokhodstvi ta morskikh perevezennyakh. (2009). [Terms and Expressions in Shipping and Offshore]. London, 13 p.

*Стаття надійшла до редакції 26.07.2019.
The article was received 26 July 2019*

UDC 81'42:316.454.52
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-26>

COGNITIVE PRAGMATICS: APPROACHES AND PERSPECTIVES

Shevchenko Iryna Semenivna,
Doctor of Sciences in Philology, Professor,
Head of Business Foreign Language and Translation Department
V. N. Karazin Kharkiv National University
iryna.shevchenko@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2552-5623

In the twenty-first century, cognitive pragmatics has become a novel and booming research discipline which synthesizes pragmatic and cognitive explanations of human communication. There is a vast number of approaches to cognitive pragmatics resulting both from different theoretical underpinnings and specific ethnic and social-cultural prerequisites of their development, so establishing the principles related to cognitive-pragmatic communication studies has become an urgent necessity. This article fills this gap by adopting theoretical insight into the leading cognitive-pragmatic approaches in western and Ukrainian linguistics. I claim that various approaches in cognitive pragmatics can be roughly divided according to the two leading vectors of theoretical perspectives: from cognitive – to pragmatic and from pragmatic – to cognitive frameworks of analysis. As my discussion demonstrates, growing numbers of empirical and theoretical studies examine cognitive-pragmatic aspects of both utterances / speech acts and discourses, namely their principles of politeness / impoliteness and discourse strategies, in intercultural and historical perspectives. The theoretic rationale for these studies is clear enough. Mental state attribution is integral to pragmatic and cognitive interpretation of processes of human communication. In cognitive pragmatics, which is characterized by highly synthetic and hybrid nature, this attribution is viewed holistically. The article reveals the distinctive characteristics of Ukrainian cognitive-pragmatic studies as compared to western researches. It proves that the cognitive-pragmatic interpretation of the construal of meaning-in-context in various discourses and utterances will have further implications in linguistics and humanities.

Key words: cognitive pragmatics, discourse, impoliteness principle, theoretical underpinnings, Ukrainian linguistics, utterance.

КОГНІТИВНА ПРАГМАТИКА: ПІДХОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Шевченко Ірина Семенівна,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
iryna.shevchenko@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2552-5623

У двадцять першому столітті когнітивна прагматика стала новітньою науковою дисципліною, яка бурхливо розвивається і синтезує прагматичне та когнітивне витлумачення людського спілкування. Існує велика кількість підходів до когнітивної прагматики, що є результатом як різниці теоретичного підґрунтя, так і конкретних етнічних та соціокультурних передумов їх розвитку; тому встановлення принципів, пов'язаних із когнітивно-прагматичними дослідженнями спілкування, стало нагальною потребою. Ця стаття заповнює цю прогалину, розглядаючи теоретичне розуміння провідних когнітивно-прагматичних підходів у західній та українській лінгвістиці. Я стверджую, що різні підходи в когнітивній прагматиці можна умовно розділити за двома провідними теоретичними векторами: від когнітивної до прагматичної та від прагматичної до когнітивної методології аналізу. Як показують наведені у статті дані, дедалі більша кількість емпіричних та теоретичних досліджень звертається до когнітивно-прагматичних аспектів як висловлювань / мовленнєвих актів, так і дискурсів, а саме їхніх принципів ввічливості/неввічливості та стратегій дискурсу, в міжкультурній та історичній перспективах. Потреба теоретичного обґрунтування цих досліджень цілком зрозуміла. Атрибуція психічного стану є невід'ємною частиною прагматичної та когнітивної інтерпретації процесів людського спілкування. У когнітивній прагматиці, яка характеризується високим ступенем синтетичності та гібридною природою, ця атрибуція розглядається цілісно. У статті розкрито відмінні характеристики українських когнітивно-прагматичних студій порівняно із західним доробком. Це засвідчує, що когнітивно-прагматичне тлумачення конструювання контекстуального смислу в різних дискурсах та висловлюваннях матиме подальший вплив на розвиток лінгвістики та гуманітарних наук.

Ключові слова: дискурс, висловлення, когнітивна прагматика, принцип неввічливості, теоретичні основи, українське мовознавство.

1. Introduction

For approximately forty years, researchers of pragmatics have attempted to describe how to do things with words. Beginning from Austin and Grice pragmatics is concerned with “meaning-in-context” (Bublitz & Norrick, 2011: 4). In the last two decades, linguists’ interest has shifted to the relationship between pragmatics and cognition or “the cognitive aspects of the construal of meaning-in-context” (Schmid, 2012: 3). The result has been a number of empirical findings, many of which present considerable interest for researchers and practitioners who are concerned with, as Bara (Bara, 2010: 1) puts it, “the study of the mental states of people who are engaged in communication”.

In today’s linguistics, there exist various approaches to Cognitive Pragmatics; however it still lacks a generally acknowledged theoretical explication. One possible reason for this may be a highly synthetic, hybrid nature of Cognitive Pragmatics. No wonder some scholars focus on the *cognitive aspects* and construal of meaning while others rather address the problems of *communication* as such.

In this article, I will argue that Cognitive Pragmatics is not a mere addition of the two approaches but the result of their synthesis at a higher theoretical and methodological level. For this aim, I will provide a critical examination of existing theoretical approaches to Cognitive Pragmatics in the world and describe the contribution of Ukrainian researchers to this novel field of inquiry.

2. A cognitive perspective on classical pragmatic theories

As a linguistic discipline classical pragmatics originates from philosophical tradition of Wittgenstein, Grice, Austin, and Searle whose focus of utterance interpretation lies at the semantic–pragmatic interface. This interface to a large extent explains why a cognitive orientation in pragmatics is necessary. It was Sperber and Wilson’s (1986, 2nd edition 1995) relevance theory that first suggested a theoretic underpinning for utterance interpretation by formulating a cognitive principle of relevance alongside a communicative one. In particular, by interpreting the context-dependent meaning of indirect speech acts pragmatics proves to be “sensitive to, and dependent on, a range of cognitive operations (e.g., reasoning)” (Cummings, 2014: 3). Thereby, pragmatic theories can only truly reflect this interrelationship between pragmatics and cognition if they are cognitively oriented (ibid.).

Though the term Cognitive Pragmatics was introduced into European and Ukrainian linguis-

tics only in 2000s (Carston, 2002; Shevchenko, 2000), today there is a variety of cognitive-pragmatic approaches. They mainly differ in theoretic underpinnings depending upon the vector of their development: from cognitive – to pragmatic or from pragmatic – to cognitive frameworks of analysis. In the sections below I will discuss both approaches as applied by western and Ukrainian researchers.

3. Cognitive-pragmatic approaches in European and American linguistics

I claim that linguistic pragmatics is inherently cognitive-oriented. To account for the interpretation of implicatures (Grice, 1975) as well as indirect speech acts (Searle, 1975) pragmatics worked out models of the construal of meaning-in-context based on individual’s mental processes. The existing theoretic frameworks vary from cognitively-oriented pragmatic to pragmatically-oriented cognitive ones.

Cognitively-oriented pragmatic theories appeared in the works of those researchers of pragmatic properties of speech act and discourse processing who involved cognitive underpinnings to obtain theoretical insight into the construal of meaning-in-context. Beginning from Sperber and Wilson’s (1986/95) *relevance theory*, each found their own experimental and theoretical niche.

In her *Graded Salience Hypothesis*, Giora (Giora, 2003) assumes that default interpretations of sarcasm or metaphor are salience-based. Being not coded, they are constructed or derived mostly on the basis of contextual information (Giora et al., 2015).

Kasher’s *Modular Pragmatics Theory* (Kasher’s, 1994) implemented cognitive assumptions about the work of human mind to utterance interpretation which enriched both pragmatics and cognitive framework of modularity.

Focused on utterance interpretation, cognitive pragmatics in Carston’s parlance (Carston’s, 2002) is a system for interpreting human actions/behaviour in terms of the mental states (beliefs, intentions) underlying them (i.e., it is identical to the general ‘theory of mind’ system); it is also a system for the understanding of communicative behavior, and specifically linguistic communicative behavior, in particular (ibid.).

In intercultural pragmatics, a cognitive-pragmatic analysis adopted into a socio-cognitive approach takes into account both the societal and individual aspects of interaction (Kecskes, 2014). In this approach, cooperation is tied to the speaker–hearer’s rationality and attention that are the result of prior experience of individuals.

“It means that interlocutors activate and bring up the most salient information to the needed attentional level in the construction (by the speaker) and comprehension (by the hearer) of the communication” (Kecskes, 2014: 42).

Pragmatically-oriented cognitive theories, as Fauconnier claims, help assemble cognitive models of the discourse event, thus they become an integral part of cognitive approaches to classical pragmatic issues (Fauconnier, 2004: 657–674).

Among pragmatically-oriented cognitive theories one should mention Bara’s cognitive pragmatics who defines it as “the study of the mental states of people who are engaged in communication” (Bara, 2010: 1). Though Bara’s study is more descriptive than interpretive, this approach is insightful to many areas of cognitive science, linguistic pragmatics and beyond.

A cognitive perspective helped Reboul et al. (Reboul et al., 2012) to define the notion of *pragmatic competence* which explicates the role of intention-reading ability as a key prerequisite for successful pragmatic processing. At the same time, in her theorizing on cognition and communication in the evolution of language, Reboul (Reboul, 2017) builds on the Argumentative Theory of Reasoning and combines social and cognitive factors to provide a detailed account, on the one hand, of linguistic evolution for thought, and on the other, of language externalization for communication.

By way of generalizing the major cognitive foundations of the construal of meaning-in-context, Schmid (Schmid, 2012: 3–22) makes a survey of cognitive prerequisites and cognitive abilities. The former comprise three competences: linguistic, pragmatic (joint attention, intention-reading), social competence, and world knowledge (social norms, context of culture, frames, scripts, cognitive and cultural models). The latter embrace the abilities to keep track of situational context, of other interlocutors’ mental states, to construe conventionally and contextually implicit meanings (ibid.: 9).

The major difference between classical and cognitive pragmatics, as Schmid (Schmid, 2012: 10) argues, lies in their targets: traditional pragmatics mostly focuses on the problems of non-literal (figurate language, humour) and non-explicit meaning (e.g., inferencing, reasoning, implicature, world knowledge) of the utterance and discourse. Unlike traditional, cognitive pragmatics rather concentrates on cognitive principles (i.e., general, entrenched routines) and processes which underlie meaning-making in the utterance/

discourse or non-linguistic situational, social and cultural environment.

4. Cognitive-pragmatic approaches in Ukraine

In Ukraine, cognitive pragmatics mostly sprang up from classical pragmatic theories. Unlike dominant meaning-making perspective in western studies, Ukrainian researchers started from involving cognitive prerequisites and interlocutors’ cognitive abilities into the study of the role and influence of utterances/speech acts and discourse in social interaction. As Shevchenko, Susov, and Bezugla claim (Shevchenko, Susov, and Bezugla, 2005), cognitive pragmatics presumes researchers’ focus on the Language – Mind / Conscience interface. Coming from the assumptions that (a) human beings do not reflect but rather interpret the world, and (b) they do not perceive but rather construe it, cognitive pragmatics formulates its aim as cognitive explication of the process of utterance interpretation. Respectfully, cognitive pragmatics is outlined as a sub-paradigm of functional mega-paradigm (ibid.).

In the cognitive-pragmatic perspective, *meaning-making in utterances/speech acts* proves to depend on cognitive prerequisites and abilities. As a result of her historic cognitive-pragmatic analysis Burenko (Burenko, 2008) claims that speech acts of apology in English are ritualistic conventional speech acts of a hybrid expressive-and-directive nature possessing a blend of emotional and incentive illocutions. Their cognitive-pragmatic properties are rooted in the concepts of GUILT and APOLOGY, and conceptualized in speech act’ scenarios which define corrective and preventive subtypes of apologies.

A cognitive-pragmatic perspective on *meaning-making in discourse* stipulates the study of its general principles and certain strategies. Using cognitive-pragmatic approach, Gorina (Gorina, 2008) determines electoral discourse as a system of linguistic, cognitive, communicative, axiologic, and pragmatic aspects. Its persuasive aim is reached by purposeful transformation of the voters’ worldviews, achieved by communicative strategies of implanting into thier worldviews new values desirable for the candidate. Her cognitive-pragmatic interpretation of persuasion strategies in G.W. Bush’s electoral discourse is based on the major political concepts of conservatives, such as PEOPLE, DEMOCRACY, TERRORISM, POWER, PRESIDENT, LIBERTY, as well as on models of their metaphoric and metonymic conceptualization (Lakoff, 2002), presentation-of-self strategies, political image, etc.

The cognitive-pragmatic framework for analysis of discourse principles also helped to explicate how the interlocutors construe the meaning of politeness in Victorian discourse (Morozova, 2004). In more recent cognitive-pragmatic studies of impoliteness, its strategies are treated as cognitive-and-communicative entities, embodied in the linguistic-cultural regulative concept of communicative behavior IMPOLITENESS (Shevchenko & Petrenko, 2018). This novel insight helped to reveal the concept structure of IMPOLITENESS with six slots DEVALUATION OF THE HEARER, UNWARRANTED INTRUSION, UNWARRANTED EXCLUSION, UNWARRANTED IMPOSITION, INTENTIONAL IMPROPRIETY and MOCK IMPOLITENESS, and then to define the corresponding impoliteness strategies. In the discourse of Shakespearean dramas they embody stereotypes and ethnic ethno-cultural properties of Early Modern English worldview (ibid.).

5. Conclusion

The classical pragmatics which originates from philosophical tradition of utterance interpretation and the semantic-pragmatic interface have spawned a new discipline of cognitive pragmatics. According to its syncretic nature, cognitive pragmatics deals with the cognitive aspects of the construction of meaning-in-context. Multiple cognitive-pragmatic approaches mostly vary in the vector of their analysis: their starting point is either pragmatics or cognitive linguistics. The holism of utterance and discourse interpretation in view of pragmatic and cognitive interconnections is a powerful resource for better understanding of communication processes. Hopefully, the holistic character of utterance interpretation in cognitive pragmatics will have further implications for the study of human mental processes of communication in diachronic and intercultural perspectives, for experimental analysis of the construal of meaning-in-context in various discourses, and beyond the scope of problems this discipline seems to suggest today.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bara, B. Cognitive Pragmatics. The Mental Processes of Communication. Translated from Italian by John Douthwaite. Cambridge, MA : MIT Press, 2010. 304 p.
2. Bublitz, W., & Norrick, N. (Eds.) Foundations of Pragmatics. [= Handbooks of Pragmatics, Vol. 1]. Berlin/New York : De Gruyter Mouton, 2011. 710 p.
3. Буренко Т.М. Когнітивно-прагматичні характеристики мовленнєвого акту вибачення в англomовному дискурсі XVI–XXI століть : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Харків. нац. у-т. ім. В.Н. Каразіна, Харків, 2008. 203 с.
4. Carston, R. Linguistic Meaning, Communicated Meaning and Cognitive Pragmatics. *Mind and Language*. 17, (1-2), 2002. P. 127–148.
5. Cummings, L. *Pragmatic Disorders*. Dordrecht : Springer, 2014. 255 p.
6. Giora, R. On our mind: Saliency, context, and figurative language. New York : Oxford University Press, 2003. 259 p. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780195136166.001.0001.
7. Giora, R., Givoni, S., & Fein, O. Defaultness reigns: The case of sarcasm. *Metaphor and Symbol*. 2015. № 30(4). P. 290–313.
8. Горіна О.В. Когнітивно-комунікативні характеристики американського електорального дискурсу республіканців : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Харківськ. нац. у-т. ім. В.Н. Каразіна, Харків, 2008.
9. Grice, P. Logic and Conversation. *Syntax and Semantics, Vol. 3, Speech Acts*. Cole, P., & Morgan, J.L. (eds.). New York : Academic Press, 1975. P. 41–58.
10. Fauconnier, G. Pragmatics and cognitive linguistics. *A handbook of pragmatics*. Horn, L.R., & Ward, G. (Eds.). Malden, MA : Blackwell, 2004. P. 657–674.
11. Kasher, A. Modular speech act theory: Programme and results. In *Foundations of Speech Act Theory: Philosophical and Linguistic Perspectives*. S.L. Tsohatzidis (ed.). London and New York : Routledge, 1994. P. 312–322.
12. Kecskes, I. Intercultural pragmatics. New York : Oxford University Press, 2014. 277 p.
13. Lakoff, G. Moral politics: how liberals and conservatives think. Chicago and London : The Univ. of Chicago Press, 2002. 471 p.
14. Морозова І.І. Комунікативні стратегії ввічливості у стереотипній мовленнєвій поведінці вікторіанської жінки : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Харків. нац. у-т. ім. В.Н. Каразіна, Харків, 2008.
15. Reboul, A. Cognition and Communication in the Evolution of Language. *Oxford Studies in Biolinguistics*. Oxford : Oxford University Press, 2017. 320 p.
16. Reboul, A., Manificat, S., & Foudon, N. Autism from a cognitive-pragmatic perspective. *Cognitive Pragmatics. Handbooks of Pragmatics*. Schmid, H.-J. (ed.) Vol. 4. Berlin etc. : Mouton de Gruyter, 2012. P. 317–344.
17. Schmid, H.-J. Generalizing the apparently ungeneralizable. Basic ingredients of a cognitive-pragmatic approach to the construal of meaning-in-context. *Cognitive Pragmatics. Handbooks of Pragmatics*. Schmid, H.-J. (ed.) Vol. 4. Berlin etc. : Mouton de Gruyter, 2012. P. 3–22.
18. Searle, J.R. Indirect Speech Acts. *Syntax and Semantics, Vol. 3, Speech Acts*. Cole, P., & Morgan, J.L. (eds.). New York : Academic Press, 1975. P. 59–82.
19. Шевченко І.С. Об историческом развитии когнитивного и прагматического аспектов дискурса. *Вісник Харківського національного університету*. 2000. № 471. С. 300–307.
20. Шевченко І.С., Петренко О.М. Дискурсивні стратегії неввічливості у когнітивно-прагматичному вимірі. *Вісник Львівського університету*. 2019. № 70. С. 91–101. Doi:10.30970/vpl.2019.70.9759
21. Шевченко І.С., Сусов І.П., Безугла Л.Р. Обрис когнітивного вектора прагмалінгвістики. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2008. № 811. С. 3–7.
22. Sperber, D., & Wilson, D. *Relevance: Communication and Cognition*, Oxford : Blackwell, 1986/95. P. 326.

REFERENCES:

1. Bara, B. (2010). *Cognitive Pragmatics. The Mental Processes of Communication*. Translated from Italian by John Douthwaite. Cambridge, MA : MIT Press. 304 p.
2. Bublitz, W., & Norrick, N. (Eds.) (2011). *Foundations of Pragmatics*. [= *Handbooks of Pragmatics*, Vol. 1]. Berlin/ New York: De Gruyter Mouton. 710 p.
3. Burenko, T.M. (2008). Kognityvno-pragmatychni kharakterystyky movlennyevoho aktu vybachennya v anglomovnomu dyskursi XVI–XXI stolit' [Cognitive-pragmatic characteristics of the speech act of apology in the English 16th – 21st century discourse] : Unpublished dissertation for a candidate degree in philology. Kharkiv : V.N. Karazin Kharkiv National University.
4. Carston, R. (2002). Linguistic Meaning, Communicated Meaning and Cognitive Pragmatics. *Mind and Language*. 17, (1-2). P. 127–148.
5. Cummings, L. (2014). *Pragmatic Disorders*. Dordrecht : Springer. 255 p.
6. Giora, R. (2003). On our mind: Salience, context, and figurative language. New York : Oxford University Press. 259 p. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780195136166.001.0001
7. Giora, R., Givoni, S., & Fein, O. (2015). Defaultness reigns: The case of sarcasm. *Metaphor and Symbol*. 30(4). P. 290–313.
8. Gorina, O.V. (2008). Kognityvno-komunikatyvni kharakterystyky amerykanskohelektoralnoho dyskursu respublikatsiv [Cognitive-communicative characteristics of the American Republican electoral discourse] : Unpublished dissertation for a candidate degree in philology. Kharkiv : V.N. Karazin Kharkiv National University.
9. Grice, P. (1975). Logic and Conversation. *Syntax and Semantics, Vol. 3, Speech Acts*. Cole, P., & Morgan, J.L. (eds.). New York : Academic Press. P. 41–58.
10. Fauconnier, G. (2004). Pragmatics and cognitive linguistics. *A handbook of pragmatics*. Horn, L.R., & Ward, G. (Eds.). Malden, MA: Blackwell. P. 657–674.
11. Kasher, A. (1994). Modular speech act theory: Programme and results. *Foundations of Speech Act Theory: Philosophical and Linguistic Perspectives*. S.L. Tsohatzidis (ed.). London and New York : Routledge. P. 312–322.
12. Kecskes, I. (2014). *Intercultural pragmatics*. New York : Oxford University Press. 277 p.
13. Lakoff, G. (2002). *Moral politics: how liberals and conservatives think*. Chicago and London : The Univ. of Chicago Press. 471 p.
14. Morozova I.I. (2004) Komunikatyvni strategiyi vichlyvosti u stereotypnij movlennyevij povedintsi viktorians`koyi zhinky [Communicative politeness strategies in stereotypic speech behaviour of the Victorian woman] : Unpublished dissertation for a candidate degree in philology. Kharkiv : V.N. Karazin Kharkiv National University. 471 p.
15. Reboul, A. (2017). *Cognition and Communication in the Evolution of Language*. Oxford Studies in Biolinguistics. Oxford : Oxford University Press.
16. Reboul, A., Manificat, S., & Foudon, N. (2012). Autism from a cognitive-pragmatic perspective. In *Cognitive Pragmatics. Handbooks of Pragmatics*. Schmid, H.-J. (ed.) Vol. 4. Berlin etc. : Mouton de Gruyter. P. 317–344.
17. Schmid, H.-J. (2012). Generalizing the apparently ungeneralizable. Basic ingredients of a cognitive-pragmatic approach to the construal of meaning-in-context. *Cognitive Pragmatics. Handbooks of Pragmatics*. Schmid, H.-J. (ed.) Vol. 4. Berlin etc. : Mouton de Gruyter. P. 3–22.
18. Searle, J.R. (1975). Indirect Speech Acts. In *Syntax and Semantics, Vol. 3, Speech Acts*. Cole, P., & Morgan, J.L. (eds.). New York : Academic Press. P. 59–82.
19. Shevchenko, I. (2000). Ob istoricheskom razvitii kognitivnogo i pragmatychnogo aspektov diskursa [On the historical development of the cognitive and pragmatic aspects of discourse]. *Visnyk Kharkivsk`koho natsional`noho universytetu*. № 471. P. 300–307.
20. Shevchenko, I.S., & Petrenko, O.M. (2019). Dyskursyvni strategiyi nevichlyvosti u kognityvno-pragmatychnomu vymiri. [Discourse strategies of impoliteness: a cognitive-pragmatic dimension]. *Visnyk L`vivsk`koho universytetu*. № 70. P. 91–101. DOI: 10.30970/vpl.2019.70.9759
21. Shevchenko, I.S., Susov, I.P., & Bezugla, L.R. (2008). Abris kognitivnogo vektora pragmatychnosti. [Outline of the cognitive vector of pragmalinguistics]. *Visnyk Kharkivsk`koho natsional`noho universytetu imeni V.N. Karazina*. № 811. p. 3–7.
22. Sperber, D., & Wilson, D. (1986/95). *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford : Blackwell. P. 326.

Стаття надійшла до редакції 25.07.2019.
The article was received 25 July 2019

СЕКЦІЯ 4 СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

УДК 801.81+811.161.2'38

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-27>

СУБСТАНТИВНІ ТЕКСТОВО-ОБРАЗНІ УНІВЕРСАЛІЇ ЯК МОВНО-ЕСТЕТИЧНИЙ ФЕНОМЕН (НА ПРИКЛАДІ НАРОДНОГО ГЕРОЇЧНОГО ЕПОСУ)

Беценко Тетяна Петрівна,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови і літератури
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
tpb2016@ukr.net
orcid.org/0000-0002-1936-6673

У статті подано спробу схарактеризувати природу субстантивних тексто-образних універсалій. Субстантивні тексто-образні універсалії структурно представлені складними іменниками. На прикладі народного героїчного епосу (дум) розглянуто різновиди означених структур, встановлено їх ознаки, з'ясовано стилістичні функції. Залежно від семантики й функції компонентів, субстантивні тексто-образні універсалії поділено на такі підгрупи: 1. Універсалії, які складаються зі слів-синонімів, що позначають одне й те саме поняття. 2. Універсалії, компоненти яких співвідносяться один з одним як родові й видові (це слова типу «означуване + означення (прикладка)»). 3. Універсалії, компоненти яких називають різні, але близькі явища (це так звані парні зближення сумарного характеру). 4. Текстово-образні субстантивні універсалії, один із компонентів яких щодо другого виконує атрибутивну функцію. 5. Текстово-образні субстантивні універсалії, один із компонентів яких називає частину від цілого.

Установлено, що думи, продовжуючи традицію фольклорного слововживання, засвідчують використання складних іменників, – тексто-образних універсалій, специфікою яких є рівноправність, незалежність компонентів, для творення єдиного структурно-семантичне цілого, що дає назву третьому поняттю. З'ясовано, що особливістю мовної організації дум як творів фольклорних є функціонування в них складних топонімів (ойконімів, гідронімів), де власні назви є своєрідними прикладками при словах із просторовою семантикою «город», «місто», «лиман», «ріка», «море», «долина», «могила» тощо. Подібні складні назви – тексто-образні універсалії – тим показові, що побудовані способом інверсійного (зворотного) порядку розташування компонентів: власна назва, що виноситься на перше місце, потрапляє в центр уваги: так підкреслюється суспільно-історичне значення того чи іншого географічного об'єкта, наголошується на вагомості подій, що пов'язані з місцем, позначуваним тим чи іншим топонімом. Думи засвідчують використання субстантивних тексто-образних універсалій, у яких одним із компонентів є прикметник. Особливістю цих складних утворень є ще те, що вони є редулькованими одиницями. Повтор кореневої частини як основної, стрижневої в слові, такої, що передає лексичне значення і є носієм семантики споріднених слів, зумовлює загострення уваги на певній деталі – ознаці, спричиняючи конденсацію почуттів, здебільшого негативних. Виразовими в мовній організації дум є складні іменники фольклорного походження, утворені на основі зближень синонімічних слів. У таких єдностях один синонім, завдяки додатковому емоційно-змістовому відтінку, наявному в семантичній структурі, підсилює, конкретизує значення іншого. Субстантивні тексто-образні універсалії – естетично наповнені одиниці.

Ключові слова: мова дум, фольклорний текст, субстантивні тексто-образні універсалії, стилістичні функції.

SUBSTANTIVE TEXT-SHAPED AS LINGUISTIC UNIVERSALS AESTHETIC PHENOMENON (FOR EXAMPLE, THE NATIONAL HEROIC EPIC)

Becenko Tetyana Petrovna,
Doctor of Philology, Professor,
Professor of the Department of Ukrainian Language and Literature
Sumy State A. S. Makarenko Pedagogical University
tpb2016@ukr.net
orcid.org/0000-0002-1936-6673

The article attempts to characterize the nature of substantive text-shaped universals. Subtotal text-shaped universals are structurally represented by complex nouns. On the example of the national heroic epic (duma), the types of the mentioned structures are considered, their signs are established, stylistic functions are clarified. Depending on the semantics and

function of the components, the substantive text-image universals are divided into the following subgroups: 1. Universals that consist of synonyms, denoting the same notion. 2. Universals, the components of which are related with one another as generic and species (these words are "meaningful + definitions (example)"). 3. Universals, the components of which are called different but close phenomena (this so-called paired approximation of the total character). 4. Text-shaped substantive universals, one of whose components in relation to the second performs an attributive function. 5. Text-shaped substantive universals, one of which components is called part of the whole.

It is established that the Dumas, continuing the tradition of folkloric usage, testify to the use of complex nouns – text-shaped universals, the specifics of which are equality, independence of components, for the creation of a single structural-semantic whole, which gives the name of the third concept.

It is established that the peculiarity of the linguistic organization of the Dumas as folklore works is the functioning of complex toponyms (oikonim, hydronyms) in them, where their names serve as peculiar examples in words with spatial semantics city, city, estuary, river, sea, valley, grave, etc. Similar complex names – text-shaped universals – are indicative of the fact that they are constructed by the inverse (reverse) order of the location of the components: the proper name given to the first place falls into the spotlight: in this way the socio-historical significance of this or that geographical region is emphasized. There is an emphasis on the significance of events associated with a place designated by one or another place name.

The dumas testify to the use of substantive text-image universals, in which one of the components is the adjective. The peculiarity of these complex entities is that they serve as reduplicated units. Repetition of the root part as the main, rod in the word, which transmits lexical meaning and is the bearer of the semantics of related words, causes an aggravation of attention on a certain detail – the signs, causing the condensation of feelings – are mostly negative.

Expressions in the language organization of the Dumas are complex nouns of folk origin, formed on the basis of convergence of synonymous words. In such unities, one synonym, due to the additional emotional and content tone available in its semantic structure, amplifies, specifies the meaning of another. Subtotal text-shaped universals – aesthetically filled units.

Key words: дума language, folklore text, substantive text-shaped universals, stylistic functions.

1. Вступ

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою пізнання природи фольклорної мови як феноменального явища мислительної, креативної діяльності людини. Новизна дослідження полягає в установленні, описі систематизації та узагальненні фактів стосовно конструювання фольклорних текстів з допомогою складних структур, представлених іменниками, – тексто-образних універсалій. Мета розвідки – схарактеризувати субстантивні тексто-образні універсалії думового епосу, представлені структурами складних іменників, як мовно-естетичні факти фольклорного дискурсу.

Основними завданнями є з'ясувати способи вираження субстантивних тексто-образних універсалій; виокремити різновиди означених структур залежно від семантики й функції компонентів, описати їх стилістичні функції.

2. Способи вираження субстантивних тексто-образних універсалій

Субстантивні тексто-образні універсалії структурно представлені складними іменниками. Треба підкреслити, що наявність композитів у народнопоетичних творах учені кваліфікують як їх стильову рису (Єрмоленко, 1987: 65; Коваль, 1978: 157, 159–160; Пономарів, 2000: 141–142; Журавльова, 1984: 36). Загалом же словоскладання є одним із найпродуктивніших видів словотворення в українській, російській та інших слов'янських мовах (Доценко 1961: 20–21 тощо).

Характерною ознакою субстантивних тексто-образних універсалій є те, що вони можуть бути розглянуті як одиниці синтаксич-

ного, лексико-семантичного, словотвірного, морфологічного рівнів.

Те, наскільки органічними складниками є зазначені одиниці в структурі текстів фольклорного стилю, засвідчено в здатності їх виконувати різноманітні синтаксичні функції безпосередньо в реченні, виступати в ролі суб'єкта, об'єкта дії тощо. Наприклад, у функції підмета:

Будуть мене *вовки-сіроманці* зустрічати (Д, 1969: 146);

Орли-чорнокрильці налітали... (УНД, 1972: 160);

Тоді *вовці-сірохманці* находжали
І *орли-чорнокрильці* налітали (УНД, 1972: 161);

Кайдани-залізо ноги повривало (УНД, 1972: 108).

У функції присудка:

Два брати конная-конониця,

А третій пішая-пішениця (УНД, 1972: 167).

У функції обставини:

Ще ти мене не піймав,

Да уже в *Килим-город* запродав (УНД, 1972: 74);

Та на *Савор-могилу* ісходжає (УНД, 1972: 186).

У функції додатка:

Од города Козлова забігайте,

Турків-яничар впень рубайте (Д, 1959: 45);

Тепер дев'ятий день минув,

Як *хліб-сіль* ів (УНД, 1972: 161);

Якби я їх тіло находив,

Не дав би я *птиці-звіру* на поталу (УНД, 1972: 171);

Отця-матку штить і поважати (УНД, 2009: 782);

Стали *брата-ніхотинця* питати (УНД, 1972: 190).

Субстантивні універсалії думового епосу засвідчені й у функції ускладнювальних компонентів, зокрема звертань:

«Гей, корчмо, корчмо-княгинє!»

(УНДП, 1955: 22; Д, 1959: 141);

Савір-могило, будь ти мені рідна мати (УНД, 1972: 171);

«*Орле-брате*, чи не бачив ти мого соколяти...» (УНД, 1972: 114);

відокремлених прикладок:

Да на свої слуги, *турки-яниченьки*, зозла гукає... (УНД, 1972: 108);

Меншого брата, *пішого-ніхотинця*, обжидати (УНД, 1972: 189).

3. Творення субстантивних текстово-образних універсалій

У творенні субстантивних текстово-образних універсалій беруть участь іменники, що позначають *власні назви* (одиничні найменування): а) теоніми (*Господь, Творець, Бог*): За атамана Матяша *Господа-Бога* прохали (УНД, 1972: 80), Ой та все Всевишняго *Господа-Творця* прохала (УНД, 1972: 366); б) топоніми (*Дніпро, Черкень, Киля*): О тоді-то на *Черкень-долину* прибували (УНД, 1972: 250), К *Дніпру-Славути* низенько уклоняли (УНД, 1972: 147), Сів він на *Осаул-могили* спочивати (УНД, 1972: 189), *переплив я Дунай-річку* (Д, 1969: 61), на *Вислі-річці* лід обломив (УНД, 1972: 289); загальні: І) неістоти а) просторові найменування (*город, долина, могила, степ*): До *города-царя* в полон не забрали (Д, 1969: 135; УНД, 1972: 258), Оце ж тобі *шлях-дорога* широка і довга (УНД, 1972: 367); б) назви речовин, матеріалу (*залізо, мед, вино, срібло*): Царигород-город, на *сребло-золото* багатий (УНД, 1972: 117), *Сребла-злата* по достатках набирали (УНД, 1972: 258), *Кайдани-залізо* ноги повривало (Д, 1969: 54; УНД, 1972: 108; УНД, 2009: 126), *Залізо-кайдани* но пообривало (УНД, 2009: 129), А козак сидить у корчмі та *мед-вино* кружає (УНД, 1972: 309), *Хліба-солі* його вживати (УНД, 1972: 291); в) назви зброї (*меч, тицаль*): город Козлов *огнем-мечем* воювати (Д, 1969: 70), Городь Козловь *огнемь-мечемь* воевати (УНД, 1972: 120); г) назви частин тіла людини (*руки, ноги*): з правої руки *пальця-мізниця* урубайте (Д, 1969: 125), *ручками-пучками* хліб-сіть дробляла (УНД, 1972: 366); г) назви одягу (*шапки, приполи*): *Шапка-ми-приполами* землю носили (УНД, 1972: 296); д) абстрактні номени (*мука, кара, щастя, доля*): *Слави-лицарства* козацькому війську доставати

(Д, 1969: 147; УНД, 1972: 291), Та й повезли ж у Варшаву / Павлюка і Сулиму / Та й на тяжку *муку-кару* (УНД, 1972: 260), Бодай же ви *щастя-долі* не мали (УНД, 1972: 361); е) назви будівель і їх частин (*сіни, хата*): Буду тобі при старості літях *сіни-хату* вимітати (УНД, 1972: 359); ІІ) *істоти*: а) назви осіб (за родинними стосунками, за національною належністю, соціальним станом, за особистісними стосунками, родом занять тощо (*батько, отець, мати, ненька, брат, товариш, друг, турок, лях, пан* тощо): та на свої слуги, *турки-яниченьки*, зозла гукає (УНД, 1972: 108), Слухайте, *панове-молодці* (УНД, 1972: 308), То *козачка-неборачка* до його приходжає (УНД, 1972: 307), Бодай тебе, *козаче-сіромахо*, побило в чистому полі (УНД, 1972: 307), стали їх *турки-недовірки* доганяти (Д, 1969: 61), чи *ляхів-во-рогів* киями покладаєте, чи *татар-бусурман...* в плін завертаєте? (Д, 1969: 146), Да отакою ж ми будем *батьку-матері* правду казати (УНД, 1972: 221), А нумо барзо до *отця-матері* поїжджати (УНД, 1972: 220), Не будем ми *отцеві-матері* правди казати (УНД, 1972: 218); б) найменування тварин (*звір, птиця, щука, риба*): *Звіру-птиці* на поталу не оддайте (УНД, 1972: 220).

Компоненти субстантивної текстово-образної універсалії представлені одиницями, що мають *однаковий рід*: моделі **імен. чол. р. + імен. чол. р.** (*брат-товариш*), **імен. жін. р. + імен. жін. р.** (*печаль-туга* (УНД, 1972: 333)), **імен. сер. р. + імен. сер. р.** (*срібло-золото* (УНД, 1972: 100)) і *різний рід*: моделі **імен. чол. р. + імен. жін. р.** (*отець-мати* (УНД, 1972: 162; УНД, 2009: 781)); **імен. чол. р. + імен. сер. р.** (*мед-вино* (УНД, 1972: 309)); **імен. сер. р. + імен. жін. р.** (*щастя-доля* (УНД, 1972: 127)); *однакове число* – однину (*мед-вино* (УНД, 1972: 309)), множину (*грунти-маєтки* (УНД, 1972: 104)) і *різне число* (*кайдани-залізо* (УНД, 1972: 1030)).

4. Семантичні різновиди субстантивних текстово-образних універсалій

Залежно від семантики й функції компонентів, субстантивні текстово-образні універсалії поділяємо на такі підгрупи:

1. Універсалії, які складаються зі слів-синонімів, що позначають одне й те саме поняття: *висота-гора* (УНД, 1972: 115), *Бог-Творець* (Д, 1959: 153), *Господь-Творець* (УНД, 1972: 366), *Господь-Бог* (УНД, 1972: 80), *горе-біда* (УНД, 1972: 265, 273), *Дніпро-Славути* (УНДП, 1955: 35; УНД, 1972: 86 (3), 147), *доля-щастя* (УНД, 1972: 162, 230), *мука-кара* (УНД, 1972: 260), *поміч-порятунок* (УНД, 1972: 187), *путь-дорога* (УНДП, 1955: 64; УНД, 1972: 192, 195, 270, 274),

стежки-доріжки (УНД, 1972: 282), час-пора (УНД 1972: 305), час-врем'я (УНД 1972: 217), шлях-дорога (Д 1969: 262; УНД 1972: 367).

2. Універсалії, компоненти яких співвідносяться один з одним як родові і видові (це слова типу «означуване + означення (прикладка)»): *Тендрів-острів* (Д, 1969: 87), *Буг-ріка* (УНД, 1972: 284), *Висла-річка* (УНД, 1972: 289 (2)), *Гайман-долина* (УНД, 1972: 250), *Кефа-город* (УНД, 1972: 141), *Килим-город* (УНД, 1972: 72, 73 (4), 74 (2)), *Килия-город* (УНД, 1972: 72, 73), *лебідь-птиця* (УНД, 1972: 261), *Лиман-ріка* (Д, 1969: 87; УНД, 1972: 147), *Мурав-степи* (УНД, 1972: 174, 175), *луг-Базалуг* (УНДП, 1955: 36), *Озов-город* (УНД, 1972: 177), *оріх-дерево* (УНД, 1972: 116), *Савур-могила* (Д, 1969: 104, 107, 112, 113, 120), *Осавур-могила* (УНД, 1972: 160 (2), 189 (2)), *Савір-могила* (УНД, 1972: 171 (4)), *Осаур-могила* (УНД, 1972: 162), *Савор-могила* (УНД, 1972: 156 (2), 160 (2), 162, 164, 167 (3), 169 (3), 171 (4) тощо), *палец-мизинець* (УНД, 1972: 386 (2)), *Пирятин-город* (УНД, 1972: 387), *щука-риба* (УНД, 1972: 317), *Царигород-город* (УНД, 1972: 117 (2)), *Черкень-долина* (УНД, 1972: 224 (2), 225, 226, 231, 232 (2), 233, 244, 245 (2), 246, 247 (2), 250, 252 (5), 253 (3), 254, 255 (4)), *Черкес-долина* (УНД, 1972: 243, 244, 245, 255 (2), 256, 257). На подібні парні структури в народній поезії свого часу звернув увагу О.О. Потебня: «Поеднання зразків: «річка Дунай», «Дунай-ріка», «Птиця-орел», «орел-птиця», <...> причому перше – загальне, родове, друге – часткове (загальне або власне) <...>» (Потебня, 1968: 132).

3. Універсалії, компоненти яких називають різні, але близькі явища (це так звані парні зближення сумарного характеру). Загальна семантика універсалії виводиться як похідна від двох компонентів. Формули такого типу О.О. Потебня іменує «двандва»: «В усній словесності, а подекуди у просторіччі досить частотні не складення, як вище, а зближення граматично самостійних слів, які вказують, треба думати, на те, що колись і наші мови широко використовували прийом узагальнення, подібно до китайської: а) зразок батько-мати (= батьки) <...>, хліб-сіль а *rotiori* = людська їжа, «рід-плем'я» – взагалі батьки <...>. Це сполуки не важко розрізнявальних синонімів, як рать-сила <...>, а слів, відмінних за значенням, тому що рід – ближчі, плем'я – дальші родичі <...>. Це не атрибутивні сполуки, як трава-ковила, ворон-птаха <...>, а сполуки рівнозначних <...>» (Потебня, 1968: 415–416). До зазначеного різновиду текстово-образних універсалій зараховуємо такі структури: *батько-мати* (УНД,

1972: 196, 199, 200 (2), 221 (2)); *грунти-маєтки* (УНД, 1972: 104, 129); *грунти-худоба* (Д, 1969: 107; УНД, 1972: 162, 212), *дуки-срібляники* (УНД, 1972: 303 (2), 304 (2), 305); *звір-птиця* (Д, 1969: 118, 121; УНД, 1972: 87, 91, 158, 160, 163, 171, 173, 175, 176, 183, 184, 186, 217, 218, 220, 317, 320, 324), *птиця-звір* (УНД, 1972: 163, 171, 184, 186); *кайдани-залізо* (УНД, 1972: 103, 108); *мед-вино* (УНД, 1972: 309), *мед-горілка* (УНД, 1972: 404); *отець-мати* (УНДП, 1955: 65; Д 1969: 106, 107, 134; УНД, 1972: 405 (2), 406, 407 (2), 409 (2), 411); *отець-матінка* (УНД, 1972: 214), *отець-матка* (УНД, 1972: 407); *отець-матушка* (УНД, 1972: 181 (3)); *отець-ненька* (Д, 1969: 141; УНД, 1972: 99, 103 (2), 162 (2), 167 (2), 169, 171 (3), 181 (3), 189, 213, 217, 264, 268, 272, 298, 300 (2)); *руки-ноги* (УНД, 1972: 184), *ріки-озера* (УНД, 1972: 330 (2)); *шапки-приполи* (УНД, 1972: 296); *статки-маєтки* (УНД, 1972: 101, 127); *статки-монетки* (УНД, 1972: 102); *срібро-золото* (Д, 1969: 58), *срібло-злато* (УНД, 1972: 102, 106, 120, 148, 258); *срібро-злато* (УНДП, 1955: 55; УНД 1972: 101, 102, 120, 148, 258); *хліб-сіль* (Д, 1969: 98, 106, 107, 131; УНД, 1972: 93, 188, 207, 221, 230, 249, 254, 264, 265, 266, 269 (2), 270, 272, 273 (2) тощо; УНДП, 1990: 63).

4. Текстово-образні субстантивні універсалії, один із компонентів яких щодо другого виконує атрибутивну функцію: *мати-земля* (УНД, 1972: 215); *земля-неволя* (УНД, 1972: 188); *огонь-меч* (УНДП, 1955: 55; УНД, 1972: 120); *козак-сіромаха* (УНД, 1972: 307), *сонце-мати* (Д, 1969: 52).

5. Текстово-образні субстантивні універсалії, один із компонентів яких називає частину від цілого: *сіни-хата* (Д, 1959: 156; Д, 1969: 263) (сіни як частина будівлі), *город-улиця* (вулиця як дрібніша одиниця територіального поділу в місті), *ручки-пучки* (пучки – верхня частина пальців).

Загалом же субстантивні текстово-образні універсалії, які представлені складними словами, розглядаємо як структури, що утворені лексико-синтаксичним способом – «способом зрощення або зближення різновидних словосполучень, тобто лексикалізації їх у процесі тривалого вживання для означення якогось поняття, предмета, явища» (Доценко, 1961: 26).

Прикладковий характер текстово-образних універсалій відіграє важливу роль для образного найменування героїв у думовому епосі, пор.: *козак-сіромаха* (УНД, 1972: 308), *козак-летяга* (УНД, 1972: 299). «Народнопісенна образна мова актуалізує динамічну ознаку у формі іменникової прикладки, збільшуючи

таким чином вагу складних парних утворень» (Єрмоленко, 1987: 66). Ці народнопоетичні універсалії-прикладки, уживані в думках, покликані загострити увагу на певній ознаці й разом із тим викликати відповідні почуття: зокрема структура *козак-сіромаха* завдяки додатковій (другій) назві якнайточніше вказує на соціальний стан ліричного героя: сірома «незаможна людина; бідак, нещасна людина» (СУМ, IX: 231) і водночас містить у собі сему «співчуття, вболівання за долю героя». Так, функціонуючи в думі «Козацьке життя», цей складний іменник є загальним номінантом головного ліричного героя й містить його оцінну характеристику, відбиваючи певною мірою й узагальнену картину тогочасного буття: соціального стану не однієї окремо взятої особи, а цілого класу.

В українській народній поезії загалом, а в думках зокрема часто вживаною виступає прикладка *молодець*: молодець – від молодий, отже, за народними уявленнями, ставна, здорова людина міцного складу. Саме таким епітетом характеризувалися козаки, що були втіленням сили, могутності, краси, мужності: відповідно, виникли текстові універсалії *друзі-молодці* (УНД, 1972: 266), *панове-молодці* (УНД, 1972: 82) тощо. Наприклад: «Ей, козаки, діти, *друзі-молодці!*», «Ой тоді ж то козаки, *друзі-молодці*, добре дбали», «Гей, *друзі-молодці*, браття, козаки-запорожці!»

Як суто думовий кваліфікуємо складний іменник *дуки-срібляники*, що вживається для найменування багатих осіб, дука – «князь, знатний господинь, богачь» (Грінченко, 1907 I: 451) (показово, що значення слова дука Б.Д. Грінченко ілюструє прикладом із думи), срібляник – «богачь» (Грінченко, 1907 IV: 193).

Окрему групу становлять текстово-образні універсалії – образні назви – прикладки, що стосуються тварин, звірів, птахів: *орли-чорнокрильці* (Д, 1969: 142, 145; УНД, 1972: 161; УНДП, 1990: 61), *вовки-сіроманці* (УНДП, 1955: 38; Д, 1969: 104, 105, 113, 114, 145, 146; УНД, 1972: 161; УНДП, 1990: 62). Ці фольклорні образи дуже поширені в думках, особливо під час змалювання трагічних подій, як-от: смерть, загибель козака. Орел, окрім того позитивного змісту, що властивий цій лексемі, водночас має й негативний відтінок (орел – хижий птах), вовк завжди є атрибутом біди, лиха, – смерті (УНД, 1972: 99). Протеобразивовка-сіроманця й орла-чорнокрильця сприймаються без негативних емоційних відтінків. За контекстом вони, тільки провісники смерті, а не ті, що безпосередньо спричиняють її. Наприклад: «*Братіки-орлики*, гості мої ні любі, ні милі, /

Дайте душі з тілом розстатися, / Тогда будете на чорний чуб наступати, / Очі з лоба вибирати» (УНД, 1972: 217). Ставлення наших предків до птахів, належне осмислення їхньої участі в долі людини досить чітко виявляється вже в тому, як вони іменуються: *братіки*; при цьому словотворчі афікси відіграють важливу роль у створенні відповідних смислів: так, демінутивний суфікс увиразнює семантику цього іменника емоційним відтінком глибокого душевного болю, безвиході, розпачу тощо.

У 11-томному Словнику української мови лексема *чорнокрилець* із приміткою *поет.* фіксується зі значенням «чорнокрилий птах» (ілюструється прикладом із думи (як компонент складного слова) та як самостійна структура (приклад з твору М. Стельмаха) (СУМ, XI: 377), *сизокрилець* подається з приміткою *нар.-поет.* «птах із сизими крилами (здебільшого про голубів, орлів) (ілюструється прикладом із думи) (СУМ, IX: 162), *сіроманець* кваліфікується так: «уживається як сталий епітет вовка, часто у прикладці *вовк-сіроманець*» (СУМ, IX: 231), без указівки на народнопоетичне джерело.

У словнику за ред. Б.Д. Грінченка зафіксовано лексеми *сизоперець* «з сизим пір'ям» (Грінченко, 1909 IV: 118) (ілюстровано прикладом із думи як компонент складного слова *орли-сизоперці*), *сіроманець* «епітет вовка: сірий» (Грінченко, 1909 IV: 128) (ілюстровано прикладом із думи у функції компонента складного слова *вовки-сіроманці*), *сірохманець* «сіроманець» (Грінченко, 1909 IV: 128) (ілюстровано прикладом із думи як компонент складного слова *вовки-сірохманці*), але не подано лексеми *сизокрилець*, хоча лексеми *сизокрил*, *сизокрилий*, *сизокриленький* засвідчені в цьому джерелі також. Якщо в окремих випадках і зазначається, що джерелом виникнення вищезгаданих лексем є народна творчість, то не уточнюється, якого саме жанру, а це, вважаємо, суттєво, бо саме в думках з'явилися розглядувані нами структури.

Компоненти текстово-образних універсалій *орли-чорнокрильці*, *орли-сизоперці* своєрідні тим, що перший із них у думках функціонує й поза складним словом (орел), а другий – ні, він виявляється «прив'язаним» до першого, тобто є елементом певного складного слова (*орли-чорнокрильці*, *орли-сизоперці*).

Компоненти структури *вовки-сіроманці* також характеризуються неоднаковою самостійністю щодо «вільного» функціонування: перший – незалежний, засвідчений і поза складним словом, другий – «прив'язаний» до першого, без нього не зафіксований; загалом же

ці два компоненти представляють неподільну структуру.

Фольклорними за походженням кваліфікуємо зближення родових і видових назв, де видова назва конкретизує значення: *лебідь-птиця* (УНД, 1972: 261), *щука-риба* (УНД, 1972: 114), *клен-дерево* (УНДП, 1955: 63), *оріх-дерево* (УНД, 1972: 114), *звір-птиця* (УНД, 1972: 317). Такі зближення, що в основному ґрунтуються на поєднанні понять зі світу живої природи (істот), тим показові, що також здатні набувати певного художнього узагальнення, тяжіючи водночас до символічності. Напр., у випадку: «Ой, як-то трудно *звіру-птиці* / Без поля, без дуброви, / То так трудно *щуці-рибі* на суходолі. / Ох, як-то трудно з сирої землі / Важкий камінь зняти, / То так трудно на чужині без отця, без матки помирати...» (УНД, 1972: 317) – фольклоризми *щука-риба*, *звір-птиця* уособлюють, з одного боку, певний простір – водний і земний, що є їх єдино визначеною умовою існування, з другого боку, ці лексеми включаються в більш складні зв'язки, цим самим викликають до себе подвійну увагу: як одиниці мікро- та макроконтексту. З їх допомогою витворюються типові формули пісенного паралелізму, що будуються на зіставленні характеристики психічного стану людини із символічними картинами природи. Специфіка побудови подібних порівнянь така: спочатку подаються предмети природи, потім вони зіставляються, порівнюються з настроями, почуттями, переживаннями людини, в кінцевому результаті, це зумовлює відтворення в усій повноті настроїв, почуттів, переживань людини та сили їх вияву.

Особливістю мовної організації дум як творів фольклорних є функціонування в них складних топонімів (ойконімів, гідронімів), де власні назви є своєрідними прикладками при словах із просторовою семантикою город, місто, лиман, ріка, море, долина, могила тощо, напр.: *Черкень-долина* (УНД, 1972: 224), *Осагур-могила* (УНД, 1972: 189), *Мурав-степи* (УНД, 1972: 174), *Озов-город* (УНД, 1972: 177), *Килим-город* (УНД, 1972: 72), *Дунай-скирло* (УНД, 1972: 404), *Лиман-ріка* (УНД, 1972: 147), *Таулик-ріка* (УНД, 1972: 294), *Висла-річка* (УНД, 1972: 289), *Буг-річка* (УНД, 1972: 284), *Тендрів-острів* (УНД, 1972: 147). Подібні складні назви – текстово-образні універсалії – тим показові, що побудовані способом інверсійного (зворотного) порядку розташування компонентів: власна назва, що виноситься на перше місце, потрапляє в центр уваги: так підкреслюється суспільно-історичне значення того чи іншого географічного об'єкта, наголошується на вагомості подій, що

пов'язані з місцем, позначуваним тим чи іншим топонімом. Окрім того, інверсійний порядок як певне порушення граматичних норм передбачає певну стилістичну мету: в аналізованому випадку – це опоетизування (з урахуванням різних ідейно-змістових моментів) місця зображуваних подій, підкреслення значущості цього місця (шляхом висунення на перший план топоніма) тощо; звичайно, не можна не зважати й на ритм, що також почасти вимагає відповідного словорозташування.

Проаналізовані субстантивні текстово-образні універсалії думового епосу – прикладки – є переконливим доказом істинності висновків, зроблених В.С. Ващенком, що «прикладка – одне з найбільш характерних і виразних явищ фольклорної мови. Звідси вона запозичена й поширилась і в літературних зразках. Про роль прикладки у фольклорі вже свідчить хоч би те, що майже для кожного фольклорного жанру виробились свої прикладки, саме йому властиві (казкові, думні тощо)» (Ващенко, 1958: 186–187).

У думках, крім типових фольклорних формул *батько-мати*, *щука-риба*, виділяємо оказіональні прикладкові утворення (пор.: С.Я. Єрмоленко вказує на пісенні оказіоналізми (Єрмоленко, 1987: 65)), думові оказіоналізми – поодинокі складні субстантивні формули, утворені за відповідним зразком: *вода-погода* (УНД, 1972: 160, 205), *корчма-княгиня* (УНД, 1972: 309), *пили-тумани* (УНД, 1972: 157), *пори́г-вода* (УНД, 1972: 259), *чоло-мед* (УНД, 1972: 304), *стрілки-калінівки* (Д, 1969: 50), а також згадувані вже з першим компонентом – прикметником: *пішая-пішаниця* (УНД, 1972: 167). Оказіональні складні слова, як відзначала С.Я. Єрмоленко, є органічним складником цієї системи з її орієнтацією на формульність, на семантичні повтори (Єрмоленко, 1987: 66).

Як уже наголошувалося, думи засвідчують використання субстантивних текстово-образних універсалій, у яких одним із компонентів є прикметник: *конная-конониця* (УНД, 1972: 167), *піша-пішаниця* (Д, 1969: 117, 118, 119, 120; УНД, 1972: 178), *піший-піхотинець* (УНДП, 1955: 63; УНД, 1972: 182), *чужая-чужинина* (УНДП, 1955: 217; УНД, 1972: 367), *піший-пішениця* (УНД, 1972: 166, 167, 177), *чужа-чужина* (УНД, 1972: 359). Особливістю цих складних утворень є ще й те, що вони є редукованими одиницями. Відповідно, повтор кореневої частини як основної, стрижневої в слові, такої, що передає лексичне значення і «є носієм семантики споріднених слів, спадковості в них його форми і значення» (Коваль, 1978: 89),

зумовлює загострення уваги на певній деталі – ознаці, так спричиняючи конденсацію почуттів, здебільшого негативних. Так, коли зазначається, що двоє братів кінних, а третій – піша-пішаниця чи піший-піхотинець, то в такий спосіб підкреслюється особливо складне становище, в яке потрапив і в якому перебуває герой, адже козак обов'язково повинен мати коня, тобто основний засіб пересування за тодішніх умов, інакше ситуація розцінюється як надзвичайно складна й, більше того, безвихідна, трагічна. Пор., наприклад, прокляття, яке посилає дружина чоловікові – козакові, що «у військо ходив»: «Бодай тебе, козаچه-сіромахо, побило в чистому полі / Три недолі: / перша недоля – щоб під тобою добрий кінь пристав...» (УНД, 1972: 307–308).

Графічне оформлення подібних словосполучень у складне слово (з допомогою дефіса), мабуть, не випадкове, однак важко поясненне: думи як твори фольклорного вжитку записувалися безпосередньо з вуст виконавців; складно визначити, що вплинуло на те, що упорядник збірки «Украинские народные думы» (Москва, 1972) Б.П. Кирдан (звичайно, на основі етнографічних записів дум П.О. Куліша, П.Г. Житецького, А. Метлинського та ін., а також, без сумніву, на основі прослуханих дум у виконанні кобзарів) передав подібні структури як складні слова. Певне, в живому виконанні (тобто під час співу) ці структури за смыслом та інтонаційно тяжіли й оформлялися саме як складні слова. У думках разом із тим натрапляємо на атрибутивні структури типу *сирая сириця*, що оформлені словосполученням, а не складним словом. Підставою для об'єднання в одне складне слово і, відповідно, в одне складне поняття може бути й та обставина, що самі по собі відсутні прикметники *конная*, *пішая* (як своєрідні нестягнені форми відносних прикметників, що виникли за аналогією до нестягнених якісних прикметників), також іменник коннаниця (їх навіть не фіксує словник за ред. Б.Д. Грінченка), проте іменники *пішаниця*, *піхотинець*, *чужанина*, *чужаниця*, *чужениця* подані в Словнику української мови за ред. Б.Д. Грінченка.

Думи, продовжуючи традицію фольклорного слововживання, засвідчують використання складних іменників – текстово-образних універсалій, специфікою яких є те, що вони рівноправні, незалежні одне від одного настільки, що, створюючи єдине структурно-семантичне ціле, дають назву третьому поняттю – коли «обидва поняття складаються на одно узагальнене» (Курило, 2004: 206): *отець-мати* – батьки; *хліб-сіль* – їжа; *срібло-золото*, *дуки-срібляники*,

статки-маєтки – багатство, достаток; *щастя-доля* – успіх у житті, талан; *руки-ноги* – частини тіла людини; *ріки-озера* – водойми, водний простір; *шапки-приполи* – одяг; *огонь-меч*, *пицаль-ружъє* – зброя. Незалежність цих складних іменників усе ж не виключає їх семантичного зближення, що й зумовлює об'єднання названих одиниць у ціліснооформлену, структурно-семантичну єдність. Завдяки цьому у фольклорних текстах досягається створення максимально згущеної думки з використанням мінімальної кількості одиниць. Напр.: ... Як та бідна вдова / а в своєму домові гомоніла. / Ой та ручками-пучками / А хліб-сіль роздробляла; / Та все синів годувала... (УНД, 1972: 372). *Хліб-сіль* тут – поетичне узагальнення одвічних атрибутів національного харчування і водночас характеристика соціального стану незаможних верств населення (своєрідне підкреслення бідності, злиденного становища тощо).

Показово, що наведені вище уснопетичні зближення, незважаючи на свою злитість, мають здатність роз'єднуватися й функціонувати як однорідні члени, навіть у різних варіантах однієї й тієї ж думи: «Наче в його дворі не бували, / Хліба і солі не їдали» (УНД, 1972: 324).

Виразовими в мовній організації дум є складні іменники фольклорного походження, утворені на основі зближень синонімічних слів. У таких єдностях один синонім, як правило, завдяки додатковому емоційно-змістовому відтінку, наявному в семантичній структурі, підсилює, конкретизує значення іншого. Наприклад: та й повезли ж у Варшаву / Павлюка й Сулиму / Та й на тяжку муку-кару, / Всім ляхам на диво» (УНД, 1972: 260) – тут *мука-кара* напрочуд точно, лаконічно – без будь-яких описів і розтлумачень – містить повідомлення про перебіг подій, їх подальший розвиток і разом із тим засвідчує внутрішній стан ліричних героїв, що цілком зрозуміло із семантики складників цієї лексеми: *мука* «страждання, зумовлене фізичними болями, духовними переживаннями» (СУМ, IV: 260), а *кара* «суворе покарання, відплата за що-небудь; катування; страта» (СУМ, IV: 99).

В іншому випадку: «Братіку мій рідненький, / Як голубонько сивенький! / Через бистрії води білим лебедоньком перепливи, / ...А на моє подвір'я сизокрилим голубком упади / І жалібненько загуди, – / Серцю печаль-тугу мою розділи» (УНД, 1972: 333) – складний іменник *печаль-туга* утворюється шляхом поєднання складників *печаль* – «те, що засмучує кого-небудь, завдає комусь горя, журби» (СУМ, IV: 346) і *туга* – «почуття глибокого жалю; важкий

настрій, переживання, спричинені якимсь горем, невдачею і т. ін.; журба, сум; це почуття викликане відсутністю кого-небудь, хто знаходиться десь далеко» (СУМ, X: 310), які хоч і близькі, проте не однакові в плані притаманних їм емоційно-експресивних відтінків, що супроводжують основне лексичне значення: перший компонент порівняно з другим дещо «слабший» як виразник ступеня емоційно-психічних переживань ліричного героя, проте разом вони становлять надзвичайно виразну в емоційно-змістовому плані єдність.

Складні іменники зазначеного різновиду, що належать до текстово-образних універсалій, можуть утворювати синонімічні ряди: 1. *Туга-печаль, кара-мука, горе-біда*. 2. *Шлях-дорога, стежки-доріжки, путь-дорога*. 3. *День-година, час-врем'я*. 4. *Статки-маєтки, статки-монетки, ґрунти-маєтки, ґрунта-худоба*.

5. Висновки

Отже, думовим текстам властиві субстантивні текстово-образні універсалії, представлені складними іменниками. Означені структури відзначаються потужним естетичним потенціалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ващенко В.С. Стилiстичнi явища в українськiй мовi. Харкiв : Вид-во Харк. ун-ту, 1958. Ч. 1. 228 с.
2. Доценко М.Т. Славiстичне мовознавство про словоскладання у слов'янськiх мовах та його розвиток. *УМЛШ*. 1961. № 4. С. 20–26.
3. Думи / ред. М.В. Сидоренко ; худ. оформ. I.П. Хотiнко. Киiв : Жовтень, 1959. 187 с.
4. Думи / упор. текстiв, вступна стаття, примiтки та коментарi Г.А. Нудьги ; худож. О.Г. Сластiон. Киiв : Рад. письм., 1969. 235 с.
5. Ермоленко С.Я. Фольклор i лiтературна мова. Киiв : Наукова думка, 1987. 242 с.
6. Журавльова Н.М. Структура та стилiстична роль складних iменникiв у народнописаннiй мовi. *УМЛШ*. 1984. № 12. С. 36–42.
7. Коваль А.П. Практична стилiстика сучасноi українськoї мови. Киiв : Вища школа, 1978. 376 с.
8. Курило О. Уваги до сучасноi українськoї лiтературноi мови. Киiв : Вид-во Соломiї Павличко «Основи», 2004. 303 с.
9. Мойсiєнко А. Динамiчний аспект номiнацiї : монографiя. Киiв : ВПЦ «Киiвськiй унiверситет», 2004. 100 с.
10. Пономарiв О.Д. Стилiстика сучасноi українськoї мови : пiдручник. Тернопiль : Навч. книга – Богдан, 2000. 248 с.

11. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике. Москва : Просвещение, 1968. Т. 3. 552 с.
12. Гринченко Б.Д. Словарь украинского языка за ред. Киев, 1907–1909.
13. Словник українськoї мови: в 11 т. Киiв : Наукова думка, 1970–1980.
14. Украинские народные думы / изд. подгот. Б.Н. Кирдан ; отв. ред. серии «Эпос народов СССР» А.А. Петросян ; отв. ред. тома В.М. Гацак ; вст. ст. Б.П. Кирдана. Москва : Наука, 1972. 560 с.
15. Українськi народнi думи та iсторичнi пiснi / Академiя наук Українськoї РСР, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнографiї ; упор.: П.Д. Павлiй, М.С. Родiна, М.П. Стельмах ; за ред. М.Т. Рильськoго, К.Г. Гуслистого ; iл. М.Г. Дерегуса ; вст. стаття П.Д. Павлiя. Киiв : Вид-во АН УРСР, 1955. 660 с.

REFERENCES:

1. Vashchenko V.S. (1958) Stylistychni yavyshcha v ukrayins'kiy movi. – Chast. 1. Kharkiv: Vyd-vo Khark. un-tu, 228 p.
2. Dotsenko M.T. (1961) Slavistychnе movoznavstvo pro slovoskladannya u slov"yans'kykh movakh ta yoho rozvytok [Ukrayins'ka mova i literatura v shkoli], 1961, № 4, p. 20-26.
3. Dumy (1959) [Red. M. V. Sydorenko; khud. oform. I. P. Khotinko], K.: Zhovten, 187 p.
4. Yermolenko S.Y. (1987) Fol'klor i literaturna mova K.: Naukova dumka, 1987, 242 p.
5. Zhuravl'ova N.M. (1984) Struktura ta stylistychna rol' skladnykh imennykiv u narodnopisenniy movi [Ukrayins'ka mova i literatura v shkoli], 1984, № 12, p. 36-42.
6. Koval' A.P. Praktychna stylistyka suchasnoyi ukrayins'koyi movy, K.: Vyshcha shkola, 1978, 376 p.
7. Kurylo O. (2004) Uvahy do suchasnoyi ukrayins'koyi literaturnoyi movy. K.: Vyd-vo Solomiyi Pavlychko «Osnovy», 2004, 303 p.
8. Ponomariv O. D. (2000) Stylistyka suchasnoyi ukrayins'koyi movy. Ternopil: Navch. knyha – Bohdan, 2000, 248 p.
9. Potebnya A.A. (1968) Yz zapysok po russkoy hrammatyke . M.: Prosveshchenye, 1968, T. 3, 552 p.
10. Slovar' ukraynskoho yazyka za red. B. D. Hrinchenka. Kyev, 1907-1909. T. I-III.
11. Slovnyk ukrayins'koyi movy: V 11-ty t., K.: Naukova dumka, 1970-1980.
12. Ukraynskye narodnye dumy [Yzd. podhot. B.N. Kyrdan; отв. red. seryy «Épos narodov SSSR» A.A. Petrosyan; отв. red. toma V.M. Hatsak; vst. st. B.P. Kyrdana], M.: Nauka, 1972, 560 p.
13. Ukrayins'ki narodni dumy ta istorychni pisni / [Akademiyа nauk Ukrayins'koyi RSR, Instytut mystetstvoznavstva, fol'klorystyky ta etnohrafyiy / Upor.: P.D. Pavliy, M.S. Rodina, M.P. Stel'makh; Za red. M.T. Ryl's'kohо, K.H. Huslystoho; il. M.H. Derehusa; vst. stattya P.D. Pavliya], K.: Vyd-vo AN URSS, 1955, 660 p.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2019.
The article was received 30 July 2019

УДК 81'367.633:821.161.2-31
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-28>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИЙМЕННИКОВИХ ВІДНОШЕНЬ СОЦІАТИВНОСТІ В РОМАНІ ЛЮКО ДАШВАР «НА ЗАПАХ М'ЯСА»

Левакіна Тетяна Василівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри слов'янської філології
Херсонський державний університет
tetanalevakina@gmail.com
[orcid.org/ 0000-0003-1939-1681](https://orcid.org/0000-0003-1939-1681)

Мета. Прийменниковий простір творів Люко Дашвар наразі системно не досліджено, тому видається актуальною ця наукова розвідка, метою якої є аналіз прийменників, що реалізують відношення соціативності, на матеріалі роману «На запах м'яса». Досягненню цієї мети сприяє розв'язання таких завдань: окреслити місце соціативних прийменників у межах прийменникової системи сучасної української мови; виявити в аналізованому творі всі прийменники на позначення соціативності; класифікувати та кваліфікувати виокремлені прийменникові одиниці; з'ясувати відсоткове співвідношення виявлених соціативних прийменників. **Методи.** Зважаючи на те, що в тексті розглянуто проблеми взаємодії, сумісності людини й суспільства, припускаємо велику кількість прийменників, які виражають відношення соціативності. Дослідження таких відношень виконуємо на основі прийменниково-відмінкових форм з урахуванням реченневих контекстів, застосовуючи, зокрема, функційно-семантичний, компонентний, контекстний аналіз, а також кількісний метод для обґрунтування результатів дослідження. **Результати.** У романі Люко Дашвар «На запах м'яса» відношення відносно рівноправної співучасті в одній справі кількох осіб, метафоризованих істот, груп осіб, установ тощо реалізують 16 прийменників у складі 146 прийменниково-іменникових сполук. Значно переважає ядерна одиниця поля соціативності – прийменниково-відмінкова форма з власне-соціативним прийменником з + О. в.: її використано в 55,4% від усіх випадків застосування прийменників соціативності. Інколи відношення сумісної дії виражають власне-соціативний прийменник разом з (зі, із) – 13,7% і прийменник соціативності як паралельного зв'язку за – 8,9 %, зрідка – соціативний прийменник паралельного зв'язку услід (слідом) за – 4,8 %, власне-соціативні поряд з (зі, із) – 4,1 %, при – 2,7 %, соціативності як внутрішньої локалізації посеред – 2 %, дуже зрідка – соціативні прийменники паралельного зв'язку одночасно з (водночас із), внутрішньої локалізації серед, у компанії – по 1,4% кожний. Найменше – по 0,7% – відтворено прийменникові одиниці власне-соціативності поруч із, у супроводі, соціативності – неподільного зв'язку на самоті із, наодинці із, соціативності – керівництва, заступництва, контролювання на чолі з, соціативності – причини на прохання. **Висновки.** Для вираження соціативності письменниця насамперед послуговується власне-соціативними прийменниками, що найбільш виразно передають відношення сумісної дії; зовсім не застосовано прийменники соціативності – зіставлення та протиставлення, а також соціативності – способу дії.

Ключові слова: соціативний прийменник, сумісна дія, власне-прийменник, еквівалент прийменника, прийменниково-відмінкова форма.

REALIZATION OF PREPOSITIONAL RELATIONS OF SOCIATIVITY IN THE NOVEL “ON THE SMELL OF MEAT” BY LUKO DASHVAR

Levakina Tetiana Vasylivna,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Slavic Philology
Kherson State University
tetanalevakina@gmail.com
[orcid.org/ 0000-0003-1939-1681](https://orcid.org/0000-0003-1939-1681)

Purpose. At present the prepositional space of works by Luko Dashvar is not systematically explored, therefore, this scientific investigation, which aims to analyze prepositions that implement the relations of sociativity on the material of the novel “On the Smell of Meat”, seems to be relevant. In order to achieve goal the following tasks have been fulfilled: to describe the place of sociative prepositions within the prepositional system of the modern Ukrainian language; to find all prepositions with the denotation of sociativity in the text under analysis; to classify and qualify isolated prepositional units; to find out the percentage of detected sociative prepositions. **Methods.** The research of relations of sociativity is performed on the basis of prepositional-case forms taking into account the sentence contexts. The functional-semantic, component, contextual analyses, as well as the quantitative method, have been used for substantiating the research results. **Results.** In the novel “On the Smell of Meat” by Luko Dashvar the relations of sociativity is implemented with 16 prepositions in

the structure of 146 substantive-prepositional combinations. The nuclear unit of the field of sociativity is considerably predominant – it is the prepositional-case form with a proper-sociative preposition *з* + Instr. c.: it is used in 55.4% of all instances of the use of sociative prepositions. Sometimes the relations of compatible action are expressed with a proper-sociative preposition *разом з* (*зі, із*) – 13,7% and with the preposition of sociativity as a parallel connection *за* – 8,9%, occasionally – a sociative preposition of parallel connection *услід* (*слідом*) – 4.8%, actual sociative *поряд з* (*зі, із*) – 4.1%, *при* – 2.7%, sociativity as internal localization *посеред* – 2%, very rarely – sociative prepositions of parallel connection *одночасно з* (*водночас із*), internal localization *серед, у компанії* – 1,4% each. At least 0.7% each – the prepositional units of actual sociativity *поруч із, у супроводі, sociativity – indivisible communication на самоті із, наодинці із, sociativity – leadership, patronage, control на чолі з, sociativity – reasons на прохання*. **Conclusions.** For the expression of sociativity the writer primarily uses proper-sociative prepositions, which most expressively show the relation of compatible action; the prepositions of sociativity – comparison and contrast, as well as of sociativity – the way of action, are not used at all.

Key words: sociative preposition, compatible action, actual preposition, prepositional equivalent, prepositional-case forms.

1. Вступ

Творчість Люко Дашвар (справжнє ім'я – Ірина Чернова) цікава для мовознавців як у плані змісту, так і в плані вираження, зокрема вивчення мовних особливостей того чи того роману може допомогти в розкритті авторського задуму, у виявленні індивідуального стилю.

Нині в українському мовознавстві найбільш активно досліджують лексико-семантичний рівень прозової мови сучасної української письменниці: аналізують колірні номінації (О. Дуденко «Кольоропис Люко Дашвар», 2015), фемінні (А. Кайдаш «Система фемінітивів художнього мовлення Люко Дашвар», 2017), ономастичні (Д. Козловська «Антропоетонім як потужний засіб розкриття образу денотата (на матеріалі роману Люко Дашвар «Мати все»)), 2015; І. Корнієнко, О. Єфимовська «Ономастична палітра прозової творчості Люко Дашвар», 2018), одоративні (Ю. Поздрань, Н. Франчук «Одоративна лексика в романі Люко Дашвар «Ініціація»: семантико-прагматичний аспект», 2018) та ін.

Роман «На запах м'яса» послугував матеріалом для статті О. Акастьолової «Структурно-семантичні особливості новотворів у романі Люко Дашвар «На запах м'яса» (2017). А от прийменниковий простір творів сучасної авторки наразі системно не досліджено, хіба що інколи окремі речення з певними прийменниково-відмінковими формами подано як приклади (напр., у монографії Л. Дерев'янка «Кореляція первинних і вторинних прийменників у структурі часових семантико-синтаксичних відношень», 2017).

Метою нашої наукової розвідки є аналіз прийменників, що реалізують відношення соціативності, на матеріалі роману Люко Дашвар «На запах м'яса». Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких завдань: окреслити місце соціативних прийменників у межах прийменникової системи сучасної

української мови; виявити в аналізованому творі всі прийменники на позначення соціативності; класифікувати та кваліфікувати виокремлені прийменникові одиниці; з'ясувати відсоткове співвідношення виявлених соціативних прийменників.

Зважаючи на те, що в тексті розглянуто проблеми взаємодії, сумісності людини й суспільства, припускаємо значну кількість прийменників, які виражають відношення соціативності. Дослідження таких відношень виконуємо на основі прийменниково-відмінкових форм з урахуванням реченнєвих контекстів, застосовуючи, зокрема, функційно-семантичний, компонентний, контекстний аналіз, а також кількісний метод для обґрунтування результатів дослідження.

2. Прийменники соціативності у складі прийменникової системи

Згідно з класифікацією українських прийменників, запропонованою І. Вихованцем (Вихованець, 1980) і розширеною Г. Балабан (Балабан, 2007), із застосуванням «польового» принципу окреслюємо 3 функційно-семантичні поля прийменникових відношень: просторове, часове й логічне. У межах логічних прийменників серед 12 полів виокремлюємо досліджуване поле соціативності. Соціативність – це співучасть в одній справі кількох субстанцій, що характеризуються множинністю учасників дії, їхньою відносною рівноправністю й активністю, а також належністю або до суб'єктів, або до об'єктів спільної дії. Прийменникове соціативне значення, відповідно до відтінку реалізуваної семантики, поділяємо на 8 мікрополів: власне-соціативності (центральне); соціативності – неподільного зв'язку; паралельного зв'язку; протиставного та зіставного зв'язку; соціативності – керівництва, заступництва, контролювання (периферійні); внутрішньої локалізації; соціативності – способу дії; соціативності – причини (далекопериферійні). Ядром поля соціативності виступає

власне-соціативний прийменник з (*зі, із*) у поєднанні з орудним відмінком іменника.

Серед прийменникових одиниць розмежовуємо власне-прийменники й еквіваленти прийменників (далі – еквіприйменники). Перші вже набули категорійного значення релятивності; регулярно вживаються в прийменниковій синтаксичній функції; розташовуються в безпосередній препозиції перед іменником; не надають можливості вільної заміни первинного прийменника, що входить до складу прийменниково-відмінкової форми; характеризуються спрощенням морфемної структури в напрямі одноморфемності; виявляють неможливість поширення прийменниково-відмінкової форми узгодженим означенням; реалізують своє значення в усіх функційних стилях. Натомість еквіприйменникам притаманне зневиразнене лексичне значення й відсутність образності; регулярно, але рідше, ніж у власне-прийменників, відтворення в синтаксичній позиції прийменника; нерегулярна препозиція в реченні перед іменником; початок спрощення морфемної структури; поширення не в усіх функційних стилях (Балабан, 2007: 47–48).

У романі «На запах м'яса» Люко Дашвар «звертає увагу не на особистість у цілому, а на складну взаємодію (виділення наше – Т. Л.) людини та її оточення» (Гурдуз, Пінігіна, 2017: 194), проте прийменників на позначення саме сумісності, співучасті, взаємодії зафіксовано досить небагато – 16 одиниць у 146 випадках застосування.

3. Прийменники соціативності центрального мікрополя

Найбільше авторка вживає власне-соціативні власне-прийменники з (*зі, із*), *поруч з (зі, із)*, *поряд з (зі, із)*, *при, разом з (зі, із)*, *в (у) супроводі* – одиниці, що максимально чітко, ясно й виразно передають відношення сумісної дії, а також рівноправність та однакову активність учасників такої дії.

Прийменниково-відмінкову форму з (*зі, із*) + О. в. у власне-соціативному значенні відтворено 81 раз, напр.: *...де чекали однокласниці й найкращі подружки Вітка з Лількою* (Дашвар, 2016: 97); *Мамі з татом* лишу на виховання (Дашвар, 2016: 104); *І щось я там вас із дядьком Петром не бачив* (Дашвар, 2016: 270); *Ви з Горохом на дирчику і до Прилук доїхати можете* (Дашвар, 2016: 284).

І. Вихованець наголошує, що сполука зі значенням співучасника дії або стану охоплює назви осіб і функціонує в простому ускладненому реченні, у якому згорнуто тотожний пре-

дикат спільно з іншими елементами одного з вихідних речень (але називає таке значення соціативно-просторовим) (Вихованець, 1980: 175–176). Тобто прийменниково-відмінкова форма з + О. в. реалізує соціативність, тільки якщо «уособлює» в структурі простого ускладненого речення згорнуту конструкцію з сурядним сполучником і охоплює назви істот або метафоризованих неістот: *чекали Вітка з Лількою* ← *чекали Вітка і Лілька* ← *чекала Вітка, і чекала Лілька*. Іноді може бути пропущеним один зі співучасників дії, який з'являється під час розгортання конструкції з сурядним сполучником: *«Аби через шмотки не затрималися, уже б ішли з Толею геть»*, – *промайнуло* (Дашвар, 2016: 361) ← *ми б ішли з Толею геть* ← *я б ішла геть, і Толя йшов би геть*.

У 20 реченнях фіксуємо прийменниково-відмінкову форму *разом з (зі, із) + О. в.*, напр.: *Дерев'яний теплий дім дихав разом із господинею...* (Дашвар, 2016: 68); *Хвилювалася разом з усіма: як не здам, що тоді?..* (Дашвар, 2016: 135); *Огорожа похилилася – і крукові не сісти: завалиться разом із нею* (Дашвар, 2016: 209). Цей власне-прийменник досить чітко виражає соціативність і виступає найпершим синонімом до власне-соціативного з.

Власне-прийменники *поруч з (зі, із)*, *поряд з (зі, із)*, що можуть виражати як просторові локальні, так і логічні власне-соціативні відношення, виявляють друге (вторинне) значення, якщо йдеться про спільну дію, про співучасть у ній і якщо їх можна замінити синонімічними *разом з, одночасно з* (із семантикою соціативності). Так, у конструкції *...Майка спала на циновці біля горщиків із травами. Поряд із нею сидів хижий Хаус: спробуй підійди* (Дашвар, 2016: 297) суб'єкти виконують різні дії, у вислові *...мовчки присіла на потертий диван біля вікна поряд із приятним хлопцем у розтягнутому светрі...* (Дашвар, 2016: 150) друга особа не залучена до дії – так що прийменники виражають просторовість; натомість у реченнях *[мама] Сидить [у значенні «живе»] поряд із тим старим хаботтям, ступні йому чухає...* (Дашвар, 2016: 147), *А тебе ще не було... поряд з Андрієм!* (Дашвар, 2016: 173) прийменники можливо замінити синонімічним власне-соціативним *разом з*, а дієслова стосуються обох учасників дії, отже, застосовані одиниці є соціативними. Загалом у романі «На запах м'яса» виявлено 1 власне-соціативний прийменник *поруч із* і 6 власне-соціативних *поряд з (зі, із)*.

У 1 випадку зафіксовано власне-соціативну одиницю у супроводі (*Полкан... власною персоною припхався на Лупин хутір у супроводі хороброго Галагана* (Дашвар, 2016: 294)), власне-прийменниковий статус якої доводить Г. Балабан, характеризуючи її як таку, що має стійку структуру, уживається в усіх стилях і не допускає введення до свого складу узгодженого означення (Дашвар, 2016: 138).

Прийменниково-відмінкова форма *при* + Д. в. виражає власне-соціативні відношення, якщо сполучається з назвами осіб або уособлених неістот. Люко Дашвар відтворила цю соціативну прийменникову одиницю 4 рази з такими значеннєвими відтінками: 1) значення супроводу особи: [*Майка заговорила до янголятка*] ...*Більше не загублю. Завжди при мені будеш* (Дашвар, 2016: 44), [*Толя має бути разом із Майкою та стримувати її*] *Наче віжка при кобилі...* (Дашвар, 2016: 92); 2) указування на особу, у присутності якої що-небудь відбувається: *Капулетцівські баби не дуже стидалися при Миколі чужі кістки перемивати...* (Дашвар, 2016: 74), *Хотіла закурити при мамі, та чомусь стало соромно* (Дашвар, 2016: 194).

4. Прийменники соціативності периферійних мікрополів

Прийменникові відношення соціативності – неподільного зв'язку представляють 2 одиниці: власне-прийменник *наодинці із* та еквіприйменник *на самоті із*. Соціативного значення вони набувають завдяки вихідній прийменниково-відмінковій формі *з* + О. в., а акцент на множинності учасників (навіть коли йдеться про одну людину) поєднується з об'ємною семантикою самотності: *Її наодинці із собою побути необхідно* (Дашвар, 2016: 60), *...розтанув голос, лишив Майку на самоті із гіркими думками* (Дашвар, 2016: 317).

Певна частина виявлених прийменниково-відмінкових форм виражає соціативність як паралельний зв'язок: 13 власне-прийменників *за*, 7 власне-прийменників *услід* (*слідом*) *за*, 2 власне-прийменники *одночасно з* (*водночас із*), напр.: *Жінка від хати, Реп'яха за собою* (Дашвар, 2016: 38), *За компанією Уляна брьохала до Сашкової хати...* (Дашвар, 2016: 297); *Майка услід за Томою ввійшла до невеличкого похмурого магазинчика...* (Дашвар, 2016: 56), *...[натовп] пропустив до дверей священиків, знову злився в єдину течію, поплив слідом за ними* (Дашвар, 2016: 290); [*дім*] *Наче й сам міг дихати тільки водночас із людиною* (Дашвар, 2016: 68), *Чемним*

жестом кличе офіціанта – той підходить до столика одночасно з Майкою (Дашвар, 2016: 168). Як бачимо, виділені прийменники вказують на паралельне існування суб'єкта чи об'єкта дії поряд з іншими однорідними суб'єктами чи об'єктами (тобто наголошується на сумісності учасників дії), при цьому нівелюється значення самої дії. Саме до їхнього соціативного значення синонімічною є власне-соціативність прийменника *разом з*, пор.: *Жінка від хати, Реп'яха разом із собою; [дім] Наче й сам міг дихати тільки разом із людиною*.

Зауважимо, що первісне темпоральне значення власне-прийменника *одночасно* (*водночас*) *з* (*зі, із*) трансформується в значення одночасної – спільної – паралельної дії, адже одночасність є складником рівноправності учасників цієї дії, а отже, одним із критеріїв визначення соціативності.

Прийменниково-відмінкові форми *за* + О. в., *услід* (*вслід, слідом*) *за* + О. в. в аналізованому романі позначають наслідування дії (напр., *Ходи за мною. Коротший шлях знаю* (Дашвар, 2016: 13)), а в одному випадку – підтримку (*...назвав її Манею. Манькою-Манюнькою, дитинкою, за якою ходи, бо знайде горе* (Дашвар, 2016: 90)).

У реченні *Як згадувала, хапала трубку, та тої ж миті відволікало щось більш важливе: документи на підпис, нову сукню забрати, колег на чолі з Росовим до Мадрида відрядити, нарада в шефа...* (Дашвар, 2016: 355) у соціативному значенні вжито прийменниково-відмінкову форму *на чолі з* + О. в. (із власне-прийменником мікрополя соціативності – керівництва, заступництва, контролювання), представляючи ієрархічний різновид соціативних відношень.

5. Прийменники соціативності мікрополів далекої периферії

Інколи Люко Дашвар, указуючи на осіб, в оточенні яких відбувається спільна дія, застосовує прийменникові одиниці соціативності як внутрішньої локалізації: власне-прийменники *посеред* (3 приклади), *серед* (2 приклади), еквіприйменник *у* (*в*) *компанії* (2 приклади). Сумісність полягає в належності всіх учасників дії до однієї спільноти й виражена не предикатом, а іменником (іменниками, сполукою іменника з числівником) на означення групи осіб: *То в місті рот на замок і мовчи про свої біди, усміхайся вічним гуїнпленом – один посеред мільйона інших скалічених гуїнпленів* (Дашвар, 2016: 83), *...перспективи Лушиного хутора засмутили Майку більше, ніж мільярди*

дрімучого, неосвіченого людства, *посеред* якого і вона сама бовталася (Дашвар, 2016: 282), ...як опинилася в дивній хаті *посеред трьох* невиліковно хворих *клян* – двох чоловіків і жінки (Дашвар, 2016: 335); *Серед гарних людей* хочеться бути довго... (Дашвар, 2016: 295), *Та серед волоцюжок* кульгавого не було (Дашвар, 2016: 341); ...*Руслана сиділа за столиком у компанії декількох хлопців...* (Дашвар, 2016: 143), *Застигла біля стіни з бокалом у руці й раптом побачила Троянова: стояв спиною до Майки в компанії довгоногої силіконової блявки й жвавого молодика в дурнуватій бейсболці* (Дашвар, 2016: 353). В усіх випадках синонімічним прийменником виступає власне-соціативний *разом з*.

Якщо соціативність прийменниково-відмінкової форми *серед* + Р. в. визнано в деяких наукових працях (зокрема, Г. Балабан (Балабан, 2007: 156)), то для форм *посеред* + Р. в., у (в) *компанії* + Р. в. такого значення не зафіксовано. У «Словникові українських прийменників» подано лише прийменник *посеред* – із 4 значеннями: локативним, об'єктним, способу дії, темпоральним (Словник, 2007: 278). Однак приклад, наведений до об'єктного (*Був там митар посеред них* (Леся Українка (за СУМ)) (Словник, 2007: 278)), на нашу думку, ілюструє соціативність – внутрішню локалізацію, оскільки в реченні йдеться про локальність особи в групі осіб, а спільну дію не конкретизовано, але припущено.

Сполука у (в) *компанії* виражає належність усіх учасників дії до однієї спільноти й логічно стає в ряд подібних прийменникових одиниць мікрополя соціативності – внутрішньої локалізації: *в оточенні, у (в) колі, у (в) товаристві*. Вважаємо цю сполуку еквіпрійменником, тому що її препозиціоналізація ще не завершилась: вона нерегулярно вживається в ролі прийменника, виявляє потенційну можливість розриву узгодженим компонентом (у *теплій компанії, у нашій компанії, у недружній компанії*).

Особливий тип соціативних відношень – суб'єктивну причину дії – у романі «На запах м'яса» позначає 1 еквіпрійменник *на прохання*: *Посеред хмари людей роздивитися дівчину здалеку здавалося ділом неможливим, та натовп раптом, наче на прохання Гороха, ворухнувся, бо якась бабуся просилася вийти назовні, люди розступилися на мить...* (Дашвар, 2016: 290). Він утворений за допомогою первинного прийменника *на*, що зрідка виступає як компонент-виразник соціативних відношень, а компонент *прохання* вказує на

залучення до дії всіх її учасників: і Гороха, який прохає, і натовпу, який виконує це прохання. Для мікрополя соціативності – причини характерні ієрархія діячів, множинність учасників дії та крайній ступінь відносної рівноправності.

Цікаво, що під час неодноразового змалювання сцен інтимної близькості (як сумісної дії двох осіб) авторка не використовує жодного прийменника соціативності, можливо, таким чином виокремлюючи ці дії або підкреслюючи їхню приватність.

6. Висновки

У романі Люко Дашвар «На запах м'яса» відношення щодо рівноправної співучасті в одній справі кількох субстанцій (осіб, метафоризованих істот, груп осіб, установ тощо) реалізують лише 16 прийменників у складі 146 прийменниково-іменникових сполук. Значно переважає ядерна одиниця поля соціативності – прийменниково-відмінкова форма з власне-соціативним прийменником з + О. в.: її використано в 55,4% від усіх випадків застосування прийменників соціативності. Інколи відношення сумісної дії виражають власне-соціативний прийменник *разом з* (*зі, із*) – 13,7% і прийменник соціативності як паралельного зв'язку *за* – 8,9%, зрідка – соціативний прийменник паралельного зв'язку *услід* (*слідом*) *за* – 4,8%, власне-соціативні *поряд з* (*зі, із*) – 4,1%, *при* – 2,7%, соціативності як внутрішньої локалізації *посеред* – 2%, дуже зрідка – соціативні прийменники паралельного зв'язку *одночасно з* (*водночас із*), внутрішньої локалізації *серед, у компанії* – по 1,4% кожний. Найменше – по 0,7% – відтворено прийменникові одиниці власне-соціативності *поруч із, у супроводі*, соціативності – неподільного зв'язку *на самоті із, наодинці із*, соціативності – керівництва, заступництва, контролювання *на чолі з*, соціативності – причини *на прохання*.

Таким чином, для вираження соціативності українська письменниця насамперед послуговується власне-соціативними прийменниками, що найбільш виразно передають відношення сумісної дії; в одиничних випадках фіксуємо прийменники соціативності – керівництва, заступництва, контролювання та соціативності – причини; зовсім не застосовано прийменники соціативності – зіставлення та протиставлення, а також соціативності – способу дії.

Перспективним є аналізування прийменникової реалізації соціативності у творах інших сучасних українських письменників і подальше зіставлення результатів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балабан Г.С. Динамічні процеси в прийменниковій системі сучасної української літературної мови : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2007. 283 с.+ 63 с. (дод.).
2. Вихованець І.Р. Прийменникова система української мови. Київ : Наук. думка, 1980. 286 с.
3. Гурдуз К.О., Пінігіна Ю.Г. Засоби творення характерів у романі Люко Дашвар «На запах м'яса». *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Філологія*. Харків, 2017. Вип. 76. С. 194–197.
4. Дашвар Люко. На запах м'яса: роман. 2-ге вид., стер. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 368 с.: іл.
5. Загнітко А.П., Данилюк І.Г., Ситар Г.В., Щукіна І.А. Словник українських прийменників. Сучасна українська мова. Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2007. 416 с.

REFERENCES:

1. Balaban, H.S. (2007). *Dynamichni protsesy v pryimennykovii systemi suchasnoi ukrainskoi literaturnoi*

- movy [Dynamical Processes in the Preposition System of Modern Ukrainian Literary language] : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Kyiv. 283 s.+ 63 s. (dod.).*
2. Vykhoivanets, I.R. (1980). *Pryimennykova systema ukrainskoi movy [Prepositional system of the Ukrainian language]*. Kyiv : Nauk. dumka. 286 s.
3. Hurduz, K.O., Pinihina, Yu.H. (2017). *Zasoby tvorennia kharakteriv u romani Liuko Dashvar "Na zapakh miasa" [Tools of characters creating in the novel by Lyuko Dashvar "Following the Smell of Meat"]*. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriiia : Filolohiia*. Kharkiv. Vyp. 76. S. 194–197.
4. Dashvar Liuko (2016). *Na zapakh miasa [On the Smell of Meat]: roman. 2-he vyd., ster*. Kharkiv : Knyzhkovyi Klub "Klub Simeinoho Dozwillia". 368 s. : il.
5. Zahnitko, A.P., Danyliuk, I.H., Sytar, H.V., Shchukina, I.A. (2007). *Slovyk ukrainskykh pryimennykiv. Suchasna ukrainska mova [Dictionary of Ukrainian prepositions. Contemporary Ukrainian language]*. Donetsk : TOV VKF "BAO". 416 s.

*Стаття надійшла до редакції 26.07.2019.
The article was received 26 July 2019*

Наукове періодичне видання

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**Серія «ГЕРМАНІСТИКА
ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ»**

Випуск 2

Коректура • *В.В. Ізак*

Комп'ютерна верстка • *Н.С. Кузнєцова*

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 21,86.
Замов. № 1019/232. Наклад 100 прим.

Видавничий дім «Гельветика»
E-mail: mail-box@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.